

Eskişehir Yazıları

Gürcan Banger

2007-2010

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

İÇİNDEKİLER

- Eskişehir: Nereden Nereye? 5
- Eskişehir Ne Kadar Büyümeli? 11
- Eskişehir Marka Olur mu? 16
- Eskişehir Küreselleşiyor mu? 23
- Eskişehir Rekabet Edebilir mi? 29
- Eskişehir Öğrenebilir mi? 34
- Eskişehir de Değişiyor mu? 42
- Eskişehir; 'Strazburg' Değil de, 'Porto Alegre' Olsa? 52
- Şehri Kim Kurtaracak; Süpermen, Batman, Malkoçoğlu? 61
- Eskişehir'de Kentsel Mekânı Dönüştürmek 66
- Eskişehir'de Yerel Demokrasi 72
- Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi, Türkiye, Eskişehir 80
- En Büyük, Futbol... 89
- Kentleşme, Yapı Kalitesi, Kentin Ruhu ve Eskişehir 99
- Değişen Eskişehir: Finans ve Bankacılık 104
- Eskişehir ve Demiryolu 109
- Kentsel Yoksulluk 118
- Yasadışı Kent 121
- Yunus Emre 124
- Nasreddin Hoca Kimdir? 128

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Eskişehir: Nereden Nereye?

Türkiye nüfusunun her gün sürekli artan bölümü kentlerde yaşıyor. Günün koşturması içinde –ne yazık ki– yaşadığımız kente yeterince dikkat etmiyoruz. Adeta bir kentte yaşamıyor, orada zaman geçiriyoruz. Yaşadığımız kent çevresi ona verdiğimiz değerden fazlasına ihtiyaç duyuyor.

Eskişehir

Eskişehir tarihinden söz eden basılı kaynakların en belirgin özelliği, ilin tarihini adeta Frigler ile başlatmalarıdır. Bazen Frig dönemi öylesine abartılır ki, neredeyse bu bölgede bir kültürel sürekliliğin olduğu bile gözden kaçırılır. Yazılı kaynaklarda örneğin Eskişehir'in tarih öncesi (prehistorya) dönemi, genelde 1-2 cümle ya da paragrafla geçiştirilir. Gerçekten ilin prehistorya dönemi, zaten sayıları hayli az olan Eskişehir'le ilgili yazılı kaynakların önemli bir eksikliğidir. Yerel tarih, bu tür sorun ve nedenlerle kopuk kopuk ele alındığından, uygarlıklar arasındaki kültürel geçiş ve çağlar boyu oluşan sentez de yeterince anlaşılabilir.

Prehistorya dönemlerini iyi bilemesek de; Eskişehir'in antik çağlardan beri var olduğu konusunda yeterli ve ikna edici bilgiler var. Sakarya Nehri ile Porsuk Çayı yanında termal su kaynaklarının bulunması nedeniyle bu bölgedeki insan yerleşimlerinin çok daha eski tarihlere uzanıyor olması şaşırtıcı değildir. Buna rağmen Eskişehir'i 'eski' bir şehir olarak kabul etmek gerçeğin tam ifadesi olmaz. Eskişehir, belli dönemlerde kendini yenilemiş, farklı çağlarda değişik görünümlere sahip olmuş bir yerleşimdir.

Eskişehir'i Tanımlayan Kırılmalar

Eskişehir, tarih boyunca değişik dönüm noktaları yaşamıştır. Bunlardan önemli bir tanesi, Osmanlı Devleti'nin kurulmasıdır. Bir imparatorluğun ilk tohumlarının atıldığı bu yerleşim, daha sonraki dönemlerde Bursa, Edirne, Konya veya Kütahya gibi ilgi görmemiş, Osmanlı'nın unuttuğu küçük bir kaza olarak 19'uncu yüzyıla erişmiştir. 1800'lü yıllar ise Eskişehir açısından gerçek bir sıçrama noktasıdır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Eskişehir, ciddi anlamda dış göç almaya başlamıştır. Aldığı göçlerin önemli kaynakları olarak Balkanları ve Kafkasları saymak gerekir. Bu göçlerin etkileri, Eskişehir'in geleneksel yerleşimi olan Odunpazarı'nda mekânsal rötuşlar olarak görüldüğü gibi, (tarım tekniklerinde olduğu üzere) yerel ekonominin değişiminde de gözlenir. Eskişehir'e gelerek yerleşen göçmenler, şehirde sadece kültürel bir değişim yaratmamışlar; geldikleri yörelere ait üretim teknolojilerini de yerel ekonomiye taşımışlardır.

Diğer yandan 1894'te işletmeye alınan İstanbul-Bağdat Demiryolu, Eskişehir'in kaderini değiştiren olaylardan birisi olarak görülür. Bu hattın Eskişehir'den geçmesi, bu unutulmuş yerleşimin alinyazısını ciddi anlamda

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

değiştirmeye başlar. Dolayısıyla 19'uncu yüzyılın sonları, Eskişehir'in gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır.

Kurtuluş Savaşı süresince Eskişehir, ciddi acılara ve yıkıma maruz kalır. Kentin pek çok bölümü, işgalci Yunan kuvvetleri ile işbirlikçileri tarafından yakılır, yıkılır. Fakat Eskişehir, Cumhuriyet'in ilk döneminde ciddi kamu yatırımları olarak önemli atılımlar yapar. Eskişehir Bankası, Şeker Fabrikası, demiryolu ile uçak bakım-tamir atölyelerinin kuruluşları 20'inci yüzyılın ilk yarısına damga vurur. Bu dönem, Eskişehirlinin kendini artık işgören (ücretli çalışan) olarak algılamaya başladığı bir zaman dilimidir. Bu dönemle birlikte devlete kapıkulu olmak, girişimci (kendi işinin sahibi) olmanın önünde gelir. Bir yandan ücretli çalıştırmayı özendiren bu gelişme, daha sonraki yıllarda 'kamu işinde' eğitilmiş ustaların, Eskişehir sanayisinin temellerini atmaları ile başka bir boyuta taşınır.

Eskişehir'in geleneksel sanayisi, taş-toprak ve gıda üzerine kurulmuştur. Yakın yıllara kadar bu yöre, un değirmen ve fabrikalarının göze çarpan sıklığı ve tuğla-kiremit atölye ve fabrikalarının çokluğu ile dikkati çekmişti. Eskişehir'in bir kent olarak yaşamındaki kırılmalarla sınaî ve ticari yaşamdaki değişimlerin birbirine eşlik etmesi dikkat çekicidir.

Bir diğer nitelik unsuru olarak Eskişehir'in ekonomik gelişmesinde öz sermaye kaynaklarının kullanılmış olmasına dikkat çekmek gerekir. Girişimcilikteki zafiyet ve yatırıma yönelik kredi kullanımındaki düşüklüğe rağmen, öz sermaye kullanımındaki yükseklik, Eskişehir ekonomisinin krizlerden korunmasında önemli bir etken olmuştur.

Eskişehir'in Tarihsel Büyümesi

Eskişehir'in mekânsal gelişimi, bir kâğıda düşmüş yağ damlasını andırır. Kent, yağ damlasının kâğıdın üzerinde yavaşça aynı odak etrafında büyümesi gibi gelişir. 20'nci yüzyılın ikinci yarısında plansız, programsız veya en azından vizyonsuz büyüme hızlansa da, görünen manzaranın odağı budur.

Eskişehir'de son olarak yaşanan kırılma noktası, 2000'lerin başıdır. Bu süreçte Eskişehir, pek çok Anadolu yerleşimine göre yeni bir yerleşim olsa da; geleneksel bir kentten Batı tipi bir tüketim kentine doğru evrimleşmeye başlar. Ama ne yazık ki; gerekli vizyona sahip olmadan büyümenin sıkıntılarını da yaşamaya devam eden bir kenttir artık.

Bugün kentin merkezinde yaşanan aşırı yoğunlaşma, bu yerleşimi kent rantı nedeniyle 'imkânsız' bir noktaya doğru sürüklemektedir. Eskişehir'in kent merkezinin daha fazla yoğunlaştırılmasıyla gidebileceği yeni bir açılım kalmamış gibi görünmektedir. Kent merkezindeki rantı artıracak her yaklaşım, Eskişehir'i biraz daha yaşanması zor bir habitat haline getirmektedir. Gözlediğim odur ki; kentin (yağ damlasının) dış çevresinde yapılacak kentsel dönüşüm projeleri de yoğunlaşmayı azaltıcı önlemler olarak gözükmemektedir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bundan sonra ne yapılacağı, cevabı kolay bir soru değildir. Ama yeni Eskişehir'in gelecek tasarımına etki edecek yeni sorunlarının ve vizyonunun bilimsel bazda konuşulup tartışılması gerekmektedir. Bu konuda girişimlere acil ihtiyaç olduğu kanaatindeyim.

Zihnimizi yenilikçi çözümler yönünde zorlamalıyız. Bir örnek vermek isterim. Örneğin Mahmutiye-Çifteler yöresinde yeni bir üniversite kampüsü, at yarışlarının yapıldığı hipodrom ve ek tesisleri ile stadyum dâhil futbol endüstrisi kompleksi ile şekillenmeye başlamış yepyeni bir kent neden düşünmüyoruz? Böylece Eskişehir taşrasının gelişimi için de ciddi bir adım atmış oluruz. Unutmayalım ki; Eskişehir'i kurtarmak isteyen bir vizyon, Eskişehir kırsalını da birlikte düşünmelidir.

Çok Kültürlü Kent

Eskişehir halkının en çok şikâyet ettiği konular arasında, diğer kentlere oranla düşük bir hemşehrilik ilişki ve anlayışının olması gelir. Fazla gelişmemiş hemşehrilik ilişkilerinin başlıca nedeni, Eskişehir'in Marmara – Ege – İç Anadolu – Karadeniz bölgeleri dikkate alındığında bir kavşak özelliğine sahip olması yanında; değişik dönemlerde farklı yörelerden göç almasıdır. Alınan göçler, Eskişehir'de çok kültürlü bir kent toplumu oluşturmuştur. Bu durumun, çağdaş kentliliğin bir gereği olduğunu düşündüğümüzde, Eskişehir'deki (sermaye birikimi ve girişim sorunlarına rağmen) hızlı değişimi anlamak daha kolay olur.

Eskişehir'i iyi tanıyan kesimlerin iyi bildiği bir noktadan daha söz etmek isterim. O da; Eskişehir'in il nüfusunun yaklaşık yüzde 70-75'inin kent merkezinde yaşıyor olmasıdır. Bu açıdan Eskişehir, komşusu olan illere göre farklı bir özellik göstermektedir. İl temelinde kent nüfusunun baskın olması, Eskişehir'in kentlilik özelliklerinin neden gelişkin olduğunu açıklayıcı bir diğer unsurdur.

Eskişehir'de kentliliği açıklarken, bir noktayı gözden kaçırmamak gerekir. Başta kent merkezi olmak üzere Eskişehir'de okullaşma ve okur-yazarlık oranı son derece yüksektir. Cumhuriyet'in erken yıllarında eğitim alanında yatırımlar yapılması ve üniversiter yapıların erken dönemde kurulması, Eskişehir'e farklı bir kimlik kazandırmıştır. Bu süreçte Eskişehirli ailelerin çocuklarının kolaylıkla yüksek öğrenim görmeleri mümkün olmuştur.

Bugün Eskişehir'de Türkiye'nin en büyük üniversitelerinden iki tanesi (Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi) bulunmaktadır. Bir milyonu aşan yaygın öğretim öğrencilerini bir yana koyarsak; yılın 10 ayı boyunca 50 bin dolayında genç insan Eskişehir'de yaşayarak ekonomiye ve sosyal yaşama katkılarda bulunmaktadır. Eskişehir'i farklılaştıran önemli unsurlardan birisi de budur.

Eskişehir'in çok kültürlülüğünün, Kurtuluş Savaşı sonlarına kadar bu yörelerde yaşamış olan azınlıklarla da yakından ilgisi vardır. Henüz yeterince araştırılmamış olan (ve elde yeterli kaynak bulunmayan) bu konuyu, birkaç satırla geçiştirmek yerine bir başka yazıya ertelemek daha hayırlı olur.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Yenilenen Eskişehir

Eskişehir, 2000'li yıllarla birlikte önemli bir değişim ve dönüşüm dönemine girdi. Pek çok insan Eskişehir'de bu değişimi hissediyor. Ama bunun, şehrin kalabalıklaşmasından veya kent merkezinde görsel iyileştirmelerden oluştuğunu düşünenlerin sayısı pek az değil. Bu görsel değişim, bu şehirdeki gerçek değişimi ifade etmiyor. Örneğin uzun süre kendi yavaş gelişimi içinde ilerleyen yerel ekonomide de değişiklikler gözlenmeye başladı.

Yukarıda da ifade ettiğim gibi; Eskişehir; Marmara, Ege, İç Anadolu ve Karadeniz bölgeleri dikkate alındığında bir kavşak noktasıdır. Eskişehir'in 1894'te İstanbul-Bağdat demiryolunun işletmeye alınmasından sonra kamudan ciddi bir ulaştırma ve lojistik desteği aldığını söyleyemeyiz. Bu bağlamda demiryollarının ve Tülomsaş'ın uzun süre 'mazhar olduğu (!)' ilgisizliği ve kayıtsızlığı hatırlatmayı da doğrusu bir borç bilirim. Bu atalet ile fikrî ve amelî hareketsizlik durumu, Eskişehir'in kavşak olma avantajını değerlendirememesine neden oldu. Eğer Eskişehir-Gemlik demiryolu, ulusal ve uluslararası hava bağlantısı ve Eskişehir-İstanbul karayolu, daha önceki yıllarda gerçekleşebilseydi, şu an Eskişehir'i çok farklı bir noktada görebilirdik. Bir örnek vermek gerekirse; Devrim otomobilinin başına gelenler, adeta Eskişehir'in kaderi gibidir.

Öyle anlaşılıyor ki; 30-50 yıl öncesinin sorunları, önümüzdeki 1-10 yıl içerisinde çözülecek. Ama bunların 'düne ait sorunlar' olduğunu unutmamak lazım. Hâlâ geçmişte çözüme kavuşturulmamış sorunlarla ilgileniyoruz.

Şehrin geleceğini tasavvur edebilme yetisine sahip kişi ve kuruluşlar, Eskişehir'de bir girişim, yatırım ve sermaye birikimi sorunu olduğunu söylüyorlar. Ama ne yazık ki; işbirliği içinde ortak çalışma önerileri, daima akametle sonuçlandı. Bugüne kadar büyük düşünüp büyük sermaye birikimleri ile yapılması düşünülen yatırımlar sonuçsuz kaldı. Öyle anlaşılıyor ki; Eskişehir'deki sermaye birikimi ve girişimcilik sorunu 'bir başka şekilde' çözülecek.

Eskişehir, gecikmiş ulaşım projelerinin tamamlanması ile birlikte öncesine oranla daha yüksek çekim özelliğine sahip bir yerleşim haline dönüşüyor. Özellikle sınaî yatırım açısından İstanbul ve Kocaeli bölgesi doldu. Buna Bursa yöresini de ekleyebiliriz. Doluluğun yanında Marmara Bölgesi'nde yeni yatırım yapmanın birim maliyetinde de olağanüstü artışlar var. Diğer yandan bu bölgenin yüksek oranda deprem riski taşıması, yatırımcı sanayilerin kendisine yeni alanlar aramalarına neden oluyor. Bu açıdan bir bölge merkezi olarak Eskişehir, yerli ve yabancı yatırımcıya mükemmel seçenekler sunuyor.

Eskişehir, iki üniversitesi ve yüksek okullaşma oranı ile yetişmiş insan gücü yanında, yüksek sosyal yaşam ve insani gelişmişlik endeksleri ile de bir çekim merkezidir. Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında; Eskişehir'in yeni bir şafağın eşiğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer yandan; Türkiye'nin ekonomik yönden hızlı gelişmiş illerini incelediğimizde; bazı çok ciddi sorunların ekonomik ve sosyal büyümeye eşlik ettiğini fark edersiniz. Bugün Eskişehir'de yaşanan ve ilk elde göze

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

çarpan sorunların başında trafik gelmektedir. İşin ilginç, trafik sorununun çözümü yönünde ciddi bir girişim de görülmemektedir. Aslında bu durumu olağan karşılamak gerekir; çünkü trafik sorunu, trafiğin dışındaki kapsamlı nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan; kent merkezindeki sıkışma ve rant oluşumu, çok hızlı gelişmektedir. Kentin merkezini daha fazla yoğunlaştırıp sıkıştırarak yaklaşımlar, Eskişehir'in de kötü örneklerden birisine dönüşmesi sonucunu oluşturacaktır. Keza elektrik, su, doğalgaz ve diğer yerel servisler konusunda da hemen kapı ardında bekleyen (ve biteviye birim maliyetleri artan) pek çok aday sorun bulunmaktadır. Kent merkezinde hızla yükselen rantın, kentin geleceği açısından bir bataklık yaratma potansiyeline sahip olduğunu ifade etmeliyim.

Eskişehir, 'tek merkezli bir kent' olmaktan hızla kurtulmalıdır. Eskişehir'i çepeçevre saran (saracak) yeni konut topluluklarının, kentin merkezindeki yoğunlaşmayı ve sıkışmayı artırmaktan başka bir işe yaramayacağını da bu vesile ile belirtmek isterim. Çözüm, çok fonksiyonlu alt-kentlerden geçmektedir.

Geleceğe Doğru

Tarihin bir anında birkaç hane ile başlayan bir insan topluluğu, zamanla büyüyerek büyük bir insan yerleşimine dönüşür. Yıllar ilerledikçe anayollar üzerindeki küçük köy ve kasabaların nasıl büyüdüklerini gözlemişsinizdir. Eskişehir-Ankara karayolu üzerinde yer alan Temelli'nin gelişimini gözleyenler, bu duruma işaret eden güzel bir örnek olarak hatırlayabilirler.

Yerleşimler her zaman kendi dinamikleri ile gelişmez. Kimi zaman bilinçli ve planlı faaliyetler; köylerin, ilçelerin veya kentlerin oluşumuna neden olur. Dünyada planlı ve programlı olarak yaratılmış çok sayıda kent örneği bulunmaktadır.

Bir kenti, plan dışı tutarak kendi başına büyümeye bırakırsanız; karşımızda iki ihtimal var demektir. Ya kent, zaman içinde küçülür ve yok olur ya da aşırı ve şekilsiz bir büyümeye uğrayarak bir sorunlar yumağı haline dönüşür. Bir kentin, bir sorun üretici haline gelmesinin yollarından birisi, o kentin yöneticilerinin yerleşimle ilgili geleceği görmekteki zorlukları ve zafiyetidir. Ülkemizde görme ve tanıma imkânı bulduğum pek çok kentin, gerçek anlamda yönetim sorunları yaşamış olduğunu biliyorum. Geçmiş yönetim dönemlerinde alınmayan önlemlerden ve kentsel vizyon eksikliğinden dolayı bazı yerleşimlerimiz tıkanma noktasına gelmiş durumda. Böyle bir kentsel sorun yığılması, ilerleyen zamanda problemlerin çözülmesini çok pahalı veya imkânsız hale getiriyor.

Kendi adıma; aşırı büyümüş bir kentte yaşamaktan yana değilim. Bunu anlatırken, 'kentin insan ölçeğini aşmaması' gerektiği biçiminde ifade ediyorum. Bu bağlamda; Dünya üzerinde dengeli ve sağlıklı gelişmiş pek çok kentin (aşırı ve dengesiz biçimde büyümenin aksine) belli büyüklük sınırları arasında kalmış olduğunu hatırlatmak isterim.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir yurttaş veya bir kuruluş olarak yaşadığımız kentle ilgili bir konuda kesin tercihimiz olmalı. Kentin gelişim süreci hakkında fikrimiz ve öngörülerimiz olmalı ve bunu gerekli biçimde yansıtmalıyız. Çünkü bu kent, onu yönetenlerden daha fazla, burada yaşayanlara aittir.

Türkiye’de başta İstanbul olmak üzere çok veya hızlı gelişmiş kentlere baktığımda; hiç de iç açıcı manzaralar görmüyorum. Konut kalitesinden içme suyuna, trafikten enerji şebekelerine kadar pek çok sorun yoğun biçimde yaşanıyor. Bazı sorunlar var ki; onlar da yakın bir gelecekte kapıya dayanmaya hazırlanıyorlar. Örneğin bazı kentlerin kimi semtlerinde oluşacak köhneleşme bölgelerinin yaratabileceği sorunlar hakkında yeterli öngörümüz henüz yok.

Kentlerimizin tek merkezli olarak aşırı büyümesinin önüne geçmek zorundayız. Kenti oluşturan fonksiyonların da dağıtılacağı yeni alt-kent yaklaşımları konusunda öngörüler, yaklaşımlar ve programlar geliştirmeliyiz. Böyle daha planlı yaklaşımların, toplam mal olma maliyetlerinde de ciddi düşüslere neden olacağını kanıtlamak çok zor değil.

Genelde kent merkezinin aşırı yoğunlaştırılması ile çılgın biçimde artan kent rantı, önümüzdeki dönemde ‘kentsel yaşamın bataklığı’ olmaya adaydır. Aşırı artan kent rantı ile baş etmek; ne kişilerin, ne yerel yönetimlerin, ne de merkezî devletin baş edemeyeceği noktalara gelebilir. İstanbul’un gidişatı, bu konuda ders niteliğinde bir örnektir.

Yaşadığımız kentin bireyleri ve kuruluşları olarak, şehrimizin ne kadar büyüyeceğine, büyüme biçiminin nasıl denetleneceğine, büyümenin nasıl planlanacağına ve bu sürecin hangi aktörlerin katılımı ile gerçekleşeceğine karar vermemiz gerekiyor. Bu kararı da birkaç yöneticinin ya da üç beş uzmanın kişisel tercihlerine bırakamayız, asla bırakmamalıyız.

Eskişehir Ne Kadar Büyümeli?

Değişik ortamlarda yazılarımda ve konuşmalarımda sıklıkla sözünü ettiğim bir tespit var. Geleneksel özelliklere sahip bir yerleşim olarak Eskişehir'in 2000'li yıllara kadar olan gelişimi, kendi kendine yavaşça büyümenin özgün örneklerinden birisini oluşturur. Yaşamı süresince değişik kırılmalar yaşamış olan Eskişehir, 20'nci yüzyılın son yıllarına kadar yağ damlasının kâğıdın üzerinde yavaşça ve aynı merkez etrafında büyümesi gibi kendiliğinden gelişir. Geçen yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan (hatta dayatma noktasına gelen) bazı altyapı sorunlarının orta vadeli olarak çözülmesi dışında, kentte uygulanmış büyük ölçekli ciddi planlanmış bir proje neredeyse yoktur. Yapılmış olanın da neden o şekilde yapıldığına dair bir plan – program bulunmaz. Şehrin doğru öngörülü insanlarının başarısı olarak sayabileceğimiz Organize Sanayi Bölgesi bir yana bırakılırsa; 20'nci yüzyılın ikinci yarısında plansız, programsız ve en önemlisi vizyonsuz büyüme hızlansa da; görünen manzara, kendiliğinden büyümenin ötesine geçmez. Hatta kent rantından daha fazla yararlanmak adına yapılan bazı hatalı uygulamaların diyeti bugün hâlâ ödenmektedir.

Eskişehir'in Dünü Bugünü

Eskişehir'in talihsizliklerinden birisi; bu kentin yöneticilerinin, geleneksel kentin yavaş tempolu büyümesine kendilerini alıştırmış olmalarıdır. Eskişehir'de hemen hemen hiçbir altyapı projesi gerekli vizyoner öngörülerle yapılmamış; ancak günün dayatan koşullarında gerçekleşmiştir. Kentin mekânsal kullanımının, elektrik dağıtım şebekesinin, içme ve kullanım suyu altyapısının, kanalizasyonun, trafiğin (ve daha pek çok konunun) yıllardır bir sorunlar yumağı olarak sürmesinin nedeni başta yöneticiler olmak üzere 'şehirli âyanın' öngörüsüzlüğüdür. Eskişehir'in bugün hallediliyor gibi görünen bazı sorunları ise (yine sıklıkla dile getirdiğim gibi) gerçekte bugüne ait sorunlar olmayıp, yaklaşık 30-50 yıl önce öngörülüp gerçekleştirilmesi gereken sorunlardır.

2000'lerin başından bu yana Eskişehir, ülkenin en gözde cazibe merkezlerinden birisi haline geldi. Son birkaç yıldaki hızlı değişimin ana nedenlerinden birisi budur. Gözlenen hızlı değişimin olumlu getirileri yanında olumsuz yanları da olacağına hiç kuşku yok. Bugüne kadar İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Diyarbakır, Adana ve Mersin gibi kırdan kente sosyal göçün olumsuz faktörlerinden etkilenmeyen Eskişehir, önümüzdeki dönemde bu bağlamda yeni sosyal ve yapısal sorunlara aday görünüyor.

Günümüzde Trakya, İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi bölgelerin aşırı doluluğa ulaşması ve buralarda yatırım yapmanın artan birim maliyeti, Eskişehir'i yeni bir seçenek olarak gündeme getiriyor. Sayıları giderek artan yerli ve yabancı yatırımcının Eskişehir'e yönelmesi, bugünkü mevcut yönetim anlayışı ve kent altyapısı ile kısa ve orta vadeli gelecekte 'işlerin hayli zor olacağını' gösteriyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Artık bir 'üniversite kenti' olarak anılmaya başlayan Eskişehir'in konutlaşma ve mekânsal gelişim sürecindeki hızlı gelişimi, kenti ziyaret eden herkesin dikkatini çekiyor. Diğer yandan Organize Sanayi Bölgesi'ni ziyaret eden sanayici, yatırımcı ve değişik amaçlı ziyaretçiler gerek sanayi bölgesinin gerekse şehrin ivmeli gelişimini şaşkınlıkla ifade ediyorlar. Özel olarak kentsel altyapı açısından bakıldığında; gerek konutlar, gerekse sanayi olmak üzere Eskişehir'de ikili bir yeni ihtiyaç yapısı oluştuğu görülüyor. Bu ihtiyaç yapısı, 2000'lerin sonrasındaki Eskişehir'in ufku ile yakından ilgili.

Bugün Eskişehir ilinin toplam nüfusu yaklaşık 700 bin dolayında ve bu nüfusun yüzde 70-75'i kent merkezinde yaşıyor. Bu, nüfus yapısı olarak sık görülen bir durum değil. Diğer yandan; başta kent merkezi olmak üzere il nüfusunun (beklenenin çok üstünde bir ivme ile) önce 900 bine ve ardından bir milyona tırmanması beklenmeli. Bu yönelim kabul edildiğinde ve yatırımların yavaş gelişebildiği düşünülüğünde; kentin ihtiyacı olan yapısal yatırımlarda daha şimdiden geç kalındığını söylemek şaşırtıcı olmamalı.

Eskişehir'in ilk elde sıralanabilecek sorunları arasında stratejik planlama anlayışının gelişmemiş olması sayılabilir. Bu nedenle kentle ilgili gelişim planları yapılırken, çoğunlukla imar planlaması ile yetinilmekte, örneğin sanayinin gelişiminin yarattığı enerji, su, çevre koruma, ulaşım ve diğer altyapı ihtiyaçları yeterli ölçüde dikkate alınmamakta. Benzer biçimde hızlı konutlaşma sürecinde altyapı sorunları gerekli özenle planlama adımlarına dâhil edilmemekte. Kent yönetimlerinin birincil altyapı ihtiyaçlarına karşı duyarsızlığı, bugün kendini kent içi ulaşım, trafik ve enerji sorunlarının geldiği noktada ifade etmekte.

Eskişehir, bir 'üniversite kenti' olduğu kadar yüksek nitelikli altyapıya sahip sanayi bölgeleri ile bir 'sanayi kenti' olma özelliğine sahiptir. Kentin ürettiği katma değer içinde sanayinin payı artmakta. Önümüzdeki dönemde sınıfların (yeni yatırımlarla) çok daha yüksek miktarlara baliğ olacağına hiç kuşku yok. Sadece Eskişehir açısından baktığımızda bile; böyle bir sanayi yapısının yüzde 70-80 oranında dışa bağımlı, belirsizliklere sahip ve stratejileri olmayan enerji altyapısı üzerine oturtulamayacağını kavrayabiliriz.

Hiç kuşkusuz Eskişehir, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne en hazır kentlerinin başında gelir. Diğer yandan önemli Avrupa kentlerine baktığımızda; bunların, sadece enerji sistemi bağlamında değil, tümüyle yeni türden bir kentsel yaşam tanımlayan ve buna uygun bir kentsel gelişim gerçekleştiren yerleşimler olduğunu gözlüyoruz. Her anlamda çevre ve doğaya değer veren, canlı yaşamının sürekliliğini sağlayacak olan temiz kentlere odaklanmış 'güneş kent' projeleri hızla popüler hale geliyor.

Eskişehir açısından bakıldığında; söylenebilecek son söz, "yöneticilerin kentin bir bütün olduğunu anlamaları ve kentin gelişimini (katılımlı olarak) buna uygun olarak planlamaları veya yönlendirmeleri" gereğini söylemek olabilir. Kentteki pek çok eko-sistem de ihtiyacı olan çözümleri bu bağlamda bulacak.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

“Kırkbir Kere Maşallah”

2008’i yaşadığımız şu günlerde yaşı 30’un üzerinde olan hemşeriler, kendi çocuklukları ile kıyasladıklarında Eskişehir’in ne kadar değişmiş olduğunu daha iyi kavriyorlar. Önceki yıllarda Eskişehir’i görmüş olan ziyaretçiler, bu sıralarda yaptıkları ziyaretlerde kentin çok farklı bir görünüm arz ettiğini ifade ediyorlar. Bu yaklaşımları, bebekliğini bildiğimiz bir çocuk irisi hakkındaki yaptığımız yorumlara benzetiyorum: “Maşallah, ne kadar da büyümüş! Kırkbir kere maşallah...”

Eskişehir’in şekil ve fonksiyon olarak bir değişim ve büyüme sürecinde olduğuna itiraz etmek mümkün değil. Kent, dünün geleneksel taşra kenti kimliğinden, bir büyük kent (metropol) görünümüne doğru evrimleşiyor. Bu nedenle; kaçınılmaz biçimde büyüyen kentlerin yeni sorunlarına da aday görünüyor.

Bir kentin büyümesini iki açıdan ele alabiliriz. Birincisi; bir kent büyürken sanayi ve ticaret de genişleyeceğinden mal ve hizmet fiyatları düşecek, kentsel yaşam koşullarında iyileşmeler olacaktır. İkincisi; kentin aşırı büyümesi ise altyapı yetersizlikleri, kira fiyatlarının artması, enerji sağlanmasının güçleşmesi, yerel yönetim hizmeti maliyetlerinin artması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Belediye hizmetlerinin zaten pahalı olduğu Eskişehir’de bireylerin ulaşım giderlerindeki artışlara dikkat edildiğinde; kentsel büyümenin olumsuz etkilerinden birisi yakalanmış olur. Artan kullanım ve içme suyu fiyatlarını, ilan-reklâm vergilerini, ruhsat harçlarını aklıma geliveren bazı olumsuz örnekler olarak hatırlatabilirim. Büyüyen Eskişehir’de yaşamın giderek daha pahalı hale geldiğine (bu pahalılığı yaratanlar dışında) kimsenin itiraz edeceğini sanmıyorum.

Avrupa’nın bazı kentlerinde bulundum, bazılarını ise görsel medyada izledim. Bugün beğeni ile anılan pek çok Avrupa kentinin özellikle nüfus olarak pek de büyük olmadığını görmek ilginç bir tespit oluyor. İnsan, ister istemez “Bir kentin ‘çağdaş’ olması için ille büyük mü olması gerekir?” sorusunu hatırlıyor. Dünya’da pek çok kentte tartışılan “Kent ne kadar ve nasıl büyümeli?” sorusunun Eskişehir’de de gündeme alınma zamanı geldi diye düşünüyorum. Ne yazık ki; ‘optimal (en uygun) kent büyüklüğü’ konusunda bir genel-geçer model geliştirilebilmiş değil. Ama bu olgu, kent büyüklüklerinin bölgesel ve yerel düzeylerde irdelenmeyeceği anlamına da gelmez.

Optimal (en uygun) kent büyüklüğünün belirlenebilmesi için birkaç sayısal ölçütün kullanılmasından gereğinden söz edebilir. Örneğin kentte yaşayan ‘kişi başına düşen kentsel hizmet maliyeti’ bu konuda iyi bir gösterge olacaktır. Söz konusu birim maliyet değerlerini ulaşım, sağlık, enerji, gıda, konaklama ve benzerleri gibi kalemler için ayrı ayrı ele alabileceğimiz gibi, tüm maliyet kalemlerini içeren tek bir ‘kentsel hizmet birim maliyeti’ değeri de hesaplayabiliriz. Kolay anlaşılması açısından kentsel hizmet birim maliyetini, “kentli yurttaş olmanın birim maliyeti (yani fiyatı)” olarak düşünebilirsiniz.

Bu paragrafta söyleyeceklerim, matematiksel iktisatla ilgisi olmayanlara veya bu bilim dalından hoşlanmayanlara biraz teknik ve karmaşık gelebilir. Ama akla not olması anlamında kısaca ifade etmek istiyorum. Kentsel hizmet

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

maliyetine ilişkin sayısal değerın iki ayrı türde hesaplanması öğretici olabilir. Örneğın her yıl için ‘ortalama kentsel hizmet birim maliyeti’ yanında, ‘kentsel hizmet marjinal maliyetini’ de hesaplamalıyız. Marjinal maliyeti, kente eklenen her yeni kişinin kente getirdiğı ek maliyet yükü olarak düşünebiliriz. Bu değerlerin her yıl yeniden hesaplanması, kentin nasıl bir değışim ve dönüşüm sürecinde olduğı konusunda ciddi işaretler verecektir.

Bugüne kadar yapılan kent araştırmaları, kentsel hizmet birim maliyetinin büyümeyle birlikte önce düştüğünü, daha sonra arttığını göstermektedir. Sanırım; Eskişehir’de gözlenen yerel yönetim maliyetlerindeki artışın altında da buna benzer yönelimler vardır.

Eskişehir için optimal (en uygun) kent büyüklüğü konusunda üniversitelerimizde yapılacak bilimsel çalışmaların, kentin geleceğı açısından önemli ipuçları vereceğine inanıyorum.

Maliyet ve artı değer

Büyüyen kentte (doğal olarak) artan sadece kentsel hizmet maliyetleri değildir. Büyümenin etkisiyle kentte yaratılan artı değer (yani gelir) de artmaktadır. Ayrıca kentin büyümesi sonucunda firma ve bireylerin parasal kazanımları yanında toplumsal ve kültürel kazançları da olmaktadır. Bir küçük kentte bulunamayabilecek bazı sosyal etkinlik türleri ancak büyük kent merkezlerinde yaşam imkânı bulmaktadır. Eskişehir örneğini incelediğimizde; bazı sosyal etkinlik tür ve mekânlarının ancak son yıllarda (kentin belli bir büyüklüğe ulaşması ile) ortaya çıktığını gözleyebiliriz. 1980 öncesi kamuoyu araştırmalarına bakıldığında; Eskişehir ile ilgili şikâyetler arasında sosyal ve kültürel etkinliklerin azlığı konusu dikkat çeker. Gerçekten de uzun yıllar boyu Eskişehir’de belli başlı sosyal ve kültürel etkinlik türleri; sinemaya gitmek, Hamamyolu’nda ‘piyasa yapmak’, Nur Pastanesi’nde zaman öldürmek, çay bahçesinde oturmak ve sokakta ya da yazlık sinemada çekirdek çitlemek olarak kalmıştır.

Kentin büyümesi ile birlikte kentsel hizmet birim maliyetinin önce düştüğünü, daha sonra nüfusunun giderek artması sonucu birim maliyetin yükseldiğini belirtmişim. Özetle; belli bir nüfus büyüklüğünden sonra kente eklenen her yeni birey bir öncekinden daha pahalı (maliyetli) olmaya başlıyor. Eskişehir’de 2000’li yıllarla birlikte gözlemeye başladığımız durum budur.

Kişi başına net gelir açısından baktığımızda ise aksine bir durum gözlüyoruz. Daha doğru bir söyleyişle; bugüne kadar yapılmış kent araştırmaları, gelirmede maliyete oranla farklı bir görünüm veriyor. Büyümeyle birlikte kişi başına gelir, önce yükseliyor; ama nüfusun daha fazla artmasıyla düşmeye başlıyor. Nüfus büyüklüğüne bağımlı birim maliyet ile kişi başına net gelir eğrilerinin ilginç bir kesişme / ortak noktaları var. Bu noktada kente eklenen her yeni bireyin getirdiğı ek yük, bu yeni bireyin getirdiğı ek kazançla eşit oluyor. (Matematiksel iktisattan hoşlanmayanlardan özür dileyerek, teknik deyimle; marjinal maliyetin marjinal gelire eşit olduğı nüfus büyüklüğü noktasından söz ediyorum.) İşte bu noktaya “kentin optimal (en uygun) büyüklüğü” adı veriliyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bu teknik tartışmayı kısaca özetleyeyim. Kente gelen her yeni kişi (ya da kuruluş), hizmet alacağı için kente yeni bir maliyet getiriyor. Buna karşılık söz konusu kişinin (ya da kuruluşun) kente gelmesinden dolayı kent, yeni bir gelir kazanıyor. Bu kişi başına ek maliyet ile kişi başına ek gelirin eşit olduğu nüfus büyüklüğü, bir kent için optimal (en uygun) büyüklük olarak algılanıyor. İzlenimim odur ki; kentin altyapısının bugünkü haliyle nüfusun daha fazla büyümesi, Eskişehir'in 'en uygun büyüklük' noktasından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ya kentin altyapısına yeni ve ciddi yatırımlar yapılacak ya da Eskişehir daha fazla nüfus olarak (hızlı) büyümemenin yollarını bulacaktır.

Bu tür bilimsel ve kuramsal çalışmaların kentin gelişimi üzerinde kısa erimde net etkileri olmayabilir. Ama Eskişehir gibi kalkış (take-off) noktasına ulaşmış bir kentin vizyonunun saptanabilmesi için, optimal (en uygun) büyüklük çalışmalarının yakıcı önemde olduğunu düşünüyorum.

Yukarıda da ifade ettiğim gibi; Eskişehir, mekânsal büyümesi açısından bir yağ damlası modelini hatırlatmaktadır. Kent, giderek bir merkez etrafında büyümektedir. Geçmişten farklı olarak Eskişehir, bir yandan da gerek kendi kırsalından gerekse ülkenin başka kentlerinden sosyal göç almaktadır. Sosyal göçe üniversite eğitimi amacıyla 2-6 yıl süreli olarak gelen genç nüfusu da ekleyince gelecek açısından öngörülebilmesi zor ve hareketli bir nüfus yapısı oluşmaktadır.

Küçük, güzel mi?

1950-1970 arası (doğal afetler dışında) küçük bir kentte yaşamamanın keyfini sürenler, Eskişehir'in büyümesi ile birlikte kentsel yaşam kalitesinin hızla düştüğünü fark etmektedirler. Kent merkezinde görünürde artan albeniye karşılık kimliksizleşme, betonlaşma, çevre kirliliği, geleneksel sosyalliğin yitirilmesi, kalabalığın yarattığı zorluklar, yoğun trafik tıkanıklıkları, kentte düşen sosyal ve mekânsal kalitenin net göstergeleridir. Kalite düşüşünün kentte başıboşluğun, rant beklentilerinin arttığı dönemlere denk düştüğüne ayrıca dikkatinizi çekmek isterim.

Nitelikli bir kent yaşamı, Paris, Strazburg veya Viyana'ya benzeyen bir yerleşimde yaşamak değildir. Bir kentte mutlu olmak için o yerleşimin dev alışveriş merkezleri ile donanmış olması gerekmez. Kaliteli bir kent yaşamı, insanların mutlu oldukları bir kentte yaşamaları demektir. "Küçük, güzel midir?" bilemem; ama konu kent olunca büyüğün en güzel olmadığından eminim.

Eskişehir: Marka Olur mu?

Tüm Dünyayı saran 'emtialaşma' denen bir hastalık var. Kısaca anlatayım. Bilindiği üzere; 20'nci yüzyılın son çeyreğinde üretim teknolojilerindeki önemli ve hızlı gelişme ile birlikte tüm Dünyada bir ürün patlaması yaşanmaya başladı. Gelişen bilişim, iletişim ve lojistik sayesinde aynı kalitedeki ürünü Dünyanın herhangi bir noktasından satın almak ve kısa sürede edinmek mümkün hale geldi. Ulusal pazarların silikleşerek bir Dünya pazarının oluşması, üreticileri ve satıcıları kıyasıya bir yarışa soktu. Yine bu bağlamda üretici ve satıcı geri plana itilirken; müşteri, piyasanın en önemli unsuru haline dönüştü.

Üretici ve satıcılar, müşteriyi cezp etmek ve kaybolan sadakati yeniden inşa etmek için kıyasıya bir mücadeleye giriştiler. Bu savaşta da daha çok satabilmek için ilk akla gelen fiyatları indirmek oldu. Öyle bir hava oluştu ki; artık müşteri, indirimli olmayan hiçbir şeyi almak istemiyor. Müşteri kesiminde etkin bir 'indirim beklentisi' var. Dev gibi firmalar yeni sezonu açar açmaz, 'indirim dönemine' girmek zorunda kalıyorlar.

Ekonomik işletmeler için ilk kural, ayakta kalmak ve zor rekabet koşullarında sürdürülebilirliği sağlamak için kâr elde etmektir. İşte; yukarıda özetlediğim 'fiyat indirimi' yaklaşımı, firmaların kârlarını olumsuz yönde etkiledi ve bu işletmelerin varlıkları ciddi anlamda sarsılmaya başladı. Firmaları kârsızlık bataklığına sürükleyen bu sürece 'emtialaşma' adı veriliyor.

Bugün emtialaşma sürecine karşı iki farklı çözüm öneriliyor. Bunların birincisi; mal ve hizmetlerde yenilikler yaratarak yeni müşteri katmanları ve yeni pazarlar elde etme anlayışıdır. Buna kısaca 'yenilikçilik (inovasyon)' adı veriliyor.

İkinci öneri ise 'markalaşma' sürecidir. Ürün ve hizmetlerin markalaşması ile işletmelerin daha yüksek katma değer elde edebilecekleri ve müşteri sadakatini yeniden inşa edebilecekleri fikri işleniyor.

Küreselleşmenin en belirgin etkilerinden birisi, ulusal pazarların biraz geri plana giderek kentlerin öne çıkması oldu. Sanki uzun zamandır böyleymiş gibi; herkes, çok sıradan bir doğallık için kentleri de ekonomik işletmeler olarak kabul etmeye başladı. Bu nedenle; günümüzde kentler için de yenilikçilikten ve markalaşmadan söz etmek, giderek yaygınlık kazanan bir eğilim oldu.

Marka Olarak Kent

Bugün artık net biçimde görülüyor ki; her kent, büyük bir ekonomik işletme özelliği göstermektedir ve aynen firmalar arasında olduğu gibi kentler arasında da bir ekonomik yarış vardır. İşletmelerin ekonomik olarak ayakta kalmak, ortaklarının hisse değerlerini artırmak ve sert rekabet karşısında

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

sürdürülebilirliği sağlamak gibi amaçları artık şehirler için de geçerli. Her geçen gün ağırlaşan kentsel yaşam koşullarını iyileştirmek ve kaliteli kentsel hizmetler sağlayabilmek için, kent yönetimlerinin daha fazla kaynağa ihtiyaçları var. Bu kaynakların sağlanması ise ancak o kentin yerli ve yabancı yatırımcılar, girişimciler ve ziyaretçiler için cazip hale getirilmesi ile mümkün görülüyor.

Örneğin kentler için kaynaklar sabit kalırken (hatta azalırken) yeni ihtiyaç alanlarının oluşması, kent turizmi fikrini ciddi biçimde ön plana çıkardı. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de kentler, turizm gelirleri yoluyla yeni kaynak yaratma çabasına girdiler.

Bilindiği gibi; turizm öncelikle tanıtım demektir. Dolayısıyla (kentin tamamının bir turistik ürün olarak ele alındığı) kent turizmi, bir bütün olarak etkin biçimde kentin tanıtılması anlamına geliyor. Kentsel tanıtımın süreklilik kazanması için ise kentin markalaşmasını da içeren 'yer markacılığı' kavramı geliştirilmiş.

Kentin markalaşması ve yer markacılığı kavramında daha fazla derinleşmeden markanın tanımını kısaca hatırlayalım: "Bir satıcının, mal ve hizmetlerini tanımlayan ve onları rakiplerinden ayırt etmeyi amaçlayan bir isim, terim, işaret, sembol, şekil veya bunların bileşimidir." Bu tanımda dikkatimi çeken noktalar şunlar oldu. Birincisi; yukarıda anlattığım türden bir yarış ve 'rakipler' var. Bu yarışta rakiplere göre daha iyi bir konum yakalamak önemli. İkincisi; ürün veya hizmet olarak sağlam bir tanıma sahip olmak ve ötekilerden 'ayırt edilebilmek' gerekli.

Bir kentin markalaşmasından söz edeceksek; hiç kuşkusuz ilk ele almamız gereken, söz konusu şehrin gerçekten sağlam bir 'tanımlaması' olup olmadığıdır. Bu tanımlama, bir anlamda o kentin misyon ve vizyonunu ifade eder. Kenti başka yerleşimlerle yarışmak üzere hazırlayan ve pazarlayan unsurların (örneğin yönetici ve uzmanların), öncelikle o kentin 'ne ve kim' olduğunu iyi bilmeleri gerekir. Bir kentin 'ne ve kim' olduğu ise o yerin doğal ve kültürel zenginlikleri yanında nüfus yapısı, ekonomisi, mekân kullanımı ve kaynakları demektir. Bir kentin envanterini doğru ve sağlıklı olarak kavramadan onu 'kentler arası yarışa' katmaya çalışmak doğru olmaz. Özetle; kent, kendi misyonunu doğru ve paylaşılabılır biçimde ifade edebilmelidir.

Kentin markalaşmasının ikinci ön koşulu, o kentle ilgili bir vizyonun oluşmasıdır. O yerleşimde yaşayan insanlar, o kentin gelecekte 'ne ve kim' olmak istediği konusunda paylaşılmış ortak fikre sahip olmalıdırlar. Örneğin sadece belediye başkanının veya valinin kafasında var olan bir vizyon, paylaşılmış olmadığı sürece o kentin vizyonu kabul edilemez.

Bir kentin ulusal veya küresel anlamda pazarlanması için, öncelikle kentsel misyon ve vizyonun, kentli yurttaşlar tarafından paylaşıyor olması gerekir. Kent markalaşması için bu anlamdaki katılım ve paylaşım 'olmazsa olmaz' türünde bir özelliğe sahiptir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Yaşadığınız kentin bir marka olarak varlığı ve gücü hakkında bilgi edinmek isterseniz; çevrenizdeki insanlara şu soruları bir anket niteliğinde sorabilirsiniz: “Bu kent, mevcut hangi yönleri ile bir marka olabilir? Bu kent, gelecekte nasıl bir görünüm ve yapılanmaya sahip olacaktır?” Bu ve benzeri sorulara birbirine benzeyen cevaplar alabiliyorsanız, o yerleşim konusunda paylaşılan görüşler var demektir. Bu da kentin markalaşma için gerekli düşünsel ve duygusal altyapıya sahip olduğunu gösterir.

Gelelim ‘ayırt edilebilme’ konusuna. Marka, bir ürün veya hizmeti benzerlerinden ayırt eden özelliştir. Demek ki; bir kent, marka olacaksa; öncelikle kendi özgünlüğünü ve farklılığını koruyarak ve geliştirerek geleceğe yürümesi gerekir. Bir kent, başka yerleşimlerdeki kentsel unsurları (örneğin kent mobilyalarını, mekânsal kullanım anlayışını veya büyüme stratejilerini) taklit ve kopya ederek bir farklılık ve özgünlük yaratamaz. Bu nedenle de marka olamaz. Kanımca; bugün Dünya kentlerinin yaşadığı en önemli sıkıntıların başında ‘aynılaşmak ve benzeşmek’ geliyor. Aynılaşarak öne çıkmaya çalışan kentler ise hızla sevimsizleşip sıradanlaşıyor.

Bir markanın mantıksal ve duygusal olmak üzere iki temel bileşeni var. Bir kente; sağladığı yaşamsal ve ekonomik imkânlar açısından mantıksal olarak bakabilirsiniz. Bir kente; koruyup sürdürdüğü doğal, tarihi ve kültürel çevre açısından duygusal olarak da bakabilirsiniz. Fakat her durumda bir kentin farklı, özgün ve ayırt edilebilir olma koşulunun vazgeçilmez olduğunu göreceksiniz.

Özetle; kent markalaşması veya yer markacılığı; marka ile ilgili bir kavram, strateji, yöntem ve tekniklerin kentler için kullanılması anlamına geliyor. Kavramın kapsamında söz konusu kentin güçlü, olumlu ve farklılık yaratan yönlerinin bir marka olarak öne çıkarılması var.

Eğer ele alınan kentin gerçekten bir marka değeri varsa, böylece tanıtımda süreklilik yolunda ciddi bir adım atılmış oluyor. Marka olarak kentin, gelecekte de yaşayanlara kentsel kalite güvencesi verdiğini unutmamak gerekir.

Eskişehir

Bu konuyu tabii ki, Eskişehir’e bağlamak için ele alıyorum. Ama “Eskişehir, marka olabilir mi?” biçimindeki soruları da duyar gibiyim. Eskişehir’in olumlu ve olumsuz yanları ile bu kent için önümüzdeki fırsat ve tehditleri pek çok kez yazmıştım. Kentin bir marka olması konusunda ise özetle şunu belirtmek isterim. Bir ürünün marka olması için mutlaka çok üstün özelliklere sahip olması gerekmez. Marka olma süreci, kaliteli olma süreci ile her zaman çakışmak zorunda değildir.

Bir kentin marka olması için öncelikle kendi farklılığını yaratması gerekir. Tabii ki farkı yaratmak için öncelikle kentin kendini bilmesi, tanınması gereğini unutmamalıyız.

Bir kentin marka olması, onun çok güçlü bir sanayiye veya ticaret yapısına sahip olması anlamına gelmez. Bir kentin marka olması, insanların o kenti

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

diğerlerinden ayırarak bilmeleri, tanımaları anlamına gelir. Markalaşma sürecinde gerçekleştirilmesi gereken budur.

Bir kentin marka olması, tabii ki tek bir kişinin veya bir kuruluşun yaratabileceği bir süreç de değildir. Marka olmak, bir kentte yaşayan herkesi ilgilendiren bir olgudur. Marka olmak için kenti oluşturan insan güçlerinin aynı doğrultu ve yönde bir bileşke kuvvet oluşturmaları gerekir. Özetle; bir kenti marka yapma süreci, kentte var olan paydaşların katılması ve güç birleştirmesi demektir.

Markalaşma süreci, kentin tamamını örten bir kimlik yaratma sürecidir. Bu nedenle kişi ve kuruluşların kendilerini egolarından arındırarak kent kimliğinde eritmeleri gerekir. Bu 'kimlikte erime' anlayışı, kentin milletvekillerinden üst düzey bürokratlarına, yerel basınından sıradan yurttaşına kadar herkesi 'apoletsiz' olarak içine almalıdır.

Yer markacılığı kavramının marka kavram, strateji, yöntem, teknik ve iletişim yaklaşımlarıyla elde edilen bilgilerin, yerlerin (örneğin kentlerin) geliştirilmesi için kullanılan bir markacılık disiplini olduğunu hatırlatayım. Özetle; iyi bilinen markacılık yaklaşımları, kentlerin marka haline getirilmesi amacıyla kullanılıyor.

Bir kent olarak marka olmak için çok üstün özelliklere sahip olmak gerekmediğinden de söz etmişim. Bu nedenle örneğin Eskişehir'in bir marka olabilmesi için önce kendi farklılık noktalarını tanıması ve tanıtmaması gerekiyor. Bir başka deyişle; marka olmak sadece Viyana, Paris veya Moskova'ya 'bağışlanmış' bir ayrıcalık değil.

Yanlış yönlenecek için bir noktayı açıklamalıyım. Bir kentin marka olmasını doğrudan tarihsel ve kültürel değerlerle bilinen turizm türlerine bağlamamak gerekir. İlgi konusu kent, bir eğitim kenti, bir ticaret kenti, bir sanayi kenti veya bir eğlence kenti olarak da marka olabilir.

Neyi Nasıl Yapmalı?

Bir kentin markalaşma sürecinde atılacak adımlardan birisi, o kentin yerel potansiyelini, var olma amaçlarını ve tabii ki farklılıklarını kentli yurttaşlar ve ziyaretçiler için açık ve bilinir hale getirmektir.

Yer markacılığının ilkelerinden bir diğeri içtenliktir. Bu nedenle yapılan markalaşma çalışmaları, o kentin gerçeğini olduğu gibi ortaya koyabilmelidir. Gerçekçilik ve içtenlik, bir kenti marka yapmak isteyen sürecin vazgeçilmez iki ilkesidir.

Değişik vesilelerle kentsel vizyon kavramını duymaya başlamamızdan memnun oluyorum. Eskişehir, kendiliğinden büyür olmaktan çıkıp akla bağla büyüme sürecine doğru bir ilerleme gösteriyor. Bu ruh, markalaşma süreci için de önemli. Çünkü markalaşma sürecinin diğer ilkeleri arasında güvenilirlik, sürdürülebilirlik unsurlarıyla donanmış bir vizyon ihtiyacı var.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir kent, ortak değerler bütünüdür. Dolayısıyla kent markalaşması çalışması da bir kente ait tüm ekonomik, sosyal ve psikolojik ortak değerleri içermek zorundadır.

Marka, oluştuktan sonra olduğu gibi kalan bir kavram değildir. Kentin gelişmesi markanın da ilerlemesi anlamına gelir. Bu nedenle kent mekanizmalarının kentsel kültürün, sanatın, eğitimin önünü açması ve başarılı kentsel çalışmaları ödüllendirmesi gerekir. Tabii ki olabildiğince özentî, taklit, kopya ve değersiz (özetle 'kitsch') olandan kaçınarak...

Bir kent markası, sadelik ile zenginliği bir arada ama anlaşılabilir biçimde sunabilmelidir. Anlaşılamayan zenginliğin marka olma yolunda fazla katkısı beklenemez.

Son olarak; markalaşma süreci kent içinde ve dışında, ülke içinde ve dışında (başta insan kaynakları olmak üzere) var olan güçlerin bir araya getirilmesini gerektirir. Buna bağlı olarak da uzun vadeli plan ve programların (aceleci ve kısa vadeli olanlara oranla) tercih edilmesi akla uygundur.

Kentsel Kalite

Kalite sürecinde içiçe geçmiş iki soruya cevap aramamız gerektiğini düşünüyorum. Bu sorulardan birincisi "Doğru işler mi yapıyoruz?" bir diğeri ise; "İşleri mi doğru yapıyoruz?" sorusudur. Sorularla başlayan sorgulamanın, kentsel kalite arayışımızda bize rehber olacağı düşüncesindeyim.

İşte böylesi bir anlayışla kent potansiyelini ve dinamiklerini harekete geçirdiğimizde; yaşam tarzına sinerek bütünleşmiş kalite anlayışını özümsememiz gerektiği açık ve vazgeçilmez ilke olmak zorundadır.

Yaşam tarzına sinerek gerçekleşecek 'yer markacılığı' kavramının hedeflenmesiyle yerel kaynaklar sürdürülebilir bir süreçle verimli kullanılacak, insana yatırım ön plana çıkacaktır. İnsanların memnuniyeti üzerine kurulacak olan sistemde her birey kişisel sorumluluğunun da idrakine varacaktır.

Sözü Eskişehir'e getirecek olursak; Eskişehir'in bir marka olabilmesi için önce kendinin farkında olması, farklılık noktalarını tanıması ve tanıtması gerektiğinden de söz etmiştim. Bizi en çok bir araya getiren / getirecek ve coşku yayan artılara bakmak kaçınılmaz bir biçimde önceliğimiz olmak zorundadır.

Toplumsal bütünleşmeyi sağlıklı hale getirmek için, bireysel katılımdan toplumsal katılıma geçiş sürecini iyi özümsemek gerekecektir. Mevcut durum ve alışkanlıklar dikkatle ele alınacak, olumsuzlukların iyileştirilmesine geçilecektir. Yani eldeki veriler gerçekçi bir yaklaşımla değerlendirilmeye tabi tutularak planlama sürecine geçilecektir.

Etkin planlamayla organize edilen kaynaklar doğru yönlendirmelerle biçimlenecek, iç ve dış dinamiklerin etki ve katkısıyla doğal süreçte eğitim ve tanıtımında desteğinde şekillenecektir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Sorunların çözülmesinde, yeniliklerin adaptasyonunda küme çalışması hedeflenecek, kalite beklentilerini markalaşmak suretiyle karşılamak amacıyla kalitenin kontrolü ve gelenekselleştirilmesi çalışmalarına bir örgütlenmeyle geçilecektir.

Oluşturulacak örgütlenmenin en üstündeki yönetimden en alt kademedeki bireylerin beklenti ve katkıları doğrultusunda herkesin iş süreçlerine en geniş ölçüde katılımını temel almak zorundadır.

İşte burada ortaya çıkan en önemli ve bağlayıcı unsur, kültürel birliktelik ruhunu özümsemek olmalıdır. Zira kültür, bir organizasyonda tüm bireyler tarafından paylaşılan değerler bütünüdür.

Asıl olan şu ki; toplumsal talep ve beklentiler doğru süzgeçten geçirilmeli emek hamuru, takdir fırını yaklaşımıyla kalite öncelikli, sürekli gelişime açık denetim mekanizmasıyla önce insan anlayışı benimsenmelidir. Organizasyon için birey kalitesinin geliştirilmesi, tam katılım, takım çalışması ve üst yönetimin liderliği örgütlenmenin temel hatlarını oluşturmalıdır.

Eskişehir, Bir 'Marka Kent' Olacaksa...

Tekrar Eskişehir konusuna dönelim. Eskişehir, bir marka kimliğine kavuşmak istiyorsa; önce 'Eskişehir'i Eskişehir yapan değerler' konusunda bir netleşme yaratmak zorundayız. Bu yaratı süreci, Antik Çağlardan başlayıp 21'inci yüzyıla kadar bu kenti diğerlerinden farklı kılan değerleri bulup çıkarmak ve bunları düşünsel ve duygusal olarak paylaşımına açmak zorunda. Eğer Eskişehir, cazip olma adına 'müşteri' olarak tanımladığı kesimlere göre kendine yön vermeye kalkarsa; ilk olacak olumsuzluk, kentin kendi tarihsel ve evrimsel kimliğini kaybetmek olacaktır.

Marka olmak isteyen bir kent, ziyaretçilerle ve kentlilerle sadece kentsel kolaylıklar açısından ilişki kurmaz. Alışveriş merkezleri, Dünyaca yiyecek satıcıları veya çok amaçlı binalar kentteki insanlara bazı imkânlar ve kolaylıklar sağlayabilir. Ama bu, bir kenti diğerlerinden farklı ve özgün yapmaz. Bir kenti 'ayırt edilebilir' yapan unsurlar, insanların o kentle duygusal ilişkiler kurmalarını sağlayan şeylerdir. Bunlar arasında doğal, tarihi ve kültürel varlıklar, el sanatları, korunmuş ve geliştirilmiş çevre ile doğal hijyen şartları sayılmalıdır.

Eskişehir, bir su şehridir. Dünyada; kentin ortasından bir akarsu geçen ve kent merkezinde termal sıcak su kaynakları bulunan pek az yerleşim var. Sakarya Nehri ile Porsuk Çayı'nın yarattığı doğal çevreye sahip fazla sayıda kent yok. Prehistorik çağlardan başlayıp Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait sit alanları ile anıtları bir kültürel bütünlük ve süreklilik içinde sunan başka yöreler bulmak kolay değil. Korunabilmiş geleneksel Anadolu-Türk mimarisinin örneklerini içeren Odunpazarı gibi bir semte sahip pek az yerleşim var. Seyit Battal Gazi, Yunus Emre, Nasrettin Hoca gibi tarihi ve kültürel figürlere sahip bölge sayısı o denli az ki... Eskişehir için lületaşı adeta bir seçkinlik madalyası gibi. Geçmişin göçleri nedeniyle onlarca kültür bu şehirde bir yumak haline gelmiş. İki üniversitesi, yüksek okullaşma oranı, nitelikli işgücü potansiyeli, çok

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

kültürlülüğe yatkınlığı, sağlam yapılı sanayisi ile Eskişehir, bütünleşik Dünya pazarına açılmak için organize olmayı bekliyor. Bize düşen görev, bunca olanağı koruyup geliştirerek bir kent markası haline dönüştürmektir.

Eskişehir Küreselleşiyor mu?

Geçtiğimiz günlerde duygusal ilişkilerle ilgili bir yazımda küresel ısınmadan örnek vermiştim. Bir arkadaşım, bu konuyu da küreselleşmeye bağlamamı biraz garip karşıladığını söyledi. Ama gerçek şu ki; küreselleşme olgusu, sert çöl rüzgârlarınının kuma şekil verdiği gibi, Dünyada her tür ilişki ve sistemi etkiliyor. Olumlu ve olumsuz etkileriyle; onsuz düşünmek artık neredeyse mümkün değil.

Küreselleşme

Küreselleşme denen olgunun, bir bütün olarak kent üzerindeki etkilerine bakalım. Ama öncelikle bu kavramın nasıl tanımlandığına bir göz atmakta yarar var. Küreselleşme; ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik açılardan Dünya ölçeğinde bütünleşme ve dayanışmanın artması olarak tanımlanıyor.

Konuyu biraz açalım. Küreselleşme kavramı ile öncelikle her an daha fazla bilginin üretimi kastediliyor. Diğer yandan bilginin gelişen medya organları ve İnternet de dâhil olmak üzere bilişim ve iletişim araçları ile daha hızlı yayılımı ifade ediliyor. Küreselleşmenin bir diğer önemli boyutu ise farklı ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve bu uluslararası bağımlılık ilişkisi ile adeta yeni bir 'dünya ekonomisi' yaratılmasını anlatıyor. Adeta ulusal sınırlardan varesten bir bütünleşik Dünya pazarından söz ediliyor. 20'nci yüzyılın son çeyreğinden başlayarak uluslararası ekonomik ilişkilerin ve dış ticaretin önemindeki artışın birincil nedenlerinden birisi budur.

Küreselleşme, bir yandan bilginin Dünya üzerindeki yayılımını hızlandırıyor. Diğer yandan bu süreci daha etkin ve verimli kullanan ülkelerin kültürlerinin daha iyi bilinir ve kolay benimsenir hale gelmesini de sağlıyor. Böylece hızla gelişen bir 'kültür aynılığı' süreci yaşanıyor. Yerel ve özgün kültür öğeleri, yaygınlaşan küresel kültürün etkisiyle asimile olmaya başladı. Kentler; giderek küresel 'fast food' dükkânları, başta İngilizce olmak üzere yabancı dilde reklâm tabelaları ve birbirine benzer giyim-kuşam örnekleri ve kozmetik aksesuarlar taşıyan figürlerle dolmaya başladı.

Bu son noktayı değerlendirdiğimizde, şöyle bir sonuca varıyoruz. Küreselleşmeden küreselleşmenin unsurlarını etkin ve verimli kullanarak olumlu etkilenen ülkeler olduğu gibi; bu süreçten olumsuz etkilenenler de var. Küreselleşmenin etkileri, ele alınan ülkenin ekonomik ve sosyal yönden gelişmişliği ile çok yakından ilgili. Ama gözden kaçmaması gereken bir önemli nokta daha var. Eğer söz konusu ülkede ekonomik, sosyal veya kültürel 'iç dinamikler', küreselleşmenin etkilerini özümseyip değerlendirebilecek olgunluk ve güce sahip iseler, bu süreçten etkilenme biçimi de olumlu ve yararlı oluyor. Zayıf iç dinamiklere sahip ülkeler ise küreselleşmenin baskısı altında eziliyor; güç ve kimlik kaybına uğruyorlar. Özetle; iç ve dış dinamikler arasındaki etkileşme ve denge durumu,

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

küreselleşmenin etkilerinin ne yönde oluşacağını ciddi anlamda belirliyor. Aynı tezi, küreselleşme ile birlikte ön plana çıkmaya başlayan kentsel yerleşimler için de söyleyebiliriz. Küreselleşmenin doğrudan veya dolaylı etkileri, bazı kentlerde kaldıraç görevi yaparken, kimilerinin içini boşaltıp ölmeye terk ediyor.

Küreselleşme, Kentleri Öne Çıkarıyor

Gerçekten küreselleşme sürecini dikkatle incelediğimizde; 1970'li yıllardan başlayarak kentlerin görünürlük açısından ülkelerin önüne geçmeye başladığını fark ediyoruz. Son yıllarda ulusal ekonomiler bir anlamda gölgede kalmaya başlarken, kent ekonomileri daha fazla seçilir ve ayırt edilir hale gelmeye başladı. 'Kent turizmi' gibi kentin tamamını bir ürün ve hizmet karması olarak pazarlamayı hedefleyen yaklaşımların, son yıllarda popüler olmasının arkasındaki neden de budur. Zihninizi yokladığınızda; pek çok ünlü kenti en azından ismen bildiğinizi, fakat bu kentin hangi ülkede olduğunu hatırlamayabildiğinizi fark edeceksiniz. Özetle; kentler, küresel ekonomik ve sosyal yaşamın derhal fark edilen uç noktaları olmaya başladı.

Kentler arasında 'pastadan daha fazla pay alma' yarışının arkasındaki mantık budur. Bu süreçte kent yöneticileri, ulusal hâsılaya katkı koymaktan daha fazla, kendi kentleri için daha çok getiri ve daha iyi yaşam koşulları aramaya başladılar. 'Marka kent', 'Dünya markası kent' veya 'Avrupa Birliği'ne hazır kent' gibi kavramlar da bu arayışın ürünleridir.

Yukarıda ifade ettiğim gibi; küreselleşmenin sonuçlarından birisi, kentlerin başta ekonomik olmak üzere mekânsal, sosyal ve kültürel yönlerden ön plana çıkmalarıdır. Bu gerçek, yeni bir mücadele biçimini de gündeme getirdi. Söz konusu mücadele, Dünyada ve ilgili bölgede oluşan pastadan daha fazla pay almayı hedefleyen rekabetçi yarıştır. Bu nedenle yerel aktörler, merkezî hükümetlerden daha fazla kaynak elde etme yarışı yanında kendi bölgelerine yatırım çekme konusunda da ciddi bir koşuşturma içindeler. Bu konuda büyük sermaye topluluklarına önemli ikramlarda bulunuluyor ve ciddi ödünler veriliyor.

Türkiye'de Neler Oluyor?

Türkiye'deki küreselleşme – kent ilişkisini incelediğimizde; kentlerimizde yaşanan değişimin, iç dinamiklerin zayıflığı nedeniyle dış faktörlerin etkisinde kaldığını gözlüyoruz. Küreselleşmenin etkileri, öncelikle büyük kentlerimizde görülüyor. Fakat ne yazık ki, sermaye birikimi ve girişimcilik yetkinliği gibi konulardaki iç dinamiklerin eksikliği ve zafiyeti, bu etkilenmenin tehlikeli bir süreç şeklinde geliştiğine işaret ediyor. Özetle; küresel çağda kentler ön plana çıkarken, bizim kentlerimizin bu süreçten etkilenmesi genelde olumsuz yönde oluyor. Bir başka deyişle; kentlerimiz, bir yandan küreselleşmenin tehditlerini göğüsleyemezken, diğer yandan da küresel faktörleri, değer yaratan mekanizmalar haline (yani fırsatlara) dönüştürmekte zayıf ve eksikli kalıyor.

Son yıllarda kentlerde yaşanan en önemli değişikliklerden birisi, yerel hizmetlerin giderek 'kamu hizmeti' özelliğini kaybediyor olmasıdır. Mesele, çoğu zaman takdim edildiği gibi belediyelerin yerel hizmetleri taşeronlar

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

aracılığı ile daha az maliyetli sunmaya çalışmaları değildir. 'Yerel hizmet' anlayışının yerini, hızla 'piyasa hizmeti' anlayışının almaya başladığını yaşadığımız kentlerde de gözlüyoruz. Vatandaşa hizmet sunulmasında; 'kamu yararı ve sosyal hedefler' anlayışının yerini 'kazanç elde etme ve kâr yapma' yaklaşımının aldığına dair kuşkumuz kalmadı. Hizmetler satışa sunulurken ticari hale getirilirken, 1980 sonrasında esen neo-liberal rüzgârların etkisiyle 'kentli yurttaş' kavramının yerini de kaba bir tarz-ı siyasetle 'müşteri' yaklaşımı almaya başladı.

Bugünkü ekonomik düzen, her şeyi alınır – satılır meta haline dönüştürüyor. Kentlerin plansız büyümesinin de bir sonucu olarak ortaya çıkan otopark sıkıntısından güvenliğe kadar tüm sorunlar ticarî bir anlayışa bağlanarak çözülmeye çalışıyor.

Burada bir noktayı tekrar vurgulamak isterim. Belediyelerin daha az maliyetli hizmet üretmeleri amacıyla yerel hizmetleri aracılara yaptırmaları ile bu hizmetleri satarak gelir ve kâr elde etmeleri anlayışları birbirinden çok farklıdır. Yerel hizmet alanı, kâr elde etme alanı değildir. Zayıf ve ağır aksak yürüyen ulusal ekonomilere müdahale eden küresel güç odakları, yerel yönetimlerin de bir 'satıcı – müşteri' ilişkisi içinde olmalarını yeğlemekte ve adeta bunu dayatmaktadırlar. Dolayısıyla yerel hizmetlerin taşeronlaşması, küreselleşmenin (yeni pazarlar yaratmak amacıyla) kent üzerindeki etkilerinden bir diğeri olarak algılanmalıdır.

Değişen Kentler

20'nci yüzyılın son çeyreği, üretime ilişkin teknolojik sorunların aşıldığı ve üretimin genel anlamda darboğaz yaratan bir problem olmaktan çıktığı bir dönemdir. Günümüzde üretim sorunlarının yerini, pazarlama ve satışta yaşanan rekabet sorunları almıştır. Bugün işletmeler bir mal veya hizmeti üretmekten daha çok, onu satabilmek ve rekabetçi piyasalarda ayakta kalabilmek çabası içindeler. Mal ve hizmetin kolaylıkla üretilebildiği bu dünyada bilişim, iletişim ve lojistikteki gelişmeler sayesinde müşteri açısından ürüne ve fiyat – stok bilgisine ulaşmak da kolaylaşmıştır.

Kırlar, tarımsal üretimin alanlarıdır. Kentler ise tarihte sınaî üretimde öne geçişleri ile ayırt edilmişlerdir. Fakat yukarıda sözünü ettiğim mal ve hizmet üretimindeki patlama, kentleri tüketim mekânları haline dönüştürdü. Bu süreçte kentlerin üretim merkezleri olmaktan daha çok, (alışveriş merkezleri gibi örnekler ile) tüketim alanları haline dönüştüğünü gözlüyoruz. Ekonomileri ve sosyal yapılanmaları güçlü olan kentler, küreselleşmenin kenti sanal bir tüketim dünyası haline dönüştürmesini engellerken; iç dinamikleri gelişmemiş, zayıf yapılı kentler bu rüzgârlara direnmekte zorlanmaktadır.

Küreselleşmenin en sevimsiz görünülerinden birisi; kentleri aynı mekânsal görünüm, aynı yapım malzemesi ve aynı kültürel doku ile doldurmasıdır. Herhangi bir kentin merkezine gittiğinizde; çevrenizi saran küresel markaların veya her yöndeki aynı görünüme sahip mağazaların (hatta kopya, taklit, özentî, 'kitsch' kent mobilyalarının) etkisiyle hangi kentte olduğunuzu bile şaşırabiliyorsunuz. Sonuçta, bir kenti diğerlerinden ayıran en önemli özellikler yok oluyor ve bir kentsel kimliksizleşme başlıyor. ('Kiç' olarak okunan 'kitsch',

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Almanca kökenli bir sözcük. Batı dillerinin pek çoğunda benzer biçimde yazılıp okunuyor. Bir sanatsal eserin veya tarzın, sıradan – özensiz – kötü – düzeysiz kopyasını ya da bu sanat yaklaşımını onaylayan anlayışa ‘kitsch’ denir.)

Vatandaşların yaşadıkları çevreye yabancılaştıkları, kimliksiz bir kentte mutlu olabileceklerini düşünmek bir hayalden fazla bir şey değildir. Özetle; eğer bir kent yöneticisi için başarı söz konusu olacaksa; marifet, bir kenti diğerleri ile aynılaştırmakta değil, aksine o kentin farklılıklarını koruyup geliştirmektedir.

Kent Turizmi

Kentler arası yarışta ‘kent turizmi’ olgusunun önem verilen bir yeri var. Dolayısıyla konuya tekrar ‘kent turizmi’ açısından bakalım. Eğer kenti bir turistik ürün karması olarak pazarlayacaksanız; yerli veya yabancı turist, o kente bir başka yerleşime benzediği için değil, aksine diğerlerinden farklı olduğu için gelmeyi tercih edecektir. Bir kenti; adı ne olursa olsun, hangi kıta veya ülkede bulunursa bulunsun bir başka kente benzetmeye çalışmak, değerlendirmek istediğiniz o kentin yerel kimliğini yok etmek (bir başka deyişe, kenti farksızlaştırmak) anlamına gelir. Aynılaşmış kimliksiz bir kente; hiç kimse ne gelmek, ne de o kentte yaşamak ister. ‘Marka kent’ veya ‘Dünya kenti’ olmanın yolu, aynılaştırmaktan değil, farklılıkları koruyup, gerekirse yeniden yaratıp geliştirmekten geçmektedir.

Bir kent, nasıl ‘Dünya kenti’ olur? Bir kenti, ‘marka kent’ yapan nedir? Bazı yerel yöneticiler, bir kentin çağdaşlaşmasını kentte ünlü markaların, görkemli - ışıklı mağazaların veya dev alışveriş merkezlerinin bulunmasına bağlar. Bu tür yöneticiler, kentin durumundan ve geleceğinden bağımsız olarak, kendilerini küresel markalar aracılığı ile tüketime azdırıldığı ve alışverişin sanallaştırdığı dünyaya endekslerler. Onlar için yeni bir alışveriş merkezinin açılması, kente yapılan ‘muhteşem’ bir yatırımdır.

‘Taklit Mobilyalar’ Kenti

Bir kenti küreselleştiren yaklaşımın, Dünyanın belli başlı büyük yerleşimlerinde olan kent mobilyaları olduğuna bağlayanlar da var. Onlar, kendi kentlerine baktıklarında Londra’yı, New York’u, Prag’ı veya Viyana’yı görmek isterler. Böyle bir yönetim anlayışıyla; genelde ucuz yapım malzemesi ile üretilmiş, taklit kent eşyaları bir anda şehrin her noktasını sarıverir. Böyle düşünen yöneticilerde ‘kitsch’ olandan uzak durma anlayışı pek yerleşmemiştir.

Bir kentin küresel olmasını, kentsel mekânın tasarımı ve kullanımı olarak algılayan anlayışlar da mevcuttur. Bu tür zihniyete sahip yöneticiler, kenti örneğin dev beton yapılarla doldurmaya çalışırlar. Bunların kente ‘yapıştırdıkları’ yollar, köprüler veya yapılar, adeta Taş Devri filmlerinde kol saati kullanan kahramanları hatırlatır. Yapılanların ne yeridir, ne zamanıdır ne de bunlar bir ihtiyacın karşılanmasına hizmet etmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğim, küreselleşme adına denenmiş kolaycı anlayışların hepsinin, ortak bir noktası var. Bu anlayışlar, bir kentin özgünlüğünü ve farklılığını yok ediyorlar. İşin ilginç, bunu da gelişme, kentleşme,

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

çağdaşlaşma veya Batı'ya uyum sağlama adına yapıyorlar. Dünyaca ün kazanmış kentlerin tümünün, ancak belli büyüklük sınırları içinde kaldığını ve en önemlisi bu kentlerin, tarihin derinliklerinden gelen yerel özgünlükleri ile farklılıklarını koruduklarını unutuyorlar.

Ve Eskişehir

Eğer bugün Eskişehir'de kısmen geleneksel özelliklerini kısmen koruyabilmiş bir Odunpazarı semti varsa, bu durum varlığını sadece 'iyi şansa' borçludur. Daha iyi bir yaşam için kentin kuzeyinin (Sıcaksular bölgesinin) tercih edilmesi ve Odunpazarı'nda yaşayan insanların yaşadıkları yapıları yıkıp yenilerini yapma imkânlarının bulunmaması nedeniyle; bugün geleneksel Anadolu mimarisinin örneklerini barındıran geleneksel Odunpazarı yerleşiminin bir bölümüne sahibiz. Eğer aksi bir durum olsaydı, hiç kuşkusuz; beton meraklısı yurttaşlarımız ve 'modernçi' yerel yöneticilerimiz, geçmişte buraları da yok etmekte eksikli kalmayacaklardı. Geleneksel Mardin'i yok eden veya Van'da bir tane bile Van evi bırakmayan anlayış, ülkenin her noktasında yok etme anlayışının gereğini başarı (!) ile yerine getirmeye devam ediyor.

Günümüzde kentler arası yarışta önde olmanın ana fikri, yerel kimliklerin ve kültürün korunması ve geliştirilmesidir. Dolayısıyla mevcut olanı yok ederek insanları daha fazla tüketime teşvik eden sanal alışveriş dünyaları oluşturmak yerine; doğal, tarihî ve kültürel değerler gibi yerel özgünlüklerin korunması öne çıkarılmalıdır. Yeni kentsel mekân ve fonksiyon tasarımları, kentin tarihten gelen özgünlüğünü koruyarak ve bunları öne çıkararak gerçekleştirilmelidir.

Özgün ve Farklı Olan Eskişehir'e Özlem

Beypazarı, Safranbolu, Odunpazarı gibi yerleşim bölgelerini gezdiğimde ve yüzümü ardından 'çağdaş' dediğimiz kente döndüğümde her zaman aklımda bazı sorular beliriveriyor. İstanbul, Ankara, Bursa veya Eskişehir; yaşadığımız kentler ne kadar da çok birbirine benzemeye başladı. Bir kenti farklılaştıran nedir ki; bunu örneğin geleneksel Odunpazarı'nda duyumsayabildiğim halde her geçen gün Köprübaşı'nda, İstasyon Caddesi'nde daha az bulabiliyorum.

Apartmanlar arasından görebildiğimiz bir parça gökyüzü, toprak kokusunu duyurmayan yağmur ve bileşimi giderek bilinemezleşen kar, artık kentleri birbirinden ayırabilmemizi engelliyor. Kentin adı ne olursa olsun binalar hep aynı... Biraz fark varsa bile onu da tabelalar, reklâm panoları, elektrik direkleri ve enerji hatları ortadan kaldırıp aynılaştırıyor. Her kent, gün be gün aynılaşmış kimliksizliğe doğru ilerliyor.

Bugün ülkemizde görmeye alıştığımız sözüm ona 'çağdaş' kent görünümünden oldum olası rahatsızım. Ben, köy çocuğu değilim. Bir nostalji oluşturacak kadar uzun bir zaman diliminde bir köyde veya kasabada yaşamadım. Yaşamım daima kentlerde geçti. 1960'lı yıllarda Eskişehir (ya da Ankara ya da Bursa ya da bir başka kent) sanki daha bir sevecendi insanlara karşı. (Geçtiğimiz günlerden birinde Basri Kösele'le kentin bir köşesinden diğerine yürürken bu tespitte buluşmanın, beni bir çocuk gibi sevindirdiğini

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

hatırlıyorum.) Şimdilerde kent, adeta bir iğneli fıçı; bir yandan bir yana dönmeye kalktığımızda dikenler mutlaka bir tarafımızı kanatıyor, acı veriyor.

Örneğin geleneksel Odunpazarı'nın o beni tarihe götüren (giderek örnekleri azalan) gizemli sokaklarında dolaştığımda özgün olan bir şeyler görüyorum. Bu semte, bu kente ait. Bu sokakları sağlıklı sollu çevreleyen geleneksel yapılar, Anadolu mimarisinin adeta seçilmiş örnekleri. Bu semte özgü. Çıkmalarıyla, payandalarıyla, pencereleriyle çatı özellikleriyle, kapılarıyla, ahşap ve madeni aksamıyla bu bölgeye farklılaştıran özelliklere sahip.

Odunpazarı'ndan yokuş aşağı birkaç yüz metre iniverdiğinde özgünlük ve farklılık yok oluyor. Hepsi birbirinin kopyası, hangi mantıkla yapıldığı belli olmayan kimliksiz, niteliksiz, çirkin yapılar sarıveriyor çevremizi. Eskişehir, koskoca bir kent bu sevimsiz yapılarla dolu. Şimdi betona esaretimizi belgelemek için bir de kentin merkezini bir garip renkte demir korkuluklarla çepeçevre sardık. Üstelikte bu görünümü, estetik ve sanatla desteklenmiş eğitimler alan mimarlar ve plancılar yapıyor. Ne acı... İşin ilginç; bu beton ve demirden üretilmiş hapisanede bunu yapanlar da yaşıyor. Mahpusluğun onları mutlu edip etmediğini merak ediyorum doğrusu.

Bu kentin öznesi kim? Bu kentte yaşamamış, örneğin geleneksel Odunpazarı'nın havasını içine çekmemiş, muhtemelen bir Eskişehir hamamında hiç yıkanmamış üç beş kent plancısı ile birkaç mimar mı? Bu kentin yerel tarihini yaratanlar ve onların torunları, kentsel imar planlarının neresinde yaşıyorlar? Bu kenti sevip bu kentte yaşayan insanların düşünceleri hangi planın yapımında etkili olmuş, hangi Eskişehirlinin ismi lejandın (plan etiketinin) bir köşesinde yer alıyor?

Kentin geçmişi ve dolayısıyla geleceği, kum taneleri gibi avucumuzdan akıp gidiyor. Her geçen gün ya Danıştay kararıyla veya siyasilerin baskılarıyla ya da rantçıların kişisel çıkar arayışlarıyla kentin bir bölümünü, yerel tarihin bir örneğini daha kaybediyoruz. İşini burada beceremeyenler yerel tarihi yok etmek için bazen Ankara'yı destek yapıyorlar.

Yıkın efendiler... Eminim, o yıktığınız binaları görüp tanıyamayanlarla kentin geleneğini hatırlamalarına izin vermediğiniz kuşaklar, sizi de hatırlamayacaklar. Ama yok olan bir yerel tarihin ve bu mazlum kentin âhı, sizi asla hiçbir yerde ve şekilde affetmeyecek.

Eskişehir Rekabet Edebilir mi?

Küreselleşme olarak isimlendirilen olgunun en önemli sonuçlarından birisi, ekonomik ve sosyal aktörler olarak kentlerin öne çıkmaya başlamasıdır. Bu dönemde küresel sermaye hareketleri, ulusal sınırları ekonomik anlamda soluklaştırırken kentleri ekonominin yeni yıldızları olarak gündeme taşıyor. Tabii ki; bu süreçte her kentin ışıltılı bir umut verdiğini söyleyemeyiz. Kaybedenin çok, kazananın az olduğu bu yeni süreçte kentler de kendi potansiyellerine, girişimcilik düzeylerine ve potansiyeli gerçekliğe taşıma güçlerine göre sıralanıyorlar. Bazı kentler küçülürken, bazıları görkemle yükseliyor; kimileri ise bir başıboş büyüme örneği olarak çözümsüzlüğe doğru savruluyor.

Kentsel Üstünlükler

Klasik iktisadın uluslararası ticaretin yararlarını göstermek için kullandığı araçlardan birisi, 'karşılaştırmalı üstünlükler teorisidir'. Bu teoriye göre; iki ülke arasında ticareti mümkün kılan unsur, ülkelerin üretimdeki farklı üstünlük dereceleridir. Bir başka deyişle; bir ülke, diğerine göre hangi mal veya hizmetlerin üretiminde daha yüksek üstünlük sahibi ise o alanlarda uzmanlaşmalıdır.

Küreselleşmenin etkisiyle kentlerin ön plana çıkması, aklımıza hem ulusal sınırlar içinde hem de uluslararası ticaret anlamında bu teorinin bölgeler ve kentler için yorumlanmasını getiriyor. Fakat bu süreçte önemli olan kentlerin herhangi bir zaman dilimindeki mutlak üstünlükleri değil. Kentsel üstünlüklerin sürdürülebilirliği, rekabet açısından vazgeçilmez bir unsur olarak karşımızda duruyor. Çünkü artık kent ekonomileri, artan küresel rekabetin aktörleri olarak yaşamak zorundalar.

Kentler Arası Rekabet

Kentlerin küresel aktörler olarak ulusal ekonomiye olan katkılarının artması, yeni bakış açıları ve yaklaşımlar geliştirilmesini zorunlu kılıyor. Kentin gelişimine kolaycı yaklaşım, yerli ve yabancı sermayeyi kente çekme ve bununla yetinme yanlısıdır. Gerçekten bir kente sermaye birikimi konusunda bir sıkıntı varsa, bunu aşmanın yollarından birisinin dışarıdan sermaye aktarımı (ve bu yolla istihdamda genişleme yaratma) olduğu düşünülebilir. Ama kentin öz katma değerinin artırılması açısından bakıldığında; yapılması gereken, kentteki tasarruf ve yatırım eğilimleri ile girişimcilik yetkinliklerinin geliştirilmesi olduğu anlaşılır.

Hedeflerine ve ölçeğine göre ulusal veya küresel ekonominin aktörü olmak isteyen bir kent, geçmiş döneme ait bir strateji olan 'yatırım çekmek ve böylece istihdam yaratmak' saplantısından vazgeçmek zorundadır. Çağdaş kentsel kalkınma anlayışı, kenti oluşturan ekonomik ve sosyal aktörlerin katılımıyla sert rekabet ortamında ayakta kalmayı ve kalıcı büyümeyi

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

sürdürmek olmalıdır. Bu çerçevede kentsel kalkınma ve kentsel sürdürülebilir rekabet gücü için kentteki aktörlerin ekonomik ve sosyal yeteneklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kent, kendi dinamiklerini canlandırmadığı ve sürdürülebilir kılmadığı sürece yüksek katma değer yaratmada ve kentler arası rekabette başarılı olamayacaktır.

Yarıştta hiçbir kentin durumu, artık kolay ve rahat değil. Çünkü bir kentin kendisi için cazip bulduğu sermaye akımlarına, yatırımlara ve pazar payına talip olan çok sayıda kent var. Yaşadığımız çağ bir yandan katılımcı yaklaşımları gündemde tutarken; diğer yandan bu sert rekabet gerçeği, kent yönetimi anlayışını stratejik planlama, bütçeleme ve yenilikçi kaynak yaratma eksenine konumlandırmayı zorunlu kılıyor. Kentlerin geleceğe doğru dönüşürülmelerinde ve yeniden tasarlanmalarında yeni yaklaşımlar ile yeni yöntem ve tekniklere ihtiyaç var.

Geçen yüzyılda kentsel gelişmenin birincil yolu, merkezî hükümetten daha fazla bütçe ve yatırım alma şeklindeydi. Örneğin 19'uncu yüzyıldan 20'nci yüzyılın ilk yarısına olan sürece bakıldığında; Eskişehir'in kamu yatırımları açısından şanslı bir kent olduğunu görürüz. Hatta öyle ki; merkezî hükümetin yatırımlarının fazlalığı, bu kentin insanlarını kamuda ücretli işgören olma yolunda ciddi anlamda motive etmiştir. Buna karşılık; Gaziantep gibi kamu yatırımları yönünden düşük akım alan kentler ise özel yatırım ve girişim yönünden ciddi gelişmeler göstermiştir. 1960'da DP Hükümeti'nin askerî darbe ile devrilmesiyle birlikte Eskişehir'in şaşaalı kamu desteği dönemi de sona ermiştir. Bir kentin sonsuza kadar merkezî hükümetin desteğini alamayacağı gerçeğinden hareketle; bu durumu biraz da olağan karşılamak gerekir.

Kent ve Strateji

Kentlerin öne çıkması ile birlikte yerel yöneticiler, kendi kentlerini bir çekim merkezi yapabilmek için yoğun bir çalışma içine girdiler. Dünyanın her bölgesindeki yöneticiler, kentli yurttaşlar için daha kaliteli bir yaşam arayışı başlattılar. Kentlerin bazıları, yöneticilerin gösteriş temelli popülist uygulamaları ile yaz-boz tahtasına dönerken, bazılarında ise üzerinde özenle çalışılmış geleceğe yönelik kalkınma stratejileri üretildi. Günümüzde sıklıkla duymaya başladığımız 'küresel kent', 'Dünya kenti' gibi kavramların arkasında genelde bu rekabetçi stratejiler var.

Küresel kent düzeyine terfi edebilmiş yerleşimlere baktığımızda; bu kentlerde nitelikli bir altyapının mevcut olduğu, ciddi sermaye akışı ve hareketliliği ile buna uygun finansal kurumların bulunduğu ve özellikle hizmetler sektöründe nitelikli kuruluşların varlığı gözlenir. Küresel kent kavramı ile özellikle kendi kaynaklarını ekonomik açıdan sürdürülebilir biçimde örgütlemiş ve gelişkin bir hizmetler sektörü kurmuş kentler anlaşılıyor.

Bir kentin ekonomik ve sosyal konumunu tespit edebilmek için bu yerleşimin bölgesel, ulusal ve küresel göstergeler cinsinden nasıl niteliklere sahip olduğunu incelemek gerekir. Örneğin Eskişehir'i inceliyorsanız; komşu kentlerle, ulusal sosyo-ekonomik büyüklüklerle ve küresel ölçekteki gösterge değerlerle kıyaslamalar yapmanız zorunludur.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Çağımızda kentlerin gelişmişliklerinin ve ülkenin kentleşme düzeyinin, toplumsal refah ile çok yakından ilintili olduğu biliniyor. Bu nedenle; ekonomik ve sosyal gelişmişlikten söz edilirken, kent ekonomilerinin önemle ele alınması şaşırtıcı değildir. Bir toplumun sosyal faaliyetleri ile kültürel ve sanatsal canlılığının ciddi anlamda kentlerde oluştuğunu da özenle hatırlamalıyız. Son dönemde Eskişehir'in çekim merkezi olmaya başlamasında, kentte gözlenen sosyal, kültürel ve sivil canlanmanın katkısı olduğu kuşkusuzdur.

Daha önceki yazılarımda da sözünü ettiğim gibi; 19'uncu yüzyılın son yarısına kadar küçük bir Anadolu yerleşimi olan Eskişehir, 1900'lerin sonlarından başlayarak düşük tempoda büyümeye başlamıştır. 20'nci yüzyıla gelindiğinde ise o ana kadar yaşanan genel anlamda kendiliğinden (vizyonsuz, plansız ve katılımsız) büyümenin olumsuz sonuçları görülmeye başlamıştır.

Bugün Eskişehir, bir dönüm noktasındadır ve bu kırılmadan başlayarak vizyonsuz ve stratejik planlamasız ilerlemesi mümkün değildir. Bugün rakiplerle adil bir yarış içerisinde yer alabilmek isteyen bir kent, kalıcı rekabette performans başarısı ve sürdürülebilir kalkınma yetkinliği elde etme istiyorsa; bir vizyona sahip olmalı ve hedeflerine stratejik olarak gitmelidir. Bugün gıpta ile bakılan küresel kentlerin tümü, geçmişi geleceğe bağlayan bir vizyonu olan ve gelişimini stratejik planlama ile paydaşların katılımına dayandırmış olan yerleşimlerdir.

Kentsel nitelikler yönünden gelişmiş kentler deneyimi incelendiğinde; birkaç faktör dikkat çekiyor. Aşağıda sözünü edeceğim bu faktörlerin, günümüzün bilgi ve ağ toplumunda kentlere rekabet açısından da avantajlar kazandırdığı gözleniyor. Örneğin başarılı kentler kendi ekonomik ve sosyal iç dinamiklerini canlı tutarken, diğer yandan da yenilikçi ve kaliteli yatırımları çekmeyi başarıyorlar. Bu sürece bağlı olarak nitelikli işgücünün o kentte yetiştirilmesi yanında özgün nitelikleri olan yetkin çalışanların kente akmasını sağlıyorlar. Dolayısıyla 'iyi' bir kent, öncelikle kendi dinamikleri açısından canlı ve girişimci, daha sonra dışarıdan kaliteli sermaye ve işgücü akışı açısından çekici olabilmelidir.

Yukarıda; küresel bir kentin hizmetler sektörü açısından gelişmiş olması gerektiğinden söz etmiştim. Küresel yarışta başarılı olmasını beklediğimiz bir kentin, bilgi çağına ve ağ toplumuna uygun finans, sigortacılık, danışmanlık, muhasebe, denetim, eğitim, bilişim ve iletişim gibi alanlarda nitelikli firmalarla donanmış olması gerekir. Diğer yandan; kentin, getirisi ortalamanın üzerinde olan ve katma değer oranı yüksek işletmelere sahip olması, rekabette diğer önemli unsurlardır.

Eskişehir özeline baktığımızda; kentin iki üniversitesi, yüksek okullaşma oranı, yüksek nitelikli altyapıya sahip bir organize sanayi bölgesinin varlığı, kent halkının çok kültürlülük özelliği ve giderek yükselen sosyal, kültürel, sanatsal ve sivil etkinlikler dikkat çekiyor. Bunlar, 'iyi' özelliklerdir. Katılımla

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

oluşturulmuş kent vizyonu ve yetkin stratejik planlama eksik veya zayıf kalan unsurların hızla toparlanması sonucunu verecektir.

Eskişehir'in Rekabet Olanakları Nelerdir?

Bir kentin komşu veya uzak rakiplerle olan yarışında ilk dikkate alınması gereken unsur, kentin coğrafi konumudur. Eskişehir'e bu açıdan bakıldığında; Marmara, Ege, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri için bir kavşak noktası oluşturduğu görülür. Diğer yandan bugün için Marmara'daki sanayileşmenin Anadolu'ya açılan kapısı durumuna gelmiştir. Trakya, İstanbul, Kocaeli ve Bursa bölgelerinde artan birim yatırım maliyetleri ve yüksek doluluk, Eskişehir'i bir çekim merkezi haline getirebilecektir. Bu fırsat, doğru (sürdürülebilir ve sağlıklı) yönetildiğinde kavşak konumunun avantajı kullanılmış olacaktır.

Doğal, kültürel ve tarihi yapı açısından da Eskişehir'in bazı avantajlara sahip olduğu kuşkusuzdur. İl yüzeyine yayılmış, başta bor olmak üzere değişik maden kaynakları bulunmaktadır. Porsuk Çayı ile Sakarya Nehri havzalarıyla birlikte değerli yerüstü su kaynaklarıdır. Eskişehir, merkezinden bir akarsu geçen ve içinde termal sıcak su bulunan nadir kentlerden birisidir. Diğer yandan Eskişehir coğrafyasına yayılmış olarak bulunan kültür ve tarih turizmi için yeterli anıtlara ve sit alanlarına sahiptir. Akarsu havzalarının oluşturduğu bölgede pek çok doğal güzellik bulunmaktadır.

İnsan sermayesi açısından baktığımızda; Eskişehir, pek çok ulusal rakipten daha avantajlı bir konumdadır. Eğitimli nüfusu ile ekonomik sektörlerin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını sağlayabilecek bir özelliğe sahiptir. Buna karşılık eğitimli nüfusun özgün iş alanlarında yetkinleştirilmesi ihtiyacı da bir başka gerçektir. Bu nedenle kentte okul sonrası ve meslek içi eğitim süreçlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ihtiyacı oluşuyor. Bu da yukarıda sözünü ettiğim bilgi çağı ve ağ toplumunun gereklerinden birisi olarak görünüyor.

Kenti teknolojik potansiyel açısından ele aldığımızda ise; üniversiteler ile giderek yetkinleşen teknoparkların varlığı, Eskişehir'in bir teknoloji merkezi olma olasılığını yükseltiyor. Sanayi-üniversite işbirliği konusunda yapılacak yeni girişimler, bu ihtimali artırıcı etki yapabilir. Bu işbirliğinin stajyer gönderme dışında yeni alanlarda pekiştirilmesi gerekir.

DP'nin iktidardan düşürülmesinden 2007 genel seçimlerine kadar olan süreçte Eskişehir'in merkezî hükümet nezdinde temsilinde çok başarılı olunamadığı gözlenmektedir. Merkezden kaynak akışında zaman zaman yükselmeler görülsede; kentin ihtiyacı olan kaynağın yeterli ölçüde sağlanamadığı bir gerçektir. Dolayısıyla bir kentin rekabet şansını artıran unsurlar arasında merkezin yerele katkılarının önemini gözden kaçırmamak gerekir. Bu anlamda Eskişehir yerel siyaseti, bundan sonraki dönemlerde kendini bu noktayı dikkate alarak organize etmek zorundadır.

Eskişehir sanayisi, büyük oranda KOBİ olarak anılan küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Arçelik, Eti, Tusaş, Sarar gibi bazı örnekler dışında (özellikle ciddi kentsel rakiplerle karşılaştırıldığında) çok sayıda büyük işletmeye sahip değildir. Böyle bir durumda ölçekten kaynaklanan

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

avantajlardan yararlanabilmenin yenilikçi yollarından birisi kümelenmedir. Kümelenme olgusundan yararlanarak benzer veya bağlı sektörlerde çalışan KOBİ'lerin bir araya gelmesi ile yerel sinerji yaratmak mümkündür. Bu konuda çalışmaların başlamış olması sevindiricidir. Eskişehir'deki ekonomik ve sosyal aktörlerin kümelenme konusuna daha fazla önem vermesi gerekiyor.

Eskişehir, yavaş da olsa kendi girişim ve yatırım ataletini aşıyor. Son yıllarda kentte sermayenin (yaşanan sıkıntı ve darboğazlara rağmen) eski yıllara oranla biraz daha cesaretli olmaya başladığını gördük. Önümüzdeki dönemde Eskişehirlinin işgören olmaktan işveren olmaya doğru daha hızlı adımlarla ilerleyeceğinden kuşku yok.

Vizyon

Bir kentin, kentler arası rekabette en önemli silahı bir vizyona sahip olmasıdır. Son 10 yılda Eskişehir, gelişimi açısından giderek daha net bir görüntü vermektedir. Ama bu kentte yaşayan herkesin alıp içine sindirebileceği bir kentsel vizyona acil ihtiyacımız olduğu da bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Eskişehir kent vizyonunun oluşumu için gerekli faaliyetleri oluşturmak, bu gelecek bakışının hepimizi sarması için gerekli düşünsel ve katılımlı platformları yaratmak zorundayız. Bir paylaşılmış vizyona sahip olduğunda; sürdürülebilir rekabette çok daha güçlü olunacağına hiç kuşku yok. Bugün Eskişehir, ulusal ölçekte rekabet edebilmek için gerekli donanıma sahiptir. Uzun dönemde küresel ölçekte başarılı olabilmesi için ise vizyoner anlayışla geleceğe stratejik adımlarla yürümelidir.

Eskişehir Öğrenebilir mi?

Yaşadığımız çağın ne çok ismi var! Sanırım; geçmişte hiçbir dönemin bu denli çok ve farklı ismi olmamıştır. Bilginin, üretim faktörlerinden birisi olması nedeniyle Bilgi Çağı diyebiliyoruz. Böyle bir isimlendirmede bilişim teknolojilerinin gelişip yaygınlaşmasının etkisi var. Bir yandan iletişim teknolojileri hızla yenilenirken, doğrudan demokrasi söyleminin daha fazla dillendirilmesi nedeniyle Ağ Toplumu Çağı tanımlamasını kullanıyoruz. Sermayenin yeni bir davranış modeli kazanmasından piyasanın yeniden yapılanmasına, ulusal sınırların belirsizleşmesinden kültürel aynılaşmaya kadar pek çok nedeni ve etkisi olan küreselleşme olgusuna dayanarak Küresel Çağ adını da verebiliyoruz. Muhtemelen bu çağda en fazla kullanılan sözcüklerden bir tanesi değişim olmalı. Bu nedenle; yaşadığımız dönemi Değişim Çağı olarak isimlendirmek hatalı olmaz.

Adı her ne olursa olsun; bu çağın en belirgin özelliklerinden birisi değişim. Bu nedenle daha 2000'li yılların başında yayınlanan "Siyasal Kalite" kitabımın sloganını "Değişimin kendisi de değişiyor" şeklinde belirlemiştim. Tabii ki; konu, değişimin varlığını tespit etmekle bitmiyor. Değişimi anlamak, gelişimi yakalamak ve geleceği öngörebilmek gerekiyor. Bu nedenle her gün daha fazla yeni şey öğrenmek zorunlu hale geldi. İşte; bundan dolayı artık eğitim ve öğretim, okul çağına özgü bir süreç olmaktan çıktı; yaşamın tamamının bir okul haline dönüşmesi zorunluluğu doğdu. Bu nedenle Bilgi Çağı adını verdiğimiz bu döneme Sürekli Öğrenme Çağı da diyebiliriz.

Kent ve Değişim

Bu çağın yerleşim modeli olan kent, geçmişten bugüne değişimin etkilerine uğrayan bir olgu olarak gözleniyor. Tüm kurum ve kavramlar değişirken, giderek yükselen trendiyle kent de bu değişim dinamiklerinden etkilenmeyi sürdürüyor. Bazı kentler bir yok oluşa doğru kayıp giderken, kimileri Küresel Çağ'ın yükselen yıldızları olarak daha çok ışık saçıp daha fazla cazibe üretiyorlar.

Kendimizi, değişimin yarattığı akıl bulandıran karmaşadan arındırıp geçmişe baktığımızda; her dönemde kentlerin farklı dinamiklere sahip olduğunu görüyoruz. Kentlerin zaman yolculuğundaki değişime rağmen, mekân ve insan birlikteliği açısından bazı temel unsurları da geçmişten geleceğe taşıdığı bir başka gerçek! Örneğin kentli yurttan söz ettiğimizde; sadece bu iki sözcük bile hiç kuşkusuz, ortalama değerlere sahip bir kişiden farklılıklara işaret eder. Herhangi bir ortalama kişiden söz ederken, bugünü tanımlayan kavramlar aklımıza gelmezken; kentli yurttan dediğimizde, günün koşullarına uyum sağlama yeteneğine sahip, değişimin farkında ve bu değişimi yakalama arzusunda olan birey gelir. Eğer değişimle ilgili bir farkındalık varsa, bu durumda değişimin ikizi olan öğrenmeden de söz etmemiz gerekir. Değişen bir kent ortamında bireylerin öğrenme ihtiyaçları artarken, diğer yandan kentin bir bütün olarak kendisi de sürdürülebilir

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

gelişme için öğrenmenin değer ve önemini anlamalıdır. Özetlersek; değişim, sürdürülebilir kentsel gelişim için öğrenmeyi zorunlu kılar.

Küresel Çağ'ın temel özelliklerinden birisi, ulusal sınırları pek çok anlamda silikleştirirken kentleri öne çıkarmasıdır. Bu süreçte artan rekabet, her kenti bir cazibe merkezi olmaya doğru itekliyor. Dolayısıyla kent, bir yandan çağın yarattığı genel ve özel etkiler altında kendiliğinden değişirken, diğer yandan rekabet yarışında yer tutabilmek için yerel yöneticiler tarafından stratejik olarak dönüştürülmeye çalışılıyor. İşin ilginç; kenti dönüştürme işlemi çoğu zaman benzer stratejilerle veya kopyalama yoluyla yapıldığından; Dünya birbirine benzeyen, aynılaşmış kentlerle dolmaya başladı. Birbirini andıran marka mağazalarıyla, betondan oluşmuş mimari yapısı ve plastik kent mobilyalarıyla, giyim ve makyaj tarzları nedeniyle ayırt edilemeyen vatandaşlarıyla Dünyanın hangi kentinde yaşadığımızı bilmek bile zorlaşmakta... Kentlerden beklediğimizin ve daha konforlu bir yaşam adına istediğimizin, bu görüntü olmadığından eminim.

Kent yöneticileri, kendi kentlerini cazibe merkezi haline getirebilmek için sıklıkla tarihi mirası kullanmaya niyetli görünüyorlar. Bu çağın bir başka özelliği olan post-modernist bakışın da etkisiyle eski yapılar, anıtlar ve hatırlanmaya çalışılan gelenekler kent yaşamında daha fazla yer almaya başladı. Ama çoğu zaman bu yaklaşım, mevcut tarihi ve kültürel değerleri doğru biçimde korumak yerine banal beton / plastik kopyalarını yapmak biçiminde geliyor. Böyle davranarak; yerel yöneticiler, kendi 'kitsch' ruhlarını kentin ruhuna yansıtıp bir kentsel kalitesizlik iklimi yaratıyorlar. Böylece kentsel değişim, bir kalitesizlik uçurumuna doğru savrulurken, kentsel öğrenme de sokak kültürüne, banallığe ve rantçı anlayışlara baş eğmeye dönüşüyor.

Bir kent, bir ya da birkaç yerel yöneticinin kültüründen daha kapsamlı bir olgudur. Bir kent, bir yerel yöneticinin kenti kendi kültürüne göre biçimlendirmesi ile sürdürülebilirliği ve rekabetçi küresel ortamda kalıcılığı sağlayamaz. Bir yandan küresel ağlarda yerini alması gereken kent, diğer yandan geleceğini de o kenti oluşturan paydaşlarla paylaşmak zorundadır. Dolayısıyla kentte demokrasinin ana ilkeleri katılım, paylaşım ve çoğulculuk olmalıdır.

Kentin Sürdürülebilir Gelişimi ve Eskişehir

Dünyadaki son büyük değişimlerden birisi, 20'nci yüzyılın son çeyreğinde başladı. Bu dönemde dikkat çeken birkaç önemli değişim unsurundan birisi yerelin evrenselleşmesi idi. Bir başka deyişle; yerelin üstündeki örtü çekildi ve yerel olan, küresel ölçekte görünür hale geldi. Örneğin 1970'li yıllar öncesinde Eskişehir'i Anadolu'nun bir parçası olarak görüp daha büyük illerle veya yarışta öne geçmiş kentlerle karşılaştırırken, son 30 yılda ufkumuzu önce Avrupa'ya, daha sonra Dünyaya genişlettik.

Bir diğer değişim, küresel olanın yerele etkilerinin artması biçiminde oldu. Yabancı markalar, Türkiye'nin pek çok yerleşimiyle birlikte Eskişehir'e de doluştular. Gıdadan giyime kadar değişik duygularla yaklaşılacak küresel markalar, bir anda günlük yaşamımızın sıradan unsurları oldu. Küresel

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

kültürün etkisiyle geleneksel kültür unsurlarımız silikleşmeye başladı. Giyim kuşam, makyaj ve tüketim anlayışımızda 'Batıdan' daha fazla 'Batılı görünümlü' olduk.

Hiç kuşkusuz; yaşadığımız Küresel Çağ'ın en belirgin niteliklerinden birisi (belki de birincisi), sermayenin ve bilginin mekânsızlaşması oldu. Bir yandan bilgi üretiminde çok hızlı bir artış olurken; bilgi, yeni çağın en önemli üretim faktörlerinden birisi olarak ifade edilmeye başlandı. Hatta öyle ki; bir zamanlar Eskişehir'in gelişimi konusunda ayaklarını sürüyen 'şehir ayarı' bile kentin bir 'yazılım üssü' ve 'bilgi – teknoloji merkezi' olmasından dem vurmaya başladı. Özetle; küresel olan, kalkerleşmiş olan beyinleri de değiştirmekte acımasız davranıyor.

Küresel Çağ'ın temel niteliklerinden birisi olan sermayenin mekânsızlaşması olgusunu, ulusal sınırların sermaye hareketleri açısından geçirgen hale gelmesi olarak yorumlayabiliriz. Ama Dünyada giderek artan ivme ile bir küresel sermaye sınıfının oluşmakta olduğunu da görmek gerekir. Her ne kadar Eskişehir, özel olarak henüz bu sermaye hareketlerinden yeterince etkilenmese de; önümüzdeki dönemde pek çok konuda kentin geleceğini belirlemesi açısından küresel sermayenin önemli etkileri olacağını öngörüyorum.

Yukarıda kısaca özetlediğim çerçevede fiili değişimle birlikte kent tanımı da bir dönüşüme uğruyor. Yeni kent tanımı içinde küresel etkilerinin ölçüsü ve kentler arası yarışta yakalanan pozisyon ve ivmenin özel bir değeri var. Özetle; küresel etkileşimde ekonomik katma değer ve sosyal getiri sağlayan kentler, 'kent' olma özelliğini geliştirirken, yarışta geriye düşenler 'kasabalaşma' veya 'gettolaşma' gerçeği ile karşı karşıya kalacaklar. İşte; 2000'li yıllarla birlikte bir dönüm noktasına ulaşan Eskişehir'in önündeki gerçek de budur.

Yeni kent tanımı, öncelikle kenti oluşturan faktörlerin tümünü bir bütün olarak dikkate alan bir anlayışı gündeme getiriyor. Bu tanımda doğrudan demokrasinin özel bir yeri var. Yeni kent; bilgiye, yaratıcılığa ve inovasyona (yenilikçiliğe) yatırım yapan; ulusal ve küresel alanlarda daha rekabetçi ve dışa açık bir gerçeklik olmak zorunda. Eğer yeni kent, yenileşme sürecinde başarılı olamazsa aynılaşmaya ve tekdüze olmaya başlıyor; başarılı olduğunda ise kendi farklılığını ve özgünlüğünü yaratıyor. Dolayısıyla Eskişehir'in geleceğine de farklılığı ve özgünlüğü, varsa korumak ve geliştirmek açısından bakmak zorundayız. Eskişehir; yenilikçi, yaratıcı ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişimiyle kendini sıradan kentlerle aynılaşmak ve benzeşmek tehdidinden korumak zorundadır.

Bölgesellik, Yerellik, Kalkınma ve Eskişehir

Dünyada yeni kalkınma stratejilerini incelediğimizde; hepsinde bölgesellik ve yerelliğin giderek daha fazla yer tutmaya başladığını görürüz. Bu konunun tümüyle sıradan bir federalizm modeli olarak algılanması kadar büyük bir hata olamaz. Bölgesellik ve yerellik çerçevesi, bir desantralizasyon (âdem-i merkeziyet) yaklaşımı olduğu kadar kalkınmanın, doğrudan demokrasi

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

uygulaması olarak bölgesellik ve yerellikler üzerinden yapılandırılması çalışmasıdır.

Sürdürülebilir kentleşme anlayışı, küresel olanı gözetmekle birlikte bölgesel ve yerel kalkınma vizyonu ile uyumlu olmak zorundadır. Demek ki; Eskişehir'in kalkınmasından veya sürdürülebilir kentleşmesinden söz ediyorsak, elimizde bulunması gerekenler var demektir. Birincisi; Sakarya Nehri ile Porsuk Çayı'nın ve bunların kollarının suladığı; Türkmen Dağı'nın bir ortak unsur olarak paylaşıldığı Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar'dan oluşan alanda (-ki bunlara Bilecik'i de ekleyebiliriz) bir bölgesel kalkınma vizyonu ve bölgesel stratejiler ihtiyacı görünüyor. İkincisi; kentsel alanların ekonomik ve sosyal kalkınmasının kırsala nasıl ekleneneceği konusunda alt stratejilere ihtiyacımız var.

27 Mayıs 1994'te Danimarka'da yapılan Avrupa Sürdürülebilir Kent ve Kasabalar Konferansı'nda kabul edilen 'şart' niteliğindeki belgede; kentlerin sürdürülebilirliğinin sosyal adaleti, sürdürülebilir bir ekonomi ve çevreyi kapsadığı ifade ediliyor. Bu tespiti bir kılavuz olarak algıladığımızda; yeni kentleşme anlayışının, temel insani ihtiyaçların karşılanması, sosyal adaletin sağlanması, işsizlik – yoksulluk – sağlık – güvenlik – altyapı gibi sorunların çözülmesi, çevresel ve kültürel değerlerin korunup geliştirilmesi ve yurttaşların demokratik hak ve özgürlüklerinin zenginleştirilmesi ilkeleriyle uyumlu olması gerektiği sonucuna varırız. Özetle; yeni kentleşme anlayışı; sadece asfalt dökmekten, kaldırım taşı döşemekten, konser veya gösteri düzenlemekten, kenti 'kitsch' mobilyalarla donatmaktan veya başka yerleşimlerde var olan kent süslemelerini yaşadığımız kente kopyalamaktan daha başka bir şeydir. Küresel Çağ'da sürdürülebilir kentleşme; paylaşılmış kentsel vizyon kapsamında, enerji ve su verimliliği, gürültü ve koku kirliliği de dâhil edilmek üzere yaşanabilir bir çevre için mücadele, trafik yoğunluğu yönetimi ve çöp yönetimi gibi çağdaş bileşenleri içermek zorundadır. Bu saydıklarımın şehrin güvenliği yönetimi, kentsel mobilite yönetimi, kentsel yoksullukla mücadele gibi unsurları da dâhil etmeliyim. Kanımca böyle bir listenin ilkesel düzeyde en önemli unsurları demokratik katılım, paylaşım, çoğulculuk, açıklık, saydamlık, hesap verebilirlik ve kentsel olanaklardan yararlanmada sosyal adalet olmalıdır.

Sürdürülebilir kentleşme ile ilgili olarak yeni ilkeleri, iş modellerini ve yaklaşımları sayarken aklıma bir bilimsel çalışma önerisi geliveriyor. Eskişehir'in yukarıda özetlediğim şartları ne derece sağlandığına dair bir çalışma son derece ilginç olur. Ayrıca bu şartların yerine gelmesinin kentli yurttaşlar tarafından algılanma düzeyinin araştırılması gerçekten çok yararlı sonuçlar verir. Eskişehir (ya da bir başka kent) ile ilgili olarak kıyaslama ve ölçekleme sonuçları ile bu kente ilişkin algı modeline sahip olmadan nasıl yerel hizmet yapılır; bunu anlamak da zor doğrusu.

Yaşadığımız dönemin anahtar kavramlarından birisinin rekabet olduğuna kuşku yok. Rekabetten söz edince; önce ayakta kalmayı, ardından ekonomik ve sosyal yönlerden verimli büyümeyi anlıyoruz. Konuya bir kent ölçeğinde baktığımızda ise çağın getirdiği koşullardan bir diğeri, kentsel yaşam kalitesinin artırılması ihtiyacının karşılanması olarak görünüyor. Ayrıca

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

(yukarıda birkaç kez değindiğim gibi) kentler arası rekabette ve yaşam koşullarının iyileştirilmesindeki başarının kentteki aktörlerin katılımı ile sağlanması gerekiyor. Özetle; Küresel Çağ'ın sürdürülebilir kentleşme açısından önümüze koyduğu üç ödev; rekabette başarı, yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve katılımın artırılmasıdır.

Rekabet için gerekli altyapının oluşturulması için bilgi, beceri, ar-ge ve yenilikçilik (inovasyon) faaliyetlerinde bir yoğunlaşmanın yaratılması gerekiyor. Eskişehir, nitelikli insan kaynağı (işgücü) açısından pek çok alternatif yerleşimden çok daha iyi koşullara sahiptir. Ama bu durum; insan gücünün daha nitelikli hale gelmesi, bilgi teknolojilerine dayalı üretimin geliştirilmesi ve bilimsel bir çerçeveye oturmuş proje sayı ve kalitesinin artırılması ihtiyacını dışarıda bırakmaz. Eğer saydığım konularda başarı sağlanabilirse; kentler arası rekabetin önemli bir unsuru olan sermaye akışının kente yönlendirilmesi konusunda da başarılı olunacaktır.

Bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Küreselleşme denilen olgunun sonuçlarından birisi olarak; bu dönemde kentlerin rekabet başarıları, devletlerin başarılarını birincil düzeyde etkileyen bir unsur haline geldi. Kendilerini sürdürülebilir kentleşmenin gereklerine uygun olarak yenilemeyen kentler, yarışta mevzi kaybederken, diğer yandan ulusal ekonominin olumsuz etkilenmesine de neden oluyorlar.

Bir kentin Küresel Çağ'a uygun gelişme trendini izlemek ve kentin bu çağın gereklerini yerine getirip getirmediğini kavramak için basit bir yol var. Gizli işsizlikten arındırılmış biçimde o kentin 'hizmetler sektörü' üzerine bir araştırma yapın; elde edeceğiniz kentsel başarı düzeyi, kentin ne halde olduğu konusunda size çok yararlı bilgiler verecektir. Çünkü Küresel Çağ'da başarılı olarak algılanan iyi kentlerde hizmetler sektörünü birincil düzeyde ilgilendiren şu gelişmeler oluyor: 1- Finans kurumları, uluslararası kuruluşlar, şirketlerin yönetim merkezleri çoğalıyor ve yoğunlaşıyor; 2- Pazarlama, reklâmcılık, danışmanlık, güvenlik ve sigorta şirketlerinin sayısı artıyor; 3- Kent, ulaşımın kolaylaşması ve çeşitlenmesi anlamında değişim gösteriyor; 4- Gerek mevcut şirketlerde gerekse bağımsız kuruluşlarda buluş ve teknolojik yenilik çalışmaları artıyor; 5- Dünya çapında iş yapan şirketlerin kentteki sayısında artış görülüyor; 6- Her düzeyde nitelikli eğitim kurum ve kuruluşlarında artış meydana geliyor. Eğer bir kentte bu gelişmeler yaşanıyorsa, o kentin gelecek adına yakalayabileceği ciddi fırsatlar ve mevziler mevcut demektir.

Bir cazibe merkezi olmayı başarmış Dünya kentlerine baktığımızda; neredeyse tamamına yakınında yerel özellik ve değerlerin öne çıkarılma çabasını görürüz. Bu kentler bir yandan kendilerini farklı ve özgün kılan yanlarını koruyup geliştirmeye çalışırken, diğer yandan da sermayeyi ve yatırımları kendilerine çekmek için etkin yöntem ve teknikler kullanıyorlar. Bu amaca yönelik olarak örgütlenmeleri, stratejileri, planları ve programları var. Yine bu kentlerde dikkati çeken bir diğer unsur; kentte yaşayan sermaye sahiplerinin, yerel yöneticilerin, sivil toplum kuruluşlarının, kentli yurttaşların, yerel medyanın ve merkezi devletin yerel birimlerinin bir işbirliği anlayışını paylaşmalarıdır. Bunu Dünyanın adı bilinen kentlerinde gözlemek mümkün

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

olduğu gibi; ulusal ölçekte bu yönlü çalışmalar yapan, örneğin Antalya gibi kentlerimiz de var. Eskişehir olarak kuşku duymayacağımız bir nokta olmalıdır ki; o da, sürdürülebilir kentleşme ve buna bağlı yerel kalkınma için toplum merkezli ve çok aktörlü bir temsilin ve işbirliğinin zorunluluğudur. Bu bağlam için kullanabileceğimiz kavram ise etkileşimli birlikte yönetim olan yönetişimdir.

Sağlıklı ve iyi işleyen bir yönetişim modelinin kurulması, bu sürecin yaşama geçirilmesine imkân tanıyacak yasal mevzuatın düzenlenmesi, kurumsal ve finansal şartların sağlanması ile kurulabilir. Bir yönetişim denemesi olarak isimlendirebileceğimiz ama kötü yapılandırılmış Eskişehir Kent Konseyi'nin nelere (!) kadir olduğunu, geçtiğimiz çalışmalar sırasında izlemiştik. Eğer iyi işleyen bir yönetişim modeli kurulabilirse; hiç kuşkusuz kentler, demokrasinin geliştirildiği yerleşimler olarak yükselecektir.

Türkiye'de kentleşmenin olumsuz gelişimi konusunda tek tek kentleri veya bu kentlerin yerel yöneticilerini eleştirmek, tam anlamıyla doğruyu ifade etmek olmaz. Kimi durumlarda kentlerimizin gerekli yetkinlik, birikim ve deneyim ile olağan ruh sağlığına sahip olmayan kişiler tarafından yönetildiğini bir gerçek olarak biliyoruz. Ama ülkemizde kentleşmenin, sadece kent sayısının ve kentlerde yaşayan yurttaş sayısının artması olarak algılandığı da bir başka gerçek olarak karşımızda duruyor. Geleneksel kentleşme sürecinde yaşam kalitesinin artırılması, ekonomik ve sosyal olarak rekabet edilmesi ve halkın katılımının sağlanması ciddi ihtiyaçlar olarak algılanmadı. Kent yöneticiliği tanımından, sorunlar oluştuğu kısa vadeli çözümlerle sorunun göz önünden kaldırılması olarak anlaşıldı. Hâlâ böyle anlamayı sürdüren çok sayıda yönetici var. Hele; iktidarı elden kaçırmamak için 'halk yardakçılığı' diyebileceğimiz popülizmdeki yaratıcı (!) örnekler, Dünya literatürüne geçebilecek dersler niteliğine ulaştı. Özetle; Türkiye, kentleşme konusunda uzun zamandır dengesiz gelişim çizgisini sürdürüyor.

Sürdürülebilir Kentleşme, Kentsel Öğrenme ve Eskişehir

Bir kentin rekabete esas yarışta başarılı olabilmesi için ilk ve vazgeçilmez koşul, kendi farklılığını ve özgünlüğünü yaratmasıdır. Diğer şartları da farklılık ve yetkinlik temelinde ele almak gerekir. Örneğin; bir kentin ekonomik ve sosyal olarak yarışın yüksek pozisyonlarında bulunabilmesi için 'hizmetler sektöründe' nitel ve nicel üstünlüklere sahip olması gerekir. Bu özellik, her kent için geçerli olmakla birlikte yarışta başarı için vazgeçilmez önemde koşullardandır.

Bir kenti diğerlerinden ayırt eden farklılık ve özgünlük şartlarına döndüğümüzde; özellikle eğitimin yüksek uyarlanma yeteneğinden, yaratıcılık ile ar-ge ve inovasyon (yenilikçilik) harcamalarına ayrılan paydan söz etmemiz gerekir. Bir kentin farklılık yaratma özelliğinin bir diğer adı kentin inovatif (yenilikçi) yetenekleridir. Bir kentin inovasyona ne denli kaynak ayırdığı, o kentin kendi insan kaynaklarına (işgücüne) verdiği önemle çok yakından ilgilidir. Bunu kentin eğitime ayırdığı kaynak olarak da okuyabiliriz. Eskişehir'e baktığımızda; gerçekten eğitim açısından önemli mesafe alınmış olduğunu görürüz. Yüzde 100'e yakın okullaşma oranı ve iki üniversitesi ile Eskişehir, yüksek nitelikli eğitim özelliklerine sahip bir ildir. Ama sanayi ve

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

eğitim kurumu yakınlaşmasına ve işbirliğine baktığımızda, çok iyimser olabileceğimiz bir manzara ile karşılaşmayız. Hâlâ ekonomik işletmeler ile üniversiteler arasında yeterli iletişim ve etkileşim oluşturulabilmiş değil. Eğitimin; ekonominin şart, yapı ve ihtiyaçlarına yeterli hızda uyarlanabildiğini söylemek de zor.

Kentin, kentleşme sürecinde daha yüksek kalite ölçülerine ulaşması, kentteki yurttaşların ve kurumların öğrenme becerileri ile yakından ilgilidir. Kişiler için kişisel öğrenimden söz ederken, kurum ve kuruluşlar için kurumsal öğrenme süreçlerini dile getirebiliriz. Bunları içeren kavramsal çerçeveye 'kentsel pedagoji (kentsel eğitim bilimi)' adını verebiliriz. Bir kenti farklı ve özgün kılabilecek unsurlardan birisi olan yaratıcılık ve inovasyon yeteneği, kentteki hem bireyleri hem de kurum ve kuruluşların öğrenme becerileri ile yakından ilgilidir. Kentin toplam öğrenme başarısı, o kenti yarışta ön saflara taşıyacak olan teknoloji geliştirme, inovasyon, sosyal / kültürel kapasite geliştirme ve yaratıcılığın anahtar süreçlerindedir.

Buradan kendimize bazı sorular üretebiliriz. Eskişehir'de kişisel ve kurumsal öğrenme becerilerinin düzeyi nedir? Eskişehir'de kentsel pedagojinin varlığından veya etkinliğinden söz edebilir miyiz? Eskişehir, Dünyada oluşan değişimi ne ölçüde algılayıp bunu öğrenme süreçlerine yansıtılabilmektedir? Öğrenme sürecinin değişimi yerelde yeniden üretebilmek için ne tür katkıları olmaktadır?

Öğrenmenin kent düzeyinde kişisel ve kurumsal başarılar elde etmesi; yereldeki aktörler arasında iletişimin, işbirliğinin ve dayanışmanın artmasına neden olur. Kentsel pedagoji ile kişi ve kurumların öğrenme düzeyindeki iyileşme, kentin bir küresel figür olma yolunda ciddi bir altyapı oluşturmasını sağlar. Öğrenmenin etkileşimli bir süreç olduğunu düşündüğümüzde; neden kentin tüm aktörleriyle birlikte bu süreç içinde yer alması gerektiğini daha kolay anlarız.

Eskişehir ile örnekleyelim. Birinci olarak; kentte sivil toplum kuruluşlarının, meslek odalarının, kamu kurum ve kuruluşlarının kendi içlerine ve dışarıdaki paydaşlara yönelik eğitim ve tanıtım çalışmaları olmalı, varsa çoğalmalıdır. Böylece kişi ve kuruluşlar, kurum ve kuruluşların çalışma alanlarını ve kapasitelerini daha kolay öğrenmiş olacaklardır. İkincisi; kentle ilgili konularda ilgili kurum ve kuruluşların bilgi alışverişinde bulunabilecekleri daha fazla sayıda bir araya gelişlerine olanak sağlanmalıdır. Üçüncüsü; kentteki yerel aktörler küresel, ulusal ve bölgesel düzeylerde yerel bilgi ağları kurmalı, kurulmasına yardımcı olmalıdır. Örneğin Eskişehir'in trafik yoğunluğu sorunu, enerji ve su verimliliğinin nasıl sağlanacağı veya kentin geleceğinin nasıl şekillendirileceği birkaç belediye ile merkezi idarenin yerel temsilcilerinin öngörebileceğinden daha kapsamlı konulardır. Gerek eğitim gerekse iletişim ve eşgüdüm adına yapılacak birliktelikler, kentte yönetim (etkileşimli birlikte yönetim) anlayışının uygulamaya geçmesini kolaylaştırır. Bunların yapılması ile birlikte Eskişehir, bir 'öğrenen kent' olarak rekabetçi alanlarda avantaj kazanacaktır.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir kenti yükseltecek fırsatlar ve çökertebilecek tehditler, kentin yakın ve uzak çevresinde oluşan bilgiye kodlanmış haldedir. Bu nedenle kente bilgi akışının sağlanması, aynı zamanda kenti etkileyecek olan fırsat ve tehditlerin bilinmesini de sağlar. Eğer sözünü ettiğimiz kent Eskişehir ise; Eskişehir'in çevreden akacak olan bilgiyi değerlendirebilecek mekanizmalara sahip olması gerekir. Bu tür mekanizmalar çok aktörlü ve uzmanlık farklılıkları açısından çok disiplinli olmak durumundadır. Bu nedenle Eskişehir'in rekabetçi geleceğinin belirlenmesinde üniversitelerden meslek odalarına, sivil toplum kuruluşlarından belediyelere, kamu birimlerinden muhtarlara kadar pek çok unsur rol almak zorundadır.

Bir Ev Ödevi

Nisan 2007'de Eskişehir'in gelecek tasarımına ilişkin TEB tarafından düzenlenen katılımlı bir toplantıda yapılan bir GZFT (SWOT) çalışmasını hatırlıyorum. Çalışma gruplarının üzerinde tam olarak anlaştığı tek konu, Eskişehir'in işbirliği ve ortak çalışma konusunda başarısız olduğu idi. Bir baka deyişle; 'uzlaşamadığımız' konusunda 'uzlaşmış' olduk. Birlikte çalışamadığımız konusundaki bu itirafı, Eskişehir'in eğitim yönünden son derece gelişmiş bir il olması ile birlikte okuduğumuzda ilginç bir durum ortaya çıkıyor. Kişisel eğitim konusunda ülke standartlarını aşmış olan Eskişehir, kentin değişik aktörlerinin bir araya gelerek ortak öğrenme platformları yaratma konusunda henüz istenen yetkinlikte değil. Bu da; önümüze ortak çalışma, sosyal ağ ve bilgi ağları üretme ile kentsel pedagojiyi geliştirme konularında yeni ev ödevleri koymamıza işaret ediyor.

Eskişehir de Değişiyor mu?

İnsan karşılaştırarak öğrenir. Dolayısıyla bir işte başarılı olup olmadığımızı görmek için bazı gösterge değerleri, zaman dilimleri arasında ölçmek gerekir. Örneğin bir firma yönetiyorsanız; işletmenin cirosunu, kârlılığını, giderlerini veya benzer sayısal göstergeleri, yıllar veya aylar arasında karşılaştırarak bazı yargılara varır ve kararlar verirsiniz. Eğer bir kenti, mesela Eskişehir'i inceliyorsanız; belli aralıklarla (örneğin her yıl için) nüfus, ortalama gelir, yıllık ihracat ve ithalat, açılan ve kapanan firma sayısı, yeni yapılan bina sayısı gibi göstergeleri karşılaştırarak kentin değişimi hakkında bir yargıya varabilirsiniz.

Ülkenin bütünü için de benzer bir yaklaşım öngörebiliriz. Ulusal gelir, kişi başına düşen gelir, sosyo-ekonomik katmanların yaşam kalitesi endeksleri, kişi başına yeşil alan miktarı ve benzerleri, bize toplumsal yaşam hakkında pek çok bilgi verir. Değişimi, bu değerlerle gözler; dün ile bugün arasında karşılaştırmalar yaparız.

Toplum hakkındaki yargılarımız da böyledir. Zaman içinde toplum değiştiği gibi, bizim yargı ve tespitlerimiz de değişir. Olumlu ve olumsuzun bir arada yaşandığı ve dönüşüm ile değişim hızının çok yüksek olduğu günümüzde aynı kalmakta ısrar eden bazı 'dinozorların' bile soyu yavaş yavaş tükeniyor.

Dünden Bugüne Değişim

Kişi, kendi fikriyatının dünü ve bugününü de kıyaslamalı. Şunları yazdığım on yıldan fazla olmuş: "Doğudan Batıya, kırdan kente ve karadan denize doğru bir iç göç sonucu, son 40-45 yılda büyük kentlerin varoşlarında bir hareketlilik yaşanıyor. Eski kentleri altüst eden bu oluşum, yüksek doğum oranı ile destekleniyor. Kent varoşları her geçen gün kimlik değiştiriyor. Şu an adeta ülkeyi varoşlar ve gecekondu yönetiyor. Dinsel kimlikleri, etnik kökenleri, oy tercihleri, siyasetteki etkileri, aile yapıları, müzikleri ve daha pek çok sosyal özellikleri ile gündemi onlar belirliyor. Anlaşıyor ki; bu kaynaşmanın içinden geleceğin yeni kentlileri 'ya çıkacak ya da çıkacak'."

Bu cümleleri yazdığımdan on küsur yıl sonra (yani bugün) genel görünümüne baktığımda; devam eden yönelimler yanında farklılık noktasında ulaşılmış sosyal göstergeler de gözlüyorum. Sosyal göç, 20'nci yüzyılın ikinci yarısında olduğu kadar yoğun değil. Kırdan kente gelenler, kentle bütünleşmede hayli mesafe aldılar. Aslında buna 'kentlin kirlaştırılması' demek daha doğru olur. Kırdan kente gelen her yeni yurttaş, kentteki sorunların artmasına (bir başka deyişle; kentteki ekonomik ve sosyal maliyetlerin artmasına) neden oldu. Kentin sorunları, yerel yönetim imkânlarıyla karşılanamayacak bir noktaya ulaştı. İktidarların kırım sorunlarına kayıtsız kalması, sosyal ve ekonomik sorunların kırdan kentlere akmasına neden oldu. Kıra karşı aynı kayıtsızlığın sürüyor olması nedeniyle; yakın vadede ne kırdan ne de kentte önemli bir yönelim değişimi beklemek doğru olmaz.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Kırdaki nüfusun kentlere akması sonucu, kentler önemli bir değişime uğradı. Çünkü kentler ne sanayi, ne ticaret ne de yerleşim özellikleri açısından bu akışa hazır değildi. Dolayısıyla gelişmiş Batıdakinden farklı olarak kentler, kırdan gelen nüfusu dönüştüremedi; aksine kırdan gelen nüfus, kendi kültürünün ve yaşam modelinin kentlerde yerleşmesini ve kök salmasını sağladı. Siyasetten günlük yaşama kadar bugünün sosyal gerçeğini oluşturan ana tema budur.

Göç sürecinin bazı sonuçları artık daha net gözleniyor. Bazı kentlerde nüfus, (geriye dönüşsüz biçimde) hızla azalıyor. Gelişme özellikleri gösteren kentler ise hızlı ve aşırı nüfus artışından dolayı oluşan sorunların altında ezilmeye başladı. Eskişehir'in gelecek tasarımı açısından bu noktaya dikkat etmek gerekiyor.

Bu arada 2000'li yıllara geldiğimizde; gelişen kentler bir başka etki altına girdi. Bu, gelişmiş Batının tüketim toplumu anlayışıdır. Bu bağlamda örneğin otomobil vb gibi bireysel kara taşıtı kullanımının aşırı teşviki, kentlerde yol, otopark ve genel anlamda trafik sorunlarının artmasına neden oldu. Büyük şehirler, trafik sorununun aşılması açısından zor bir noktaya geldi. Kent içinde rantın ve kent merkezinde mekânsal sıklığına had safhaya varması nedeniyle toplu taşıma çözümleri üretmek de pek mümkün veya kolay olmuyor. Bu cesareti kendinde bulan yerel yönetimler, işin maddi yükünü halkın sırtına bindirmeleri yanında; kentsel mekânın kullanımında da yeni sıkıntılar yaratıyorlar. Trafik ve kentsel mekân kullanımı sorunlarının, benzer biçimlerde ülkenin farklı kentlerinde aynı anda yaşanıyor olmasını şaşırtıcı bulmuyorum. İstanbul'da, Eskişehir'de veya Urfa'da aynı kentsel problemlerin yaşanıyor olmasını bir örnek olarak sunmak isterim. Çünkü bu sorunlar demeti, yerel yönetimlerin algı ve varsa vizyonlarını fazlasıyla aşan bir ağır yük olarak duruyor.

Eskişehir'in Ufkunda Ne Var?

Yukarıda genel olarak özetlediğim değişimi, Eskişehir için özele indirgemeliyim. Böylece ülkedeki genel değişim ile Eskişehir'in değişiminin karşılaştırılma imkânı ortaya çıkacaktır.

Eskişehir, Osmanlı'yı kuran topraklarda yer almasına rağmen 19'uncu yüzyılın son çeyreğine küçük bir yerleşim olarak kaldı. 1800'lerde başlayarak 20'nci yüzyıla kadar uzanan süreçte Balkanlardan, Kırım'dan ve Kafkaslardan gelen göçler sonucunda kentte bir canlanma başladı. Bu göçler, bölgede kullanılan başta tarımsal teknolojiler olmak üzere bazı yenileşme iyileştirmelerin oluşmasına neden oldu.

19'uncu yüzyıl sonlarına kadar Eskişehir'in küçük bir yerleşim olması ve bu yüzyıl içinde oluşan etkin göçler sonucu, başka illerde gözlenen biçimde bir hemşehrilik / Eskişehirlilik anlayışı oluşmamıştır. Buna karşın aynı nedenlerden dolayı çok kültürlü bir kent toplumunun oluşmuş olması da bir başka ama olumlu gerçektir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Eskişehir'in ekonomik ve sosyal gelişmesinde kırılma yaratan gelişmelerden birisi, inşaatı 1898'de başlamış olan İstanbul-Bağdat Demiryolu'dur. Bu hattın önemli duraklarından birisinin Eskişehir olması, bu yerleşimin kaynaklarının ve imkânlarının bilinirliği ve tanınırılığı konusunda çok ciddi katkılar yaptı. Bu tarihe kadar Osmanlı yazılı kaynakları ile yabancı yazarlı tarihi seyahatnamelerde pek anılmayan Eskişehir'in, 19'uncu yüzyılın sonlarından itibaren yazılı kaynaklarda daha fazla geçtiğini gözluyoruz.

Eskişehir'de 20'nci yüzyılın ilk yarısı, kentin oluşumunu anlamak açısından hayli öğreticidir. Bu dönem içinde pek çok kamu yatırımının yapıldığını ve mevcut olan kuruluşların da genişletildiğini görüyoruz. Çok işçi çalıştıran kamu yatırımlarının varlığının, Eskişehir'de işgören (ücretli devlet memuru, kamu işçisi) olma eğilimini artırdığını gözluyoruz. Bugün var olan bölge sanayisinin ciddi bir bölümünün, geçmişte bu kuruluşlarda çalışmış olan ustalar tarafından oluşturulmuş olması bir diğer ilginç olgudur.

Yukarıda özetlediğim bu gelişmelere rağmen Eskişehir, 2000'lere kadar bir kâğıdın üzerine düşmüş bir yağ damlası gibi yavaş büyüyen bir kenttir. 2000 öncesinde sorunların ölçeği küçük, çözümü kolay ve çözülme süreleri kısadır. Diğer yandan küçük ölçekli sorunlarla ilgilenmenin yarattığı düşünsel darlık ve problem çözme performansındaki etkisizlik, o dönemlerde kent yöneticilerinin kent vizyonu açısından kısır / miyop olmaları sonucunu doğurmuş olabilir. Bir başka deyişle; 2000'lere kadar Eskişehir, büyük bir kent olmanın hayalini kur(a)mamış ve kendini buna göre hazırlamamıştır. Geçmişin yavaş büyüme hızının, o dönemin yöneticilerinde bir körlük ve dar görüşlülük yaratmış olduğu tezini altını çizerek yinelemek istiyorum. Bu kısır süreçte (1960'lar sonrasında) Eskişehir'den seçilmişlerin, temsil ve dinamizm açısından Ankara siyasetinde etkisiz olmalarının da kente olumsuz yansımaları var.

Eskişehir, 2000'li yıllarla birlikte ilk kez büyük bir kent olmanın eşiğine geldi. Bugüne kadar yaşamadığı sorunların açısından da bir eşiğe gelmiş olduğunu söylemek gerekir. Geçmişte İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır veya Bursa gibi örneklerin yaşamış olduğu olumsuz gelişmeler, Eskişehir'in kapısını çalmak üzere. Bu anlamda Dünyada ve ülkemizde kentlerin yaşamış olduğu yönetilememiş ve denetlenmemiş büyüme süreçlerinin iyi anlaşılmasının yararlı olduğunu düşünüyorum.

Eskişehir, 2000'li yıllarda ekonomik ve sosyal gelişmişlik yönlerinden Türkiye'nin en çok ilgi gören ve ümit veren illerinden birisi olmasına rağmen; ufkunda peşpeşe muhtemel nüfus patlamalarının yaratabileceği problemler, sosyal göçün etkileri ile altyapı sorunlarını içeren yeni bir gündem var. Bu konuda çözüme yönelmiş bir farkındalık gerekiyor.

Yaşam Kültüründe Değişim

Ülkede 1990'lar sonrasında en ciddi değişim, yaşam kültürü alanında oldu. Hatta bu alanda oluşan değişimin, kişi ve kuruluşların gelir düzeylerini aşan, yani ekonomi ötesi noktalara vardığını bile söyleyebiliriz.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

On küsur yıl kadar önce kültürel değişimle ilgili olarak şunları yazmışım: “Ülkenin değişik yörelerinde var olan ve şimdiye kadar ‘görece izole’ duran kültürler hızla iç içe geçerek birbirini etkiliyor. Sentezlenmesinde medyanın da katalizör oldu yeni ve karma bir (sentetik) kültürün oluşma olasılığı var.”

Sosyal göçün sonuçlarından birisi, gerçekten bir kültürel değişim oldu. Kır kültürü, kentlerde önemli ölçüde etkili oldu. Hem kırdan hem de kentten hayli farklı yeni sentetik bir kültür oluştu. (Eskişehir nüfusunun yaklaşık yüzde 85’inin kent merkezinde yaşadığı ve ilin taşrasının demografik olarak sürekli küçüldüğü düşünülürken; Eskişehir özelinde kırın kente etkileri ve kent merkezinde oluşan sentetik kültür konusu daha iyi ve kolay anlaşılır.) Bu sürece teslim olanlar arasında medyanın özel bir yeri var. Bu kültürün ‘tüketime’ yöneltilebileceğini gören medya, sentetik kültürün yerleşmesi ve yaygınlaşması için ‘üstün bir gayret’ içinde oldu. Cinsellik odaklı, kaba tavırlı sinema filmleri ile başlayan süreç, TV’de mafya ve derin devlet dizileri ile devam ediyor.

Yukarıda verdiğim tespite bağlı olarak bir başka paragrafta şunları yazmışım yine on küsur yıl önce: “Anlaşıyor ki; toplumumuz, Batı modeline ulaşması için gerekli içsel ön koşulları taşımamaktadır. Yaklaşık son 100 yılda olduğu gibi, bugün de dış dinamikler, sosyal süreçlerde son derece etkililer. İletişimdeki gelişmeler nedeniyle dış dinamiklerin ve yansılarının etki alanları giderek genişliyor.”

Küreselleşme olgusu, toplumumuzu (bir boks veya güreş deyimiyle ifade edersek) ‘açık düşmüş’ halde yakaladı. Türkiye, sosyal göçün yoğun etkilerini yaşarken, diğer yandan küreselleşmenin ‘tüketim toplumu’ baskısı ile karşılaştı. Gerek birey gerekse kurum olarak yeterince hazırlıklı olmayan Türkiye, kendi değerlerini hızla yitirirken, göçün etkileriyle oluşan sentetik kültür, tüketim yönelimleri ile yeni bir şekle büründü.

Yukarıda sözünü ettiğim değişim belirtilerine rağmen toplumun pek çok yapısal özelliğinin değişmediğini söylemek yanlış olmaz. Sentetik görünümün altında hâlâ Doğulu bir toplumun net görünümüleri var. AB sürecinde yapılan tüm yasal ve yönetsel değişikliklere rağmen ‘merkez devletin’ tutum ve davranışlarında ciddi bir değişiklik olmadı.

Dikkatimi çeken bir başka nokta daha var. Tüm dünyada küreselleşme ve liberalleşme yönelimlerine karşı bir tepki yükseliyor. Bunun izlerini ülkemizde de gözlüyoruz. Bu tepkilerin bir bölümü, Türkiye’de siyasal İslam’a karşı oluşan tepkilerle bütünleşiyor. Aslında buraya kadar garip olan bir şey yok. Dikkati çeken nokta, bu karşı duruşların ‘milliyetçilik’ görünümü altında içi boşaltılmış kavramlarla yapılması. ‘Siyasetin içeriğinin boşlatılması’ ile birlikte düşündüğümüzde; bu durumun altındaki siyasal rant arayışlarını görmek kolaylaşıyor.

Geçtiğimiz yıl (22 Temmuz 2007) milletvekili seçimlerine İstanbul’dan bağımsız aday olarak katılan Prof. Dr. Baskın Oran ve Yrd. Doç. Dr. Ufuk Uras’ın yer aldığı bir TV programını kısmen izlemiştim. Programın bence en ilginç yönü, bu seçimde ve bugünkü siyaset alanında neyin eksik olduğunu

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

tespit etmesiydi. Hiç kuşkusuz; bu seçimin sol kanadı eksik. Fakat daha da önemlisi; güncel siyasetin, halkı temel alan içerik ve sosyal ahlâkı eksik. Yukarıda sözünü ettiğim sentetik kültür ve siyasal erozyon, öncelikle siyasetin içeriğini ve üzerinde temellenmesi gereken ahlâk anlayışını yok etti. İçeriği ve ahlâkı eksik bir siyaset de ancak bugün yaşandığı kadar düzeysiz ve kalitesiz olabiliyor.

Bu tespite Eskişehir açısından baktığımızda; yerel siyasetin kişiler üzerinden dar bir 'siyaset elitine' kilitlendiğini, yerel siyasetin merkezdeki oligarşik kadrolar tarafından yönetildiğini, ikna edici ve paylaşılmış bir kaliteli siyasal söylemin mevcut olmadığını, siyasette bir yenileşmenin yaratılmadığını ve siyasetin tümüyle bir rant kollama mekanizması haline dönüştüğünü söyleyebilirim.

Siyasetin Görünümü

Eskişehir Ticaret Odası'nda (ETO'da) her seçim öncesi adayları buluşturup bir genel toplantı yapmak gelenek haline gelmiştir. Toplantı öncesinde adayların eline Eskişehir'in ve ticaret kesiminin sorunları ile kentsel talep ve ihtiyaçlarla ilgili bir doküman vermek de bu geleneğin bir parçasıdır. Sorunlar ve ihtiyaçlar listesinin saptanması için üniversite öğretim üyelerinin de katılımıyla bir çalışma yapılır ve adaylara yazılı olarak sunulur.

22 Temmuz 2007 seçimi öncesinde de bu konu ETO Meclisi'nin bir oturumunda gündeme gelmişti. ETO Meclis Başkanı Alaattin Çam, bu çalışmadan söz ederken içimden geleni yüksek sesle söyleyiverdim: "Geçen seçimdeki çalışmayı verelim adaylara. Hâlâ geçerlidir. Yerine getirilenlerin pek fazla olduğunu sanmıyorum." Bugün görüldüğü gibi vizyonları da pek değişmemişti zaten.

Gerçekten şehir olarak Ankara'daki yürütmede gerçek gücünüz yoksa; talepleriniz kağıt üzerinde talep olarak kalmaya devam ediyor. Eski siyasetçiler için, halkın talebini Gelincik sigarasının karton kutusunun arkasına yazdıkları, Ankara'ya dönerken de arabanın penceresinden atıverdikleri hikâyesi anlatılırdı. Gelincik sigarası kalmadı ama eğer iktidar gücümüz yoksa hâlâ aynı manzarayı izlemeye devam ediyoruz. Özetle; ülkemizde işler ağır ilerlemeye devam ediyor. Halkın bizzat kendisi henüz iktidar olamadı. Katılımcılık ve çoğulculuk tezleri, Müslüman mahallesinde salyangoz satmak olmayı sürdürüyor.

Bu yazıda; on küsur yıl önceki ülke ve Eskişehir'le ilgili tespitlerimden ve o yıllarda yazdıklarımın söz ediyorum. Değişimin ne denli ağır işlediğini, olumlu yönde pek de fazla adım atılmadığını bir kez daha hatırlatmama izin verin. İşte 1990'lı yılların ortalarında medya ile ilgili yazdıklarımın bazı parçalar: "Medyanın etki alanı giderek büyümektedir. Bu genişleme sayesinde medya, yargı ve yürütmeye ait alanları da işgale başlamıştır. Habercilik ve eğitim amaçlarını ikinci plana atan medya, kendini adeta hukuk, güvenlik, dış politika, siyaset gibi alanların tek yetkilisi saymaktadır. Reality show, karşılıklı birebir tartışma, haber / yorum gibi başlıklar altında sunulan programlar bu gerçeğin çok açık ifadeleridir." Siyasetin içeriğinin bizzat siyasi partiler tarafından boşaltıldığı bir dönemde bu tespitin gerçekliğini bir kez

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

daha kavriyoruz. Siyasetçiler, gerçek siyasetin dışındaki alanlara (rant alanlarına) savrulunca siyaset yapmak başkalarına kalıyor.

Medya hukuk ve siyaset alanını işgal etmenin ötesine geçerek yeni sentetik kültürün oluşmasında da 'baş hamurkâr' rolüne soyunuyor. Kültürel erozyonun faktörlerinden birisi olmaya 1990'lı yıllarda başlamış: "Medya, (özellikle dış kaynaklı kültür öğelerinin bilinçsiz ve duyarsız aktarımı nedeniyle) geleneksel kurumlarda ve kültür alanlarında çok hızlı çözülme ve dağılmaya neden oluyor. Bu değişimde medyanın etkisini inkâr edebilir miyiz? Artan intihar girişimleri, tüketim mallarında ticari marka bağımlılığı, aile ilişkilerimizde 'Amerikanvari' değişimler, klasikler kaybolurken neo-klasiklerin (şimdi yazsam 'post-modern' derdim) onların yerini alması ve daha neler neler... İsterseniz bir düşünün; 'yılın en iyi' şarkıcısı tercihinizi son 12 ayda kaç kez değiştirdiniz!... Özetle; medyanın kendisinden başka kimsenin klasik olmasına tahammülü yok."

1990'lardan bu yana geçen yıllarda medya sahipliği Türkiye'de daha önemli hale geldi. Medyanın siyaset ile 'ahlaksız' bağlarını her zaman bilirdik. Geçtiğimiz 10 yılda medya siyasetle yetinmeyerek mafya ile de bağlar oluşturdu. Medya, siyaset ve mafya, tam anlamıyla dört dörtlük bir ekip oldular. On yıl önce şöyle yazmışım: "Medya-mafya işbirliği olasılığı ve dayanışmanın etki alanları giderek büyüyor. Medya-mafya birlikteliği, devlete karşı çekim gücü yüksek yeni bir güç odağı ve yeni bir alternatif oluşturuyor. Demokrasi geleneğinin yerleşmemiş ve sivil toplum güçlerinin zayıf olması, bu odağın güçlenmesi ile birlikte ülkenin gelecekte ne olacağı sorusunu cevabı giderek bulanıklaşıyor. Mafya, gerek spor gerekse başka etkinlikler aracılığıyla kendini medyada aklıyor. Sanki medya değil, hakemin ve karşı takım oyuncularının satın alındığı şikeli bir maç..."

Bir noktayı netleştirmek isterim. Üçlünün, medya ve mafya bölümünü anlamak biraz daha kolay. Üçlünün diğer ögesi olan siyasetin hedefinde en kısa yoldan devleti ele geçirmek var. Kirli siyasetin devlet mekanizmalarında etkin olmasıyla birlikte yeni bir görünüm ortaya çıkıyor. 'Devletin derinliklerinin' de katılımıyla üçlü, bir dörtlü (kare as) haline dönüşüyor.

Alt Kimlikler

Sosyal değişimden söz ederken; postmodernist vaveylanın ortalıkta cirit attığı bir dönemde 'alt kimlikleşmeden' söz etmeden geçmek olmaz. Uzak bir örnekle başlayalım. Göç alma bakımından rekortmen ülkelerden birisi ABD'dir. Amerikan sinemasında da izlediğimiz gibi; İngiltere'den Yunanistan'a, İrlanda'dan İtalya'ya kadar pek çok ülkeden göçmenler büyük ümitlerle bu ülkeye gelmişlerdir. Porto Riko'dan, Çin'den veya Meksika'dan da pek çok kişi, bu ülkeye göç ederek ABD vatandaşı olmuşlardır. Büyük göçlerden bu yana aradan en az 100 yıl geçmesine rağmen bu insanlar, etnik ve kültürel kimliklerini çok net hatırlayıp bu niteliklerini yaşatmalarına karşın, ABD vatandaşı olmayı da başarmışlardır. Örneğin İtalyan olduklarını hatırlarken, ABD vatandaşlığı üst kimliği altında buluşma konusunda başarılı olmuşlardır.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Osmanlıyı hatırladığımızda; üst kimliğin, 'Osmanlı milletler sistemi' olduğunu görürüz. Bu dönemde Türkler arasında 'Müslüman Osmanlılık', örten üst kimliktir. Cumhuriyet'le birlikte bu kimlik, 'Türklük' olarak yeni bir ulusçu projeye dönüşür. Osmanlı olmayı reddeden Cumhuriyet, resmî ve gayri resmî açıklamalarında Türk olmanın erdeminden ve üstünlüğünden söz eder. 1980'li yıllara geldiğimizde ise örten kimlikler açısından bir kırılma (farklı bilinç anlayışı) gündeme gelmeye başlar.

On küsur yıl önce (90'lı yılların ortalarında) şunları yazmışım: "Son 30 yılda yurttaşlar, bir bellek yitiminden kurtulmuşçasına alt kimliklerini (dinsel, etnik, kültürel köklerini) hatırladılar. Giderek yurttaşlar ve toplulukları için alt kimlik, üst kimlikten daha önemli hale geliyor. Bu amaçlı siyasi ve sivil örgütlenmelerin büyük bir hızla arttığını gözlüyoruz."

Seçimler öncesinde partilerin aday listelerine bakıldığında; bunların hazırlanmasında siyasi birikim ve deneyim yerine yine etnik, kültürel ve dinî tercihlerin etkin olduğunu görürüz. Listelerde bir şehirdeki bir dinî cemaatin oylarını almak için bu topluluğa yakın bir aday tercih edilmiştir. Baskın hemşehrilik duygusu ile hareket eden oyları almak için bu yönünü ortaya koyan bir aday listede yer almıştır. Ülkenin doğusundan göç etmiş kişilerin oylarını almak için o kesimi temsil eden bir aday listede yer bulabilmiştir. Özetle; aday atamaları dinî, kültürel ve etnik tabana oturtulmaya çalışılmıştır. İşin daha üzücü olan yanı, iktidara aday partilerden bu yaklaşımın dışında kalabilen yoktur. Bir bakıma; insanların gen yapısı, kafa yapılarının önünde olmaya devam etmektedir.

Bu yaklaşımdaki temel fikir, ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirme ve rantı yandaşlarla paylaşma düşüncesidir. Bu konuda 1990'lı yılların ortasında şunları yazmışım: "Birer toplumsal atom olarak öne çıkan alt kimlikler, hızla içe dönüyor. Kendi içlerine yönelik olarak aşırı politize olurken, dışarıya karşı depolitize oluyorlar. Diğer atomlarla aralarında bir iklim (iletişim ortamı) olması gereken demokrasiyi, yalnız kendileri için ve kendi içlerinde kullanmak üzere istiyorlar. Kimlik içi demokrasi saat gibi işlerken, kimlikler arası demokratik süreçlerde aksamalar oluyor."

Yine bir başka paragrafta şunları yazmışım 10 yıl kadar önce: "Bazı kimlik bloklarının (kimlikleşmiş baskı ve çıkar gruplarının), devleti diğer gruplarla uzlaşarak birlikte dönüştürmek (demokratikleştirmek) yerine kendi başlarına ele geçirme eğilimlerinin arttığını gözlüyoruz. Kimlikler, rant arama ve kollama mekanizmaları haline dönüşüyor."

İlginç bir gözlemimi aktarayım. Etnik, kültürel veya dinî kimlikler kendi ihtiyaç, beklenti veya isteklerine bağlı olarak kolaylıkla partiler arasında yer değiştirebiliyorlar. Örneğin geçmişte Özal'ın ANAP'ında yer alan bazı kültürel / etnik grupların, şimdilerin iktidar partisi olan AKP'ye kaymış olduklarını gözlüyoruz. Örneğin bir dönem CHP'nin oy deposu olarak kabul edilen bir inanç kimliğinin, başta AKP olmak üzere tüm iktidar adaylarının ilgisini çektiğini görüyoruz. Partiler bu kimliğe ait 'sembol' olduğuna inandıkları bazı isimleri listelerinde bulundurmaya çalışıyorlar.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

İşin özeti şu: Partiler, daha fazla oy alabilme pahasına iktidarlarını siyaset dışı kimlikler üzerine kurmaya aşırı istekliler. Etnik, kültürel ve dinî kimlikler de buna son derece 'güzel' uyum gösteriyorlar. Sözün özü; Türkiye'de feodalite, iktidar olmayı sürdürüyor. Eskişehir deseniz; o da adım adım bu 'hedefe' yaklaşıyor.

Siyaset, Hukuk, Sosyal Psikoloji

Son yıllarda özellikle kadına yönelik olmak üzere; töre cinayetleri sık rastlanan, sıradan olaylar haline geldi. Toplumun, çağdaş hukuku (bir başka deyimle; hukukun çağdaşlığını) yeğlemek yerine eski toplum biçimlerindeki kültür ve hukuk formları ile 'yargı ve infaz' yapmaya çalışmasını doğru anlamak gerekir.

1990'lı yılların ortalarında şunları yazmışım: "Yurttaşların devlete ve hukuk sistemine karşı güvensizlikleri artıyor. Adaleti, bireysel ve grupsal olarak arama ve uygulama eğilimleri artıyor. Örneğin bir sanığın toplu halde linç edilerek cezalandırılması kalkışmalarını ülkenin her yöresinde sıklıkla görür ve duyar olduk."

Özal, "Benim memurum işini bilir" demişti. Bu, 1980'li yıllarda oluşan kırılma ile birlikte değişen sosyal görünümün anlatımlarından birisi idi. Özal'ın andığım bu sözleri, toplumsal kurtuluş modelleri yerine bireysel kurtuluş modellerinin yükselen değerler olmaya başladığının ifadesiydi. On yıl önce toplumun kolaycılığa ve bireyciliğe kaçışı ile ilgili olarak şunları yazmışım: "Sorunların çözülebileceğine, sistemin iyileştirilebileceğine yönelik inanç bazı kesimlerde giderek azalıyor. Anomiye (sosyal yorgunluğa) benzer belirtiler gözluyoruz. Anomi belirtileri, bireysel kurtuluş çabalarını ve beleşçi motivasyonunu öne çıkarıyor."

Bugünün sanatını post-modernizm olarak isimlendiriyorlar. Genel olarak 20'inci yüzyıl ve öncesine ait değerlerin erozyona uğratılmasını veya yok edilmesini ifade ediyor. Bağnaz ve anti-demokratik kültür ve yaşam öğeleriyle birlikte yaşamı güzelleştirip anlamlandıran değerler de bu arada yok olup gidiyor. Yaşamda değerler ve anlamlar eksilmeye veya zayıflamaya başladığında, yaşamın kendisine karşı duyarlılık da azalıyor. Bu yönelimlerden siyasetten hukuka, ekonomiden kültürel yaşama kadar her kurum nasibini alıyor. On yıldan daha fazla olmuş şunları yazalı: "Mediokrite adı verilen 'toplumsal olaylara kayıtsızlık' eğilimi hızla artıyor. Toplumsal bir konu hakkında görüş bildirmemek, yorum yapmaktan bilinçli olarak kaçınmak, evet veya hayır demek yerine susmak, çekimser kalmayı benimsemek eğilimleri yaygınlaşıyor. Bu durum, kapsamlı değişim süreçlerini engelliyor."

22 Temmuz 2007 milletvekili seçimlerine uzanan süreç, Türkiye'de siyasetin en fazla yozlaştığı ve içeriksizleştiği dönem oldu. Siyasetin ne söylemi ne de kadroları kaldı. Siyasal etik denebilecek bir kavramın esamesi bile yok. Aslına bakarsanız, sürecin böyle bir noktaya savrulduğu yıllar önce de belliydi: "Siyaset alanı (politika ve politikacılar), giderek imaj yitiriyorlar. Yurttaşların siyasal etkinlik duygularının yüksekliğine karşın tepkileri

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

şikâyetten öteye gidemiyor. Medya, imaj kaybeden siyasete koltuk değneklği yapmaya devam ediyor.”

Önümüzdeki seçim süreci, Türkiye’de siyaset geleneğinin ‘birleşme’ değil, ‘parçalanma üzerine kurgulandığını bir kez daha doğruladı. Bu gerçeğin kökleri, bu ülkedeki yaşamın derinliklerindedir: “Siyaset alanı giderek daha çok parçalanırken göç, işsizlik ve yoksulluk gibi nedenlerle egemen siyasete (!) karşı duyarsızlaşan ve umursamaz bir tavır alan halk, bu tavrıyla bir yandan da egemen siyaseti ve statükoyu meşrulaştırıyor.”

“Siyasal partiler, kleptokrasinin (devlet düzenine çıkar, rüşvet ve kişisel ilişkilerin hâkim olmasının) doğal bir sonu olarak nitelik çözümlerine uğruyorlar. 1980 öncesinde çok etkin olduklarını gördüğümüz ikincil siyasal örgütlerin (dernekler, odalar, sendikalar ve benzerlerinin) etki alanları giderek daralıyor.”

“Kleptokrasi (çalma ve devleti soyma düzeni), toplumu örtüyor ve devletten rant elde etmenin ‘ahlâk-dışı’ olmaktan çıkıp toplumun gözünde ‘rasyonel (akılcı) davranış’ olmasını sağlıyor. ‘Köşe-dönücülüğün’ giderek daha az ayıplandığını gözlüyoruz.”

Sizce son yıllarda bu olumsuz görünümün düzeltilmesi için olumlu çabalar gerçekleşti mi? Yoksa “benim oğlum bina okur, döner döner yine okur” mu oldu?

Değerler Erozyona Uğruyor

Bir toplumun bozulma riskini en yüksek yaşadığı anlar, sosyal değerlerinin çekiştirilip başka amaçlara uygun hale getirilmeye çalışıldığı dönemlerdir. 1970’li yıllardan bu yana böyle bir süreç yaşanıyor. Çok farklı güçlerin etkisiyle toplumun değerleri ve kurumları, ciddi düzeyde bozulmalar uğradı. Bu süreç, 1990’lı yıllardan sonra Batı’nın lanse ettiği tüketim toplumu anlayışı ile sürüyor.

Erozyona uğradığını düşündüğüm kurumlar arasında ailenin ve eğitim sisteminin özel bir yeri var. Şunları yazalı 10 yıldan fazla olmuş (-ki bunları anlattığım bir konferansta dinleyici topluluktan bana katılmayanlar olmuştu): “Geleneksel aile hızla çözülüyor. Geleneksel büyük aileden çekirdek aileye geçişin, ülkemizde daha farklı süreç ve nitelikleri olduğunu görüyoruz. Ailedeki çözülme, eğitim sistemindeki çöküş ile çakışıyor. Bir kültür iletişim ortamı olarak ailenin yerini dolduramayan eğitim sistemi, yeni bir ‘kültürel boşluğun’ oluşmasına yardımcı oluyor. Özellikle gençleri etkileyen bu boşluk; medya, mafya ve sokak tarafından dolduruluyor.”

Artık yaygın basın olduğu kadar yerel gazete manşetlerine taşınmaya başlamış olan aile içi sorunlar, sokak çocuklarının sayısındaki artış ve sokakta oluşan suç oranları, sanırım o yıllardaki bu tespiti doğruluyor. Özellikle eğitim sistemi üzerindeki yaz-boz değişimler ve eğitimin öneminin yeterince anlaşılmayıp sadece öğretim olarak algılanması, bizi bugün yaşadığımız olumsuz noktaya ulaştırdı. Okul başarısı, bir başka okula ‘terfi etmek’ için gerekli olan sınav başarısı haline dönüştü. Eğitim sistemi

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

(özellikle bu sistemin yöneticileri), eğitimin üretim için olması gereğini çoktan unuttular.

Siyaset yanına baktığımızda; halkı manipüle etmeye yönelik “ÖSS kaldırılсын” sloganlarıyla ‘iş’ idare edilmeye çalışılıyor. Sanki ÖSS kaldırıldığında her şey güllük güllüstanlık olacakmış gibi... Artık bir yozlaşma kaynağı haline gelmiş eğitim sisteminin gerçek sorununun istihdam yaratamamak olduğu gözden inatla kaçırılıyor. Siyasetçiler, sadece kolay problemleri çözerek göz boyamaya devam ederken, işsizlik sorunu karşısında ağızlarını açmıyorlar.

Eğer çirkin siyasetçi, gerçek sorunları çözemezse o zaman toplumu başka gerginlik noktalarına sürüklemeye çalışır; farklı ve çoğu zaman işe yaramaz gündemlerle halkı meşgul etmeyi dener. Yine buna benzer ortamlarda sosyal ve ulusal çıkarlar, iç politika malzemesi olarak kullanılır, çok önemli değerler siyaset rantını elde etmek için kurban edilir. Aşırılaştırılmış milliyetçiliğin artan düzeylerde pompalandığı dönemler, genelde bu tür özellikler taşır. Sonuçta sosyal psikolojinin ve toplumsal ruh dengesinin daha fazla bozulmasından başka bir sonuç elde edilmez.

Sanırım, şu yazdıklarım 1996 yılına ait olmalı: ”Etnik ve dinsel bir mozaik görüntüsü veren ülkemizde şiddet, hızla bir ifade biçimi haline dönüşüyor. Şiddetin oluşması için çoğu zaman kışkırtmalara bile gerek kalmıyor. Bu arada toplumu şizofrenik, paranoid veya histerik tepkilerden uzak tutması gereken siyasetçilerin, tam tersine hezeyan niteliğinde komplo teorilerini gerçekmiş gibi insanlara aşıladığına sık sık şahit olmaktayız. ‘Türk’ün Türk’ten başka dostu yok’, ‘Haçlı ruhu...’, ‘İç ve dış düşmanlar çevremizi sardı, hiç bu kadar olmamıştı’, ‘Din elden gidiyor, durum kritik’ gibi karamsar, abartılı ve sağlıksız yaklaşımlar yetkili kabul edilen kişiler tarafından yazılıp söylendiğinde toplumun önemli bir bölümü toplumsal panik, histeri, depresyon ve paranoyanın nesnelere durumuna düşüp, sürü davranışları göstermektedirler.”

Başka ülkelerde başarılı olmuş şirketlerin, Türkiye’de başarısızlık nedenleri incelendiğinde; risk yönetimi konusunda zayıf ve eksikli oldukları gözlenmiş. Türkiye’nin bulunduğu bölge ve iç güçler dengesi açısından pek çok risk içerdiği ortadadır. Bu ülkede olumlu ve başarılı sonuçlar elde etmek kolay değildir. Risk yönetimi konusunda birikimli ve deneyimli olmayan bir iktidarın kalıcı başarılar elde etmesi zordur.

Ama “değişimi omuzlayacak olan malzeme budur; siyasal kalitenin tohumlarını atacağımız toprak burasıdır. Tüm zorluklara karşın kötümser (ümitsiz) olmanın gereği de yoktur.” İşin kolay olmadığı da gün gibi ortadadır.

Eskişehir; 'Strazburg' Değil de, 'Porto Alegre' Olsa?

Hiç kuşkunuz olmasın; yine Eskişehir'den söz edeceğim. Bu yazıda geleneksel bir yerleşim olmaktan büyük bir kente dönüşmeye doğru yola çıkan Eskişehir'in gelişimini farklı bir açıdan ele almaya çalışacağım. Konuyu ele alırken; bir tanesi; kentsel görsellik ile mekânın kullanımını simgeleyen ve diğeri; kentin yönetimini, kentin geleceğinin belirlenmesini ve kentteki yurttaşlarla kuruluşlar arasındaki ilişkiyi tanımlayan iki farklı yerleşim örneğini ele alacağım. Bunlardan birincisi için kullanacağım örnek Strazburg, diğeri için ise Porto Alegre olacak.

Neden görsel Strazburg veya yönetsel Porto Alegre? Bu kentleri görenimiz var, adını bile ilk kez duyanlarımız var. Kısaca bu kentleri tanımanın konunun gelişimi açısından yararları olacağına kuşku yok.

Strazburg

Ünlü Alman şairi Goethe'nin de öğrenim gördüğü, önemli bir öğrenci kenti olarak ünlünen Strazburg, Fransa'nın kuzey-doğusunda yer alan ve bu ülkenin nüfus açısından yedinci büyük kentidir. Bulunduğu bölgenin ekonomik merkezlerinden birisidir. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu şehirdedir. Strazburg, 1949 yılından beri AB görüşmelerinin merkezi niteliğindedir. Bu nedenle Avrupa'nın Başkenti unvanını taşır. Bu özelliklerinden dolayı da ülkemizin siyasetçileri ve yöneticileri tarafından sık ziyaret edilen, iyi tanınıp bilinen bir yerleşimdir.

Strazburg kentinin kuruluş yılı olarak M.Ö. 12 kabul edilmektedir. Bu nedenle 1988'de kentin kuruluşunun 2000'inci yıldönümü kutlanmıştır. Bu denli eski geçmişe sahip olan Strazburg, tarihi ve doğal nitelikleriyle de öne çıkar. 1988 yılından bu yana UNESCO'nun İnsanlık Mirası olarak kabul edilen yerleşimleri içinde yer alan Strazburg'da çok sayıda tarihi ve kültürel eser, yapı ve anıt bulunmaktadır.

Strazburg'un ilgi çeken özelliklerinden birisi, doğal yapının getirdiği farklılıktan kaynaklanır. Kentin eski yerleşim bölümü, İll Irmağı ile çevrilmiştir. Kentin doğusundaki limanı, Ren-Rhône kanalı ile Marne-Ren kanalına birleştiği noktada Ren'in batı ve doğu kolları kuşatır. Özetlersem; akarsu ve kanallar, kentin hem ekonomisi hem de estetik görselliği açısından önemlidir. Strazburg'a gelen ziyaretçilere, İll Irmağı üzerinde kanal turu yapmak önerilen eğlenceli etkinliklerden birisidir. Su üstünde yapılan bu tura ek olarak; parklar, botanik bahçeleri, korunmuş eski evler, müzeler vb kent turizminin diğeri unsurlarını oluşturur. (Bu anlattıklarım, sizde bir yerel benzerlik duygusu yarattı mı?)

Strazburg'a gitmemiş olsanız bile; bir ansiklopedide veya İnternet ortamındaki belgelerde benim yukarıda özetlediğimden daha fazlasını bulabilirsiniz. Sadece dikkatinizi çekmek istediğim birkaç noktaya değinmeye

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

çalıştım. Sözün özeti şudur. Strazburg, ülkemizdeki yöneticiler tarafından sıklıkla ziyaret edilen bir kenttir. Bu nedenle özellikle yerel yöneticilerimizin en çok 'özendikleri' kentlerin başında gelir. Muhtemelen kentin yerleşim, tarih, kültür, nüfus, siyaset veya ekonomi alanlarındaki gelişimiyle ilgilenmediklerinden, genelde sadece kentin estetik özellikleri dikkatlerini çeker. İşte; bu nedenle ülkemizin değişik yerleşim noktalarında yerel yöneticilerin Strazburg taklidi şehir yaratma hevesi pek yüksek noktalara ulaşmış haldedir.

Doğal veya 'kitsch'

Tabii ki; taklit edilen, sadece Strazburg değil. Yerel yöneticilerimizin, elden geldiğince (ama daha düşük oranda ve daha sonraki sıralarda) Viyana, Paris veya Londra gibi kentleri taklit etme gayretleri de var. Bu aynılaştırıcı taklitleri, küreselleşmenin olağan bir sonucu saymalı mıyız? Sanmıyorum. Taklitçiliği haklı gösterecek bir gerekçe bulmak mümkün değil. Taklit meraklısı yöneticiler, özendikleri o yerleşimlerin buldukları noktaya kendi gelişimlerinin sürekliliği içinde geldiklerini unutuyorlar. Oradaki köprüler, heykeller, kent mobilyaları, parklar, zemin düzenlemeleri ve bitki yapısı, o yerleşimin adeta doğal bir parçası. Doğal veya kültürel olmayanı, aynı biçimiyle bir başka yerleşime oturtmaya çalışmak ise ancak bir 'kitsch' görüntü ile sonlanıyor. Özetlersek; örnek seçilen bir kentin gelişiminden fikren dersler çıkarılması başka şey; o kentteki uygulamaların birebir taklit edilmesi ise bir başka şey...

Bu arada kısaca 'kitsch' (Almanca 'kiş' ve İngilizce 'kiç' diye okunur) sözcüğünden söz etmek isterim. Almanca kökenli bu sözcük, sanat çevrelerinin ağız alışkanlıklarından birisi haline gelmiştir. Günlük sanat konuşmalarında bir çirkinliği veya zevksizliği ifade etmek için kullanılır. Biraz daha ayrıntılarına girdiğimizde; sahte sanatı ama isteyerek yapılan çirkinliği anlattığını görürüz. Genel hatları itibarıyla sahte, özentili, taklit, çirkin veya kaba olana işaret etmek üzere kullanılır.

Genelde 'kitsch' sözcüğü, ürünlerdeki çirkinliği anlatmak üzere kullanıldığı halde iyi çözümlendiğinde; 'kitsch' olanın ürünlerden çok daha, bu ürünleri yapanın ruhunda olduğu anlaşılır. Gerçekten ürünler kitsch'tir ama daha öncesinde bunları yapan veya yapılmasına onay veren kişilik 'kitsch' olmalıdır.

Eğer bir kenti, o kentin yöneticisi olarak bir başka kentin mobilyaları, anıtları, yapıları veya mekân kullanımına özenerek 'süslüyorsanız' ya da buna hevesleniyorsanız, 'kitsch' olmaya başladığınızdan ve yaşadığınız yerleşimi de 'kitsch' yapmaya yöneldiğinizden emin olabilirsiniz.

Kentsel mekânı geliştirme ve kullanma

Yukarıda Strazburg'tan söz ettim. Yurtdışına (örneğin Avrupa'ya) gittiğinizde; bir kentte dikkatinizi çeken yanlardan birisi, doğal çevre ile tarihi, kültürel yapı ve anıtların son derece bakımlı, düzenli ve temiz olmasıdır. Eminim; bu durum, sadece o ülkeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerinin getireceği dövizle ilgili bir düzenleme değildir. Burada dikkat edilmesi gereken, kentsel mekânın geliştirilmesi ve kullanımı konusunda bir kent kültürünün yaratılmış olmasıdır.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir yapıyı bir yerleşimden kopyalayıp diğerinde kurgulamak, orijinalde var olan aynı etkiyi yapmaz. Bir kavramı, ona ait zaman ve mekândan kopararak ele alırsanız, bir tarihsellik hatası (anakronizm) yapmış olursunuz; ayrıca tarihi ve kültürel gerçeği de saptırma hatasına düşersiniz. Ama Türkiye sosyolojisine göz attığımızda; tarih karışmasının, yaşamın adeta olağan bir unsuru haline gelmiş olduğunu görüyoruz. Ülkeyi Doğu'dan Batı'ya gözden geçirdiğimizde, başta megapol İstanbul olmak üzere ülkenin metropollerini dıştan içe doğru incelediğimizde ve kırdan kente doğru hareket ettiğimizde; bir kaç farklı çağın aynı zamanda yaşandığını görüyorsunuz. Bir yerlerde karşınıza tarım toplumunda (feodalitede) yaşayan insanlar çıkarken, kimi yerde sanayi toplumunun (kapitalizmin) yoğun etkilerini görüyorsunuz. Hatta sanayi sonrası bilgi toplumu mekânlarında bu toplumu yaşayan yurttaşlarımız var. Tarih ve kültür, bu ülkede dün ve bugün olarak iç içe geçmiş. Bu değişen yapısal görüntü, ülkemizde garip biçimde şekillenmiş bir kent kültürünün varlığına işaret ediyor.

Batı ülkelerinde örneklerini gördüğümüz tarihsel çevrenin korunması (kısaca kültürel koruma), genelde çağdaş topluma özgü bir olgudur. Bu anlayış, gelişmiş ülkelerde kapitalizmin orta evrelerinden sonra kent kültürünün bir parçası olmuştur. Doğal çevrenin korunması da kültürel koruma gibi oldukça yeni bir kavramdır. Sanırım; biz toplum olarak bu kültürel evreyi henüz yakalayamadık. İşin kötüsü, taklit ederek o noktaya varacağımız gibi yanlış bir saplantımız da var.

Doğal, tarihi ve kültürel çevrenin korunması, bir yanıyla sosyal ve ekonomik gelişmeye bağlı olurken, kentlilik özelliklerinin gelişmesi ve her anlamda eğitim süreçlerinin iyileşmesi ile de çok yakından ilgilidir. Kültürel korumada bazı sorunlar gözlüyor iseniz, bu durumda ülkenin ve toplumun sosyal gelişmişlik düzeyi, kent(li)leşme düzeyi, gelir dağılımı, hukukun işleyişi, eğitim süreçlerinin yaygınlığı ve kalitesi konularında kuşklar duymanız gerekir.

Eskişehir'in geleneksel yerleşim yeri olan Odunpazarı semtini göz önüne getirin. Bu semtteki yapılar, sayıları giderek azalan anıtlar (örneğin sokak çeşmeleri) bir farklılığa işaret etmektedir. Odunpazarı, kökleri tarih öncesi çağlardan gelen geleneksel Anadolu-Türk mimarisinin kimliğini taşımaktadır. Şimdi kentin yeni mahallelerine dönün. Sizi, bu mahallelerden birinde bilmediğiniz bir sokağa bıraktıklarında, bir kentsel kimlik belirlemesi yapabilir misiniz! Tabii ki hayır... Eğer daha önce o sokak veya caddede bulunmadıysanız, bir tahmin yapmanız bile mümkün olmaz. Bugünkü Eskişehir mimarisi, kimliksiz ve kişiliksiz bir mimaridir. Ha burada, ha Dünya'nın bir başka yerinde... Bazı bölümleri Strazburg'a benzese ne ki? Renksiz, anlamsız ve değersiz bir yapı ve mekân kullanım anlayışı sarmış çepeçevre bizi. En önemlisi de yaşadığımız çevrenin oluşumunda yurttaşlar olarak hiçbir katılımımız ve paylaşımımız olmamış; olmasına da bugüne kadar geçit verilmemiş.

Porto Alegre

Strazburg üzerinden bu kadar örnekleme yeterli. Şimdi gelelim diğer örnek kentimize. Porto Alegre, Brezilya'nın 10'uncu büyük kentidir. Eyaletlerden

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

oluşan bu ülkenin Rio Grande do Sul isimli eyaletinin başkentidir. 1742 yılında Azor adalarından gelen göçmenler (Portekizli sömürgeciler) tarafından kurulmuş olan Porto Alegre; bugün güney Brezilya'nın en önemli kültürel, siyasal ve ekonomik merkezidir. 2007 yılında Porto Alegre'nin bölgesel nüfusu 4,1 milyon kişi olarak hesaplanmış olup kent merkezinde yaşayanların sayısı 1,4 milyon dolayındadır.

2001, 2002, 2003 ve 2005 yıllarında Dünya Sosyal Forumu, Porto Alegre'de yapılmıştır. Yeri gelmişken, kısaca Dünya Sosyal Forumu'ndan da (World Social Forum, WSF) söz etmek isterim. WSF, ideolojik anlamda küreselleşme karşıtları tarafından her yıl düzenlenen bir toplantıdır. İsviçre'de Davos'ta toplanan ve gelişmiş ülkelerin vizyonlarının takdim edildiği Dünya Ekonomik Forumu'nun (World Economic Forum, WEF) alternatifi olarak düzenlenir. 2003'te Porto Alegre'deki toplantıya ünlü düşünür ve dilbilimci Noam Chomsky de katılmıştı. Bu kentte yapılan diğer etkinlikler arasında Latin Amerikan El Sanatları Fuarı'nı, Tarım-İş Fuarı'nı, Eylül ayındaki müzik ve eğlence etkinlikleri ile Kasım'da düzenlenen Kitap Fuarı'nı sayabilirim.

Porto Alegre, her biri mahallelerden oluşan 16 bölgeye ayrılmıştır. Porto Alegre'de sivil toplum kuruluşları, sendika veya mahalle örgütlenmesi geleneği 1950'li yıllara uzanır. Porto Alegre'nin dünya sosyal ve ekonomik tarihindeki önemi, katılımcı demokrasi ve katılımcı bütçe uygulamaları konusunda bir örnek model yaratmış olmasıdır.

1980'li yıllara kadar Porto Alegre Belediyesi'nin diktatörlük rejimi altında yolsuzluklarla kaynaklarının heba edilmesi ve yoksulların durumunun iyileştirilmesine özen gösterilmemesi gündemdeydi. 1988'de iktidara gelen Emekçiler Partisi (Partido dos Trabalhadores, PT) döneminde ise kaynak kullanımındaki adalet ve eşitlikçilik; katılımcı demokrasi ve katılımcı bütçenin başarısında etkili oldu. Günümüzde Porto Alegre kentinin, halkın ve şehrin geleceğinin belirlenmesinde halkın katılımını sağlamak gibi çok haklı ve geçerli bir ünü bulunmaktadır. Porto Alegre'yi pek çok başka kentin önüne geçiren özellik, yurttaşların kentte, mahallede veya sokakta kendi geleceklerini belirlemede etkin ve katılımcı rol almaları olmuştur. Porto Alegre, bugün bir krizde olan temsili demokrasinin sorunlarının nasıl aşılmaya başlanacağı konusunda küresel ama yerel (kısaca global) bir örnek oluşturmuştur. Bu nedenle; Eskişehir'in vizyonu, Strazburg'u görsel olarak 'kitsch' bir anlayışla kopyalamak yerine, Porto Alegre'de yapıldığı gibi halkın katılımı ile Eskişehir'in gelecek tasarımının oluşturulması yönünde olmalıdır.

Porto Alegre, halkın yönetime katılımı ve kendi bütçesini kendisinin belirlemesi konusunda bazı ipuçları veriyor. Katılımcı demokrasinin çok güzel uygulamalarından birisi olan katılımcı bütçenin öncelikle Porto Alegre'de oluşturulmasını sağlayan bazı öncüllerden söz edebiliriz. Öncelikle Porto Alegre, bu kıtada köleciliğin daha az yaygın bir yerleşimdi. Kentteki polis gücünün yerel olmasının olumlu etkileri görüldü. Ayrıca bu bölgede büyük toprak sahipliği yerine küçük mülkiyetin ve görece daha eşitlikçi bir sosyal yapının bulunması pozitif katkılar yaptı. Porto Alegre'nin bir diğer önemli özelliği, bu yerleşimde diktatörlüğe karşı bir toplumsal muhalefet geleneğinin gelişmiş olmasıdır.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Porto Alegre hakkında bulabildiğim bir başka özellik ise bana Eskişehir'i hatırlattı. Bu kent, nüfusun iç ve dış göçler nedeniyle büyük ölçüde göçmenlerden oluşmuştur. 19'uncu yüzyılın sonlarına kadar küçük bir yerleşim olan Eskişehir'in Kafkaslar, Kırım ve Balkanlardan aldığı göçlerle gelişme gösterdiği hatırlanırsa, Porto Alegre ile benzerlik yakalanabilecektir. Bir yerleşimin göç alması onu çokkültürlü yapar. Çokkültürlülüğün devamında ise kentlilik özelliklerinin gelişebileceği bir zemin oluşur. Bu yapı, Eskişehir'de varlığını korumaktadır. Uygun bir demokrasi, hoşgörü ve saygı anlayışı ile Eskişehir yeni bir sosyal, kültürel ve siyasal katılımcı oluşuma evrilebilir. Bu ihtimal heyecan verici olduğu kadar üzerinde ciddi düşünülmesi gereken yeni seçeneklerin yolunu açar. Bunlar arasında katılımcı demokrasi ve katılımcı bütçe önemli örnekler olarak durmaktadır.

Katılımcı demokrasi

Eski çağlarda tüm 'yurttaşların' kararlara doğrudan katılımına dayanan yönetim anlayışı, zamanla zorunlu değişime uğrayarak sınırlı katılım ve kısıtlı temsil hakkı veren bir biçime (temsili demokrasiye) dönüştü. Böylece doğrudan halkın katılımıyla yönetim fonksiyonu, seçilmiş bir siyasal ve/veya profesyonel gruba bırakan sıkıntılı bir temsil sistemine dönüştü.

Bugün temsili demokrasi sisteminin, halkın gerçek ihtiyaçlarını karşılamadığı ortadadır. Çünkü temsili demokrasi; bazı seçilmiş ama 'ayrıcılık' bireyleri, vekiller olarak 'meclis' adı verilen ortamda bir araya getirerek doğrudan demokrasinin bir benzerini oluşturmaya çalışmakta. Ama böyle bir durumda demokrasinin temel unsuru birey (yani yurttaş), karara ve denetime katılamayan pasif bir konumda kalıyor.

Temsili demokrasi krizini aşabilmek için demokrasi kavramında yeni açılımlar aranmakta. Bunlardan birincisi, bireyleri süreçlere doğrudan katmayı hedefleyen katılımcı demokrasi anlayışı; ikincisi ise toplulukları hedef alan çoğulcu ve çokkültürcü demokrasi anlayışıdır. (Küçük bir ev ödevi olarak; çokkültürlülük ile çokkültürcülük arasındaki ayrımın işaret etmek isterim.)

Bugün için temsili demokrasinin sıkıntılarını aşmak üzere; ne küresel ne de ulusal ölçekte gerekli, yeterli ve kolayca uygulanabilir yeni bir modeli yaratabildiğimiz söylenemez. Ama halkı, temsili demokrasinin süreçlerine, katılımcı ve çoğulcu demokrasi çerçevesinde katabiliriz. Böylece karma bir sistem oluşturarak temsili demokrasinin bazı sorunlarını aşma fırsatı doğacaktır.

Katılımcı demokrasi; tüm vatandaşların görüşlerini açıklama hakkına sahip olduğu (-ki bu olguya 'kamusal alan' diyoruz), kendi yaşamlarını etkileyen çevresel, ekonomik, sosyal veya siyasal tartışmalara doğrudan katılabildiği, yetki ve sorumluluğun yerel ve bölgesel topluluklarda bulunduğu, yalnız 'zorunlu hallerde' daha üst yönetim basamaklarına devredildiği bir sistemi tanımlama yetkinliğine sahip

Katılımcı demokrasi, pasif bir yurttaşlık profili ile gerçekleşemez. Yurttaşların gönüllü, istekli, girişimci ve aktif olmaları istenir. Katılımcı demokrasinin

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

yönetme felsefesi, yönetim (etkileşimli yönetim) anlayışı üzerine kurulmuştur. Yönetim yaklaşımı, yöneten / yönetilen üzerine kurulurken; yönetim anlayışı, aktör sayısını artırıp hiyerarşiyi kaldırmayı hedefler.

Katılımcı demokrasi anlayışını temel alan bir yönetim anlayışı bize neler kazandırır? Bu demokratik model ile seçmenler karar mekanizmalarında yer alır, erk sahibi olur ve kararları etkilerler. Yurttaşlar pasiflikten kurtulup harekete geçerek alternatif ve dengeleyici paralel bir güç oluştururlar. Böylece vatandaşların politikaya olan güvensizlik, ilgisizlikleri aşılabilir; yozlaşmanın önü alınabilir. Katılımcı demokrasi uygulamaları ile halk öğrenir, bilgisi artar ve böylece genel anlamda politik kültür değişir. Çünkü politik kültürde kalıcı değişim daima aşağıdan başlar. Katılımcı demokrasi, hem bir karar verme aracı hem de bir iyileştirme sürecidir. Katılımcı demokrasi halkın sürekli eğitimini, katılımını ve birlikte karar verip iş yapabilmelerini sağlar. Katılımcı demokrasi ortamında seçmenlerin politikayı seçim dışında da (hatta devamlı olarak) etkileme olanağı doğar. Katılımcı demokratik bir ortam vatandaşlara ödev ve sorumluluk yükler; yurttaş olmanın gereklerini kavramalarına yardımcı olur. Temsili demokrasinin yarattığı seçen ile seçilen arasındaki mesafeyi kaldırır. Katılımcı demokrasi sayesinde politikacı ile halkın ilişkisinin kesilmesi önlenir. Katılımcı demokrasi, bir krize girmiş olan temsili demokrasinin pek çok eksiğini tamamlar ve onun aşılmasını sağlayarak demokratik gelişimin önünü açar. Aktif olmak isteyen vatandaşlara, kendilerine ilişkin kararlara katılma olanağı verir.

Katılımcı Bütçe

Vatandaşların demokrasi, insan hakları, yurttaşlık veya katılım gibi konulara ilgi duymaları ve öğrenmeleri için bu bilginin onların (kendilerinin, ailelerinin, komşularının veya hemşehrilerinin) sorunlarının çözümünde katkı ve kolaylık sağlayacağını bilmeleri gerekir. Bir başka deyişle; her gün sorunlarla boğuşan yurttaşların demokrasi ve yurttaşlık etrafında oluşmuş bilgi birikimini edindikleri zaman kendi yaşamlarının daha sağlıklı ve kolay olacağını kavramaları ve bu nedenle bu tür bilgi ve deneyimler için talep oluşturmaları beklenir.

İşte; 'katılımcı demokrasi' anlayışının, halkı seçilmiş yönetimlerin karar süreçlerine dâhil etmede sağladığı başarının kaynağı buradadır. Halk, katılımcı demokrasi (örneğin katılımcı bütçe) mekanizmaları aracılığı ile yönetim ve karar süreçlerine katılarak kendi sorunlarının çözümüne destek vermektedir. Katılımın başarısı, problem çözme performansını artırırken halkın çözümler konusunda ikna olmasını da beraberinde getirmektedir.

Porto Alegre'nin dünya siyaset ve demokrasi gündemine sunduğu katılımcı demokrasi ve yönetim yaklaşımlarının en başarılı örneklerinden biri, 'katılımcı bütçe' yaklaşımıdır. Dünya deneyimi, katılımcı bütçe modelinin en önemli yararının vatandaşların aktif katılımını temel alan bir demokrasi uygulaması olarak; toplumsal öncelikleri yeniden düzenleyerek sosyal adaletin teşvik edilmesi olduğunu göstermektedir.

Gelecek faaliyet dönemi için; beldenin amaçlarına, hedeflerine ve yönetim politikalarına uygun olarak, yönetim tarafından hazırlanan gelecek dönem

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

faaliyetlerini ve sonuçlarını parasal ve sayısal olarak ifade eden raporlara 'katılımcı bütçe' denir. Katılımcı bütçe, bu kararların alınmasında kentli yurttaşların söz sahibi olması anlamına gelir. Katılımcı, yerel yönetimlerde gerçekleşme potansiyeli ve işlerliği olan bir yaklaşımdır. Yerel yönetimler, hizmet temelli çalıştıklarından bu bütçe modeli ile halkın katılımını sağlamak mümkündür.

Katılımcı bütçe, yerel yönetim bütçesinin yapılması sürecinde mahallelinin, muhtarın, sivil toplum kuruluşlarının, belediye görevlilerinin, seçilmiş meclis üyelerinin (ve ilgili olabilecek başka sosyal aktörlerin) bütçe kararlarının alınmasında birlikte çalışması ve üretmesi demektir. Katılımcı bütçe süreci, her vatandaşın yer alabileceği nitelikte bir çalışmadır. Vatandaşın, sadece vatandaş olması bile katılımcı demokrasi ve katılımcı bütçe sürecinde yer alması için yeterli bir özelliktir.

Katılımcı bütçe, sadece oy vermekle yetinmek zorunda kalan yurttaşın demokrasi ufkunun genişlemesi ve çeşitlenmesi anlamına gelir. Her kentli yurttaş, oy vermenin yanında kamu kaynaklarının (örneğin yerel yönetim bütçesinin) hangi amaçla nereye harcanacağı sürecine doğrudan katılmak için bir olanak elde eder. Katılımcı bütçe, demokrasiyi mahallelinin günlük yaşamının bir parçası haline dönüştürür.

Katılımcı bütçe süreci, mahallelinin kendi sorunlarının kaynak nedenlerini anlamasında ve mahallesi ile kentin sorunlarının çözülmesinde görüş geliştirme olanağı sağlar. Katılımcı bütçe, bir kent kültürünün yaratılmasında ivmelendirici iklim görevi görür. Kentte yaşayan yurttaşlara hemşeri olma fırsatı sunar. Katılımcı bütçe süreci, tümüyle yasalara uygun bir katılımcı demokrasi geliştirme modelidir.

Eskişehir'de son yıllarda sivil toplum kuruluşları (tüm süregelen sorunlarına rağmen) giderek daha iyi bir noktaya geldiler. Eskişehir Sivil Yerel Oluşum (ESYO) çatısı ile oluşturulan kapasite geliştirme platformu ve sivil ağ, ciddi başarı öykülerine imza attı. Şimdi sıra, işin yerel yönetim ve kamu ayağının tamamlanmasına geldi. Bu anlamda katılımcı demokrasi ve katılımcı bütçe, Eskişehir'in yeni gündemi olmak durumundadır.

Hiç kuşkusuz; katılımcı bütçe süreci ve mekanizması, buraya kadar kısaca özetlediğimden ibaret değil. İşin bir de yerelleştirilmiş örgütsel yapı ve süreç yönetimi tarafı var ki; bu yönüyle konu, daha kapsamlı ve iyi zamanlanmış bir seminer sunumunda ancak aktarılabilir. Bu nedenle bu dergi yazısının sınırlarını daha fazla zorlamayacağım. Yerel seçimlere doğru akan önümüzdeki dönemde modelin teknik ayrıntılarını başka vesilelerle anlatabileceğimi umuyorum.

Son söz niyetine...

Kent deyince; evvela akla kentli yurttaşlar gelir. Halk olmadığında kent de olmaz. Bu nedenle; Eskişehir, öncelikle bu kentte yaşamayı tercih edenlere aittir. Biraz incelediğimizde; kentli yurttaşların tüm gelişmiş ülkelerde kabul edilmiş hakları olduğunu görürüz. Bu hakların genel perspektifi kent halkının iyi yaşam taleplerine ilişkindir. Kentli olmanın bilinci ise; talep ettiği hak

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

ölçüsünde kente ilişkin sorumluluklarının idrakine varılması ile gelişir. Bu bağlamda; kentte yönetici olmanın temel koşulu, yerel halka hizmet etmektir. Çünkü öncelikle kent halkının insan haklarına saygılı bir çevrede yaşama hakları vardır.

Kent halkının taleplerini dinlemek ve çözüm bulmak için uğraş vermek, asla popülizm değildir. Kent, bireye kendisini geliştirme fırsatları sunmalıdır. Kentli hakları geliştirilmeye açık olmalı, sorumluluk bilincini aşılmalıdır. Böylece; kent, bireylerin refahını ve kişiliğini geliştirecek yönde ilerlemelidir.

Mesela; kentte yaşayan insanlar, ekonomik ve sosyal olarak daha iyi bir yaşam için daha iyi altyapıya sahip olma haklarına işlerlik kazandırmalıdır. Böylesi bir altyapıyı talep etmek son derece olağandır. Eğer söz konusu altyapı, kaynak ve zaman sorunları nedeniyle bir programa bağlanması gerekiyorsa bu, halkın katılımı ve rızası yoluyla yapılmalıdır.

Kent olumsuz bir noktada ise tüm sorumluluk, sadece kentte mevcut kurum ve kuruluşlara ya da o kurum ve kuruluşlardaki yöneticilere atfedilemez. Kentin idari makamlarında bulunan kişiler kadar olmasa da, zamanında sesini yüksek perdeden çıkarması gereken 'okumuş' bireyler de sorumluluk üstlenmelidir. Kentin bugün bulunduğu noktada kimsenin şikâyet hakkı yoktur. Bu gün günah keçisi aramak yerine dünü değerlendirmek gerekirdi. "Dün öyleydi, bu gün böyle" diyerek "dünü dün, bugünü bugün saymak" işlerin yolunda gitmesi için çözüm üretmez.

Kentin yönetim sorumluluğunu almış kişilerden; kentin hizmet birimlerini aktif biçimde ve etik ilkeler doğrultusunda çalıştırması beklenir. Ancak; kentlinin de sorunlarına sahip çıkma ve yüksek ses oluşturma sorumluluğu vardır ve bu sorumluluğu yok sayılmamalıdır. Demokrasi bizzat günlük yaşamın bir parçası haline gelmelidir. Kent adına kentli birlikteliği; 'halkın katılımı' ilkesi etrafındaki katılımcı demokrasinin vazgeçilmez unsuru olmalıdır. Kente; saygı, hoşgörü ve empati duyguları hakim olmalıdır.

Bu vesile ile yerel projelerde 'halkın katılımı' ilkesinin ne denli önemli olduğunu bir kez daha hatırlatmak ve (sözü birliktelik ruhuna taşıyacak nitelikte) bir fıkraya bağlamak isterim. Bu sıralar yaygın anlatılan bu anekdotun 'ağır' anlamının yeri burasıdır, diye düşünüyorum.

Anadolu'nun orta halli bir kasabasından 40-50 kadar kişi, yakındaki büyük kente alışverişe gitmiş. Hayvanlara yüklemişler nohudu, buğdayı; onları satıp kumaşlar, tencereler almışlar. Dönüşte 3 hırsız, kervanın yolunu kesmiş; çekmişler silahı, "Yatın, kıpırdamayın" diyerek hepsini soymuş ve yarı çıplak yollamışlar. Kasabanın girişinde durumu gören hemşehriler şaşırılmış ve sormuşlar: "Ne oldu size, ne bu haliniz?" "Soyulduk" yanıtı alınca yüklenmişler: "Kim soydu, nerede soydu, kaç kişiydi?" İçlerinden biri durumu özetlemiş: "Onlar 3 kişi beraberdi, biz ise 40 kişi yalnızdık!"

Eskişehir'in geleceğini bir kişiden, üç kişiden kurtarıp bu kentte yaşayan yurttaşlar olarak birlikte tasarlayıp kurmamız gereken zaman geldi de

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

geçiyor. Şimdi zamanın ruhu katılımcı demokrasiden yana... İşte bu nedenle; Eskişehir olarak Strazburg yerine Porto Alegre olmayı öne alabiliriz.

Şehri Kim Kurtaracak: Süpermen, Batman, Malkoçoğlu?

Benim kuşağımın çocukluğu, kahraman kovboyun maceralarını izleyerek geçti. Çizgi romanlarda ve sinema filmlerinde... 1960 sonrası kuşakların mensuplarından; Tom Miks, Çelik Bilek, Kaptan Swing ve Kinova'yı hatırlamayan pek azdır. Aynı dönemde başka kahramanlar da vardı. Dağları yerinden oynatan Herkül ve Masist'li filmleri hatırlarım. Sonraki yıllarda Süpermen ve Batman'in maceralarını izler olduk sinemalarda. Cüneyt Arkın'ın canlandırdığı Malkoçoğlu ve Battal Gazi ile Kartal Tibet'in kan ve can verdiği Karaoğlan, zihinlere birer efsane olarak işlendi. Tüm dünyada kahramanlar sevilir. Ama bizde algılanmaları çok daha farklı. Kişileri ya göklere çıkartarak ya da yerin dibine batırarak seviriz. Eğer buna sevmek denirse...

Yukarıda adını andığım sanal kahramanların neredeyse tamamı ya tek başlarına ya da küçük bir ekiple daima başarıya koşuyorlar. Ya da bize öyle gösteriliyor. Ortada bir takım çalışması olsa bile; başarı, genelde kahramanın sevap defterine yazılıyor ve bu tek kişilik ordu, ününe ün katıyor. Onu alkışlarken, diğer isimli veya isimsiz kahramanları unutuyoruz. Kahraman ile kendimizi özdeşleştirip onun yaptıklarından kendimize onur payı çıkarıyoruz.

Siyasal partiyi genel başkandan, futbol takımını en ünlü yabancı oyuncudan veya belediyeyi başkandan ibaret sanmamızın arkasında bu 'kahramanı abartma' anlayışı olmalı. Aynı tarz-ı siyaseti, meslek odalarında da sürdürüyoruz. Bir meslek odası, o kuruluşun başkanı ile özdeşleşip büyüyor ya da küçülüyor. Adeta bir başkan tapıncılığı içindeyiz. Bu durumun farkında olan başkanlar da bu tapıncı artırmak için 'tek adam olma' rolünü pekiştirmeye çalışıyorlar. Öyle bir sistem ki; alkışlayan razı, alkışlanan razı...

Ama tek adamı oynamak, o kadar da kolay değil. Her şeyi bilen bir başkan olarak; öncelikle pek malumatfuruş olmayan ve 'düşünmeleri istenmediği için beyinleri dondurulmuş' zevattan oluşan bir kadro kurmak gerekiyor. Başkanın kadrosunda, kaçınılmaz biçimde bir tam teslimiyet ve biat hali olmak zorunda. Ama bu da yeterli değil. Memleketin yarım akıllı ama medyatik güya entelektüel camiasından meydana getirilmiş bir armoni mızıkası da lazım. Armoni mızıkası diyorum; çünkü bando, uyumlu sesler çıkarmak zorunda. Hem birbirlerine uyumlu olacaklar hem de beslendikleri kaynağa... Böyle bir bando olunca, hele kamu kaynakları da emre amade olunca tek adamlık rolü biraz kolaylaşıyor.

Böyle bir örnek söz konusu olduğunda; bence en komik karakteri, tek kişilik orduya biat etmiş olanlarla destekçileri oynuyor. Neden dersiniz; bir yandan tek kişilik yönetimden şikâyet ediyorlar, diğer yandan tek kişilik ordunun armoni mızıkasına eşlik etmeye devam ediyorlar. Bir gün gelir de böyle

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

davranmaktan vazgeçerler mi? Böyle bir ihtimal var. Siyasetin ve yönetimin bir ekip ve katılım süreci olduğunu fark ettiklerinde, bunun bilincine varıp tek adamın büyüsünden kurtularak köle olmaktan vazgeçtiklerinde, böyle bir ihtimal var.

Tabii ki; bu anlattığım; bir misal, bir kıssadan hisse... Mesela denerek açılmış bir parantez. Anlaşıldığı gibi; sözüm kimseye değil. Asla kasıt veya taammüt yok.

Lider Kültü

Lider kültü kavramı, bir tür lidere tapınma ruhunu ve anlayışını ifade ediyor. Bu konu üzerinde okuma yaparken; Toplum ve Politika Enstitüsü'nün Internet sitesinde Okan Arslan'ın "Lidersiz Yaşayamayanlar" isimli makalesini okudum. Yazar, makalesinde adını vermeden bir başka konuya değinmekle birlikte; yazısının sonundaki Edison örneği ilginçti. Bu nedenle son paragraftaki ana fikri yorumlayarak aktarmak istiyorum.

Lidersiz yaşayamamak, özellikle düşük demokrasi kültürüne sahip toplumlarda bir yaşam tarzı haline gelmiş. Lideri bir kült (sözcük anlamı olarak din) haline getiren tarihi ve sosyal nedenler var. Ama bu sürecin önemli yanlarından birisi, lidere biat etmiş tebaanın onu bir kült haline getirmesi. Hani "Şeyh uçmazsa, mürit uçurur" derler ya; onun gibi... İşbirliği, takım çalışması, katılımcılık ve demokrasi kültürü açısından zafiyet taşıyan toplumlarda lider kültünün yarışmalara konu olacak düzeye eriştiğini görmek mümkün.

Bu tür toplumlarda örneğin bilim alanında başarılar kazanmış bir kişi; bir parti genel başkanı, bir meslek odasının başkanı veya medyada yer alma konusunda etkili bir belediye başkanı kadar ilgi görmez ve 'Tüm Zamanların En Büyük Lideri' yarışmasına konu olmaz.

Okan Arslan, yukarıda sözünü ettiğim yazısında şunları söylüyor: "Bir toplumun bu tip ortamlarda 'Tüm Zamanların En Büyük Mucidi'ni kendi ülkesinden çıkarmaya çalışması belki daha mantıklı ve realist bir faaliyet olabilirdi. Mesela bir Edison'u düşünün. Hiç karizmatik değil. Bir ideoloji geliştirip topluma dayatmış değil. Hiç kimse Edisonizm diye bir akım duymadı. Hatta kimse tipini bile bilmez. Yani bu adam uzun mudur kısa mıdır; sarışın mıdır; bıyıklı mıdır, kimse bilmez. Hiçbir yerde Edison'un heykelini göremezsiniz; şayet bir belediye, adına bir park kurup ufak bir heykelcik dikmediyse ziyaretçiler için."

Burada yazıya bir ara verelim. Kentlerimizdeki görünümlere geri dönelim. Belediyeler tarafından yapılan yapılara, köprülere veya kent mobilyalarına baktığımızda; yapılandan daha çok, kimin yaptığını 'bağırmaya' çalışan logolar ve yazılar dikkatimizi çekiyor. Sanki amaç, kent halkına hizmeti bir kenara koyup belediye başkanının reklamına dönmüş. Tebaadan kimse çıkıp da "Sen bizim paramızla neden kendi reklamını yapıyorsun?" diye sormuyor. Bir bilinçli vatandaş, "Seni zaten hizmet edesin diye seçtik; kendini bu kadar reklam etmenin nedeni nedir?" diye sormuyor. "Sen kimsin ve ne amacın var ki, isminin zihinlere kazılmasında bu kadar gayretlisin?" diye sorgulamıyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Arslan'ın yazısında bir bölüm daha aktarayım: “Ancak (Edison), dünyamızı herkesten, geçmişten bugüne gelen tüm karizmatik liderlerden daha fazla aydınlatmıştır. Çünkü bugün onsuz yaşayamayacağımız elektriği bulmuştur bu karizmatik olmayan, adını unuttuğumuz mucit. Biz, her an Edison ile yaşıyoruz. Onun icadıyla; farkında bile olmadan. Sadece Edison ile mi? Sayısız mucitle birlikte. Hiçbiri beklemiyor olmalı, sabah akşam anılmayı; ama bugün insanlığın eriştiği bu noktayı bu mucitlere borçluyuz.”

Hemen bir parantez açalım. Demek ki, lider olmak veya ‘büyük başkan’ olmak; ismini yapıların üstüne kazımakla, her şehir mobilyasının üzerine bir logo koymakla ya da ismini yazmakla veya her tarafı kişisel reklam niyetli pankartlarla donatarak olmuyor. Kenti mağazanın reklam vitrini gibi kullanmak yerine gerçek anlamda kaliteli ve mutlu yaşama yönelik hizmetlerle donatıp kendiliğinden zihinlerde kalmayı başarmak lazım.

Arslan'ın yazısından bizi ilgilendiren bölümü ile ilerleyelim: “(Her mucit), bize bir bireyin kendi başına ya da başka bireylerle birlikte dünyayı nasıl değiştirebileceğini; bireyin gücünü gösteriyor aslında. Gelecek de, karizmatik liderlerin yolunda ilerlemekle değil; insanlığa hizmet eden, adını bile hatırlamayacağımız, sayısız bireyin icatları üzerinde şekillenecek.”

Bu arada satırlar arasında belli belirsiz ama önemli bir nokta var. Tek başına futbol oynayamazsınız. Futbol için uyumu sağlamış bir takıma ihtiyaç var. Kent de bir futbol oyunu gibidir. Takım halinde (yani kentin paydaşları ile birlikte) oynanmazsa, ancak tek kişilik gösteri olur. Gösteri biter; sonuçta sadece gösteri yapanın aldığı haz (veya başka ne kazandıysa o) kalır.

Arslan, yazısını şöyle bitiriyor: “Lidersiz bir hayat mümkün. Ama bireysiz bir gelecek mümkün değil. Peki; siz ne taraftasınız? Siz de mi lidersiz yaşayamayanlardansınız; bir düşünün bakalım...”

Liderin İyisi – Kötüsü

Bilgeliği, erdemi, ahlaki yapısı, deneyimi, bilgi birikimi ve bir takımla çalışma konusunda yetkinliği olan liderler de var. Böyle bir liderin genelde ayrımcı olmayan, demokratik özellikler taşıdığını görüyoruz. Yaptığı her işte kendi çıkarlarından önce toplumun, halkın yararlarını düşünen liderlerin çok daha fazla mutluluk yaratılmasına vesile olduğunu biliyoruz. “Önce ben” ya da “en çok ben” saplantısından kurtulmuş liderlerin kendilerini halk içinde eritebilmiş, gerçekten samimi olmayı başarmış örnekler oluşturduğunu izliyoruz. Bir parti genel başkanı için de böyle, bir şehrin belediye başkanı için de...

Bir insanı tanıyıp bilmenin farkındalık noktası, o kişinin kendi çıkarına yönelik bir yararın ortaya çıktığı andır. Bu nedenle; bir ilişkinin sağlık durumunu böyle bir anda sınamak gerekir. Çünkü çıkar söz konusu olmadığında, türü ne olursa olsun bir ilişkiyi sürdürmek daha kolaydır. Ama taraflardan birisinin çıkarı gündeme geldiğinde; istismardan kandırmacaya, kötü niyetten rant amaçlı kullanmaya kadar her yol mubah olmaya başlar. Böyle bir durumda yapılmayanlar yapılmıyormuş, yapılanlar ise yapılmıyormuş gibi gösterilme gayreti içine girilir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Geleneksel siyasetçi, yukarıda özetlediğim sürece en iyi örneklerden birisini oluşturur. Siyasetçi, son seçimden bu yana aklına bile getirmedeği kişi ve kesimleri hatırlamaya, kapısını çalmadığı kuruluşların bir ihtiyaçları olup olmadığını sormaya veya göz ardı edilmiş sorunlara çözüm bulmaya gayretli imiş gibi görünmeye başlar. Çünkü ortada bir çıkar söz konusudur; yeniden iktidar için oy isteme zamanı gelmiştir. Böyle bir anda vatandaş için doğru soru şudur: “Bugüne kadar beni hatırlamayan, aradığımda görüşemediğim, karşılaştığımda ağzımı açtırmayan bu kişi, şimdi neden bana yakın davranmaya çalışıyor?”

Rus romancı Dostoyevsky, “İnsanların birbirlerini tanımaları için en iyi zaman, ayrılmalarına yakın zamandır” diyor. Bir benzetme yaptığımızda; bir geleneksel siyasetçinin (veya bir dönem önce seçilerek makam sahibi olmuş kişinin) konumu bu sözlere gayet uygun düşer. Gerçekten seçim dönemi, geleneksel siyasetçi için iktidardan ve ranttan ayrılma ihtimalinin arttığı bir zamandır ve siyasetçinin bu dönemdeki değişen davranış modeli dikkatle izlenmeye değerdir.

Her seçim sürecinde verilen ama yaşanmış örnekler nedeniyle gülünç bulduğum sözler var. Proje diye öne sürülüp sonra unutulmaları bunlar arasında sayabilirim. Bir diğeri ise örneğin adayların, seçildikleri takdirde halkla ve sivil toplum kuruluşları ile iç içe bir yönetim anlayışı içinde olacaklarına dair sözleridir. Her seçim döneminde sivil toplumla birlikte periyodik olarak toplantılar, faaliyetler ve işbirlikleri yapılacağını öngören sözler sarf edilir. Seçim sonrasında ise kazananı bulabilene aşk olsun... Ne halk kalır ne sivil toplum, ne de seçilen. Seçilen, seçilmiş olmanın keyfi ile düdüğü kendi bildiği gibi öttürmeye devam eder. Ta ki; bir sonraki seçim zamanı gelip de ‘oy ihtiyacı’ ortaya çıkıncaya kadar...

Aslında konuya vatandaş tarafından baktığımızda da manzara ilginçtir. Çünkü halk için de seçilen, kendine hizmet etmek üzere seçilmiş olan değil; memleketin veya şehrin tüm sorunlarını bir çırpıda çözüverecek olan bir Süpermen’dir. Bunu adaylar da bildikleri için, seçim sürecinde kendilerinin ne yaman bir Süpermen olduğunu kanıtlama çabasına girerler. İşin ilginç, halk olarak Süpermen diye seçtiğimiz, pek çok durumda kendi çıkarları peşinde koşan, kamuflajlı kötü adam Luther’den başkası değildir. Özetle; Süpermen diye seçilen, koskoca bir hizmet dönemi boyunca önce ‘kendi vitrinine ve kendi dükkânına’ hizmet eden Luther’e dönüşür.

Siyasetin bir endüstri haline geldiği günümüzde siyasal seçim sürecinin, bir ‘iyi adam’ seçme dönemi olmadığını fark etsek iyi olacak. Seçimde; ‘kendi keyfince kurtarılar yapan gücün simgesi’ Süpermen’i bulmak yerine; dürüstlük, saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve vatandaş birincil derecede önemseme konusunda ipuçları veren ama her şeyden önemlisi denetlenebilir ve yönetime yakın olanı bulmak; diğer yandan da bunu sağlamaya yatkın yönetim mekanizmalarını geliştirmek zorundayız.

Farklı bir ‘iyilik – kötülük’ bakışı da geliştirebiliriz. Örneğin klasik felsefenin ünlü düşünürlerinden Platon, “İnsanları, egemen oldukları zamanlarda

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

denemelidir. Çünkü kötünün kötülüğüyle, iyinin iyiliği o zaman ortaya çıkar” der. İktidarın en önemli özelliklerinden birisinin insanın içindeki açgözlülüğü, doymazlığı ve hırsını ortaya çıkardığı konusunda kuşku yok. Ama kimi zaman bu kötü nitelikler, bir perdenin arkasına gizlenmiş olabiliyor. Gerçeği görmek için bu perdeyi çekip kaldırmak gerekiyor. Bunu yapmak için uygun zamanı kaçırmamak ise önümüzde bir görev olarak duruyor.

Bitirirken

Günümüzde şehir, büyük bir ekonomik işletmedir. İnsanların o yerleşimde yaşamasının nedeni budur. Kentin yükselen ekonomik özellikleri; her vatandaşın bir iş sahibi olmasını, geçimini sağlayacak geliri elde etmesini ve her geçen gün daha kaliteli yaşam koşullarına sahip olmasını sağlar. Vatandaşlar; öncelikle barınma ihtiyaçlarını karşılayacak konuta, sağlıklı yaşamlarını sürdürebilecek hijyen, güvenlik ve yaşam çevresi şartlarına sahip olmak isterler. Bunlar bir kent için vazgeçilmezdir.

Bir kentte vatandaşın erişemediği veya yararlanamadığı niteliklerin bulunması, onun mutlu olmasına hizmet etmez. Yeterince beslenemeyen, barınacak yaşanabilir bir konutu olmayan, sağlık sorunları yaşayan, trafikle problemleri olan ve güvenlik sıkıntısı çeken bir vatandaş için ‘başkanın medyatik kent vitrini’ kullanılabilir ve erişilebilir değildir. Başarılı bir şehir yöneticisi, vatandaşın gerçek ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet etmeye çalışır. Eğer yönetici, vatandaşın gerçek ihtiyaçlarını karşılamayı başarırsa, ancak o zaman gerçek bir halk kahramanı olur. Reklamla ‘kahraman’ olmak kolay; ama insani özellikleri gelişmiş bir yönetici olmak mümkün değildir.

Eskişehir’de Kentsel Mekânı Dönüştürmek

Zaman zaman meraklı seyahatler yapıyorum. ‘Seyahatin meraklısı’ nasıl olur, demeyin. Yabancı bir şehri Köprübaşı’nda dolaşır gibi geziyorsanız, bunun adı meraklı seyahat olmaz. Eğer gitmeden önce o kent hakkında bilgi ediniyor ve o şehri gezerken öğrendiklerinizi gördüklerinizle karşılaştırıyor ve kent hakkında bazı sorular soruyorsanız; bu durum, meraklı seyahat sınıfına girebilir. Benim alışkanlığım, gittiğim farklı bir kentte başarıları ve sorunları gözleme yönündedir. Eğer mümkün olursa kent yöneticilerinden bilgi almaya da çalışırım. Ardından edindiğim izlenimleri daha önceki bilgilerimle eşler ve karşılaştırırım.

Ülkemizin değişik kentlerine gittiğimde, genelde benzer sorunların yaşandığını gözlüyorum. Düşük kaliteli yapılar, özensizlik ve kopyalanmışlık duygusu görsellik, insanı boğan trafik yoğunluğu, hızla tırmanan çevre kirliliği veya benzeri sorunlar derhal dikkat çekiyor. Bu saydıklarımın kullanma suyu, kanalizasyon, ulaşım veya enerji altyapısı gibi sorunlar da eşlik edebiliyor.

Bu manzaralar, ülkenin her noktasında genel hatlarıyla ciddi düzeyde bir kentleşme sorunu olduğunu gösteriyor. Bunu söylerken; haklarında olumlu izlenimler ifade edilen kentlerimizi de ayırt etmiyorum. Çünkü her çözüm denemesinde yeni sorunlar yaratan başıbozuk kentleşme süreci, “Ay vallahi, Avrupa gibi olmuş” şeklinde pohpohlanan kentsel yerleşimlerde de sürüp gidiyor. Özetle; sponsorlar eşliğinde medyatik ‘yıkama – yağlama’ kampanyalarıyla bir şehir, Avrupalı olmuyor.

Kentleşmenin Önemi Geç Anladık

1980’lerin başına kadar ülkemizde kentleşme, üzerine gidilmesi gereken bir sorun olarak anlaşılmadı. Öncelikle ekonomik büyümeyi –dolayısıyla kapitalistleşmeyi– hedefleyen yaklaşımlar, kentleşme gerçeğini ülkenin gündeminin dışına itti. Böylece 1950’lerden 1980’lere kadar olan sürede kentler, kendi dinamikleriyle başıboş biçimde büyüdüler; yoğun göçe maruz kaldılar, gecekondulaşmanın olumsuz etkilerini yaşadılar, tarihi ve kültürel özelliklerini kaybettiler. Bu dönemin yarattığı olumsuzluklar, hâlâ aşılabilmiş değil.

Eskişehir, 1950-80 arasında başka il ve bölgelerden büyük oranda göç almadı. Daha yoğun olmak üzere kendi taşrasındaki nüfus, kent merkezine aktı. Yine bu dönemde sıklıkla ifade edilen yağ damlası modeline uygun olarak kendi başına yavaş bir büyüme gösterdi. Bu zaman diliminde Eskişehir açısından kentleşme sorunları yeterince fark edilmemişti ama kentsel sorun ölçeği de küçük olduğundan sıkıntıları ufak tefek önlemlerle aşmak zor olmadı. Ama yine de; bugün yaşanan bazı sorunların tohumlarının o günlerde filizlenmeye başladığını da söylemek lazım.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

1980 Sonrası

1980 öncesi yaklaşım, üretim esaslı olarak ekonomik büyüme üzerine kurgulanmıştı. 1980 sonrası politikalarının bir sonucu olarak dışa açılma ile birlikte toplum, üretim temelli olmaktan tüketim güdülü olmayan yöneldi. 20'nci yüzyılın son çeyreğinde tüketim esaslı ticaret ve organize perakendecilik öne çıkarken; kentler, alışveriş merkezlerinin işgaline uğradı. Her türden ve farklı kalitelere konut yapıları, kentleri düzensiz biçimde büyütmeğe başladılar. Orta dönemde kentsel çöküntü bölgesi haline gelebilecek yeni yerleşim alanları oluştu.

Bugün Eskişehir de dâhil olmak üzere pek çok yerleşimde yoksul ve düşük gelirli insanların konut sorununu çözüyor gibi görünen toplu konut çalışmalarının geleceğin kentsel çöküntü bölgeleri olmaya aday olduğunu söylemek isterim. Düşük gelirli insanların konut sorununun çözümü açısından toplu konut projelerinin önem ve değerini inkâr edemem. Ama sorunun, konutu yapmakla çözülmüş olmadığını farkında olmak gerekir.

Kent Merkezinde Rant Artışı

Yapılaşmanın hız kazandığı bu dönemin özelliklerinden birisi, özellikle kent merkezlerinde artan rant oldu. Arazi, konut ve işyeri fiyatları ile birlikte kiralar da bir patlama biçiminde yükselmeye başladı. Küresel krizin etkilerini yaşadığımız 2008-9 döneminde kapanan işyerleri, küçük tüccar ve esnafın seri halde iflası, büyük caddelerde her gün bir yenisini gördüğümüz boşaltılmış dükkanlar bu rant sürecinin olağan sonuçlarından sadece bir tanesidir. İşin ilginç; bu soruna çözüme katkıda bulunmak üzere hiçbir yönetim birimi sahip çıkmamış; hatta yerel yönetim birimleri kent merkezlerindeki rantın yükselmesi sürecini yaptıkları uygulamalarla pompalamışlardır. 2000'li yılların Eskişehir'e hediyelerinden birisi, kent merkezindeki rant artışı ve bunun arkasından gelen esnafın ve küçük ticaret mensuplarının ekonomik yıkım sürecidir. Bu sıkıntı için söylenecek söz, "Ben söylemişim, dinlemediler" olamaz.

Eskişehir'i de içine alacak biçimde kentlerimizin bugün geldiği noktayı sadece başıboşlukla veya sorunlara karşı kayıtsızlıkla açıklamak mümkün değil. Bugün bulunulan olumsuz noktanın ve yaşanan sorunların altında 1980 sonrası döneme ait bir yönelimin etkilerini iyi tespit etmek gerekir.

Planlama Gider, 'Projecilik' Gelir

20'nci yüzyılın son çeyreği ile 21'inci yüzyılın ilk yıllarında kent yönetimlerinde gözlenen eğilim, öncelikle planlama anlayışının yerini projecilik gibi bir yaklaşımın almasıdır. Böylece bir master planın içinde yer alması ve bu plana uyumlu olması gereken projeler, akla geldiği, başkanın beğendiği veya rantçıların işaret ettiği gibi yapılmaya başladı. Böylece kentsel bütünlüğün bozulması daha ivmeli hale geldi ve kentler ne idüğü belirsiz 'tasarımlara' dönüştü.

Yine bu dönemde; kamusal yarar piyasasının görünmez eline, kentli vatandaş olmanın erdemi müşteri kârlılığına ve kentin gelişimi iç - dış sermaye transferlerine yerini bıraktı. Aynı zaman diliminde kentsel üretim gerilerken, kent yerleşimleri tüketim odakları haline geldi.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bugün kentlerimiz, genel hatları açısından yukarıda çizdiğim gibi bir görüntü veriyorlar. Bu, 'proje başkan profiline' kentlerimize kazandırdığı olumsuzlukların başında gelir. Pek çok yerleşimde yerel yöneticiler, sadece görsellik üzerine kurgulanmış uygulamalarla bu sorunlu görüntüyü maskeleye peşindeler. Belki de maskeleye peşinde olduklarını söyleyerek onlara haksızlık da (!) ediyor olabilirim. Yaşanan gerçek (kaynak) sorunların farkında ve bilincinde olmamaları nedeniyle böyle davranmaları ihtimali de yüksektir. İşte; halkın ve sivil toplumun kent yönetimine neden doğrudan katılması gerektiğinin ana fikrini oluşturan unsurlardan birisi budur.

Çözüm Sanıyorduk, Sorun Oldu

Günümüzde; ülkemizde ve şehrimizde yaşanan kentsel sorunların çözüm süreci ilginç özellikler gösteriyor. Çözüm olarak sunulan her proje veya faaliyet, –kendisi ile ilgili sorunun çözümü gerçekleşsin veya gerçekleşmesin– kısa sürede yeni sorunlara yol açıyor. Bir başka deyişle; bir sorunu çözmeye çalışırken, yepyeni sorunlar yaratıyoruz. Daha doğrusu; yöneticilerimiz yaratıyor. Her çözümün arkasından çözümü çok daha maliyetli olan yeni kentsel problemler gündeme geliyor. Bu 'sorun–çözüm–sorun' sarmalını, ayırimsız olarak ülkemizin her kentinde görmek mümkün. Kent ölçeğinin büyük olması durumunda süreç, çok daha pahalı ve sıkıntılı hale geliyor.

Gelişim Planı Yerine İmar Planı ile İdare Ediyoruz

Pek çok kentimizde uzun dönemli kentsel gelişim planları yok. Konu, şu veya bu ölçekte imar planları ile 'idare edilmeye' çalışılıyor. İşin ilginç, kent planlaması konusunda uzman olanlar da imar planları ile yetinmek gibi bir at gözlüğüne sahip olmuşlar. İmar planları ile yapılan düzenlemelerin, kenti bir bütün olarak sağlıklı bir geleceğe taşıyacağı izlemindeler. İmar planlarına eşlik etmesi gereken diğer stratejik yönetim unsurları konusunda (kamudan sivil topluma, uzmandan vatandaşa kadar) henüz yeterli ölçüde farkındalık ve bilinç oluşmuş değil. Çoğunlukla kentin gelişiminin çok kriterli ve çok aktörlü bir süreç yönetimi olması gerektiği unutuluyor.

Kentin gelişiminde sadece imar planları ile yetinmeyi içimize sindirebildiğimizi varsaysak bile; bu durumda da işlerin yolunda gitmediğini görüyoruz. Örneğin Ankara'da imar planı üzerinde kısa bir süre içinde 4000 dolayında değişiklik yapılmış. Bu tür imar değişikliklerini hemen hemen her yerleşimde duyuyor ve gözlüyoruz.

Hiç kuşkusuz; imar planı, bir kutsal emir değil. İhtiyaç olduğunda, tabii ki değişiklikler yapılabilir. Ama ülkemizde uygulanan imar değişikliklerinin özüne baktığımızda; bu uygulamaların bir rant sağlama anlayışı üzerine kurulduğunu görüyoruz. Genelde değişiklikler; bir kesimin, bir işletmenin, bir kişinin veya bir siyasetçinin haksız ve adaletsiz yarar sağlayacağı biçimde yapılmaktadır. Aslında yerel yönetim düzeyinde iktidar arama çabasının arkasındaki ana fikir de çoğu zaman bu rantlara olan siyasal taleptir.

'Lümpen Kentleşme'

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir kentin imar planları manzumesi, ne denli sıkıntılı olursa olsun bir bütünlük taşır. İmar değişiklikleri, (eğer hata düzeltme amaçlı değilse) genelde bu bütünlüğü bozucu bir özellik gösterir. Bir bütünü biteviye bozarak yeni bir düzen yaratma anlayışı, düşük kültürlü ve kalitesiz vizyonlu toplumlara özgüdür. Bu tür toplumlar, geleceklerini kısa vadeli, bencil çıkarlar üzerine kurgulamaya çalışırlar. Rüşvet, yolsuzluk, haksız yarar, rant kollama ve adil olmayan kazanç, böyle toplumlarda 'rasyonel' bir yaşam yolu olarak kabul edilir. Bir kentsel politika ve yerel yönetim uzmanı, bu modeli 'lumpen kentleşme' olarak isimlendiriyor.

Bana ilginç gelen bir başka noktadan daha söz etmek isterim. Kentin imar planları manzumesinde yapılan rantçı değişikliklerin, kent yararı adına takdim edilmesi ülkemizde artık gelenek haline geldi. Muhtemelen yeni kentsel problemler yaratacak olan imar değişiklikleri, buna karşı çıkanların 'düşman' yerine konduğu bir sürece sokuluyor ve böylece kabulü zorlanıyor. Yakın çevremizde, imar değişikliği ile yapılan kavşak düzenlemesi, köprü, otel veya alışveriş merkezi gibi tüm yapılanmaların yepyeni sorunlar yarattığı veya mevcut problemleri büyüttüğü kolayca gözlenir. Yapılanı sahiplenen rantçı anlayış, yeni problemlerin sahiplenilmesine gelindiğinde ise ortalıkta görünmez olur.

Bu süreçte; elbette hatalı davranan, yanlış göstermemeye çalışan ve edineceği rantı saman altından su yürüterek elde etme çabasında olan, rantçı siyaset ve onun yordakçılarıdır. Ama şunu iyi bilmeliyiz ki; kendi kentinin sahibi olmayı beceremeyen vatandaş da bu soyguna ve lumpen kentleşmeye katıksız ortaktır.

Kent, Mekân Olarak Nasıl Değişecek?

İmar planlarında değişiklik yapmak, kentin yeni gelişen koşullara uyumlu hale getirmek açısından önemlidir. Çünkü kent bir yanıla bir ekonomik işletmeye, diğer yanıla çevreye uyum sağlayan canlı bir organizmaya benzer. Ama kentin dönüşümünün imar değişiklikleri ile siyasal rant temelli olarak yapılması, kentsel mekân kullanımında yozlaşmaya neden oluyor. Bu olumsuz sürecin yaşanmasının tek sorumlusu, değişikliklerden medet uman rantçılar değil. Bir gelişim master planının olmayışı ve nazım imar planının hatalı temellendirilmesi gibi unsurlar nedeniyle üretilmiş sıkıntılar da olabilir.

Yine; aynı kapsamda imar planları manzumesinin bir kentin geleceğini tasarlamada yeterli olmadığını, (mevzuata hapis olmadan, yön gösterme niteliğinde de olsa) çok daha kapsamlı gelişim ve gelecek planlarının ve bütçelerinin hazırlanması ihtiyacını ifade etmişim. Bu yazıda ise kısaca kentin mekânsal yeniden düzenlemesi için imar planları manzumesi dışında bir başka yaklaşımdan söz etmek istiyorum.

Bir Sıkıntı Kaynağı: Parsel Bazında Dönüşüm

Günümüzde kentlerimizde gözlenen mekânsal değişim yaklaşımı, büyük oranda parsel dayalı bir anlayıştır. Kentin değişimi, parsel bazında ve tek tek eylemler tarzında uygulamalarla oluşur. Sıklıkla izlediğimiz imar planı değişikliklerinin de özü budur.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Parseli esas alan değişim anlayışı, kentsel mekân dönüşümünü kontrol edilemez hale getirmesi ile dikkati çeker. Her parselde farklı uygulama yapılmasından dolayı bir süre sonra bu değişim birikimi, istenmeyen bir nitelik değişimine neden olur. Kent yöneticileri ve plancıları, beklenmeyen sonucu gördüklerinde şaşkınlık ifadesinden öte bir yaptırım uygulayamazlar. Mekânsal değişimin tamamı incelendiğinde; mülkiyette değişiklik olmamasına veya kentsel temada bir farklılık planlanmamasına rağmen hesaplanmamış bir estetik ve fonksiyonel oluşumun yaratılmış olduğu fark edilir.

Parsel Yerine Ada veya Alt-Bölge Dönüşümü

Böyle bir karmaşanın oluşmaması için; imar planı ile denetime, tasarım temelinde bir bölgesel yapılaşma anlayışı eşlik etmeli. Bölgesel yapılaşma tasarımı anlayışı, mekânın yeniden düzenlenmek istendiği her bölgenin kendine özgü bir karakter ve tema oluşturmasını sağlar. Hiç kuşkusuz böyle bir yaklaşımın, öncelikle yeniden yapılaşmanın söz konusu olduğu adada (adalar topluluğunda veya alt bölgede) yaşayan halkın katılımını ve sosyal rızasını içermesi gerekir. Böylece orada yaşayan halkın ihtiyaç ve talepleri ile uyumlu, toplamda bir tema oluşturabilecek bir mekânsal düzenleme mümkün olacaktır.

Bugün kentlerimizdeki sorunların en önemlileri arasında imar ve mekânın yeniden düzenlenmesine ilişkin sıkıntılar yer alıyor. Pek çok yerleşimde planlama ve bütçeleme anlayışı gelişmemiş olmakla birlikte; imar uygulamalarına özen gösterilen yerlerde de bu konu, aşırı teknik biçimde ele alınıyor. Bu anlayış, bir kentin geleceğine yönelik mekân düzenlemesinin kentsel tema ve biçim, peyzaj, tarihin ve kültürün korunmasına ilişkin yaklaşımları ve tasarım mekanizmalarını ihmal etmesine neden olmakta. Kentin yeniden düzenlenmesi, sadece teknik olarak yapılabilecek bir işlemler dizisi değildir; bu süreç halkın katılımını, bağlılığını, duygularını ve mutluluğunu dikkate almak zorundadır.

Bir kentin tamamı, bir bütünlük oluşturmasa da; alt bölgeler ve buralarda tematik etkin cepheler oluşturularak bir kentsel armoni sağlamak mümkündür. Böyle bir kentsel mekân duygusunu yaratabilmek için öncelikle değişim fikrinde değişiklik yapmak gerekiyor.

Yeni Kent, Yeni Sözleşme

Tekrar başladığımız noktaya dönelim. 19'uncu ve 20'nci yüzyıllar, genel hatları ile Sanayi Toplumu Çağı idi. Bu dönemde esas olarak emeğe dayalı sınaî üretim ve buna ilişkin sorunlar ön planda oldu. Yine bu çağda toplumların örgütlenme biçimi ulus-devlet modeli olarak gözlemlendi. Antik çağlarda ve özellikle Orta Çağ'da belirgin olan kent devletleri, tarih boyunca dönüşüp toplularak Sanayi Toplumu ile birlikte ulus-devlete dönüştüler. Yaşamakta olduğumuz Küresel Çağ'a baktığımızda ise ulus-devletin varlığını ve meşruiyetini koruduğunu ama buna karşılık kentlerin yeniden öne çıkmakta olduğunu görüyoruz.

Klasik anlamda anayasa, ulus-devleti oluşturan toplumun birlikte yaşayabilme ilke ve koşullarını ifade ediyordu. Bir sosyal sözleşme olan anayasa, devletin bu temel metinde belirtilen biçimde örgütlenmesini de sağlıyordu. Ulus-devlet

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

modeli (veya genel anlamda bir toplum olarak birlikte yaşama geleneği), devam ettiği sürece değişik biçimlerde anayasalar da var olmaya devam edecek. Küresel Çağ'ın önemli özelliklerden birisi olan ulus-devletlerin toplulaşması -küresel birlikler kurma- eğilimi ile birlikte AB Anayasası gibi ulus-ötesi anayasalar da gündeme geldi.

Şu noktaya dikkat çekmek isterim. Bir yandan küresel birlikler nedeniyle egemenlik sınırları ulus-ötesine genişlerken, diğer yandan da yeni aktörler olarak kentler tarihte bir kez daha öne çıkıyorlar. Yaşadığımız dönemin dünyasını kavrarken, kentlerin antik çağlarda ve Orta Çağ'daki baskınlığını andırır biçimde yeniden yükselişini görmek durumundayız.

Eski çağlarda monarşi koşulları altında da olsa kentlerin yönetimi konusunda bilinen yönetim modelleri ve yaklaşımları vardı. Örneğin antik çağın kentleri, demokrasinin -özellikle doğrudan demokrasinin- gelişmesinde ilk adımı atan yerleşimler olarak bilinirler. Bugünün sosyal ve ekonomik şartları da kent yönetiminde ve kentin geleceğinin tasarlanmasında çağın şartlarına uygun yeni yaklaşımlar öngörmektedir.

Kent İçin Yeni Bir Gelecek Tasarımı

Bu yeni koşullar altında ilk değinmem gereken nokta, (kenti çevreleyen yasal koşullar ne olursa olsun) kent yönetiminin stratejik planlama ve bütçeleme yaklaşımını özümsemiş olmasıdır. Bu anlayış çerçevesinde 'planlama'; kısa, orta ve uzun dönemli düzenlemelerden oluşmalıdır. Burada önemli olan, yasaların getirdiği kısıtların ötesinde yerel yönetimlerin konuya yaklaşımları ve bakış açılarıdır. Örneğin planlama kavramından her durumda zorlayıcı planlamayı anlamamız gerekmez; planlamanın motoru, uygun mekanizmalarla özendiricilik ve teşvik üzerine kurgulanmış olabilir.

İkinci olarak; kentin gelişim planlarının katılımcı bir anlayışla, çağın katılımcı ve çoğulcu demokrasi felsefesine uygun olarak düzenlenmiş olmasıdır. Hiç kuşkusuz; kentsel gelişimi planlama yaklaşımının unsurlarından birisi, değişik düzeylerdeki imar planlarıdır. Kentin kısa, orta ve uzun vadede gelişim planı, katılımcı demokratik ortamda üretildiği takdirde kent için bir 'sosyal sözleşme' niteliğine dönüşür. İşte; bu nedenle kentin imar planlarını da sıradan bürokratik uğraşlar veya yalnız uzmanlarla yerel yöneticilerin yapacağı teknik uzmanlık çalışmaları olarak görmemek gerekir. Küresel Çağ'da kentlerin ulaştığı noktada her düzeyden imar planları da kentin yeni sosyal sözleşmesinin unsurlarıdır ve mümkün olan paylaşım ile hazırlanmalıdır. Bu çağda kent; sadece yöneticiler, uzmanlar ve bürokratlar tarafından yönetilemeyeceği gibi, kentin geleceği de yalnız bunlar tarafından belirlenmemelidir.

Kentlerin, (bir metin veya süreç olarak benimsenmiş) bir sosyal sözleşme ile yönetilmesi, hem yerel yöneticileri hem de uzmanları, meşruiyetleri açısından olmaları gereken yere konumlayacaktır. Böylece temsili demokrasinin krizini aşarak halkın siyasal yaşama doğrudan katılımı konusunda doğru adım atılmış olacaktır. Eskişehir için hayalimdeki hedef budur.

Eskişehir'de Yerel Demokrasi

Yerel seçimlerin en sevdiğim yanlarından birisi, adayların öne sürdükleri – sözüm ona– muhteşem projelerdir. Bu gün yüzü görmedik proje fikirlerini nasıl bulup çıkarırlar, anlamak kolay değil. Hele bu adayların bir bölümünün kenti hiç tanımadıkları düşünülürse; bu yaratıcı zekâ örneklerini takdirle karşılamak neredeyse imkânsız. Seçim süreci, vatandaşların gerçek kentsel ihtiyaçlarının karşılanmasının yerine her ne pahasına daha fazla oy alma hesabı üzerine kurgulanınca, proje adı altında saçmalıkların arz-ı endam etmesini normal karşılamak lazım.

Eskiden yerel yönetim veya milletvekili seçimlerini kast ederek alaya alınan öneri, Konya'ya ya da Kayseri'ye deniz getirmek şeklinde formüle edilirdi. Ama yakın çevremizde de izlediğiniz gibi; zaman ilerledi, ülkemiz ve şehrimiz gelişti, bu nedenle Konya veya Kayseri'yi bilmiyorum ama zaman içinde Eskişehir'e sahil de geldi gemi de...

Aslında biz vatandaşların da adaylara yardımcı olması lazım. Aklımıza gelen 'yaratıcı ve yenilikçi' proje fikirlerini onlara iletmeliyiz ki; onlar da seçildikleri zaman bunları gerçekleştirebilsinler. Örneğin geçtiğimiz günlerde Karadeniz'in bir ilçesine giderken, Abant Gölü kıyısından geçtim. Yollar temiz olmasına rağmen göl buz tutmuştu ve tüm ağaçlar karla kaplıydı. Kendimi Kar Ülkesi'nde hissettim. Olağanüstü bir ortam vardı. Örneğin böyle bir çevreyi Eskişehir'de yaşamak isterim. Özetle; adaylardan Eskişehir'de bir Abant Gölü yaratmalarını heyecanla bekliyorum.

Hazır, kar – kış demişken; örneğin Eskişehir'in kendi Uludağ'ına sahip olması da, kentimize çok değerli katkılar yapacaktır. Böylece kar ve kayak turizmine adım atmış oluruz. Ciddi ekonomik gelir elde edeceğimize de eminim. Uludağ ile birlikte bir teleferik sistemimiz olacağından proje, çok daha heyecan verici hale gelecektir.

Yurtdışına uzanırsak; şehrimiz için alabileceğimiz başka proje esintileri de olabilir. Örneği Eiffel Kulesi ya da Hürriyet Heykeli Eskişehir'e çok yakışır. Niyagara Şelalesi'ni de unutmamak lazım. Porsuk'ta Vikinglerin uzun gemilerini de yüzdürebiliriz. Konuyu çok uzatmamak için önerilerime şimdilik nokta koyuyorum.

Yerel Yönetimlerde Yeni Açılımlar

Her siyasal parti kendi belediye başkan adaylarını belirledi. Uzun süren hesaplaşmalar sonucunda adaylar birer birer ortaya çıktı. Hem partilerin hem de seçmenlerin yerel seçimlerden farklı sonuç beklentileri var. Adaylar da bu beklentileri karşılamak üzere yaklaşımlarını ortaya koymaya başladılar.

Yakından izlediğimiz gibi; daha aday adaylığı döneminde bazı proje vaatleri gündeme gelmeye başladı. Yine projecilik adına han – hamam önerileri,

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

gazete sayfalarını ve tanıtım broşürlerini işgal ediyor. Belediyecilik tarz ve yaklaşımı konusunda ise yeni bir açılım getirene henüz rastlamadım. Katılım vs türünde bir şeyler söylemeye çalışanların bir bölümünün ise bu konuda deneyim ve birikimi olmadığı derhal anlaşılıyor.

Kendi adıma; ne yerel seçim sürecini ne de belediyeciliği bir han–hamam projeleri yarışı olarak görmüyorum. Benim için yerel yöneticilik öncelikle bir siyaset tarzı ve vizyon konusudur. Bu nedenle fiziksel projelerden daha fazla, kenti değiştirip dönüştürecek olan akla ve gelecek tasarımı anlayışına önem vermenin değerine inanıyorum.

Kent yöneticiliğini, öncelikle kent ölçeğinde katılımcılık ve –biraz yıpranmış bir kavram olmakla birlikte– toplum kalkınması olarak almak zorundayız. Toplum kalkınması denildiğinde; sadece ekonomik veya sosyal yükselişi de anlamamak lazım. Hiç kuşkusuz; sosyal ilerleme, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi içerecektir. Ama daha önemlisi; toplum kalkınması, fikren ve zihnen bireylerin, toplulukların ve toplumun gelişimidir. Gerekli fikrî dönüşümü ve ilerlemeyi sağlamış topluluklar, toplumun ihtiyacı olan ekonomik ve sosyal projeleri de üretip geliştirebilecektir.

Hiç kuşkusuz; toplum kalkınması, o toplumu oluşturan bireylerin hepsini ilgilendirir. O bireyler ki; çok değişik tercihlere, beğenilere ve ihtiyaçlara sahiptirler. Bu nedenle toplum kalkınması sürecinin katılımcı olması gerekir. Dolayısıyla yerel yöneticiler; karar, yönetim ve denetleme süreçlerine halkın katılımını sağlamak zorundalar. Katılımcı ve çoğulcu demokrasi söyleminin günümüzde tüm dünyadaki yükselişinin arkasında bu gerçek var. Zamanın ruhunun, Eskişehir için de katılımcı demokrasiyi dillendirdiği kanaatindeyim.

Köy – Mahalle – Yöre Dernekleri

Bir noktaya dikkat çekmek isterim. Toplum kalkınması fikri, 1960'lı yıllarda oldukça popülerdi. Bugün o yıllardaki anlamında farklılaşmış bir içerik taşıyor. Toplum kalkınmasını 1960'lardaki gibi anlamıyor olmamız, bireyselliğin bu denli öne çıktığı bir çağda toplumsallığı ihmal etmemizi gerektirmez. Bu çerçevede bir yandan bireyin hak ve özgürlüklerini savunur ve gelişmesi için çalışmalar yaparken, toplumsal olana da aynı biçimde anlam ve değer yükleyebilmeliyiz.

Sivil toplum alanında yaygın bir hastalık, duyarlı insanların dikkatini çekiyor. Bu sorun; mahalle, yöre ve köy derneklerinin, sivil toplum değeri olarak yeterince dikkate alınmamasıdır. Nedense; bu örgütlerin, toplumun birlik ve dayanışma ihtiyaçlarının ciddi bir bölümünü karşıladığı unutulur. Hâlbuki bu kuruluşlar, uygun biçimde teşvik edilebilirse aynı zamanda yerel kalkınma için çok uygun araçlar olarak görev yapabilirler.

Sivil toplum geleneği yeterince gelişmiş ve yaygınlaşmış olmayan toplumumuzda yerel ve yöresel derneklerin kentin gelişimine yeterince katkı koyamamaları olağan bir durumdur. Bugüne kadar onları ciddiye alan ve kentsel gelişim ile toplum kalkınmasına yönlendiren bir yönetici vizyon oluşmamıştır. Uygun bir vizyona oturmuş çabalar, –teknik olarak 'primordial

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

(ilksel) kuruluşlar' adı verilen– bu tür dernek, vakıf ve toplulukları kentsel değişim ve dönüşümün önemli bir parçası haline getirebilir.

Bugüne kadar bazen yöresel olarak hizmet veren, ama genelde siyasetçiler tarafından oy deposu olarak görülen köy, mahalle ve yöre derneklerinin iyi seçilmiş projelerde yer almasını sağlamak önümüzde bir görev olarak duruyor. Böyle bir çaba kentte demokrasinin gelişimine de olumlu katkılar yapacaktır. 19'uncu yüzyıldan başlayarak çok farklı kültürel kimliklerin yaşam alanı olan çokkültürlü Eskişehir'de köy, mahalle ve yöre derneklerinin potansiyelini doğru değerlendirmek gerekiyor.

Kentte Doğal Yaşam ve Çevre Sorunları

Günümüzde kent sorunlarının ilk sıralarında yaşam çevresi ve kirlilik konuları geliyor. Çevre kirliliği sorunu, çözüm sürecinde belki vatandaşların en fazla katılımlarının olabileceği alanlardan birisidir. Tekrar çamur ve hava kirliliğine geri döndüğümüz Eskişehir'de henüz çevre sorunlarını aşamadığımız anlaşılıyor.

İnsan yaşamında tüketimin çeşitlenmesi ile birlikte çevre kirliliği de nicelik ve nitelik olarak değişim gösterdi. Nicelik değişimi, kirliliğin küresel boyutlara varmasını sağladı. Bugün yaşanan küresel ısınma sorunu, yerelden küresele doğru yükselen sorun ölçeği konusunda dikkat çekici bir örnek oluşturur.

Çevre ile ilgili çalışmaların ilk adımı kirliliğin giderilmesidir. Ama ne yazık ki, dünyadaki çevre sorunları, günümüzde giderilme yaklaşımı ile çözülebilecek ölçeğin çok ötesine varmıştır.

Benzeri bir irdelemeyi çevre sorununun algılanması açısından da söyleyebiliriz. Çevre, artık günlük yaşamın yaşa, cinsiyete veya sosyal kimliğe bakılmaksızın bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle çevre sorunu, sadece yetişkinlerin ilgilenmesi gereken bir konu olmaktan çıkmıştır. Bu durum, çevre konusunu yaşam boyu eğitim sürecinin bir parçası haline getirmektedir.

Az önce değindiğim gibi; kapsamı nedeniyle çevre herkesin konusu olan bir alandır. Bu nedenle bireylerden ailelere, kamu kuruluşlarından ekonomik işletmelere ve sivil toplum kuruluşlarından yerel yönetimlere kadar her aktörü ilgilendirmektedir.

Çevre sorununun özetlediğim katılımcılık gerektiren yönü, bazı çalışma alanlarının da belirginleşmesini sağlıyor. Örneğin çevre eğitimi ve yurttaş bilinçlendirilmesi, kentsel yaşam sürecinin ayrılmaz bir parçası olmaz zorundadır. Yine bu çerçevede yayın yapma anlayışı, okullardan görsel ve yazılı medyaya kadar her kurum ve kuruluşu içermek durumundadır. Bu bağlamda Eskişehir'deki sivil toplum kuruluşlarına özel görevler düşüyor.

Bugün büyük ölçekli sorunları çözenin yolu, bu sorundan etkilenen her paydaşın sürecin içinde yer almasından geçmektedir. Bu nedenle belli bir sorun etrafında kamuoyu oluşturulmasının ve ilgili konunun bir sosyal ruh haline getirilmesinin önemi büyüktür.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Her ağacın veya her sokağın başına bir çevre bekçisi koyma şansımız yok. Bunun çözümlenmesi yolu, her vatandaşın çevre konusunda duyarlı bir kişi haline getirmektir. Bu nedenle çevre kirlenmesine ve bozulmasına karşı kentli duyarlılığı oluşturmak önemlidir.

Çevre koruma deyince; pek çok insanın aklına yerlere çöp atmamak veya tükürmemek gelir. Fakat yukarıda ifade ettiğim gibi, çevre sorunu her açıdan büyük ölçekli bir konudur. Bu nedenle çevre koruma ve geliştirme konularında model ve proje üretilmesi, bunların ilgili kesimlere anlatılması gerekir.

Katılımcı projelerin en önemli özelliği, uygulamada birlikteliğin sağlanması hususudur. Model ve projelerin halkın ve kuruluşların katılımı ile birlikte uygulanması, toplumu oluşturan unsurların problem çözme performansına da olumlu katkılar yapar.

Bir kent, öncelikle orada yaşayan insanlara aittir. Dolayısıyla vatandaşlar iyileri ve olumluları olduğu gibi sorunları da sahiplenmeyi bilmeli ve birlikte çözümler üretebilmelidirler.

Yaşam Odaklı Kent

Yıllar yılı Eskişehir'de çevre sorunlarını çamura, kirli havaya ya da Porsuk'un kirlenmesine odaklamayı alışkanlık haline getirdik. Bir kentteki yeşil alan oranının yükseltilmesi, çevre kirliliğinin azaltılması veya yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılması çevrecilik adına sıklıkla dile getirilen konular arasında yer alıyor. Ne yazık ki; bir kent ölçeğinde çevreci anlayış -ne denli kapsamlı ve sorgulayıcı olursa olsun- kent yaşamının eklenmiş (yapıştırma) bir unsuru gibi görünüyor. Önce bir kent vardır, sonra o kent kirlenir ve kentin olumsuz çevre etkilerinden arındırılması ve uzak tutulması için çaba gösterilir.

İkinci olumsuzluk, kentin 'insan odaklı' olarak algılanmasıdır. Adeta kente ne varsa hepsi insanlar tarafından sınırsızca tüketilmek için oradaymış gibi bir algı oluşturulur. Bunun adı da 'insan odaklılık' konmuşdur. Kentin -canlı ve cansızıyla- bir bütün oluşturduğu sıklıkla gözden kaçırılır.

Hâlbuki kent yaşamında insanı orada bulunan unsurlardan sadece birisi olarak görmeyi başarmak durumundayız. Dolayısıyla kentleri yapan insanlar olmasına rağmen, kentin 'üstün varlığı' insan olmamalıdır. İnsan, mevcut olanı sınırsızca ve sorumsuzca tüketebilecek meşruiyete sahip olmamalıdır.

Kentte mevcut olanlara baktığımızda; insan yaşamının yanında bitki ve hayvan olarak diğer canlılarla cansız varlıkları görüyoruz. Bu varlıkların tamamı, kentin içsel değerini ve anlamını birlikte oluşturuyorlar. Bu 'kolektif anlam', insanın kenti istediği gibi tüketmesinin önündeki ana fikirdir. Örneğin; şehirde yaşayan güvercinlerin yararsızlığı veya ağaçların binaları ve trafiği engellediği gibi nedenlerle onları yok etme hakkına sahip değiliz. Yaşamı oluşturan varlıkların değeri, insana yararlılıkları ile ölçülemez.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Kentteki yaşamın değerini, o yerleşimde var olan insanlar, diğer canlılar ve muhtemelen binalar, yollar, kent mobilyaları gibi cansız nesnelere oluşturur. Dolayısıyla bu varlıkların zenginliği ve çeşitliliği kent yaşamının değerinin artması yönünde katkı yapar. Bana sorarsanız; bu değer artmasında yaşamın kendi doğallığına uygun bir zenginleştirme ve çeşitlendirme yaklaşımını tercih ederim.

İnsan olmak veya insan odaklı yaklaşımlar, kentin mevcut değerinin azaltılması yönünde girişimlerde bulunmayı haklı göstermez. Çevrenin kirletilmesi veya doğal yaşamın yok edilmesi ya da kentin geleneksel kültürünün tahrip edilmesi bu değeri düşüren örnekler arasında yer alır. Biliyoruz ki; kentlerin nüfus olarak aşırı büyümesi de kentin toplam değerini düşürücü etki yapıyor.

Kentlere bakışımızı değiştirmemiz gerekiyor. İnsanlar olarak; rant adına kentleri sınırsızca tüketebileceğimiz yerleşimler olarak algılamaktan acilen vazgeçmek zorundayız. Ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik –hatta siyasal söylem düzeyinde– politikalarımızı değiştirmemiz kaçınılmaz. Yaşam odaklı bir algıya varabilmek için bu vazgeçme ihtiyacı kendini dayatıyor.

Hiç kuşkusuz, daha iyi bir yaşam istiyoruz. Ama bunu daha yüksek yaşam koşulları olarak yorumlayıp toplam yaşamı değersizleştirmek ve bu amaçla yaşamı her an daha fazla ve hızlı tüketmek gibi bir lükse sahip değiliz. Yeni bir kentleşme algısını tanımlamak kolay değil. Ama kısaca şunu söyleyebilirim ki; mevcut yaklaşım, sürdürülebilir bir geleceği ifade etmiyor.

Kenti Planlamak

Plan sözcüğü, kentlerimize ve vatandaşlarımıza çok yabancı değil. Ama kent ölçeğinde planlama kavramını, tek tek yapıların planı biçiminde veya çok teknik düzeyde ele alınan imar planı anlayışının ötesinde de geliştiremedik. Planlamaya aşırı teknik bakış, kentlerin sadece fiziksel yapısı ile ilgilenmemizi sağladı. Kente bakınca; binalar, yollar, köprüler ve kent mobilyaları görür olduk. Bu tür teknik planlar, adeta kente bakışımızda at gözlüğüne dönüştü. Kentin fiziksel yapısının ötesinde kültürden, gelenekten, tarihten veya sosyallikten kaynaklanan bir ruhu olduğunu gözden kaçırdık.

Eğer kenti sadece fiziksel olarak görme alışkanlığında iseniz, kent ölçeğinde yönetim başarısını da ne kadar çok asfalt döktüğünüz veya kaç ton beton harcadığınız ile ölçmeye başlarsınız. Böyle bir durumda kentin her noktası, insanların soluk almasına izin vermeyen beton binalar, dal-çık'lar, sevimsiz alt-üst geçitler ve doğayla uyumlu olmayan asfalt yollarla dolup taşar.

Kent planlaması, her zaman kulağımıza hoş gelmiştir. Bu konuda çalışan uzmanlarımız var. Ama kent planlaması anlayışının hepimizi içine alan bir şemsiye olduğunu söylemek zor. Bu tespiti Eskişehir için de doğrulayacak pek çok gösterge var. Bugünkü kentsel planlama yaklaşımları, dört duvar bir hapisaneyeye kent halkını tıka basa doldurmaya benziyor. Sonuçta; bireyler olarak bir yandan doğaya yabancılaşırken, yaşamımız da soluk alınamaz hale geliyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir nokta sizin de ilginizi çekiyor olmalı. Bugünkü kent planlaması anlayışı ile bulmaya çalıştığımız her çözüm, kısa sürede yeni bir probleme dönüşüyor. Çözümler üreteyim derken aslında yeni problemler yaratıyoruz. Bunlara 'sorun yaratan çözümler' demeyi tercih ediyorum. Eskişehir özelinde siz de 'sorun yaratan çözüm' örneklerini kolayca bulabilirsiniz.

Bugün yaşadığımız kent sorunlarının ciddi bir bölümünü, artık iyiden iyiye çürümüş olan siyaset sistemimize borçlu olduğumuzu düşünüyorum. Çünkü vatandaşlara ait olması gereken bir kenti, seçim sonrasında belediye başkanlarının insafına bırakıyoruz. Bir anlamda kent olarak görünen yaşam çevremizi seçilmiş belediye başkanlarına emanet ediyoruz. Ama bu durum, bir yazarın ifade ettiği gibi bir emanetten ziyade, bir hibe mekanizmasına dönüşüyor. Biz kaygısızca kentleri başkanlara hibe ediyoruz; belediye başkanları da kent üzerinde kendi talep ve beklentilerini –deyim yerindeyse– talim ediyorlar.

Belediye başkanlarını böyle bir davranış modeline yönelmeye teşvik eden unsurların başında, öncelikle planlama sürecinin katılımcı ve çoğulcu olmayışı geliyor. Bunu kamu kaynaklarındaki katılımı dışlayan süreç takip ediyor. Yerel yönetim plan ve bütçelerinin halk tarafından denetlenemeyişi de eklenince; kentin başkana emanet değil, hibe edilmiş olduğu süreci doğrulanmış oluyor.

Kent planlamasındaki açılımları tam olarak kavrayabilmek için dünyadaki örnekleri yakından izlemek lazım. Mutlu insanların yaşadığı kentlerde planlama ve bütçeleme sürecindeki katılım unsurları kolayca görülecektir. Eskişehir, uygun ekonomik ve sosyal politikalarla bu mutlu kentlerden birisi olabilir.

Bir kent, kendi sosyal aktörlerinin farkında olmalıdır. Bu aktörlerin kentin gelişim, değişim ve dönüşüm süreçlerinde doğrudan yer almasını sağlamalıdır. Bunun sağlanamadığı durumlarda kentte yaşamadan kaynaklanan mutluluğu yükseltmek mümkün görünmüyor.

Eskişehir, katılım açısından pek çok olumlu özelliklere sahiptir. Gerek öğrenim düzeyinin yüksekliği, gerekse kentli kimliğinin başka yerleşimlere göre gelişmiş olması, bu kent için ümitli olmayı sağlayacak niteliktedir. Geriye düşünceleri fiiliyata geçirmek kalıyor.

Kentte Demokrasi

Kentte demokrasinin gelişmesi, tek yönlü çabalarla gelişebilecek bir olgu değil. Bir başka deyişle; sadece yurttaşların ve sivil toplum kuruluşlarının ya da yalnız yöneticilerin çaba göstermesi yetmez. Tüm sosyal aktörler, kentin paydaşları olduğunu benimsemeli ve buna uygun davranış modelini geliştirilmelidir.

Yukarıda sözünü ettiğim ön koşul gerçekleşse bile –yani karşılıklı iyi niyet, saygı ve hoşgörü iklimi oluşsa bile– kentte demokrasinin, katılımcılığın ve çoğulculuğun gerçekleşmesi garanti altına alınamaz. Bu amacın

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

gerçekleştirilebilmesi için uygun araçların ve mekanizmaların bulunması, gerektiğinde yaratılması ve işletilmesi gerekir.

Eskişehir, pek çok başka kente oranla vatandaş ve sivil toplum dinamizmi açısından avantajlara sahiptir. Kenti konu alan kurultaylar, bu amaçla kullanılabilecek mekanizmalardan birisidir. Ne yazık ki; bu konuda Eskişehir’de gerçek anlamda katılımı sağlayan başarılı sivil toplum veya halk kurultayları gözleyemedik. Hızla gelişmekte olan sivil toplum hareketliliğine rağmen yerel yönetimlerin teşvik etmekte ve destek olmakta aynı başarıyı gösterdiğini söyleyemeyiz. Bu veya benzer alanlarda yapılan bazı denemeler de katılımı sağlamakta ve talepleri yeterli biçimde duyurmakta başarılı olamadı. Önümüzdeki dönemde bu alanda iyi örnekler görebilmeyi ümit ediyorum.

Eskişehir’de belediyelerin halkla bir araya geldikleri örnekler arasında belde evleri dikkatimizi çekiyor. Bir başka örnek olarak belediye iletişim merkezlerinin de bazı fonksiyonları yerine getirdiğini görüyoruz. Diğer yandan muhtarlık hizmet binalarının yapılanmasındaki anlayış da değişmeye başladı.

Fakat yukarıda saydığım örneklerin hepsinde; fatura tahsili, muhtarlık işlemlerinin yerine getirilmesi, dar kapsamda bilgi alma ile çok kapsamlı olmayan meslek ve hobi edindirme kursları ve benzeri işlerin ötesine geçilemedi. Örneğin belde evlerinin tam anlamıyla mahalle iletişim merkezlerine (MİM'lere) dönüşümü henüz sağlanamadı.

Bir kentte demokrasinin, katılımcılığın ve çoğulculuğun sağlanabilmesi için tam donanımlı mahalle iletişim merkezlerinin (MİM'lerin) önemli görevler üstelenebileceğini düşünüyorum. Bu merkezleri; mahalle meclisi, yetişkin eğitim merkezi ve danışma – iletişim noktası –hatta sağlık birimi– olarak kullanabilmek gerekli.

1970’li yılların sonlarına doğru popüler olan kavramlardan birisi ‘proje demokrasisi’ idi. Bu kavram ile bir bölgede yapılacak projenin karar süreçlerine sivil toplum kuruluşlarının ve yurttaşların katılımı öngörülüyordu. 1980’li yılların sonlarında ise bu kavram, yerini daha kapsamlı bir proje yaklaşımı olan “Katılımcı Demokrasi, Katılımcı Bütçe” olarak isimlendirilen yönetim tarzına bıraktı.

Halkın belediyelerin yaptığı proje ve faaliyet kararları ile belediye bütçesinin oluşumuna müdahil olması anlamına gelen katılımcı bütçe, pek çok kentte giderek artan bir ilgi görüyor. Birkaç denemeyi bir yana bırakırsak; henüz ülkemizde iyi örnek olarak gösterilebilecek bir uygulama yok. Uzman – başkan yönetiminden yönetişime geçişte katılımcı bütçe uygulamalarını önemli ve değerli buluyorum.

Günümüzde planlama çok kriterli hale geldi. Aynı anda çok sayıda kısıta uymak ve çok sayıda amacı birlikte eniyilemeye çalışmak gerekiyor. Buna ‘çok kriterli karar alma’ diyoruz. Bu gerçek, kendini küreselleşen insan ve toplum yaşamının bir parçası olarak ortaya koyuyor. Çağ bunu gerektiriyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

“Ben, dünkü günde yaşamak –ya da yaşatmak– istiyorum” deme şansımız yok.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi, Türkiye, Eskişehir

“Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi, Türkiye ve Eskişehir” adını verdiğim bu dosyada ülke ekonomisinin –ne yazık ki– hâlâ az ilgi gören küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinden (sanayi KOBİ’lerinden) söz etmek istiyorum. Siyasetçiler ve yöneticiler tarafından hamasî nutuklar atılırken yere göğe sığdırılmayan KOBİ’ler, onlara gerçek anlamda servis yapılması gerektiğinde unutuluyor. Devletin vergi ve prim yükünü, banka kredisi almanın zulmünü ve ihracat yapabilmeyen bürokratik zorluklarını onlar taşıyor; ama onları anlayabilen kurum ve kuruluş sayısı pek fazla değil. (Burada seçkin bir istisna olarak Eskişehir Sanayi Odası’nın Sangem – Sanayi Geliştirme Merkezi isimli, KOBİ’lere yönelik çalışmasını ayırt etmem gerekir.)

KOBİ, küçük ve orta ölçekli işletmeler için kullanılan bir kısaltma. Dünyada 10-250 arasında işçi çalıştıran kuruluşlara bu isim veriliyor. İngilizce’de KOBİ kısaltması SME (small and medium enterprise) ifadesi ile karşılıyor. Bu arada ülkemizdeki işletmelerin pek çoğunun, çalışan sayısı ve iş hacmi açısından KOBİ bile sayılamayacağını söylemem gerekir. Bizdeki işletmelerin önemli bir bölümünün ölçeğini mikro olarak nitelemek gerek.

“Orda Bir ‘KOBİ’ Var Uzakta”

Elimde 2008 yılı içinde yaygın bir aktüalite dergisinin verdiği bir ek var. “Anadolu’nun 100’leri” adını taşıyor. Bir zamanlar “Anadolu Kaplanları” olarak söz edilen, değişik şehirlerde kurulmuş olan orta ve büyük ölçekli işletmelerden söz ediyor. Bu işletmelerin –ya da toplulukların– patronları veya üst düzey yöneticileri ile işletmenin başarı öykülerini kısaca tanıtıyor. Pek çoğu için ciro, ihracat, brüt kâr değerleri ile çalışan sayısı verilmiş. Kısa başarı öykülerinin hepsini dikkatle –biraz da işletmelerimizi olabildiğince tanıyor olmanın verdiği ihtiyatla– okudum.

İlk dikkatimi çeken nokta, Anadolu patronlarına sorulan eğitim konusunda verdikleri cevaplar oldu. Çok sayıda lise, ortaokul ve ilkokul mezunu var. Büyük çoğunluğu erken yaşlarda eğitim sürecini sona erdirerek –henüz çok küçük bir firma olan– baba veya aile işinde çalışmaya başlamış. Bazıları eğitimi bırakmak zorunda kaldığı için üzüntü duyuyor ve bu durumu vurgulayarak dile getiriyor. Eğitimsizliğinin verdiği acıyı çocuklarının okumasını sağlayarak, yaşadığı şehre okul yaptırarak ya da eğitime destek vererek azaltmaya çalışanların sayısı hiç de az değil.

Orta veya büyük ölçekli bir işletme olduktan sonra ikinci kuşa geçebilmiş olanlarda yüksek eğitilmiş patron veya yöneticiler var. Bu grupta lisanstan yüksek lisans ve doktora kadar eğitim düzeylileri görmek mümkün. Okumuş patronlar arasında mühendislik, işletme veya iktisat öğrenimi görmüş olanlar ağırlıklı. Yaptığı işle ilgisi olmayan bir alanda lisans eğitimi almış olanlar da var.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bu tespitlerimden çıkardığı sonuçlardan birisi, Anadolu'da kurulmuş bu işletmelerin neredeyse tamamına yakını 20'nci yüzyılın son yarısında faaliyete geçmiş. İkinci Dünya Savaşı sonrasında esnaflıkla başlayıp daha sonraki yıllarda sanayici olanların sayısı yüksek. Dolayısıyla işletmelerin büyümüş halleriyle ciddi bir bölümü 'birinci kuşak' aile işletmeleri olarak görünüyor. Aynı sayıda olmamak üzere ikinci kuşağa erişmiş olanlar da var. Sonraki kuşaklarla nasıl devam edileceği konusunda bilgi verene rastlamadım. Sadece bir patron, 'aile anayasasını' ima eder biçimde aile meclisi başkanlığından söz ediyor.

Yoktan var olmuş işletme patronlarına en çok sorulan soruların başında bu başarıyı nasıl elde ettikleri gelir. Dergideki tanıtımların hazırlanmasında da böyle bir sorunun var olduğu anlaşılıyor. Birinci nesil ve ilkokul / ortaokul / lise eğitilmiş patronların neredeyse tamamı, başarının çok çalışmaktan ve dürüstlükten geldiğini söylüyor. Pek çoğu babalarının sözlerini ilke olarak benimsemişler. Babasının sözüne karşı çıkarak başarılı olduğunu söyleyenler de var. Bu bağlamda birinci nesil patronların yaşam amaçlarının ve yaşama biçimlerinin ağırlıklı olarak işe yönelik olduğu anlaşılıyor. Bir anlamda kendilerini işe adanmışlar ve başarılarını buna bağlıyorlar. Anadolu'da başarılı olan birinci nesil işletmelerin ciddi bir bölümü Özal dönemi teşviklerinden yararlanmış.

Okumuş olan ikinci nesilde ise başarı daha farklı faktörlere bağlanıyor. Muhtemelen bazı alanlarda danışmanlık ve kurumsal eğitim almış olan ikinci nesil eğitilmiş patronlar planlamadan, bütçeleden, takım çalışmasından, iletişimden ve sosyal sorumluluktan söz ediyorlar. İnsan kaynaklarının önemini vurgulayanlar var.

Anadolu'da henüz pek genç olan bir işletme yapısına sahibiz. Bazıları finansal olarak hızla büyümüş olan bu işletmelerin yönetim ve iş modeli alanlarında da kendilerini geliştirmeye ihtiyaçları var.

Küçük İşletmelerin Büyük Sorunları

Başarı öykülerini okuduğum işletmeler arasında Türkiye'deki en büyük 500 arasında yer alanlar da olmakla birlikte pek çoğu kısaca KOBİ olarak anılan küçük ve orta büyüklükte işletme kapsamına giriyor. Türkiye'deki işletmelerin büyük çoğunluğunun 250 ve altında işçi çalıştıran ve KOBİ kapsamına giren aile işletmelerinden oluştuğunu biliyoruz.

KOBİ'lerle ilgili pek çok önemli özellikten söz ediliyor. Esneklikleri, çeviklikleri, inovasyona ve teknolojiye yatkınlıklarından övgüyle söz ediliyor. Gerçekten ülkede istihdamın çok ciddi bir bölümünü oluşturuyorlar. Ulusal gelirin meydana gelmesinde ve ihracatta önemli katkıları var. Ama işin diğer yüzüne bakıldığında; pek çok sorunu da görmek mümkün.

KOBİ'lerle ilgili yapılan her çalışmada finansman sorunu aşılmaz bir dağ gibi karşımıza çıkıyor. Zaman zaman teşvik paketleri oluşturulsa da finansal olarak KOBİ'lerin gerekli desteği ve katkıyı gördüklerini söylemek mümkün değil. Kredi kuruluşlarının –özelde bankaların– sıkboğaz ettikleri müşteriler

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

arasında KOBİ'ler başı çekiyor. Siyasal iktidarlar da KOBİ'lerin finansal sorunlarını çözmekte pek girişimci ve cesur davranmıyorlar.

KOBİ'ler konusunda dikkat çeken bir diğer noktanın KOBİ ölçeği olduğu anlaşılıyor. KOBİ'lerin birleşmeler veya işbirlikleri yoluyla daha büyük ölçeğe taşınmaları gerekiyor. Ne yazık ki; bu noktada da karşılıklı güven konusuna takılıyoruz. Ayrıca birlikte iş yapma anlayışının gelişmemiş olmasının sıkıntıları da çekiliyor. Gelişmiş ülkelerde çözüm olarak sunulan kümelenme ve ortaklaşa rekabet gibi öneriler ve uygulama denemeleri sıklıkla gündeme getirilmekle birlikte henüz ülkemizde başarılı örneklerin sayısı yüksek değil.

Yanlış bir iki-yönlü saplantı içindeyiz. KOBİ patron ve yöneticileri kendi işlerini iyi bildikleri düşüncesiyle işletme körlüğü içinde olmayı sürdürüyorlar. Diğer yandan yenilikçiliği ve ar-ge'yi KOBİ'lere taşıması gereken kesimler henüz KOBİ'lerle aynı dili konuşmayı öğrenemediler. KOBİ'ler ar-ge ve yenilikçilik için kaynak sıkıntısı çekerken, KOBİ'lere bilimsel ve teknolojik bilgi taşıyacak olanlar da düz eğitimlerle –ya da KOBİ'lere kayıtsız kalarak- günü idare ediyorlar. Sanayi ile üniversiteleri, araştırma kuruluşlarını ve kurumsal danışmanları iç içe geçirecek, mevcut olandan daha farklı mekanizmalara ihtiyaç var.

İşletmelerin kalıcı olmaları ve büyüebilmeleri için katma değer elde etmeleri gerekiyor. Bugünün sert rekabet ortamında bunun iki yolu var. Birincisi markalaşmak, ikincisi yenilikçi çözümler üretmek. Markalaşmak KOBİ'ler için pek ucuz çözümler değil. Yenilikçilik (inovasyon) ise KOBİ'leri farklılaştırmak için daha iyi bir seçenek olarak duruyor. Ama bu kültürün KOBİ'lerde oluşması gerekiyor. KOBİ yönetici ve patronları ise krizlerle boğuşmaktan ve günlük nakit ihtiyaçlarını çözmeye çalışmaktan yenilikçiliğe zaman ve akıl gücü ayıramıyorlar.

KOBİ'lerin önlerindeki ağır sorunları kendi başlarına çözmelerini beklemek haksızlık olur. Oluyor da. KOBİ'lerin sadece finans alanında değil, kurumsallaşma, yönetim becerilerini geliştirme, yeni ürün ve pazarlar bulma, tasarım yapma ve benzeri konularda da desteğe ve kaynağa ihtiyaçları var. Ülkenin kalkınması konusunda kaygı duyan herkesin aklının bir köşesinde KOBİ'lerin sorunları ve çözüm ihtiyacı olmak zorunda.

Başarılı Küçük İşletmelerin Sırrı ne?

Anadolu'da başarılı olan KOBİ'lerin –ki; buna daha büyük olanlarını da ekleyebiliriz– patron ve yöneticilerine sıklıkla sorulan sorunların başında başarılı olmalarını sağlayan nedenler gelir. Bu konuda yapılan araştırmalar KOBİ'lerin başarılarının arkasında uzun uğraş ve çabalar olduğunu gösteriyor. Başarılı patronların başarı öykülerini dürüstlüğe ve yoğun çalışmaya bağladıklarından söz etmiştim. Bu noktada; firma patronlarıyla işletmelere dışarıdan bakanların görüşleri arasında bir çakışma olduğunu görüyoruz.

Başarılı Anadolu kaplanı KOBİ'lerin bir diğer özelliği, işletmelerini ilk kurdukları aşamada banka kredisi kullanmamalarıdır. Genel olarak ilk yatırımlar, bireysel sermaye veya ailenin kaynakları kullanılarak yapılmış.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Kredi kullanılmamasının nedenleri arasında bankalara karşı güvensizlik, ülkede sıklıkla tekrarlanan krizler, girdi maliyetlerindeki belirsizlikler, yüksek faiz oranları ile kısa vadeli borçlanmaya zorlama etkili olmuş. Gelişmiş ülkelerde kredi kullanımı ile sınıai büyümenin paralel gitmesine karşın, Anadolu Kaplanları riski düşük düzeyde tutmak için işe küçük ölçekli ve öz sermayeye dayalı olarak başlamayı tercih etmişler; fakat aynı nedenlerin olumsuz bir sonucu olarak yüksek maliyetleri yüklenmek zorunda kalmışlar.

Başarılı KOBİ'lerin pek çoğunda görünen bir diğer özellik, işe başlarken girişimcilerin sektörü ve ilgili piyasayı iyi tanımalarıdır. Konunun detaylarına bakıldığında; bu KOBİ'lerin müşteri talep ve beklentilerini, pazarda var olan rakiplerin özelliklerini ve mevcut ürün ve hizmetlerin niteliklerini iyi bildikleri anlaşılıyor.

Bu konuyu ele aldığım önceki bir yazıda ilkökul / ortaokul / lise düzeyinde eğitim almış girişimcilerin hızla üniversite eğitimlilerle yer değiştirmeye başladığından söz etmişim. Lise ve öncesi eğitilmiş kurucuların başarılarında yüksek girişimcilik özelliklerinin etkili olduğu ortaya çıkıyor. Diğer yandan ortaokul ve lise katmanında meslek okulu çıkışlı girişimcilerin kamu kurumlarında edindikleri iş deneyimini daha sonraki dönemde kendi işlerine taşıdıkları gözleniyor.

Birden fazla girişimci ortağın bulunduğu başarı öykülerinde dikkati çeken noktalardan birisi teknik işlerle satış ve pazarlamanın farklı ortaklar tarafından işbölümü halinde yürütülmesidir. Böylece farklı yetkinlikler başarılı biçimde yaşama geçirilmiş.

KOBİ'lerin daha büyük işletmelere göre üstünlüğü esnek, çevik ve yenilikçi olabilmeleridir. Anadolu'nun başarılı işletmelerinde de bu niteliğin mevcudiyeti gözleniyor. Giderek daha fazla KOBİ'nin teknoloji, yapılanma ve pazarlama alanlarında yenilikçilik (inovasyon) ve ar-ge kapasitelerinin geliştiği açıkça görülüyor.

Bitirmeden önce; başarılı KOBİ'lerin bunu –farklı yol ve nedenlerle de olsa– dört farklı yolda elde ettiklerini kavıyoruz. Bunları 1) genelde iç pazarda olmak üzere rekabet üstünlüğü, 2) büyük ölçekli şirketlerin güven veren ve süreklilik sağlayan tedarikçilik, 3) 'bir şekilde fark edilen' bir niş pazarda ithal ikamesi sağlanması ve 4) 'rakipler tarafından fark edilmemiş' yeni niş pazarlar yaratılması (pazar boşluklarının fark edilmesi) olarak sıralayabilirim.

Dünya'da KOBİ'ler üzerine yapılmış pek çok çalışma var. Türkiye'de yapılmış akademik çalışma sayısı da hızla artmaya başladı. Ama bu genel tespitlerin yapılması sorunların çözümü için yeterli olmuyor. Bu alanda uygulamalı çalışmalara ihtiyaç var.

KOBİ Neredeyse Sorun Anlamına Gelir Olmuş...

"Anadolu Kaplanları" olarak isimlendirdiğim Anadolu'da yerleşik KOBİ'lerin çok sayıda sorunları var. Bu problemlere yönelik olarak yazılmış pek çok doküman ve yapılmış çok sayıda toplantı olduğunu söylemek mümkün. Ama

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

İşin çözüm yönüne bakınca; KOBİ'lerin ciddi anlamda yalnız kaldıkları da bir başka gerçek.

Son yıllarda yerel yönetimlerin öneminin kentlerde kavranmaya başlamış olmasına rağmen; gerek merkezî yönetim ve yerel birimleri gerekse yerel yönetimlerin KOBİ'lerin sorunlarını çözme konusunda pek gayretli olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle bazı yerel yöneticiler, kenti bir 'turistik vitrin' haline getirme takıntılarının devamı olarak sanayiye 'tu-kaka' olarak görmeye başlamışlar. Eskişehir Sanayi Odası (ESO) gibi farklılaşabilmiş bazı meslek odalarının dikkat çeken çalışmaları bir yana; meslek örgütleri ile iş dünyası kuruluşları da konu hakkında çok fazla çaba üretmiyorlar. İşin özü, konuyla ilgili herkes KOBİ'lerin yaşadığı zorluklardan şikâyet ediyor ama çözüm için gerçek anlamda elini uzatana rastlamak pek kolay değil. Öncelikle yerel yönetimlerin başta sanayi sektöründe bulunanlar olmak üzere KOBİ'lerin sorunlarının çözümüne daha yakın olmaları gerekiyor.

KOBİ'lerin en önemli sorunları arasında konuşlandıkları yerlere ilişkin sorunlar geliyor. Pek çoğunda ulaşım bir sorun olmaya devam ediyor. Özetle; KOBİ'ler için kuruluş yeri olarak belirlenen bölgelerin sorunlarının çözümleri konusunda daha fazla gayretli olmak gerekiyor.

İlgisizlik ve kayıtsızlığı bir yana koyarsak; KOBİ'lerin en önemli sorunlarının başında finansmanın geldiğini bilmeyen yok gibi. Bankacılık sektöründe ya da kredi ve hibe verme alanlarında yapılan yeni düzenlemeler, KOBİ'lerin finansmana ulaşmada zorluklarını artırmaktan öteye geçmiyor. Bankaların yeniden yapılanması yönündeki çalışmalar, bu kuruluşların KOBİ'lere ilişkin yaptırımlarla birlikte faiz oranlarını yükseltmesine, vade sürelerini kısaltmasına ve kredi şartlarını ağırlaştırmasına neden oluyor. Kamu yönetimi, kendi sorunlarını çözmeye ve ülkenin makro göstergelerini iyileştirmeye 'çalışırken', KOBİ'leri ya unutup ya da günah keçisi olarak kullanıyor. Belki de günah keçisi veya şamar oğlanı tezini daha doğru kabul etmek daha mümkün; neden dersiniz, başta kayıtdışı olmak üzere sorunların odağında KOBİ'leri gören bir mali denetim anlayışı var.

Gerek kamunun gerek akademik çevrelerin gerekse sektör kuruluşlarının sorunları tespit yaklaşımını izlediğimizde; doğru ifadeler ortaya konduğunu görüyoruz. Ama iş, sorunların çözülmesine geldiğinde, KOBİ'ler yokmuş gibi davranılmasını anlamak mümkün değil. Başka kümelenme, ar-ge ve inovasyon teşvikleri olmak üzere Batıda iyi örneklerini gördüğümüz pek çok uygulama 'dostlar alışverişte görsün' anlayışının ötesine geçemiyor. Son dönemde kriz veya başka bahanelerle KOBİ'lere aktarılacak finansal kaynakların musluğunun kısılmış olması bunun en net göstergelerinden birisi olarak görünüyor. Bilimsel ve teknolojik özellikleri ile hakem heyetlerinden kabul görmüş projelerin ödemelerinin aylardır yapılmadığını ne yazık ki pek fazla kişi bilmiyor.

KOBİ'lerin sorunlarının gerçek çözümleri için yeni mekanizmalara ve yeni anlayışlara ihtiyacımız var. Üniversite ve sanayi ilişkilerinde daha fazla uygulamaya yönelik daha etkin ve verimli yöntem ve araçlar gerekiyor. KOBİ'lerin yükselişini sadece ar-ge desteklerine ve genel nitelikli eğitime

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

bağlamak mümkün değil. Genelde ekonominin özelde sanayinin sorunlarını tespit edip bunları üniversite ve ar-ge merkezleri ile buluşturacak, buradaki çözümler için KOBİ'lere kanallar açacak yeni yapılanmalar gerekli. Ülkemizde KOBİ'ler hak ettikleri ilgi düzeyine ulaştıklarında ekonomiyle ilgili pek çok sorunumuza çözümler bulmaya başlamış olacağız.

KOBİ'lerin Gündemi: Kriz

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'lerin) ciddi bir bölümü şu sıralar soluk almakta zorlanıyor. Bunda küresel krizin baskıları yanında ülke ekonomisinin de bir türlü düze çıkamayan şartları var. Ama KOBİ'lerin mevcut sorunlarını sadece küresel ve ulusal koşullara bağlamak mümkün değil. Sorunların kaynağında büyük oranda siyasal iktidarların ve bürokrasinin ilgisizliği ile konunun ölçeğini doğru kavrayamayışları da var.

KOBİ'lerin yaşadıkları sorunların bir diğer önemli kaynağı, ülkemizde KOBİ büyüklüğünün hayli küçük olmasıdır. Son dönemlerde kümelenme ve birleşme konularının sıklıkla dile getirilmesinin arkasında bu gerçek bulunuyor. Diğer yandan bir diğer önemli konu, KOBİ'lerde –genel anlamda– ciddi yönetim sorunları bulunmasıdır. Üretim alanında zor koşullara rağmen pek çok engeli aşabilen KOBİ patron ve yöneticileri, işletme yönetimi söz konusu olduğunda aynı başarıyı gösterememekteler.

Genel anlamda yönetim başarısızlığı olarak isimlendirebileceğimiz problemler manzumesinin unsurlarından birisini planlanmış bir büyümeyi hedeflememek oluşturuyor. Bir büyüme planı olmadığından; ciro, istihdam ve katma değer (kârlılık) gibi konularda öngörüler bulunmadığından başarıyı elde etmek tesadüflere kalıyor. Pek çok KOBİ'de firmanın ekonomik göstergelerine erişmek mümkün değil. Dolayısıyla patron ve yöneticilerin de bu göstergelere ilişkin değerlerden haberleri yok. Bu açıdan bakıldığında; KOBİ patron ve firmaları açısından işletmeyi sürdürmek üretim ve çok kısa vadeli nakit akışı olarak görünüyor. Sonuçta ise büyüme hedefleri ve sürdürülebilirliği olmayan bir KOBİ ortaya çıkıyor.

Bir KOBİ'yi başarılı kabul edebilmek için bakılması gereken unsurlardan birisi söz konusu KOBİ'nin ihracatı, ihracat potansiyeli ve ithalatın ikamesine koyduğu katkıdır. Dolayısıyla kısa ve orta vadede ihracat yapmasa bile ihracatı ya da ithal ikamesini hedefine koymayan, sadece iç pazarla yetinme çabasında olan bir KOBİ'nin büyümesi ve sürdürülebilirliği kuşkuludur.

Son zamanlarda KOBİ'lerle birlikte en çok anılan kavramların başında ar-ge ve inovasyon (yenilikçilik) geliyor. Fakat ülkemizdeki KOBİ ölçeğine bakıldığında; bu iki kavramın KOBİ'lerin yapısına uygunluğu tartışılabilir. Şu anki şartlar itibarıyla ne KOBİ'ler ar-ge'yi içselleştirebilecek ne de ar-ge yapabilecek yetkinlikte görülüyor. Bu konuda KOBİ'lerin kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç var. Ar-ge ve inovasyon olgularına “KOBİ yapar, biz destekleriz” şeklinde bir politikayla yaklaşmanın şu an için yeterli olmadığı kanaatindeyim.

Eğer ekonomiden söz ediyorsak; her iş para kazanmalıdır. Bu nedenle diğer işletmeler için olduğu gibi KOBİ'ler için de hedef yüksek katma değer ve

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

kârlılık oranlarına erişmektir. Bu da KOBİ'lerin geliştirmesi gereken pek çok yetkinliğe bağlı bir konudur. Bu bağlamda fikrî mülkiyetten inovasyona, yönetim becerilerinin geliştirilmesinden planlamaya, bütçelemeden insan kaynakları yönetimine kadar pek çok unsuru içermek zorundadır.

Günümüzdeki rekabet koşulları, 20'nci yüzyılın sahip olduklarından çok daha farklıdır. Bu nedenle KOBİ'ler sorunları saptamak veya şikâyet etmekten çok daha geniş ve derin boyutlarda değerlendirilmek zorundadır.

Önce Sanayiye İnanmak Gerek...

Öncelikle –ve özellikle bazı yerel yöneticiler tarafından– yanlış kavranıldığına inandığım bir noktayı vurgulayarak başlamak isterim. Eskişehir'in ekonomik yönden gelişmesinde en önemli yerlerden birisi sanayi olacaktır. Mevcut Eskişehir ekonomisi bu gerçeği henüz tam anlamıyla kavramasa da konjonktür ve dışsallıklar, Eskişehir'e böyle bir misyon yüklemektedir. Hiç kuşkusuz; Eskişehir'in geleceğinde eğitim ve öğretim hizmetleri ile kent turizminin önemli bir yeri olacaktır; ama bu olgu, Eskişehir sanayisinin halen yüklendiği ve gelecekte daha büyük oranda edineceği misyonu dışarıda bırakmaz. Dolayısıyla şehrin geleceğinde sanayi ile kent turizmini, eğitim ve öğretim ile ticareti birlikte ve birbirine eklemleyerek düşünmek gerekir.

Eskişehir'in bugün ulaşmış olduğu noktada 20'nci yüzyılın ilk yarısında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmış sınaî kamu yatırımlarının önemli bir yeri var. Bu kuruluşlar sayesinde başta Organize Sanayi Bölgesi olmak üzere şehrin değişik alanlarında yetenekli sanayi işletmeleri yer alıyor. Ama ne yazık ki; bu şehir, pek çok konuda gösterdiği ilgiyi sanayiye yöneltmekte eksikli ve zayıf kaldı. Sanayi dünyasının kişi ve kuruluşları 'kendi yağları ile kavrulur' kendi çabalarıyla Eskişehir sanayisini önemli bir noktaya taşıdılar.

Eskişehir'deki sınaî işletmeleri yakından izleyenler, bu kuruluşlarda gerçekten yetenekli ve yetkinlikleri olan çok sayıda teknik elemanın yer aldığını bilirler. Fakat işin yönetim ve finans boyutlarına gelindiğinde; bu işletmeler ciddi sorunlar yaşıyorlar. Bu problemler sadece işletmelerin sahipleri ve yöneticileri tarafından aşılabilecek boyutları aşıyor. Eskişehir'in 2000'li yıllarda çok daha önemli fırsatlarla karşılaşmasını öngördüğüm sanayi işletmelerine, şehrin siyasetinden yerel yönetimlerine, bürokrasisinden sivil toplum kuruluşlarına kadar daha etkin bir sahiplenme olması gerekiyor.

Sanayinin kent tarafından sahiplenilmesi konusundaki eksiklikleri teşvik uygulamaları ile örnekleyebiliriz. Son olarak gündeme gelen teşvik uygulamalarında Konya ve Kayseri'nin gördüğü 'iltifatı' dikkate aldığımızda; Eskişehir'in siyaseten sahiplenilme anlamında pek başarılı olduğunu söylemek zor. Şehrin güç odakları farklı siyasi görüşlere sahip olabilirler; ama kentin sorunları gelecekte gücü elinde tutacak olanlar için de geçerli olacaktır. Bu nedenle Eskişehir'in başta ekonomik olmak üzere problemleri, bu kentte yaşayanlar olarak hepimizi yakından ilgilendiriyor.

Avrupa Birliği ülkelerinde bölgesel kalkınma ajansları ile ilgili olarak yapılan bir araştırma, bu ajansların çalışmalarının bölgesel kalkınma farklarını büyüttüğünü gösteriyor. Bir başka deyişle; küreselleşmenin öne çıkardığı

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

kentler arasındaki rekabet giderek sertleşiyor. Doğru önlemleri almakta ve gerekli sahiplenmeyi gerçekleştirilmede başarılı olamayan şehirler ve bölgeler, yarışta daha da geri düşüyorlar. Bir benzetme yaparsak; yükselen sular kentte herkesi yükseltiyor; düştüğünde ise yüksekte kalan hiç kimse olmuyor. Eskişehir kaybetmeye başladığında bu inişte bu kentte yaşayan herkes kaybedecektir.

Marka niteliklerine sahip bir kentte yaşamak için o kentin çok boyutlu olarak gelişmesine katkı vermek gerekir. Bazı kentler bazı özellikleri ile öne çıkar. Dünyada turizm veya sağlık ya da sanayi özellikleri ile öne çıkan kentler var. Ama bu görünüm, o kentlerin diğer alan ve sektörlerde gelişmiş olmadığını göstermiyor. Dünyanın gelişmiş kentleri incelendiğinde; bunlarda bazı yanların öne çıkmasına rağmen çok boyutlu bir gelişmenin söz konusu olduğu görülür.

Özetle; başta bazı yerel yöneticiler olmak üzere kentin yerel güç odaklarının Eskişehir'in sanayi sektörlerine ve alanlarına 'üvey evlat' muamelesi yapmaktan acilen vazgeçmesi ve sanayinin Eskişehir'de yarattığı –ve gelecekte büyüyerek yaratacağı– katma değeri fark etmesi gerekiyor. Eskişehir, kendini bir 'sanayi kenti' olarak da geleceğe hazırlamalıdır.

Sanayi, Eskişehir'in Neredesinde?

Bir kurum veya kuruluşun ana stratejileri olmadan alt alan ve birimlerine ait strateji ve hedefleri olamayacağına inanırım. Örneğin bir işletmenin insan kaynakları stratejisi, o şirketin –misyona ve vizyonu yanında– ana stratejilerine uygun olmak zorundadır. Bir ana strateji kümesi oluşturulmadan alt stratejileri ve hedefleri oluşturmak –çoğu zaman– anlamsız ve değersizdir.

Ne yazık ki; Türkiye için geliştirilmeye çalışılan sanayi stratejileri kâğıt üzerinden öteye geçemiyor. Bu nedenle bir bölgenin veya ilin sanayi stratejisinin eklemlenebileceği reel bir strateji kümesi bulmak mümkün olmuyor. Bu da bölgesel ve yerel kalkınma konusunda gayretli olmak isteyenler için ciddi bir engel oluşturuyor.

Böyle bir durumda ne yapılmalı? Belki de tüm dengelim beklentisi olmak yerine bölgelerin ve illerin kendi çalışmalarını oluşturarak bir tümevarım aramaları gerekiyor. Vizyon 2023 (Tübitak) gibi bugüne kadar yapılmış çalışmalar da önümüzü aydınlatmak açısından yararlı olabilir. Ama Eskişehir gibi bir ilin kendi ekonomisi ve sanayisi konusunda başarılı adımlar atabilmek için bazı koşulların oluşmasına gerek var.

Birinci gerek şart, ilin kapsamlı bir analizinin yapılması ile başlıyor. Ne yazık ki; ekonomimizi oluşturan veya çevreleyen unsurlarla ilgili fazla bilgiye sahip değiliz. Elimizde mevcut olanlarında geçerliliği kuşku götürür. İl hakkında bir envantere ve analize sahip olduktan sonra bir kavramsal çerçeve oluşturulması gerekiyor. İşte; bu envanter, analiz ve kavramsal çerçeveye bağlı olarak bir sürdürülebilirlik ve büyüme stratejisi oluşturulmalı.

Bir vizyon ve stratejinin etkili ve verimli olabilmesi için güçlü bir sahiplenme duygusu yaratılmalıdır. Sahiplenmenin beklenen ölçüde olması için de vizyon

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

ve stratejinin paylaşılmış olması gerekiyor. Basit olarak söylersem; o bölgede veya ilde iş yapan herkes, geleceğin nasıl oluşacağına ilişkin bilgi ve fikir sahibi olabilmelidir.

Büyük bir alanı veya insan topluluğunu ilgilendiren bir sorundan söz ediyorsak, sürecin içine katmamız gereken paydaşlar var demektir. Bu paydaşlar kimi zaman kurum ve kuruluşlar bazen ise sıradan hane halklarıdır. Bu nedenle geliştirilen vizyon ve stratejinin bütüncül –tüm paydaşları kapsayan– bir özelliğe sahip olması gerekir.

Yaşadığımız çağın en önemli kavramlarından birisi sürdürülebilirlik olgusudur. Bir başka kavram demeti ise izlenebilirlik, saydamlık, hesap verebilirlik ve sosyal sorumluluk olarak söylenebilir. Bu nedenle bölge veya il ölçeğinde yapılan tüm çalışmaların kurum, kuruluş ve kişiler açısından bu saydığım özelliklere sahip olması kaçınılmazdır. Kapalı kapılar arkasında, halk adına iş yapıldığı dönemleri geride bırakmalı hayli zaman oldu. “Bizde hâlâ kapalı kapılar arkasında olmaya devam ediyor” dersiniz bu durum, bizlerin geçmişi yaşamaya devam ettiğinin iyi bir göstergesidir diyebilirim.

“Yapılsın, edilsin” ya da “yapılmalı, edilmeli” demeyi ve işin içinden sıyrılmayı pek severiz. Bu yaklaşım, sorumluluk almadan işi rafa kaldırmanın ama bunu yaparken de konuşuyor olmanın iyi örneklerinden birisidir. Hâlbuki bir strateji sorumluluklar, fonksiyonlar ve görevler topluluğu demektir. Bu nedenle bir stratejinin oluşmasını hedefler, planlar ve programlar takip etmek zorundadır. Bu ülkenin “–meli, –malı” ile yol alamayacağını şimdiye kadar öğrenmiş olmamız gerekiyor. Bir de; kentler arası rekabette herkesin yaptığı veya yapmadığı önce kendine...

Bitirirken

2005 yılı ortalarında şunları yazmışım: “Eskişehir bir kalkış (take-off) noktasına doğru ilerliyor. Bunun bir kabul değiştirme noktası olduğunu söyleyebiliriz. Eskişehir, geleneksel bir Anadolu kenti olmaktan bir metropol olma yoluna çıkmış görünüyor. Bu süreçte de KOBİ’lerin özel bir yeri ve önemi olacağından hiç kuşku yok.” Şimdilerde ise bu süreç hızlanmış görünüyor. İşte; bu nedenlerle Eskişehir sanayisine ve KOBİ’lerine daha fazla sahip çıkmamız gerekiyor.

En Büyük, Futbol...

Eskişehirspor, 2007–2008 sezonunun sonunda, uzun sayılabilecek bir aradan sonra bizim futbolun süper ligine yeniden yükseldi. 2008–2009 sezonu, özellikle son haftalara doğru takımın ligdeki varlığını koruması açısından sıkıntılı geçti; ama şehrin gözbebeği futbol takımı, son bir gayretle süper ligde kalıcı olmayı başardı. Takım, süper lige bu seferki çıkışının ikinci sezonunda ilk haftalarda puan yönünden tatminkâr bir görünüm verdi. 2009-2010 sezonundaki gelişmeleri izleyip göreceğiz.

Bugün bir endüstri haline gelmiş futbolun, Eskişehir'in ekonomik yaşamına olumlu katkılar yaptığına kuşku yok. Bu arada kentin futbol takımının, ülkenin en üst liginde bulunmasının bir maliyeti olduğunu da unutmamalıyız. Ekonomik açıdan bakıldığında; bu maliyetin uzun dönemli kalıcı başarı ve yeniden yapılanma ile karşılanıp bu sektörün kent ölçeğinde kendi kendini yaşatır hale gelmesi gerekir.

Eskişehirspor'un süper ligde kalıcılığına ve başarısını ortalamanın üstünde tutmasına kısa, orta ve uzun olmak üzere üç farklı zaman diliminde bakmak gerekir. Bunlardan ilki, bir sezon diyebileceğimiz kısa dönemle ilgilidir. Kısa dönem önlemleri arasında ise –kent ve kulüp ekonomisinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar da dikkate alınarak– kentin futbol için ayırabileceği kaynaklarla 'ekonomik ve yeterli' bir kadro oluşturmak geliyor. Son birkaç yılda süper ligde başarı ve başarısızlık deneyimlerini izlediğimizde; kaynakları ekonomik kullanmanın önemini daha iyi kavriyoruz. Yakın sezonlar için ilk hedef, sıkıntısız biçimde ligde kalmayı sürdürüp sonraki 2–5 yıllık orta dönem için gerekli hazırlıkları yapabilmektir.

Kısa dönemde başlatılması gereken çalışmalardan ikincisi, Eskişehirspor'un orta ve uzun vadede kalıcı ve başarılı olmasını sağlayacak stratejilerin üretilmesi olmalı. Böyle bir çalışma ile üretilen temel stratejilere dayalı orta ve uzun dönem için vizyon ile faaliyet programları hazırlanmalı. Futbolun çok sert bir rekabet alanı haline dönüştüğü ve bir sportif etkinlik olmanın ötesine geçerek bir endüstriye dönüştüğü çağımızda bir futbol kulübünün de 'stratejik planlama ve bütçeleme' olmadan düşünülmesi mümkün değildir.

Günümüzde özellikle profesyonel ligler ölçeğindeki bir futbol kulübü, bir amatör sportif faaliyetler manzumesi gerçekleştiren bir kuruluş olmaktan çıkmış; bir ekonomik işletme haline dönüşmüştür. Bir ekonomik işletmenin ise iki temel amacı vardır. Birincisi, ağırlaşan rekabet ortamında ayakta kalmak ve büyümeyi sürdürmek; ikincisi ise kârlılığını sürdürerek katma değer sağlamaktır. Bir futbol kulübünü bir ekonomik işletme ile tam olarak eşdeğer tutamasak bile; Eskişehirspor'un sürdürülebilirliğini kendi ekonomik şartları ile gerçekleştirmesini sağlamak gerekir. Bu da sağlam bir yapılanma – organizasyon, kaynak ve iş modeli olarak kurumsallaşma– ile stratejik planlama ve bütçeleme anlayışına geçilmesini zorunlu kılar.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir noktaya özellikle dikkat etmek gerekir. Futbol takımına aktarılan maddi kaynakların çok daha büyük olduğu kentlerde dahi sportif başarı sürekli olamamaktadır. Ülkenin yaşadığı krizler futbol endüstrini doğrudan olumsuz etkilerken; kulüpler hatalı yönetim yaklaşımları nedeniyle ciddi kayıplara uğruyorlar. Demek ki; futbolda başarıyı sadece para toplayarak oyuncu alıp sezonluk başarı elde etmeye indirgememek gerekir. Pek çok diğer kent takımlarında olduğu gibi; ne Eskişehir'in ne de Eskişehirspor'un sürekli 'kent maddi kaynakları' tarafından finanse edilerek kalıcı başarıya ulaşması mümkün değildir. Eskişehirspor, 'hayırseverler ile becerikli ve meraklı yöneticilerin' katkılarının ötesinde kurumsal başarıya ulaştıracak bir 'çok fonksiyonlu' yapıya dönüşmek zorundadır.

Ülke futbolunda sportif başarıları ile bir efsane olarak anılmaya devam eden Eskişehirspor'un, bu geleneği yeni bir vizyon, yenilenmiş yapılanma, iş yapma modelleri ve yönetim anlayışı ile devam ettirmesini gerekiyor.

Katma Değerli Futbol

Giderek daha fazla futbolcumuzun yabancı ülkelerde oynamaya başladığı dikkatinizi çekmiştir. Türk kökenli olup bir başka ülke tabiiyetinde olanlardan (örneğin Almanya tabiiyetindeki Türklerden) söz etmiyorum. Bu ülkede doğmuş ve 'birinci elden' TC kimliğine sahip olan yerli futbolcularımız, her geçen yıl yabancı futbol liglerinde daha fazla yer almaya başladılar. Bu tür konuları genelde bir 'millî gurur' vesilesi yaptığımız gibi; yerli futbolcularımızın yabancı liglerde oynaması ile kendimize övünç payı çıkarıyoruz.

Futbol liglerimizin niteliği ve takım oyunu temelinde spor kalitemiz tartışılır olsa da; 70 milyonluk Türkiye'nin her geçen gün daha yetenekli sporcuları alanlara sürmesi şaşırtıcı değildir. O zaman üstün nitelikli futbolcularımızın yabancı takımlarda yer almasında bizi şaşırtan nedir? Başta Avrupa'dakiler olmak üzere daha fazla maddi ve manevi imkân bulabilecekleri yabancı takımlarda yerli sporcularımızın üstün başarıları imza atacaklarından kuşkum yok.

Şimdi şu soruyu cevaplayalım. Bütçeleri ve çok yönlü etkinlikleri ile her biri bir endüstri devi haline gelmiş olan yabancı futbol takımları neden yerli futbolcularımızı tercih etmeye başladılar? Bunun için birkaç neden sayabiliriz. Birincisi; son yıllarda Türkiye'nin Batıdaki imajı eski yıllara oranla değişti. Küreselleşme sürecinde Türkiye'ye verilen ve bizim de oynamayı kabul ettiğimiz 'yeni rol', her şeye rağmen Batıda biraz daha 'sevimli' görünmemize neden oldu. İkincisi; Türkiye'de futbolun gördüğü ilgi ve yarattığı maddi imkânlar daha fazla genç insanın bu spora yönelmesine neden oldu. Türkiye'nin oyuncu envanteri zenginleşti. Üçüncüsü; ülkemizde daha iyi futbolcu yetişmesi için takım ve altyapı bazında bazı iyileşmeler oldu. Dördüncüsü ve en önemlisi ise yerli futbolcularımızın transfer ücretleri, Batılı ülke standartlarına göre çok düşük. Aslında; yerli futbolcular Türkiye'de Batıda alacaklarından çok daha fazla transfer ücreti ve prim kazanıyorlar. Yabancı takımlar ucuz olduğu için oyuncularımızı tercih ederken, futbolcularımız da prestij, ün, küresel başarı ve standartları daha yüksek bir sosyal yaşam adına diğer ülkelere transfer oluyorlar. Son olarak; Türkiye,

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

futbol endüstrisi açısından gelecek vadeden ('emerging market' denen türde) bir Pazar niteliği kazanmaya başladı.

Futbol bir endüstri ise çağın koşulları uyarınca bu sanayinin en önemli unsurlarından birisi tedarik sistemidir. Futbol endüstrisinin tedarik sisteminde ise en değerli (ve en çok katma değer yaratan) unsur ise futbolcudur. Kaliteli ve uzun vadede umut veren oyuncunun düşük maliyetli olarak transfer edilmesi, oyunuyla katma değer üretmesi ve ardından yüksek bir transfer ücreti ile bir başka takıma gönderilmesi futbol endüstrisi tedarikçiliğinin önemli bir yönünü oluşturur.

Konuya bir de 'ürün yaşam döngüsü' kavramı açısından bakalım. Bir ürün tasarlanır, üretilir ve pazara sunulur. Olağan şartlarda ürünün satışları giderek yükselmeye başlar. Satışın maksimum hacme ulaştığı yer, bir anlamda doygunluk noktasıdır. Doygunluk noktası, ürünün yaşlanıp verimsizleşmeye başladığı noktadır. Bu noktadan sonra ürün satışları düşer. Futbol endüstrisi, bir futbolcunun kalite değerine de bu mekanizma ile bakar. Bu sanayinin mantığını iyi anlamış ve bu ekonominin kurallarıyla işleyen bir takım, futbolcuyu o en yüksek değer noktasına varmadan elde etmek (tedarik etmek) ister. En üst noktada gerekli katma değeri elde eder ve en yüksek verim noktasından bir süre sonra elden çıkarır. Ülkemizde futbol takımları ile Batıdaki 'endüstriyel' takımlar arasındaki (bizim aleyhimize olan) en önemli fark budur.

Yukarıdaki çerçevede; bir insan olan futbolcunun herhangi bir 'emtia' gibi ele alındığı dikkatinizi çekmiştir. Ama günümüzde dünya ekonomik sisteminin bir sporcuya bakışı ile herhangi bir ürüne bakış açısı arasında bir fark yoktur. Kapitalizm, her şeyi metalaştırır. Ekonomik sistemin bakış açısından önemli olan, neyin katma değer ürettiği ve neyin üretmediğidir. Bu çağda ayakta kalmak isteyen (birey, firma, kuruluş veya ülke), bu oyunun kuralının böyle olduğunu iyi kavramak zorundadır. Aksi takdirde hüsrana uğramak kaçınılmazdır.

İşin Aslı: Ekonomi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan "Yerli Malı Yurdun Malı; Her Türk Onu Kullanmalı" kampanyaları, 1970'li yılların sonlarına kadar sürdü. Ülkenin içe dönük bir kalkınma gayreti içinde bulunduğu bu dönemden ilkokulda kutladığımız "Yerli Mallar Haftası" etkinlikleri geçmişimizde birer anı olarak kaldı. 24 Ocak 1980 ekonomik kararları, sadece yerli mal kullanma çabalarının sonu olmadı; o zamana dek Cumhuriyet kuşağının bir özelliği olan 'tasarruflu yaşama' alışkanlığına da son verdi. Ülkemizin 1980 sonrası tarihi, Türkiye'nin ilk kez dışa açılma ve dünya ekonomisi ile bütünleşme dönemi olmakla birlikte; bir 'aşırı tüketim toplumu' dönüşmeye (hiç kuşkusuz, dönüştürülmeye) başlamamızın da tarihidir.

20'nci yüzyılın son çeyreğine ulaşıldığında dikkatimizi çeken önemli değişimlerden birisi, başta bilişim ve iletişim olmak üzere teknolojiye (ve tabii ki bunlara uygun iş modellerindeki) gelişmeler oldu. Bir önceki dönem olan Sanayi Toplumu'nun üretim sorunları aşıldı; üretim, ekonominin aksayan unsuru olmaktan çıktı. Lojistik alanındaki iyileşmeler ve dolayısıyla

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

ekonomilerin tedarik sistemlerindeki gelişmeler, ekonominin ihtiyacı olan her tür hammadde, ara malı veya ürünün her noktada temin edilebilir olmasını sağladı. Bu arada üretimdeki genişleme ve çeşitlenmenin fiyat konusunda da hem sanayiciler hem de tüketiciler açısından maliyet ve tercih kolaylıkları sağladığını söylemeliyim.

Türkiye, 1980 sonrası sürece hazırlıksız girdi. Sanayi, yükselen çağın gerektirdiği gelişme trendini yakalayabilmiş değildi. Mikro ekonomik (yani işletme bazındaki) yapı ve iş modelleri, dışa açılım için yeterli olgunluğa ulaşmamıştı. Ar-Ge kavramı ekonomiye yabancıydı. Genel anlamda ekonomi küresel rekabet için hazır değildi. 12 Eylül 1980 Darbesi nedeniyle yetenekli genç insan potansiyelinin ciddi bir bölümü erozyona uğramıştı. Bu şartlar altında ekonominin ve toplumun, dünyanın büyük güçlerinin etkisi altında kalması, son derece olağan bir sonuç olarak gündeme geldi. Yabancı mal ve hizmetler, yüksek faiz nedeniyle ülkeye akan sıcak paraya paralel biçimde her geçen gün büyüyen miktarlarda ülke ekonomisine girmeye başladı. Tahmin edebileceğiniz gibi; bu gelişmelerin sonucu olarak Yerli Mallar Haftası ve tasarruf alışkanlıkları, ancak hafızalarımızda anılar olarak kalmaya mahkûm oldu.

Dışa açık ekonomilerde iç piyasa ve iç talep, ekonominin büyümesi açısından biraz ikinci planda kalır. Ekonomik kalkınma çabaları, ihracata endeksli olarak ele alınır. İhracatın artması ise ülke ekonomisinin katma değer elde ettiği ve bu nedenle büyüdüğü biçiminde yorumlanır. Konuya dikkatli yaklaştığımızda; burada bir yanıltma olduğunu ve özellikle bir sosyal ve ekonomik yanılsama yaratmak için (her dönemdeki) iktidar mensuplarının özel gayret gösterdiklerini gözleriz.

Böyle bir yanılsamaya düşmemek için ihracata ithalat ile birlikte bakmamız gerekir. İhracata dayalı büyüme peşinde olan bir ekonominin, kabaca ya ithalatının ihracatı aşmaması ya da örneğin yıllık ihracat artış oranının düzenli ve sürekli olarak ithalatın artış oranından yüksek olması beklenir. Ama çok basit görünen bu kural da yeterli değildir. Ayrıca yurtdışına satılan örneğin 100 lira maliyetli malın ne kadarının yurt içi kaynaklardan sağlandığı ölçütüne bakılmalıdır. Ülke ekonomisinin gerçek kazancı, ülke içinde eklenen bu değerden oluşmaktadır. Ülke içinde yüksek bir katma değer oranına ulaşılamazsa, geriye sadece rakiplerle yapılacak fiyat rekabeti kalır ki; bugünün dünyasında Türkiye'nin fiyat yarışını kazanma gibi bir şansı olamaz.

Günümüzün bütünleşik dünya ekonomisinde “Yerli malı kullan” biçiminde bir tavsiyede bulunmak mümkün değil. Çünkü tükettiğimiz her mal ve hizmetin oluşumunda belli oranda ithalat yer alıyor. Pazarda yer alan mal ve hizmetler arasında içerdiği ‘ithalat oranı’ neredeyse yüzde 100’e ulaşanlar var. Ama bu noktada hâlâ çağa ve ülkenin şartlarına uygun tavsiyeler üretebiliriz. Örneğin eşdeğer mal ve hizmetler konusunda yerli markaları tercih etmek bunlardan birisi olabilir. Bir diğer önerim ise daha fazla yerli katma değer (yani daha düşük ithalat oranı içeren) ürün ve hizmetlerin tercih edilmesi yönünde olabilir. Yerli ‘katma değerli’ ürün dediğim budur. Gelişmiş ülkelerdeki tüketiciler, bu gerçeği bizden daha iyi kavramış durumdadır. (Buraya kadar anlattıklarımı, futbol ekonomimiz açısından yorumlamayı deneyebilirsiniz.)

Ekonomide Ne Oluyorsa...

24 Ocak 1980 ekonomik kararları sonrasında Türkiye ekonomisi (dolayısıyla futbol da), o ana kadar tarihinde görülmemiş ölçüde dışa açıldı. Bir ekonominin dışa açılmasındaki mantık, ihracatını artırarak ekonomik getiri elde etmek ve yine bu amaca yönelik olarak yurt içinde sağlanamayan hammadde, yarı mamul ve teknik / teknolojik donanımı yurt dışından edinebilmektir. Diğer yandan bazı ithalat kalemleri sayesinde elde edilecek kolaylıklarla iç pazarın tatminini sağlamak da öngörülen hedefler arasındadır.

Dünya ekonomisi ile bütünleşmek veya liberal bir ekonomik kalkınma yoluna dönmüş olmak, dünyanın tüketici pazarlarından birisi haline gelmekle eşdeğer tutulamaz. Ama ne yazık ki; dışa açık büyüme doğru yönetilemediği ve uygun araçlarla denetlemediği için Türkiye, gelişmiş ülkeler açısından bir tüketici piyasası cennetine dönüştü. Bu süreçte hamsiden mercimeğe, hindiden nohuda, etten elmaya, bulaşık bezinden hediyelik eşyaya, beyaz peynirden şampuana kadar her şeyin ithalat kapsamına girdiğini gözledik. Ülkede kalite sorunu olan bazı mal ve hizmetler bahane edilerek ucu sınırsız biçimde açık bir ithalat rejimi uygulanmaya başladı. Zaten enerji dış ödemeleri yüzünden telef olan ekonomi, ev hayvanı mamasından saksı toprağına kadar pek çok şeyin bedelini yurt dışına döviz olarak öder hale geldi. Bu nedenle bugün geldiğimiz noktada yaşadığımız cari işlemler açığı ile dış ticaret açığının son derece yüksek meblağlara ulaşması hiç şaşırtıcı değildir. Futbol endüstrisi de bu sürecin üzerine tuz – biber ekliyor.

Diğer yandan sınaî üretime göz attığımızda; birim üretim ve birim ihracat içerisinde ithalatın payının giderek arttığını görüyoruz. Dolayısıyla sadece pazarımız yabancı ürün ve hizmetler için bir cennet haline gelmiyor; aynı zamanda kendi yerli üretimimiz içinde kullanılan yabancı hammadde ve hizmet miktarı da hızla artıyor. Bir yandan yabancı tüketim malları pazarımızı işgal ederken, sanayinin üretim yapısı da hızla yabancı hammadde ve yarı mamullerine bağımlı hale geliyor. Bu da; dışarıdan alınan mal ve hizmetlerin daha ucuz olduğu gibi yetersiz bir gerekçe üzerine kurgulanıyor.

Kalite ve sosyal sorumluluk konularında hâlâ özürlü olmaya devam ettiğimizi söylemek yanlış olmaz. Kalite belgesi almanın bile bazı 'çantacı sahtekârların' eline düştüğü bir ekonomik sistemde bunu söylemek haksızlık da olmaz. Ama kendi malımızı beğenmezken, örneğin kalitesiz ve sağlıksız Güneydoğu Asya kökenli ürünler konusunda aynı hassasiyeti göstermediğimiz de bir başka gerçek. İçeride üretilen kalitesiz ve sağlığa zararlı olabilecek ürünlerle mücadele etmenin yolu, onları kaliteli ve insana yaşamına uygun hale getirecek önlemleri almaktan geçer. Bu anlamda başta devletin kendisi olmak üzere kurum ve kuruluşlarımızla sınaî ve ticari işletmelerimizin iyileşmelerini sağlamak zorundayız. İyiliği sadece ithalatta arayan bir yönetim mantığı, kendisinin ve ülkenin karanlık geleceğinden başka bir amaca hizmet etmez. (Futbolcu ithali üzerine kurgulanmış bir anlayışın, futbol endüstrimizi de iyileştirmeyeceği apaçık ortada.)

Uygulanan ithalat rejiminin olumsuz etkilerini en net olarak tarım alanında görüyoruz. Pek çok yörede yerel lezzetler kaybolmaya başladı. Tarımsal

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

üreticiler bu sektörden ayrılmak için beklenti içindeler. Tarımın insan yapısının erimesine, sosyal gelişmenin olağan bir parçası olarak bakamayız; çünkü yok olan tarımsal gelirin boşluğu bir başka kaynakla dolmamaktadır. Diğer yandan tarımsal ithalat içinde genetik yapısı değiştirilmiş mısır, soya, pirinç gibi ürünlerin giderek daha fazla yer alması, toplumun sağlıklı geleceği açısından risklere işaret etmektedir.

Batının gelişmiş ülkelerine baktığımızda; kendi markalı ürünlerini kullanmaya (en az kaliteli ürüne verdikleri önem kadar) devam ettiklerini ve bu konuya özen gösterdiklerini gözlüyoruz. Bu ülkeler; kendi iç ve dış pazarlarını korumak, kendi yerli 'katma değerli' mallarını ihraç etmek, kendi ülkelerinde yeni iş alanları açabilmek, kendi mal ve hizmetlerinin kalitesini ve sağlıklı kullanılabilirliğini artırmak, yaşamın her alanında verimliliği artırmak, gelir adaletini sağlarken tüketicinin alım gücünü artırabilmek, tüketici bilincini geliştirmek ve yaygınlaştırmak için büyük bir gayret ve planlı çalışma içindeler.

Özetle; dünyadaki küreselleşme eğilimi, tüm ekonomilerin giderek daha fazla bütünleşiyor olmaları veya bunlara benzer diğer nedenler, (kendi cebimizdeki para diye algıladığımız ama aslında tüm toplumun birikimi olan) ulusal ve toplumsal kaynaklarımızın tüketim adına çarçur edilmesini haklı göstermez.

Futbola Dönelim

Eskişehir'in ilk kez birinci futbol ligine yükseldiği yılı hatırlayın. Eskişehir'in birinci ligde başarılı olduğu yıllarda futbol takımının ciddi bir bölümü, Eskişehir'de (bir anlamda altyapıdan) yetişmiş oyuncular idi: Fethi heper, Nihat Atacan, İsmail Arca ve diğerleri... Zamanla iş, tamamen transfer üzerine kurulu bir şekle büründü. Eskişehir'in geçmişteki düşüşü, başarısız yöneticilerin varlığı kadar transfere dayalı takım oluşturma anlayışının sonucu oldu. Eskişehirspor'un inişe geçişi ile hatalı transfer politikalarının aynı zaman dilimine denk gelmesi şaşırtıcı olmasa gerek.

2008-2009 sezonunda Eskişehirspor zaman zaman başarılı sonuçlar almakla birlikte sezon sonuna kadar kötü rüyalar gördü. 2009-2010 için ise daha nitelikli bir takım kurulmuş. Eğer yönetim ve finansman konularında ya da oyuncuların fiziksel sağlık durumlarında bir olumsuzluk olmazsa, Eskişehirspor bu sezonda fazla sıkıntı çekmeyebilir.

Orta öğretimi bitirene kadar arkadaşlar arasında futbol oynamak, benim en sevdiğim eğlencelerden birisi oldu. Eskişehirspor'un birinci lige çıktığı ve devamında gelen sezonlarda sadakatli bir seyirci oldum. Ama genelde futbol konusuna pek bulaşmıyorum. Diğer yandan –stadyumda izlemesem de– TV'de iyi bir futbol izleyicisi sayılırım. Zaman zaman bazı gelişmeler, eski futbol anılarımın depreşmesine neden oluyor. Bu kez futbol konusunda yazmaya karar vermem ise Birikim Dergisi'nin bir sayısında futbol ile ilgili bir yazıyı okuduktan sonra oldu. Yazı, herkesin iyi bildiği bir gerçeği ifade ederek başlıyordu. 81 tane il olan ülkemizde İstanbul dışında sadece Trabzon'dan bir takım şampiyon olabilmişti. O zaman kendi kendime şunu sordum: Bir zamanlar şampiyonluğa hayli yaklaşmış olan Eskişehirspor gibi bir takımın yeniden şampiyon olması mümkün müydü?

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Geçen yıl Sivasspor'un başarısını izledik. 2009-2010 ile karşılaştırdığımızda; ilk haftalar itibarıyla Sivas'ın başarısının sürdürülebilir olduğu konusunda kuşku duymaya başladık. Takımda birkaç oyuncunun değişmesi ile birdenbire Sivasspor'un sıradan bir takım haline geldiğini izledik. Avrupa'da oynamış yabancı sporcuların Sivas'a gelmek istemeyişleri ise başka bir önemli ipucu idi. Hatta bir oyuncu, transfer olduğu Sivas kentinden –transfer ücretini iade ederek– ilk hafta sonunda ayrıldı. (Burada Sivas kenti sadece bilinen bir örnektir. Benzeri olaylar, her sezon pek çok Anadolu kentinde yaşanmaktadır.)

Eskişehir, sosyal yaşam koşulları açısından Sivas'tan çok daha iyi şartlara sahip. Dolayısıyla Eskişehirspor'un yerli veya yabancı oyuncu transferi açısından sorun yaşamaması beklenmez. Ama konunun çok daha ciddi boyutları var. Eskişehir ekonomisinin (dolayısıyla futbol takımının bütçesinin), sadece transfer üzerine kurulu bir yaklaşım ile sürdürülebilirliği sağlaması mümkün değil. Daha başarılı olmak için girilen yeni futbolcu transfer yatırımlarının, takımı geçmişte yaşadığı darboğazlara taşınması şiddetle muhtemel. Antalya, Denizli veya Kocaeli gibi geçmiş örnekler baktığımızda; ciddi finansal sorunlar nedeniyle şehir takımlarının transfer üzerine kurulu politikalarla kalıcı ve sürdürülebilir olmadığını görüyoruz.

Bir şehrin birinci ligdeki futbol takımı, yumurta–tavuk hikâyesini hatırlatır. Daha iyi bir takım kurdukça ve daha başarılı oldukça şehrin 'spor turizmi' ekonomisi iyileşir; ekonomi iyileştikçe ise futbola daha fazla yatırım yapma imkânı doğar. Bu hikâyeye doğru olmakla birlikte biteviye oyuncu satın almaya yönelik anlayışın takımları hangi dipsiz bataklığa götürdüğü de ortadadır.

Daha önce de değişik vesilelerle yazmıştım. Şehrin futbol takımının sürdürülebilir olma şartının, altyapıya ve yeni oyuncu yetiştirmeye dayalı olduğunu düşünüyorum. Ama bu konu, 'dostlar alışverişte görsün' ya da 'olmuşken altyapı da bulunsun' diye değil; takımın geleceği adına yapılmak zorunda. Futbola ayrılan kaynakların belki de büyük bölümü tesislere ve altyapıda yeni oyuncu yetiştirilmesine ayrılmalı. Eğer bir kulüp başkanı ya da bir takım yöneticisi kendisine futbolla ilgili övünecek bir konu arıyorsa; bu, öncelikle ne kadar tesis yaptığı, kaç tane yeni ve genç oyuncu yetiştirdiği olmalı. Eğer tesis yapmada ve yeni oyuncu yetiştirmede başarılı isen skor olarak övünülecek başarılar da gelecektir.

Kulübün Yapılanması Değişmeli

Eskişehirspor ile ilgili yazılmış birkaç kitap var. Bunlar, genelde futbol takımının kronolojik tarihi üzerine kurgulanmış. Kentin pek çok konusunda olduğu gibi; yerel futbol endüstrisi üzerine kaleme alınmış çalışma ve araştırmalara sıklıkla rastlamıyoruz.

2000'li yılların başında Eskişehirspor'u odak alan bir futbol araştırması yazmıştım. Bu uzun sayılabilecek araştırma, değişik yayın organlarında farklı tarihlerde birkaç kez yer aldı. (Okumak isteyenler, araştırmanın 2000'li yılların başında yapıldığını da hatırlayarak; Internet'te <http://www.gurcanbanger.com/yaz/esk09993.htm> adresine göz atabilirler)

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Araştırmanın ana konusu, futbolun bir endüstri olduğunu kabul etmek ve sistemi buna göre düzenlemek idi. Bu çalışmayı hazırladığımdan bu yana hayli zaman geçmiş olmasına rağmen orada sözü edilen pek çok tespitin ve önerinin hâlâ geçerli olduğuna kanaat getirebilirsiniz.

Futbol eksenli spor kulüpleri, gerçek anlamda gelir elde eden bir şirket haline dönüşmedikçe, bugünkü biçimleriyle kalıcı ve sürdürülebilir olamazlar. İlk kabul edilmesi gereken gerçek budur. İkinci olarak; Anadolu kentlerinin transfer odaklı bir futbol takımını -yine- sürdürülebilir ve kalıcı kılmaları mümkün değildir. Her yıl ödenen transfer ödemeleri ve diğer harcamalar bir yandan takımı tüketirken, diğer yandan da kentin kaynaklarını dışarı akıtmaktadır. Hâlbuki bir kentin ekonomisinin temel stratejisi, kent içinde üretileni dışarı satarak kente katma değer sağlıyor olmasıdır. Dolayısıyla bir endüstri olarak kabul ettiğimiz futbol da kente dışarıdan kaynak sağlamak zorundadır. Eğer futbol, kaynaklarının dışarıya akmasına neden oluyorsa; bu durum ne ekonomiktir ne de kalıcı ve sürdürülebilirdir.

Futbol takımlarına gelir sağlamak için uygulanan pek çok yol var. Bunlar arasında değişik kaynaklı bağışları, yayın gelirlerini, isim hakkı ödemelerini, seyirci – bilet gelirleri ve benzerlerini saymak mümkün. Ama sıradan oyuncuların transferi için bile kapının 8–10 milyon avrodan açıldığı bir dönemde bir futbol takımını bu gelirlerle sürdürülebilir kılmak hiç de kolay değil.

Futbolcu transfer ücretlerinin ve buna bağlı ödemelerin bu denli yükselmesi, futbol kulüplerinin oyuncu bulmalarında ciddi bir tehdit. Ama bu tehdidin aynı zamanda bir fırsat yarattığını da unutmamak lazım. Eğer bir futbol takımı, altyapısı aracılığı ile toplumun genç nüfusu içinden yeni oyuncular yetiştirebiliyorsa; bu durum, pazardan alabileceği yeni paylar olabileceği anlamına gelir. Nitelikli futbolcu pazarına her yıl –ya da iki yılda bir– asgari bir oyuncu sunabilen bir futbol takımı için, deyim yerindeyse ‘karada, denizde’ ölüm olmaz.

Bir futbol takımının altyapısında gerçekten üstün nitelikli oyuncular yetiştirmesi hayal değildir. Ama bu tespitin bir gerçeğe dönüşmesi; önce futbol endüstrisinin gerçeklerinin kabulü ile başlar. Daha sonra endüstrinin gerektirdiği yatırımlar yapılmalıdır. Bu yatırımlar ise altyapı tesisleri, teknik donanım, gerçekten nitelikli çalıştırıcılar, sağlık uzmanları, araştırma kadrosu ve iyi malzeme demektir. Böyle bir yapılanmanın ise insan kaynağı olarak gerçek futbol yöneticilerinden altyapı araştırma ekibine, pazarlama kadrosundan finans uzmanlarına kadar sağlam biçimde oluşturulması gerekir. Günümüzün futbol takımı, yarı amatör ve yarı profesyonel biçimde, derme çatma bir anlayışla yönetilmemelidir.

Ülkemizdeki futbol takımlarının yönetimlerini yakından incelediğimizde; genelde futbol yönetiminin ve bürokrasisinin farklı beklentilerle oluştuğunu görürüz. Bu heyetin büyük çoğunluğu, futbol sevgisi olan ama futbol yöneticiliğinde aynı derecede başarılı olmayabilen bir topluluktur. Bu nedenle öncelikle kendimizi ‘futbolu sevmekle futbolu yönetmenin aynı şey olduğu’

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

saplantısından kurtarmamız gerekir. Futbol yöneticiliği, futbol izlemeyi sevmekten ya da takım tutmaktan farklı bir şeydir.

Gerçekten; futbolu sevmek ve futbolu yönetmek birbirinden çok farklı ilgi alanlarıdır. Eğer yönetim anlayışını ve ekibini sadece sevgi ve başarı heyecanı üzerine kurgularsanız, futbolun geleceğinin altyapıda olduğunu asla kavrayamaz, güncel başarılarla yetinirsiniz.

Özetle; her şehrin futbol takımı, profesyonel sporun bir endüstri olduğunu kabul etmeli; altyapıyı ilk öncelik sırasına almalı; bununla ilgili gerekli planları yapmalı, kaynakları ayırmalı ve altyapı yatırımlarını gerçekleştirmelidir. Aksi halde hem takım hem de kent kaybetmeye devam edecektir. Şu an altyapı için yapılanlar, yapılması gerekenlerin binde biri bile değildir.

Daha Fazla Altyapı

Günümüzde altyapı, futbolla ilgilenen hemen herkesin dilinde olan bir konu. Büyüklü küçüklü pek çok takımın altyapı dedikleri oluşumları var. Konuyu yakından incelediğimizde; altyapı denen 'şeyin', belli yaş grubundaki gençlerin yer aldığı amatörce bir örgütsel yapı olmaktan ileri gidemediğini görüyoruz. Futbol kulübünde gider kalemlerinde ilk tasarruf edilecek unsurun altyapı olması ve genellikle kulüp yöneticileri ile altyapıyı yönetenler arasında sorunlar bulunması sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Genel olarak futbolda altyapı denen konunun neresinin elle tutulabilir olduğu ciddi bir sorudur.

Futbolda altyapı konusunu doğru kavramak için öncelikle bugün futbolun bir endüstri olduğunu ve gelecek için yatırım yapma ihtiyacını kabul etmek gerekir. Bir futbol kulübünün altyapıya yatırım yapması; bir işletmenin yeni tesisler kurması, yeni makineler alması, yeni yönetici ve uzmanlar istihdam etmesi, yeni bir ar-ge ve ür-ge ofisi kurması gibi bir faaliyettir. Bir ekonomik işletme, yatırımlarını geleceğini kurtarmak, kalıcı ve sürdürülebilir olmak için yapar. Yaptığı yatırımlar sonucu yeni katma değer kaynakları elde eder ve varlığını büyüterek sürdürür. İşte; bir futbol kulübü için altyapı da böyle bir konudur. Kendisi için başarılı ve sürdürülebilir bir gelecek arayan futbol kulübü, altyapıyı kendi birinci önceliği yapmak zorundadır; bu alanda ciddi kaynaklar ayırarak yatırım yapması gerekir.

Altyapı gerçeğini doğru kavramanın birinci adımı, artık futbolun (dernekçilik değil) bir endüstri olduğunu kabul etmekten geçer. İkincisi; altyapının bir futbol kulübünün öncelikli fonksiyonlarından birisi olduğu benimsenmelidir. Bu iki ön koşul kabul edilmeden bir futbol kulübünde altyapının beklendiği ölçüde gerçekleştirilebilir ve başarılı olması düşünülemez.

Altyapı, bir plan, program ve uzmanlık işidir. Dolayısıyla özgün bir örgütlenme modeli gerektirir. Altyapının örgütlenme yaklaşımı, öncelikle futbolun ulusal düzeyde yönetimi ile ilgili bir konudur. Bu nedenle sporla ilgili bakanlığın ve federasyonun bu alana ilişkin açılımcı bir model ve mevzuat geliştirmesi beklenir. Diğer yandan ülkemizde devletten gelecek muhtemel açılımları beklemek yerine futbol kulüplerinin kendi çözümlerini bulmaya başlamaları yerinde olur.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir futbol kulübünün altyapısının çağın şartlarına uygun biçimde yapılanmasına ilişkin yapılmış dünya ölçeğinde çok çeşitli çalışmalar var. Bu araştırma ve öngörülerden de yararlanarak bir altyapı modeli geliştirmek mümkün olabilir. Ama yapılması gereken, bu çalışmayı bir proje haline getirmektir. Mevcut durumun tespiti yanında; uygun stratejiler, hedefler ve faaliyetlere ilişkin planın oluşturulması, bütçenin ayrılması, insan kaynağının belirlenmesi, başarı ölçütlerinin saptanması gibi bir dizi çalışmaya ihtiyaç olacaktır.

Bir futbol takımının altyapısı, hiç kuşkusuz bir dergi yazısını fazlasıyla aşan bir konudur. Bu alanda atılması gereken ilk adım, kulüp yönetiminin altyapı konusunda yeni bir modeli yaşama geçirmek üzere karar vermesi ve bunda ısrarlı olmasıdır. Tabii ki; kaynak ve uzman kadro tahsis edilmesi hususunu da unutmamak gerekir.

Erken yola çıkan erken yol alır. Yola çıkmayan ise endüstriyel futbolun ağır yükü altında ezilir kalır. Günümüzde futbolun ağır yükünü kaldırabilmenin ilk koşulu, hem başarılı oyuncular edinmek hem de yeni gelir kaynakları elde etmek için altyapıya önem vermektir.

Bugüne kadar uygulanan yerli / yerel altyapı uygulamaları beklenen sonuçları veremedi. Bu konuyu yeniden kurmak ve yapılandırmak için zamanı yitirmemek lazım. Bu bağlamda önemli bulduğum bir noktaya işaret etmek isterim. Futbolda altyapı futbolcu yetiştirmek için kuruluyor olsa da; öncelikli hedefi insan yetiştirmek olmak zorundadır.

Son Söz

Eğer futbol takımları gerekli akılcılaşmayı başaramazsa, sorunlar büyüyerek sektörün tamamını saracaktır. Olumsuz gelişebilecek bir süreçten Eskişehir'in de kendisini kurtarması mümkün değildir. Ekonominin mikrodan makroya kadar tüm kurallarının futbol için de geçerli olduğunu hatırlamak gerekir.

Kentleşme, Yapı Kalitesi, Kentin Ruhu ve Eskişehir

Bir musibet, bin nasihatten iyidir, derler. “1999 Depremleri nedeniyle genelde kent ve yapı, özelde konut gerçeğinin farkına vardık” diyeceğim ama doğrusu, bundan pek de emin değilim. 1999’dan bu yanda depremden korkmayı öğrendik ama henüz gerekli önlemleri alma konusunda yeterli başarıya ulaştığımız söylenemez. Genelde “Büyük İstanbul Depremi” üzerine kurgulanmış korkular ve tartışmalar, ülkenin pek çok yerinde yapı kalitesizliğini adeta gizliyor. Genelde ‘krizlerle öğrenme’ anlayışında bir toplum olmamıza rağmen ne geçmiş depremlerin yarattığı krizlerden ne de deprem üzerine yapılan tartışmalardan gerekli vizyon, program, hedef ve uygulamaları indirgeyebiliyoruz. Sonuçta TV kanallarında ekonomiden sonra bir de “Deprem Televole” programlarımız oldu. Depremci öğretim üyeleri de TV kanallarının ünlü yaptıkları arasına katıldı.

Kentleşmenin Olgunluğu

Henüz kentleşme ve yapı kalitesi konularında yeterli olgunluk düzeyine varamadık. Ama bir diğer gerçek şu ki; Dünya nüfusunun hızla artması, doğal kaynakların insan ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaya başlaması kentleşme ve yapılaşma (dolayısıyla konut) sorunlarının daha yoğun tartışılmaya başlamasına neden oldu. İnsan yerleşimlerinin kalitesi ve güvenilirliği konusundaki rüzgâr, mutlaka doğru biçimde toplumumuzda da etkili olacaktır. Bu duyarlılığın devletten önce sivil toplum kuruluşları tarafından gündeme getirilecek gibi.

Tüm Dünya gündeminde, kent ve yapı sorunları ve buna bağlı olarak yerel yönetimler konusunun ağırlığı giderek artıyor. Dünya kaynaklarının hızlı tükenmekte olduğu gerçeği, sürdürülebilir yaşam kalitesi konusunun daha net hissedilmesine neden oluyor. Bu konudaki tartışmalar 19’uncu yüzyıldan başlayarak daha özenli ve kapsamlı bir şekilde yapılmaya başlandı. Gerçekten dikkatli bir bakış, kentlerde ve kırlarda yaşam kalitesinde ciddi bir sorunlar demeti olduğunu gözleyebilir.

1996 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü’nün himayesinde yapılan Dünya Kent Zirvesi olarak isimlendirilen İkinci Habitat Toplantısı’nın altındaki mantık da bu tartışmalara ve çalışmalara bir yön verebilmektir. Bu toplantının beklenen sonuçlarından birisi, başta yoksul kesimler olmak üzere halkın yeterli kalitede ve gerekli miktarda konut ihtiyacının saptanması oldu. Özellikle az ve orta derecede gelişmiş ülkelerde bu sorun, hâlâ yakıcı önemini korumaya devam ediyor. Kaliteli yapı ve herkese konut konusundaki bu gerçeğe ilişkin çözüm vaatleri, ister istemez tüm hükümetlerin programlarında yer almak durumunda oluyor.

Kent ve Gecekondu

Dünya nüfusunun yaklaşık altıda biri, kentlerde yaşayan insan nüfusunun ise yarısına yakını, gecekondu olarak tanımlanabilecek mekânlarda yaşıyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bazı Asya ve Latin Amerika ülkeleri ile çoğunluğu az gelişmiş ülkelerde olmak üzere kentsel nüfusun yüzde 60'ı gecekondualarda yaşamını sürdürüyor. Dünyada denetimsiz ve sağlıksız mekânlarda yaşayan insan sayısının yaklaşık bir milyarı bulunduğu hesaplanıyor. 2030 yılı için yapılan projeksiyonlarda bu değer, 2 milyarı geçeceği tahmin ediliyor. Bu arada özellikle az gelişmiş ülkelerde kırdan kente göçün yarattığı yeni konut ve yapılaşma sorunları var. Yoğun göç baskısına ne kentlerin ne de hükümet bütçelerinin dayanması mümkün.

Son yıllarda Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı Avrupa Ekonomik Komisyonu İnsan Yerleşimleri Komitesi gibi örgütlerin gündemlerinde, kentlerde sürdürülebilir yaşam ve sağlıklı yapılaşma olması hiç şaşırtıcı değil. Diğer yandan kentlerle ilgili olarak; yerel yönetimlerin özerkliği ve kaynak sorunları, sağlıklı konutlar için finansman, tarihi ve kültürel kent merkezlerinin yok olmadan / edilmeden korunması ve rehabilitasyonu gibi diğer konu ve sorunlar gündemde yer alıyor.

Diğer yandan yerelde olan gelişmeleri izlediğimizde; olayların ve gelişmelerin pek de zorunlu kentsel gündeme ve ihtiyaçlara uygun oluştuğunu söyleyemeyiz. Yaşadığımız kent özelinde baktığımız zaman dahi kent rantının, insanların sağlıklı ve nitelikli bir kentte yaşama ihtiyaçlarının önüne geçtiğini görüyoruz.

Mevcut Kentleşme, Değerleri Yok Ediyor mu?

Yeşil alanlar, lüks ve pahalı yapılar için konut alanları olarak tahsis ediliyor, tarihi kent merkezleri bilinçsiz biçimde ortadan kaldırılıyor. Çağdaş bir kent görünümü altında kentin sokak ve meydanları "kitsch" (taklit, kopya, sıradan, özentili) biçim ve görüntülerle kirletiliyor. Buna dur diyebilecek sivil bir güç ise hâlâ oluşmuş değil. İlginç bir biçimde yerel yönetim yapıları, buralarda oluşan meclisler kent rantı beklentisi içinde olan mekanizmalarla kolaylıkla anlaşılıyor, kenti talan etmek üzere iç içe geçiyor. Temsilî demokrasilerde ne yazık ki, oy kullanarak yerel yöneticileri seçmek, kenti korumak ve geliştirmek için yeterli olamıyor. Aslına bakarsanız; kentte rant isteyenlerin sayısı ve gücü; sağlık, nitelik ve gelecek isteyenlerden daha çok olduğu sürece de böyle devam edecek.

Tarihin tercihini hâlâ kentlerden yana kullandığı çağımızda kentleşmenin ve buna bağlı nitel ve nicel olarak yapı sorununun sosyal ve ekonomik gündemin başlarında yer alması son derece olağan.

Kentleşme, genel anlamda çağdaşlaşmanın bir sonucu olarak algılanır. Bu, kentleşmeye pozitif bakıştır. Diğer yandan; kentleşme süreci içinde yer alan başıboş mekânsal değişimler, düzensiz ve yasal olmayan çarpık ve kaçak yapılaşmayı güdümlüyor. Daha önce sözünü ettiğim gibi, kentte yaşama hakkının yerini kent rantından avantaj sağlama arzusu devam ettiği sürece bu görünümde değişme olması beklenemez. Kentin talanı, kentte sağlıklı ve kaliteli yaşam hakkının önüne geçiyor. Çoğu zaman kimi yasal ve yasal olmayan güç odakları, kendi siyasal iktidar ve ikbal beklentileri içinde kentin geleceğini görmezden geliyorlar. Bu durum, (aynen yumurta – tavuk

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

konusunda olduğu gibi) az gelişmişliğin bir sonucu ve dönerek tekrar nedeni oluyor.

Kenti çepeçevre kuşatan pek çok sağlıksız yapılanma, kentin gelişme alanlarını da tıkayarak, kentin sağlıklı büyümesini ve gelişmesini önler halde. Kentin sağlıklı genişlemesini engelleyen unsurlar, illa ki yasadışı gecekondular olmak zorunda değil. Geçmişte (ve hatta bugün) doğru öngörülerle yapılmamış kent planları da (ve tabii ki bu planlara göre büyümüş kentin kendisi de) kentin önünde engeller olarak durmaya devam ediyor. Çarpık yapılanma tarım, orman ve sit alanlarını, su havzalarını da yok ediyor. Altyapı, ulaşım ve teknik servislere erişim soruları her geçen gün çığ gibi büyümekte. Varoşların giderek yaygınlaşması ile sosyal ve kültürel sorunlara bağlı suç oranlarında da belirgin artışlar izlenmekte.

Yerel Yönetimler

Ancak; yerel yönetimlerin kentin geleceğine ilişkin stratejik kararlar alamadıkları görülmekte. Mevzuat gereği hazırlanmış yerel stratejik planlar henüz gerçekleri ifade etmekten uzak. Büyükşehir belediyeleri ile ilçe ve belde belediyeleri arasında imar planları gibi konularda çalışma bütünlüğü sağlanması oldukça önemli. Ama ne yazık ki, yerel yönetimlere sızmış rant ve siyasal iktidar beklentileri, çalışma bütünlüğünün önünü tıkıyor. Yerel yönetimler, bir hizmet alanı olmaktan daha çok, bir siyasal iktidar mücadelesi alanı olarak gözleniyor.

Belediye meclislerinin, meclis üyelerinin ve danışma kurullarının katılımcılığı ve fonksiyonları artırılmalı. Ayrıca; belediye sınırları ile mücavir alan sınırları arasında bir örtüşmenin sağlanması gerekmektedir. Böylece kent yönetimindeki birçok alanda eşgüdüm içinde kentleşme sorunlarının pek çoğu ortadan kaldırılabilir.

Konut sorununun çözümünün planlı bir kentleşmeden bağımsız düşünülmemeyeceği aşikâr... Çağdaş kentin unsurlarından olan gecekondular alanlarının dönüşümüne, köy mimarisinin geliştirilmesine, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunmasına yönelik projeleri kredilendirme ve destekleme yetkileri TOKİ'ye (Toplu Konut İdaresi'ne) verilmiş. TOKİ, alternatif uygulamalarla konut üretiminin belli bir model çerçevesinde gerçekleşmesini sağlamak, ülke nüfusunun ülke coğrafyasına dengeli dağılımını gözetmek, nitelikli, ucuz ve hızlı üretilen konutlarla modern, yaşanılabilir ortamları hazırlamak kadar kırsal alanlarda da çevre ile uyumlu, sürdürülebilir yaşam mekânları hazırlamakla da yükümlüdür. Bu çerçevede üretilecek hizmetle, köy mimarisinin geliştirilmesi, köylerin ve köylülerin yerinde iskânı ve sağlıklı, yaşanabilir konutlara ve düzenli gelire kavuşturulması hedeflenmeli. Ayrıca; kapsamlı bir planlama anlayışıyla dağınık durumda bulunan yerleşim birimlerini bir araya getirmek, üretimi teşvik etmek, kenti cazip kılan olanakları köyde yaratarak, kırdan kente göçün frenlenmesini sağlamak ciddiyle ele alınmalı.

“Nerem doğru ki, kentim doğru olsun” demeyin; insanca yaşam insanca mekânlarda olmalı. İnsanlar iyi şeylere layıktır. Bunun için de çaba göstermeye değer.

Kentin Ruhu

Mimari tasarımda önemli ilkelerden birisi, özün ya da fonksiyonun dışa yansımalarıdır. Bir başka deyişle; örneğin bir yapının hangi amaçla kullanıldığı, onun biçimine yansımalarıdır. Buna özün ve biçimin uyumu diyebiliriz.

Öz ve şekil ilişkisine benzer biçimde; kentlerdeki yapılaşma özellikleri de kentin yönetimi ile benzer bir etkileşim içindedir. O kentin bulunduğu ülkedeki devletin yapısı, kentlerin yönetilme biçimi ve yerel yöneticilerinin kente yaklaşım tarzları kentin yapısal gelişimini belirleyici biçimde etkiler. Çünkü halkın kent mekânına olan ihtiyacının karşılanması devletin, merkezi ve yerel yöneticilerin tarz-ı siyasetine bağlıdır.

Örneğin sosyal refahın yükselme dönemlerinde başta kamu binaları olmak üzere görkem, yöneticiler tarafından ön plana çıkarılır. Yoksulluk dönem ya da bölgeleri ise kendini yine öncelikle kısıtlı ve sınırlı mekân kullanımıyla ortaya koyar.

Kentte güç kimin elindeyse; kentin gelecek tasarımı, gücü elinde tutanların talep, ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenir. Gücün ve yönetimin ruhu, kentin yapılanmasına yansır. Gücü elinde tutan kesimler, kenti kendilerine göre biçimlendirirken, buna uygun ve halkı ikna edecek rıza reçetelerini de üretirler. Bir anlamda kent, gücün biçime yansımalarıdır.

Ulusalçı ve militarist dönemlerde zora dayalı iktidarı temsil eden kent mobilya ve aksesuarları kentin görünen yüzünü oluşturur. Demokrasinin, katılımıcılığın ve çoğulculuğun gelişkin olduğu kentler ise insana verdiği değerle farklı bir yönetim tarzının izlerini taşır. Böyle bir kentte ayrımcılığın izleri çok fazla bulunmaz. Demokratik kent gençler için olduğu kadar yaşlılar içindir de. Demokratik kent; erkeklerle kadınları, bedensel veya zihinsel sorunları olmayan yurttaşlarla engelli vatandaşları ayırt etmez. Böyle bir kentte kozmetik kalıplar yerine zihinsel ve duygusal mekân kullanımı öne çıkar.

Kent, onu yöneten anlayışın ruhunu yansıtır. Taklitçi bir ruh, taklit edilmiş bir kent yaratır. Örneğin demokratik yönetime sahip olmayan –tek adam ile yönetilen– yerleşimlerde kentsel mekân biçimci ve gösterişçidir. Kozmetik aksesuarlar ön plandadır. Önemsenen, dış görünüşüdür. Genel olarak temel kentsel fonksiyonlar ve halkın gerçek ihtiyaçlarının karşılanması birincil önceliğe sahip değildir. Tasarımı oluşturan anlayış, dıştan içe doğru bakar. Önce şekli tasarlar, sonra buna bağlı olarak kullanımı –yani fonksiyonu– tanımlamaya çalışır.

Geleneksel Odunpazarı Evleri, farklı bir tasarım anlayışını yakalamak için önemli ipuçları verir. Bu evlerin özelliği halk tarafından üretilmiş olup halka ait olanı yansıtmalarıdır. Odunpazarı Evleri, Anadolu mimarisinin seçkin örneklerini oluşturur. Bu evleri yaratan felsefe; yaşama, fonksiyondan biçime doğru bakar. Yani geçmişin Odunpazarı insanı, evini öncelikle gerçek ihtiyaçlarına göre tasarlar; biçim ise ihtiyaçlara bir çözüm arayışının sonucu olarak ortaya çıkar. O evde mevcut olan her unsurun arkasında mutlaka ifade edilebilir bir mantıklı açıklama vardır.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bugün Odunpazarı'nda birkaç farklı türden yapı var. Bunlar arasında en sefilleri, tuğla ve betondan yapılmış modern gecekondulardır. Bu yapılar, Odunpazarı'nın bir kültürel değer olduğunu fark edemeyen yönetimler döneminde –muhtemelen yasa dışı şartlarda– yapılmışlar. Odunpazarı'nda mevcut olan ikinci tür yapı türü ise şeklen geleneksel ama ruhen beton olan binalardan oluşuyor. Bunların neredeyse tamamı yakın yıllarda yapıldı. Şeklen ve ruhen geleneksel Anadolu mimarisini oluşturanlar ise inatla zamana direnmeye çalışıyorlar. Odunpazarı Belediyesi'nin çabalarıyla bazı yapıların zamana karşı olan direnci güçlendirildi. Dilerim, evlerin tümünün zamana direngen hale getirildiğini görmek mümkün olur.

Evleriyle ünlü Safranbolu ve Beypazarı gibi yerleşimleri ziyaret ettim. Buralarda mevcut olan geleneksel binaları özenle inceledim. Safranbolu, Beypazarı, Mardin ya da Odunpazarı'nda yaptığım her gezide evleri bir mimar ya da tarihçi meraklılığı ile öğrenmeye çalıştım.

Şimdi daha iyi kavriyorum ki; bu gezilerimde geleneksel Anadolu mimarisinin tarihini bir şekilcilik tarihi olarak kavramışım. Hâlbuki bu toprakların geleneksel mimarisi, bir şekilden çok önce, bir ruhu temsil ediyor. Ya despotun ruhunu ya da halkın gerçek ihtiyaçlarını, beklentilerini ve taleplerini yansıtan sahici kültürüne ilişkin ruhu...

Değişen Eskişehir: Finans ve Bankacılık

Eskişehir ile ilgili bir durum tespiti yapmak ve değişime ilişkin ipuçları yakalamak üzere önce bazı nüfus istatistiklerine kısaca göz atmak istiyorum. 1990 yılında 641 bin olan il nüfusu, 2000'de 706 bine ulaşmış. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 2007 sonunda ise 725 bin olarak hesaplanmış. Halen Eskişehir, Türkiye nüfusunun yüzde birini oluşturuyor ve ülke ortalamasının altında bir nüfus artış oranına sahip.

İlk dikkat çekmek istediğim nokta, ilin nüfusunu oluşturan kent ve kırsal arasındaki oran. 1990'da il nüfusunun yüzde 74'ü il merkezinde yaşarken, bu oran 2000'de yüzde 79'a ve 2007 sonunda yüzde 86'ya yükselmiş. Bir başka deyişle; Eskişehir kırsalı hızla boşalırken, il merkezinde bir şişkinlik büyümeye devam ediyor. Eskişehir'in nüfus olarak kentleşme oranı, ancak yüzde 70'e varabilmiş olan Türkiye ortalamasının çok üzerinde. Bir diğer önemli notum, ilk merkezi büyüklüğü açısından Eskişehir'in Türkiye'nin üçüncü ili olması. İl merkezi nüfusunun büyüklüğü olarak Ankara yüzde 93 ile birinci, İstanbul yüzde 89 ile ikinci sırada yer alıyor. Yüzde 86,3 oranına sahip olan Eskişehir'i, yüzde 86,1 ile Gaziantep takip ediyor. Bu yüksek oranlara yaklaşabilen Adana ve Kırıkkale dışında il yok.

Kentleşme

Kentleşme sürecinde kırsal nüfusunun küçülmesi beklenen bir durumdur. Kırsaldaki işgücü, kentlere akarken; boşalan alanı, tarımsal sermaye ile büyük ve organize işletmeler doldurmaya başlar. Pek çok gelişmiş ülkede bu sürecin tarım ve hayvancılıkta verimliliğin ve tarımsal ürün miktarının artmasını getirdiğini biliyoruz. Ama ne yazık ki, Eskişehir kırsalında nüfusun boşalmasına orantılı kabul edilebilecek bir sermaye akışı ve kurumsallaşmış tarım işletmeleri sürecini gözlemek mümkün olmuyor. Genel olarak niteliksiz işgücü kente akarken, tarım ve hayvancılıktaki sanayileşme çok daha düşük oranlarda gerçekleşiyor.

Eğer bir kentin kırsalı ekonomik olarak küçülüyor ama buna karşılık merkezi ekonomik olarak yeterli oranda büyümüyorsa; bu durum, o yerleşimin tüketim odaklı olmaya ve kaynaklarının ciddi bir bölümünün il dışına akmaya başladığının göstergesidir. Bir ilde tüketimin artış gösteriyor olması övünülecek bir unsur değildir. Hele ki, bazı sektörlerde üretim gerilerken, tüketim artıyorsa, bu durum, gelecek adına bir tehlike işareti olarak algılanmalıdır.

Bir kent merkezinin, ekonomisine oranla daha hızlı gelişmesi öncelikle merkezde yerel hizmet birim maliyetlerinin artmasına neden olabilecektir. (Bu konuyu daha önce yazdığım "Eskişehir Ne Kadar Büyümeli?" başlıklı yazılarda ele almıştım.) Diğer yandan; merkez nüfusunun hızlı artışının kentte altyapıdan güvenliğe kadar pek çok alanda hızlı büyüyen sorunlara yol açabileceğini unutmamak gerekir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir ilginç nüfus göstergesine daha dikkat çekmek isterim. İl toplam nüfus büyüklüğü olarak Malatya, Ordu, Afyonkarahisar, Sivas ve Tokat gibi illerin 2000 yılında Eskişehir'in önünde yer aldığını görüyoruz. 2007 sonuna gelindiğinde ise bu saydığım illerin tamamının Eskişehir'in gerisine düştüğünü izliyoruz. Genel gidişe bakıldığında; bugün için nüfus büyüklüğü olarak Eskişehir'in önünde görünen Erzurum ve Trabzon da orta vadede Eskişehir'in gerisine düşebilirler. Bu birkaç sayısal değer, Eskişehir kırsalının boşalmasına ve Eskişehir'in düşük nüfus büyüme oranına rağmen pek çok başka il gibi nüfus kaybetmediğini doğruluyor. Hele Eskişehir'in bulunduğu bölgede bir çekim merkezi haline geldiği düşünülürse; yakın gelecekte bugüne kadar olandan daha ciddi bir nüfus akışına hedef olacağı öngörülebilir.

Eskişehir, yakın zamana kadar nüfus olarak yavaş büyüyen bir il idi. Ama bundan sonrası için benzer bir gelişim gözleneceği iddiasında bulunmak doğru olmaz. Kıyı boşalan, merkezi şişen ve nüfus olarak hızla büyüyecek Eskişehir için gerekli ekonomik ve sosyal önlemleri şimdiden planlamak gerekir.

Finansal Yapı ve Bankalar

Türkiye'de 2007 yılı sonu itibarıyla 46 banka ve bunlara ait 7568 tane yurtiçi şube bulunuyor. Toplam 46 bankanın 33 tanesi mevduat, diğerleri ise kalkınma ve yatırım bankası olarak hizmet veriyor. 33 mevduat bankasının 3 tanesinin kamu, 1 tanesinin fon, 11 tanesinin özel ve 18 tanesinin yabancı sermayeli banka olduğu görülüyor.

Eskişehir'de 2008 başı itibarıyla 21 banka ve bunlara ait 70 adet şube var. 2000 yılında Eskişehir'deki 32 olan banka sayısı, 2007 sonuna gelindiğinde 21'e düşmüş. Bu arada aynı dönemde şube sayısı ise 75'ten 70'e inmiş. Türkiye'deki toplam şube sayısının yaklaşık yüzde 1'i Eskişehir'de yer alıyor. Eskişehir, 2007 sonunda iller sıralamasında banka sayısı açısından 7'nci, banka şubesi sayısı açısından ise 21'inci sırada yer alıyor. Banka çeşitliliği açısından baktığımızda; Eskişehir'in önünde İstanbul (46), Ankara (39), İzmir (29), Bursa (23), Antalya (22) ve Kocaeli'nin (22) yer aldığını görüyoruz. Türkiye'de mevcut bankaların yüzde 46'sının Eskişehir'de de en az bir şubesinin olduğunu izliyoruz. Eskişehir'in; banka çeşitliliği açısından gelişmiş iller olan Bursa, Antalya ve Kocaeli ile benzeşmesi, il ekonomisi ölçüsünde bankacılık hizmetleri açısından verimli ve cazip bir il olduğuna işaret ediyor.

Türkiye'deki toplam banka mevduatının illere dağılımı sıralamasına baktığımızda; 2007 sonu itibarıyla Eskişehir'in 13'üncü sırada yer aldığını görüyoruz. Eskişehir'deki mevduatın ise yaklaşık toplam banka mevduatının yüzde 1'i olduğunu söyleyebiliriz. 2000 yılında mevduatta 17'nci sırada olan Eskişehir, 2007 sonunda Denizli, Hatay ve Kayseri'yi geçerek bugünkü sırasına ilerlemiştir. Küçük bir not olarak; 2008'e girilirken Eskişehir bankalarındaki toplam mevduat miktarı 3 milyar YTL'yi biraz geçtiğini belirteyim. (Raporda parasal değerler YTL üzerinden verildiğinden ben de bu kur işaretini kullanıyorum.)

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Mevduattan söz edildiğinde, bankalarca kullanılan kredilere de bakmak gerekir. Kredi kullanımını konusunda Eskişehir, mevduattaki durumundan farklı bir görünüm sunuyor. Takipteki krediler ile özel karşılıkları hariç tutarsak; Eskişehir, kullanılan krediler açısından iller sıralamasında 20'nci sırada yer alıyor. Kullanılan kredi miktarı ise (binde 8) yüzde 1'e bile ulaşmıyor. Mevduatta 13'üncü olan bir ilin, kredi sıralamasında 20'nci sırada yer alması, kanımca il ekonomisi açısından ilginç bir ipucu. Bu arada 2000 yılında kredi kullanımında Eskişehir'in gerisinde olan Muğla, Aydın, Balıkesir, Hatay ve Tekirdağ'ın 2007 sonunda Eskişehir'in önünde yer almış olduğunu belirtmeliyim. 2000'de Eskişehir'e yakın büyüklükte olan Konya ise 2007'de kredi kullanım miktarını ikiye katlamış.

Kredi kullanmak, özet olarak bankadan borç almak demektir. Bankadan alınan borç ise (ülkemiz şartlarında kullanılan yararsız yollar dışında) birkaç amaçla kullanılır. Birincisi; genel olarak sanayi kredi ile çalışır ve kredi oranı, o il sanayisinin iş yapma hacmini gösterir. İkincisi; kredi, yatırım için kullanılır ve kredi oranı, o ilin yatırım yapma hacmini gösterir. Bir ilin kredi oranında gerilerde yer alması, il ekonomisinin iş ve yatırım hacmi açısından bir eksiklik veya zafiyete işaret eder. Eğer bir ilde mevduat yüksek, buna karşılık kredi kullanımını düşükse; (özsermaye kullanımının yaygınlığını dışarıda bırakırsak) girişimcilik konusunda bir sorun olduğundan kuşkulabiliriz.

Eskişehir'de olduğu gibi; mevduatın görece yüksek, buna karşılık kredi kullanımının düşük olduğu bir il ekonomisi için söylenebilecek bir diğer tespit şudur: Bu ilin finansal kaynakları, bankalar aracılığı ile başka illerde kullanılıyor olabilir. Bir başka deyişle; Eskişehir, kendi finansal kaynaklarını kendi sınaî ve ticari yatırımları için kullanmak yerine rantıye bir anlayışla 'yatırım tembelliği yapıp' başkalarına borç vererek geçiniyor demektir.

Bankalardaki Mevduat

2007 sonu değerlerini ele alan Türkiye Bankalar Birliği raporuna göre; Eskişehir'deki bankalarda bulunan mevduatın toplamı, 3 milyar YTL'yi biraz geçiyor. Yine aynı tarih itibarıyla bankalardan kullanılan kredi tutarı ise 2 milyar YTL'ye yaklaşıyor. Kredi / mevduat oranını hesapladığımızda; yüzde 61,5 oranını elde ediyoruz. Kısaca söylesek; Eskişehir, bankaya 100 YTL yatırıyor ama buna karşılık 62 YTL kredi kullanıyor.

Ülkenin gelişmiş (veya Eskişehir'in rakibi olarak) kabul edebileceğimiz bazı illerini incelediğimizde; kredi / mevduat oranının şöyle oluştuğunu görüyoruz: Gaziantep yüzde 152,3; Kayseri yüzde 89,7; Kocaeli yüzde 88,9; Konya yüzde 88,2; Antalya yüzde 87,5; Adana yüzde 83,3; Bursa yüzde 77,8; İzmir yüzde 70,0; İstanbul yüzde 69,4 ve Ankara yüzde 48,2. Görüldüğü gibi; Ankara haricindeki tüm illerde kredi / mevduat oranı Eskişehir'den yüksektir. Yatırımların ve sınaî büyümenin kredi kullanımını ile ilişkisini hatırladığımızda; Eskişehir'de şikayet edilen girişim ve yatırım ataletinin bir başka göstergesini yakalamış oluyoruz. Ayrıca Eskişehir'i 13'üncü sıraya taşıyan bankalarda birikmiş olan mevduata bakınca; Eskişehir'deki sorunun sermaye değil, girişimcilik ataleti olduğunu bir kez daha kavırıyoruz.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bir çarpıcı değer daha vermek isterim. Eskişehir, banka şubesi başına düşen mevduat miktarı olarak Türkiye sıralamasında 3'üncü sıradadır. Şube başına ortalama mevduat; 2007 sonu değerleriyle Ankara'da 85 milyon YTL, İstanbul'da 64 milyon YTL ve Eskişehir'de 44 bin YTL'dir. Yukarıda özetlediğimden farklı olarak Eskişehir için vereceğim bir diğer tespit, ildeki banka şubelerinin verimli ve yüksek katma değerli olduğudur.

2007 sonu itibarıyla banka şubesi başına ortalama kredi miktarına baktığımızda; iller sıralamasında Eskişehir'in 8'inci sırada yer aldığını görüyoruz. Eskişehir'de şube başına düşen kredi miktarı 27 milyon YTL dolayındadır. Sıralamada İstanbul, Ankara, Gaziantep, Denizli, Kocaeli, Kahramanmaraş ve Kayseri, kredi büyüklüğü olarak Eskişehir'in önünde yer almaktadır. 2000 yılında Eskişehir'in kredi kullanımında 13'üncü sırada olduğunu ve 2007 sonunda ise 8'inci sıraya yükseldiğini dikkate alırsak; aradan geçen 8 yıl içinde kredi kullanımının gelişmekte olduğunu (fakat kredi kullanım nedenlerinin araştırılması gerektiğini) söyleyebiliriz.

Konuya bir de ilde yaşayan nüfus açısından bakalım. 2000 yılında Türkiye'de banka şubesi başına yaklaşık 8700 kişi düşüyordu. 2007 sonunda bu değer, 9300'e yükselmiş. 2000-2007 diliminde nüfus yüzde 4,7 artmasına rağmen şube başına düşen kişi sayısı yüzde 7,7 artmış. Bir başka deyişle; bankalar artan mevduata ve kredi kullanımına karşın daha fazla müşteriye daha az şube ile hizmet veriyorlar. Eskişehir'e döndüğümüzde; aynı dönemde Eskişehir nüfusunun yüzde 3 artmasına karşın, banka başına düşen kişi sayısının yüzde 10'dan fazla arttığını gözlütüyoruz. Dönem boyunca Eskişehir'de yaklaşık olarak mevduat yüzde 590, krediler yüzde 840 artmış. Öyle anlaşılıyor ki; Eskişehir'de bankalar verimliliği artırmak için artan değerlere karşın şube sayılarını azaltmayı (ya da artırmamayı) yeğlemişler.

Kişi başına düşen ortalama mevduat açısından Eskişehir, iller sıralamasında 6'ncı sırada yer alıyor. Kişi başına düşen ortalama kredi açısından baktığımızda ise Eskişehir'in 10'uncu sırada bulunduğunu görüyoruz.

Özetle; Türkiye Bankalar Birliği'nin 2007 sonu raporundan derlediğim bu değerler, Eskişehir'de finans konusunda yapılacak çalışmaların, ilin ekonomik geleceği açısından önemli olduğunu işaret ediyor. Kendilerine araştırma konusu arayanlara öneririm.

İmar ve Kentsel Mekânın Kullanımı

Eskişehir, 19'uncu yüzyılın son çeyreğine kadar Anadolu'nun küçük yerleşimlerinden birisidir. Kafkaslar'dan ve Balkanlar'dan gelen göçler kentin gelişiminde etkili olmuştur. Bu arada; 19'uncu yüzyılın sonunda işletmeye alınan İstanbul-Bağdat demiryolunun (ve lületaşının) Eskişehir için ekonomik, sosyal ve kültürel önemini de tekrar etmeliyim. 20'nci yüzyıl başına kadar Eskişehir'in gelişme yönü, Porsuk'u kesen kuzey - güney eksenidir. Bu dönemde güneyde (Odunpazarı'nda) konut yerleşimi, kuzeyde (Porsuk çevresinde) ise iş yerleri ve azınlıklar yer alır.

20'nci yüzyılın son çeyreğine kadar Eskişehir, vizyonsuz ve plansız olarak kendi kendine ama yavaş büyüyen bir yerleşimdir. Öyle ki; ilk 1/5000'lik

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Nazım İmar Planı, 1952'de yapılmıştır. Yol İstikamet Planı'nın yapım tarihi ise 1956'dır. 1986'ya kadar olan dönemde imar konusu, ne yazık ki sadece Yol İstikamet Planı çerçevesinde ele alınmıştır. Eskişehir'in ilk imar planı, 1986 yılında uygulamaya alınmıştır. 1986 öncesinde yapıla (andıklarım haricindeki) çalışmalar, kentin imarı ve kentsel mekân kullanım kalitesi açısından etkili olmamıştır. Eskişehir'de (özellikle kent merkezinde) yaşanan aşırı sıkışma ve yoğunlaşmanın ilk sayılabilecek nedenleri arasında 1986'ya kadar olan sistemsiz imar uygulamaları önemli bir yer tutar. Sözünü ettiğim dönemde; bir yandan kentin geleneksel dokusunu ifade eden yapılar ciddi biçimde yok edilişe uğrarken, düşük katlı binaların yerine (sadece rant adına ama anlamsız şekilde) çok katlı pek çok açıdan kalitesiz yapılar inşa edilmiştir. Tarihi ve kültürel değeri son derece yüksek olan geleneksel Odunpazarı yerleşiminin bugün mevcut olmayan pek çok yapısı, özellikle 1986'ya kadar olan dönemde yok edilmiştir. Tarihin yok edilmesi ve şehrin geleneksel yapısını silen 'kitsch' uygulamalarla doldurulması sürecini bugün de kısmen yaşamaya devam ediyoruz.

Eskişehir yanında Türkiye'nin değişik kentsel yerleşimlerinden edindiğim izlenim, ülkemizde imar ve mekânsal kullanım konusunda yetkin bir vizyon ve uygulama anlayışı olmadığıdır. Bu tespiti, merkezi yönetim kadar yerel yönetimler için de tekrar edebilirim. Son dönemde 'devlet zoruyla' stratejik plan uygulamasına geçilmesine karşın ne yazık ki, ne merkezi yönetimin ne de yerel yönetimlerin kısa, orta ve uzun vadeli planları yoktur. Hele, konuya kentli yurttaşlar ile kurum ve kuruluşların katılımı ve paylaşımı açısından bakıldığında, yönetimimizin 'bu tarakta bezi olmadığı' kolaylıkla görülür. Bizdeki uygulamalar, ne yazık ki 'akla geldikçe' diyebileceğimiz günlük uygulamaların ötesine geçememiştir.

Kentler konusunda çok önemli bir kavrama yanlışıımız var. Kentteki alanlar ve mekânlar; merkezi yönetim, yerel yönetimler ile özel kişi ve kuruluşlara aittir. Kentin ciddi bir bölümü, özel mülktür. Ama unutulmaması gereken nokta, kentin bir bütün olarak bir 'kamusal alan' oluşturduğudur. Eğer kente bir 'kişisel rant aracı' olarak bakarsanız; oluşacak sonuç, Eskişehir de dahil olmak üzere, bugün kentlerimizde etkin biçimde yaşanan kapsamlı darboğazlar, sıkıntılar, sıkışıklıklar ve çözümsüzlükler olur.

Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Ali Ulu'nun bu konuda ilginç bir tespiti var: "Kentleri bir rant merkezine dönüştürmenin aracı olarak; kentlerde plan yerine 'proje', kamu yararı yerine 'piyasa', kentli yerine 'müşteri', öz kaynaklar yerine 'sermaye' ön plana çıkmaktadır." Böylece sağlığın, sosyal güvenliğin veya enerjinin serbestleştirilerek kâr odaklı / güdümlü sektörler haline dönüştürüldüğü gibi; kentlerin de sadece kâr güdüsüyle şekillenen (ama insanların beden ve ruh sağlığı açısından sorunlar yaratan) yerleşimler olması sağlanıyor. Kent tanımlamamızı; "kişi ve kuruluşların mülkiyetinde olsa bile; eşit hak ve özgürlüklere sahip yurttaşların yaşadığı kamusal alan" biçiminde yenilememiz gerekiyor.

Eskişehir ve Demiryolu

Eskişehir, 2000'li yıllarla birlikte önemli bir değişim ve dönüşüm dönemine girdi. Pek çok insan Eskişehir'de bu değişimi hissediyor. Uzun süre kendi yavaş gelişimi içinde ilerleyen yerel ekonomide de değişiklikler gözlenmeye başladı.

Önemli Bir Kavşak

Eskişehir; Marmara, Ege, İç Anadolu ve Karadeniz bölgeleri dikkate alındığında bir kavşak noktasıdır. Eskişehir'in 1894'te İstanbul-Bağdat demiryolunun işletmeye alınmasından sonra kamudan ciddi bir ulaştırma ve lojistik desteği aldığını söyleyemeyiz. Bu atalet durumu, Eskişehir'in kavşak olma avantajını değerlendirememesine neden oldu. Eğer Eskişehir-Mudanya (veya Eskişehir-Gemlik) demiryolu, ulusal ve uluslararası hava bağlantısı ve Eskişehir-İstanbul karayolu, daha önceki yıllarda gerçekleşebilseydi, şu an Eskişehir'i çok farklı bir noktada görebilirdik. Bugün Tülomsaş'ın içine girdiği yeni atılım dönemi ile birlikte bu şehrin bir demiryolu sanayi merkezi olma ihtimalinin yükseldiğini vurgulamak isterim. Bu konuda hepimizin üzerine düşen görevler var.

Şehrin geleceğini tasavvur edebilme yetisine sahip kişi ve kuruluşlar, Eskişehir'de bir girişim, yatırım ve sermaye birikimi sorunu olduğunu söylüyorlar. Ama ne yazık ki; işbirliği içinde ortak çalışma önerileri, daima akamette sonuçlandı. Bugüne kadar büyük düşünüp büyük sermaye birikimleri ile yapılması düşünülen yatırımlar sonuçsuz kaldı. Öyle anlaşılıyor ki; Eskişehir'deki sermaye birikimi ve girişimcilik sorunu bir başka şekilde çözülecek.

Eskişehir, gecikmiş ulaşım projelerinin tamamlanması ile birlikte öncesine oranla daha yüksek çekim özelliğine sahip bir yerleşim haline dönüşüyor. Özellikle sınaî yatırım açısından İstanbul ve Kocaeli bölgesi doldu. Buna Bursa yöresini de ekleyebiliriz. Doluluğun yanında Marmara Bölgesi'nde yeni yatırım yapmanın birim maliyetinde de olağanüstü artışlar var. Diğer yandan bu bölgenin yüksek oranda deprem riski taşıması, yatırımcı sanayilerin kendisine yeni alanlar aramalarına neden oluyor. Bu açıdan Eskişehir, yerli ve yabancı yatırımcıya mükemmel bir seçenek sunuyor.

Eskişehir, iki üniversitesi ve yüksek okullaşma oranı ile yetişmiş insan gücü yanında, yüksek sosyal yaşam ve insani gelişmişlik endeksleri ile de bir çekim merkezidir. Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında; küresel krizin tüm olumsuz etkilerine rağmen Eskişehir'in yeni bir ekonomik şafağın eşliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni Sorunlar İhtimali

Türkiye'nin ekonomik yönden hızlı gelişmiş illerini incelediğimizde; bazı çok ciddi sorunların ekonomik ve sosyal büyümeye eşlik ettiğini fark edersiniz.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bugün Eskişehir’de yaşanan ve ilk elde göze çarpan sorunların başında trafik geliyor. İşin ilginç, trafik sorununun çözümü yönünde ciddi bir girişim de görülmemektedir. Aslında bu durumu olağan karşılamak gerekir; çünkü trafik sorunu, trafiğin dışındaki kapsamlı nedenlerden kaynaklanmakta.

Diğer yandan; kent merkezindeki sıkışma ve rant oluşumu, çok hızlı gelişmekte. Kentin merkezini daha fazla yoğunlaştırıp sıkıştırarak yaklaşımlar, Eskişehir’in de kötü örneklerden birisine dönüşmesi sonucunu oluşturacak. Keza elektrik, su, doğalgaz ve diğer yerel servisler konusunda da hemen kapı ardında bekleyen ve biteviye birim maliyetleri artan pek çok aday sorun bulunmaktadır.

Eskişehir, ‘tek merkezli bir kent’ olmaktan hızla kurtulmalı. Eskişehir’i çepeçevre saran ve yakın gelecekte saracak yeni konut topluluklarının, kentin merkezindeki yoğunlaşmayı ve sıkışmayı artırmaktan bir başka işe yaramayacağını da bu vesile ile belirtmek isterim. Çözüm, müstakbel şehri desantralize edecek çok fonksiyonlu alt-kentlerden geçiyor.

Eskişehir’in İki Acil Sorunu

Eskişehir, Batı Anadolu’nun en önemli kavşak noktalarından birisidir. Bu yönüyle antik çağlardan beri önemli bir özelliğe sahip olmuştur. Diğer yandan İstanbul, Kocaeli, Trakya ve Bursa bölgelerindeki sınaî doluluk, Eskişehir için yeni bir sanayi ve teknoloji kenti olma fırsatı yaratmaktadır. Bu gerçeği kentteki yüksek okullaşma oranı ve iki üniversite bu gerçeği pekiştirici etki yapıyor. Diğer yandan değişik nedenlerle Türkiye’de yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı yatırımcıların ilk olarak düşündükleri kentler arasında Eskişehir de yer almaya başladı.

Yatırım amacıyla Eskişehir’i ziyaret eden girişimciler veya kuruluşların bazılarını basında izliyoruz. Bir kısmı ise fısıltı gazetesinden ulaşıyor. Kimi zaman ise zaman ve mekân denk gelip heyetler hakkında birinci elden bilgi aldığım da oluyor. Her yatırımcı heyetin ilk sorduğu sorular arasında Eskişehir’in ulaşım şartları yer alıyor. Demiryolları ve hava ulaşımı ile denize bağlantıyı soruyorlar. Bu konuda verilebilecek cevapları siz de tahmin edebilirsiniz.

Son zamanlarda Eskişehir’in bir üniversite kenti olarak görmek gibi bir takıntı oluştu. Bu ‘at gözlüğü’ nitelikli görüş, bu şehrin aynı zamanda bir sanayi kenti olduğu gerçeğini gözlerden saklıyor. Şehrin başta Organize Sanayi Bölgesi olmak üzere sınaî alanlarını yakından izleyenler, buralarda çok sayıda büyük, orta, küçük ve mikro ölçekli işletme bulunduğunu göreceklerdir. Bunların önemli bir bölümü KOBİ olarak isimlendirilen küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşuyor.

Eskişehir’deki ekonomisindeki katma değerın ciddi bir yüzdesi bu KOBİ’ler tarafından üretiliyor. Deneyim ve birikim olarak şu an başardıklarından daha fazlasını da yapabilirler. Bu amaçla birlikte çalışacakları ana sanayi şirketlerine ihtiyaç duymaktalar. Önümüzdeki dönemde Tülomsaş’ın bazı işlerini daha fazla oranda dışarıya vermesi ile KOBİ’lere besleyecek yeni bir yan sanayi alanı oluşabilir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Bugün beyaz eşya ve otomotiv ana sanayi ile devam eden, raylı ulaşımın ana sanayisi olabilecek Tülomsaş ile yeni bir adım atacak olan yan sanayi gelişimleri için yeni yatırımlara gerek var. Eskişehir’de birikmiş sermaye –ki; varlığı ve hacmi hâlâ tartışmalı– büyük ölçekli yeni sınaî yatırımlar için istekli ve yetenekli görünmüyor. Bu nedenle Eskişehir’e gelecek yerli ve yabancı sermayenin oluşturacağı canlılığa ihtiyaç var.

Diğer yandan Eskişehir’e gelmeyi tercih edebilecek yerli ve yabancı sermaye yatırımları ise kolay ve hızlı taşıma ve ulaşım imkânları istiyor. Bunları sağlayamadığımız durumda yatırımlar yine İstanbul–Kocaeli–Bursa bölgelerine yöneliyor ya da İzmir dolaylarına gitmeyi tercih ediyor. Bu nedenle Eskişehir ekonomisinin gelişimi açısından taşıma ve ulaşım –lojistik– imkânlarının geliştirilmesi zorunlu bir görev olarak karşımızda duruyor.

Bir kavşak niteliğindeki Eskişehir’in ulaşım ve taşıma sorunlarını çözmenin iki önemli adımı var. Birincisi; Eskişehir sivil havaalanı konusunun ivedilikle çözüme ulaştırılmasıdır. Daha fazla çalışma yapmak isteyen ikinci konu ise Eskişehir’i denize bağlayacak olan Mudanya veya Gemlik demiryolu bağlantısıdır. Belki Eskişehir’in ekonomik geleceği açısından en yüksek aciliyet düzeyindeki sorun budur. Ne yazık ki; Eskişehir–Mudanya/Gemlik demiryolu bağlantısı üzerinde yeterli yoğunlukta lobi çalışması yapmıyoruz.

Eskişehir ve Demiryolları

Eskişehir’de demiryolculuk, kent kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu kentin yerlisi olan veya 19’uncu yüzyılın sonları ile 20’inci yüzyılın ilk yarısında bu şehre göç etmiş olan her ailede bir demiryolcu vardır. Eskişehir halkı, demiryolunu ve demiryolcuyu sever. Bir deniz kentinde liman ne ise Eskişehir için Gar ve çevresi öyledir.

Sıklıkla ifade ettiğim gibi; Eskişehir’in küçük bir yerleşimden bir kent haline dönüşünün ilk adımlarında demiryolunun özel yeri ve ağırlığı var. Adeta 1871 yılında Osmanlı Padişahı’nın Haydarpaşa – İzmit demiryolunun yapılması için gösterdiği irade Eskişehir’in müstakbel gelişiminin de işareti olmuş. 1873’de işletmeye açılan bu hattı takiben 1888’de demiryollarının Ankara’ya kadar uzatılması kararı alınmış ve 1889’da başlayan yapım işleri, hattın 1892’de Ankara’ya ulaşması ile sonlanmış. 1893 yılında ise Eskişehir – Konya hattının yapımına başlanmış. Ardından Eskişehir – Kütahya hattı işlenmeye alınmış. Ne yazık ki; bu şehrin gelişiminde çok önemli rol oynayan demiryollarının yerel tarihini yeterince bilmiyoruz. Bu konuda sosyal bilimler yönünden ciddi araştırmalara ihtiyaç var. Ama şu bir gerçek ki; Eskişehir’i demiryollarından, demiryolunu Eskişehir’den ayrı düşünmek mümkün değil.

Bilebildiğimiz tarih, Eskişehir’de demiryollarının ekonomik ve sosyal olarak ciddi bir canlılık yarattığını anlatıyor. O yıllarda yolu Eskişehir’den geçen seyyahların tümü bu hareketlilikten söz ediyorlar. Daha önceki seyahatnamelerde Eskişehir’den pek söz edilmezken, demiryolunun Eskişehir’de durak yapması ile 1890’lı yıllarda Eskişehir’le birlikte (seyyahların ve yolcuların daha iyi tanıdığı) lületaşının da daha iyi tanınmaya başladığını görüyoruz.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

1895'te Eskişehir'in nüfusunun 20 bine ulaştığı kaydedilmiş. Bu tarih dolaylarında demiryolunu yapan ve işleten yabancı ortaklı şirket, Haydarpaşa'da konuşlanmış atölyelerini Eskişehir'e taşıma kararını almış. Böylece önce ELMS, daha sonra Tülomsaş olarak bilinen demiryolu endüstrisi işletmesinin yolu açılmış oluyor. Cer Atölyesi olarak bilinen ilk oluşum, konuya ilişkin meslek okullarının açılmasıyla da demiryolunun Eskişehir'de bir yaşam biçimi haline dönüşmesini sağlıyor. Yine aynı dönemde bu atölyede çalışan yabancı uzmanların Eskişehir'de tarımın gelişmesinde rol oynadıklarını söylemeliyiz.

Eskişehir'de yaşayan vatandaşların Yazılıkaya'yı, Han'daki yer altı şehrini ya da Ballıhisar'daki Pessinus antik kentini bilmeyi çoktur. Hatta geleneksel Odunpazarı'nı merak edip gezmemiş olanları olduğuna eminim. Gene bu kentin gözbebeği işletmelerinden birisi olan Tülomsaş'ın Internet sitesine göz gezdirip merak etmemiş olanı da pek boldur. <http://www.tulomsas.com.tr> adresine bir göz atıldığında bu geleneksel sektörün nasıl zorluklar içinde nice atılımlar yapma çabasında olduğu görülecektir.

Eskişehir'in bir üniversite kenti olduğunu biliyoruz. Son derece gelişkin sanayi bölgeleri ile ülkenin en üstteki kentleri arasına tırmanıyor. Sosyal yaşanabilirlik endeksleri açısından pek çok rakibini geçti. Doğal, tarihi ve kültürel varlıkları açısından son derece zengin. Yerüstü ve yer altı su zenginliği ile bir kenti niteliği taşıyor. Ama unutulmamalı ki; Eskişehir, aynı zamanda bir demiryolu kentidir.

Geçmişinde demiryolunun son derece önemli bir yer tutan Eskişehir'i ülkenin demiryolu endüstrinin merkezi konumuna taşımanın zamanı çoktan geldi de geçiyor. Eskişehir bu önemli deneyimini yeni inovasyon açılımlarına (-ki buna deneyim inovasyonu adını veriyoruz) taşımak zorundadır. Eskişehir'in üniversiter bir enstitü, akredite olmuş test laboratuvarları, yeni üretim yatırımları, kümelenmiş yan sanayisi ve bilimsel – teknolojik akademik çalışmaları ile demiryolları konusunda yeniden yükseldiğini ve küresel rekabette yer aldığını görmeyi diliyoruz.

Demiryolu Gerçeği

Makina mühendisi bir arkadaşımın iletmiş olduğu bir e-posta ile demiryolu konusunu bir kez daha hatırlama fırsatım oldu. E-postada TMMOB Makina Mühendisleri Odası tarafından üretilmiş ve demiryolu gerçeğini ele alan bir rapor yer alıyordu. Yüksek hızlı tren sayesinde demiryolu ile hızlı seyahat etmenin keyfine varan bir kent olarak bu rapora dikkat etmemizin önemli olduğu kanaatindeyim.

Öncelikle –raporda da yer alan- bazı önemli başlıklara işaret etmek isterim. Ülkemizde demiryolu ulaşımı, 1950'li yıllardan beri geriliyor. Bugün Türkiye, yolcu taşımacılığında 24 Avrupa ülkesi içinde yaklaşık yüzde 2'lik bir oranla sonuncu konumdadır. Yine nüfusun demiryolu ile seyahat sıklığında sonuncudur. Kilometrekareye düşen demiryolu uzunluğunda yine sondan bir önceki sıradadır. Nüfus başında düşen demiryolu uzunluğu ile yine sonunculuğu, hiçbir Avrupa ülkesine bırakmamaktadır.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Söz konusu 24 Avrupa ülkesi içinde yüzölçümü ve nüfus olarak en büyük 6 ülkeyi incelediğimizde yine ilginç sonuçlarla karşılaşırız. Demiryolu hattı uzunluğunda bu ülkeler arasında 6'ncı olan Türkiye, genel sıralamada 9'uncu konumdadır. Yolcu sayısı açısından baktığımız söz konusu 6 ülke arasında altıncı, genel sıralamada ise 15'incidir. Demiryollarının ana fonksiyonlardan birisi olan yük taşımada ise genel sıralamada ton ölçeğinde 16'ncı ve ton-km ölçeğinde 12'nci sıradadır.

Halen Ankara-Eskişehir arasında kullanıma sunulmuş olan yüksek hızlı tren (YHT), bu konuda yabancı ülke deneyimine sahip olmayanlar için iyi bir gösterge oldu. YHT sayesinde bugüne kadar yolcu ulaşımında neleri kaybetmiş olduğumuzu bize gösterdi. Diğer yandan sanayi başta olmak üzere ekonomide kaybettiklerimiz ise görünenden çok daha fazladır.

Türkiye'nin vizyonsuz yöneticileri, demiryollarını ihmal ederek bir yandan sanayinin ihtiyacı olan taşıma imkânlarını dışarıda bırakırken, diğer yandan bu sektörün ülkemizde gelişmesine ve katma değer üreten ulusal gelir kaynağı haline dönüşmesine engel oldu. Ama dün yapılmayanlara ya da yanlış yapılanlara hayıflanmak yerine önümüzde uzaman gelecekte neler yapılabileceğine, hangi doğru adımların atılabileceğine bakmak lazım. Devrim Otomobili'ni baltalayarak otomotiv endüstrisinin yolunu kesen dar kafaların, daha fazla demiryollarının önünde durmasını aşmak gerekli...

Devrim Otomobili

Eskişehir'le özdeşleşmiş isimlerden birisi, 1961 yılında Eskişehir Demiryolu Fabrikası'nda yapılmış olan Devrim isimli otomobildir. Dünyada henüz otomotiv endüstrisinin gelişmediği yıllarda böyle bir ürünün yapımına imza atan mühendisleri, teknisyenleri ve işçileri öncelikle saygıyla anmak gerekir.

Devrim otomobilinin hikâyesine uzun uzun girmeyeceğim. Bu bilgileri, örneğin İnternet ortamında kolaylıkla bulabilirsiniz. Hatta 1961'de yapılan 4 otomobilden bugün 'sağ' ve çalışır halde olan tek örneğini Eskişehir'deki Tülomsaş tesislerinde görebilirsiniz.

1960 Darbesi sonrasında ülkede bir sanayileşme rüzgârı estirmek isteniyor. Genç Cumhuriyet, sanayi alanında atılımlar yapma çabasında. Bu nedenle makine imalatı ve yerli ağır sanayi konusunda bir örnek oluşturmak üzere otomobil üretilmesine karar veriliyor. Talimatta üretilen otomobillerin ordunun ihtiyacı için kullanılacağı belirtilmiş. İyimser ve atılımcı havayı ifade etmek üzere otomobilin adı Devrim konmuş.

Bilindiği gibi; 1961'de yapılan törende devrim devlet başkanı Cemal Gürsel, bindiği Devrim otomobilinin benzininin bitmesi üzerine "Batı kafasıyla otomobil yaptınız, ama doğu kafasıyla benzin ikmalini unuttunuz" diyor. Daha sonra diğer otomobille tören tamamlanmasına karşın bundan sonraki gelişmeler olumlu yönde ilerlemiyor.

Devrim'i yapan ekipte yer alan Salih Kaya Sağın tören sonrası için şunları yazmış: "Ertesi gün bütün gazetelerin sözbirliği etmişçesine '100 metre gitti

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

bozuldu' başlığını attıkları 2 numaralı Devrim, aynı gün Hipodrom'daki geçit törenine katılıyor, ne bundan ne de Cemal Paşa'nın Anıtkabir'e bir başka Devrim otomobili ile gittiğinden söz ediliyor; yalnızca haber, yorum ve fıkralarda harcanan bunca paranın boşa gittiğinden dem vuruluyordu. Oysa aynı yıl Tarım Bakanlığı bütçesine konmuş bulunan 'At neslinin ıslahı' için 25 milyon TL ödenek ve sonucundan kimse söz etmiyordu."

Devrim projesi sadece binek otomobili yapmaktan ibaret değildi ya da olmayabilirdi. Daha 1960'lı yıllarda ordunun taşıma, hava ve zırhlı araç ihtiyacını karşılayacak bir endüstrinin başlatılması imkânı oluşmuştu. Henüz otomotivin gelişmediği o yıllarda Türkiye, bu alanda önemli yatırımlar yapabilir ve ciddi bir sınaî ilerleme kaydedebilirdi. Devrim otomobili projesinin neden yok edildiğini bugün için bilen yok. Belki de var ama anlatanı yok. Sadece 1961'de yapılan Devrim'den 5 yıl sonra 1966'da Ford ve Koç ortaklığı ile Anadolu olarak isimlendirilen otomobilin üretilmeye başlandığı biliniyor.

Son günlerde bir vesile ile iletişim ve medya ile ilgili okumalar yapıyorum. Devrim otomobilinin yapıldığı Eskişehir Lokomotif Fabrikası'ndan (şimdiki Tülomsaş'tan) söz edince; bir anda iki konu –Devrim ve medya etiği– zihnimde birleşiverdi. Kendi kendime şunu sordum: "Acaba 1961'de Devrim için '100 metre gitti bozuldu' diye manşet atan gazeteciler, ne düzeyde bir hata yapmış olduklarının bugün farkındalar mıdır?" Eğer bunlardan yaşayanı varsa, böyle bir karalayıcı manşetle ülke ekonomisine zarar verdiği için çıkıp "Ben bir hata yaptım. Tüm ülkeden özür dilerim" diyebilme cesareti gösterebilir mi? Bir meraklı ve dürüst araştırmacı, bir ülkenin geleceğini –deyim yerindeyse– karartan gazeteci kılığına girmiş bu kendini bilmezleri listeleyebilir mi?

Bugün Devrim'in yapıldığı Tülomsaş, bu şehirde bacasını tüttürmeye, ülke ve il ekonomisine değer katmaya devam ediyor. Eskişehir'i bir demiryolu endüstrisi merkezi yapma yolunda önemli bir varlık olan Tülomsaş'a ve onun geleneğine gönül borcumuz var.

Demiryolculuk

Demiryolculuk, öncelikle bir tercih sorunudur. Türkiye, demiryollarına öncelik tanıyacağına dair bir irade belirlemeli ve buna yönelik ulaşım ana ve detay planlarını yapmalı, ivedilikle uygulamaya koymalıdır. Bu süreçte ana ve yan sanayiler açısından Eskişehir'in çok önemli roller oynayacağı ve statüler edineceğine hiç kuşku yok. Böyle bir süreçte Eskişehir için merkez olma şansı mevcuttur.

Türkiye'nin ulaşım ana planı tüm ulaşım sistemlerinin bir bütünlük içinde gelişeceği programlar demetine dönüşmelidir. Dolayısıyla sanayiye ilişkin plan ve projelerin, ulaşım ana planını dikkate alması gerekecektir.

İhmal edilmiş sektörler konusunda en önemli adımlardan birisi bu konuda kamuoyu oluşturulmasıdır. Bu bağlamda yerel yönetimlere, üniversitelere, bilimsel ar-ge kuruluşlarına, meslek odalarına, sivil toplum kuruluşlarına ve

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

medyaya önemli görevler düşüyor. Diğer yandan kentler de kendi gelecekleri içinde demiryolunun doğru konumunu bulup talep etmek durumundalar.

Eskişehir – Bursa – Mudanya Demiryolu

Eskişehir'in geleceğini hayal etmeyi denediğimizde; bu tasarımda mutlaka sanayi olmak zorundadır. 20'nci yüzyıldan bu yana sanayinin Batıdan Doğuya doğru göç ettiğini dikkate aldığımızda hem Avrupa-Asya ekseninde hem de Türkiye ölçeğinde konunun önemi daha açık biçimde ortaya çıkar.

Eskişehir iki üniversitesi ile bir eğitim kenti doğrultusunda yürümektedir. Diğer yandan kent turizmine konu olabilecek tarihî ve doğal varlıklara da sahiptir. Ama ekonomik olarak gerçek ve sağlıklı bir büyüme yakalayabilmek için sanayi sektöründeki büyümesinin takipçisi olmak zorundadır.

Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi, ülkemizin en nitelikli sanayi bölgeleri arasındadır. Burada kendi yağıyla kavru olarak ciddi gelişmeler göstermiş ve ufak desteklerle umut verebilecek olan çok sayıda büyüklü küçüklü işletme bulunmakta. Eskişehir sanayisi; seramik, havacılık, makine imalat ve metal işleme gibi sektörlerde önemli açılımların ipuçlarını vermekte. Bu iklim dünyada gelişen pek çok teknolojik ürün ve hizmetin Eskişehir'de yapılabileceğini ima etmekte...

Bir kentin büyük, orta veya büyük ölçekli ama yüksek katma değerli bir yerleşim olabilmesi bazı şartlara bağlı. Bunların başında ulaşım ve taşıma ile özetleyebileceğimiz lojistik imkânları geliyor.

Eskişehir, Batı Anadolu'da bir kavşak niteliğinde olmasına rağmen lojistik mevcut şartları açısından yeterli olanağa henüz sahip değil. Sivil havaalanı sorunu yine sürüncemede kalmış gibi. Eskişehir-Ankara hızlı treni, İstanbul bağlantısının önemini net biçimde ortaya çıkardı. Ama bunların arasında Eskişehir – Bursa – Mudanya / Gemlik demiryolunu birinci öncelikli ve acil olarak kabul ediyorum. Eskişehir için biçilen misyonlardan birisi olan 'lojistik merkezi' niteliğinin bu hat olmaksızın sağlanması mümkün değil.

Bu hattın geleneksel bir tren yolundan bazı farklılıkları olmak zorunda. Denize ulaşım noktasının Mudanya olmasını düşünürsek; gerek Eskişehir gerekse Mudanya destinasyonlarında birer lojistik köyün bulunması gerekiyor. Denize açılan Mudanya noktasında nitelikli bir Ro-La istasyonu ile ihtiyaç duyulan demiryolu bağlantıları yapılmalı. Aynı şekilde konteynır ve TIR'lar için uygun alanlar ve depolama imkânları bulunmalı.

Lojistik köy (lojistik üs); taşımacılık, depolama, elleçleme, konsolidasyon, ayrıştırma, gümrükleme, ihracat, ithalat ve transit işlemler, altyapı hizmetleri, sigorta ve bankacılık, danışmanlık ve üretim gibi entegre lojistik faaliyetin belirli bir bölgede yapılması anlamına geliyor. Bu türden bir oluşumda bankalar, finans kurumları, sigorta ofisleri, konteynır alanları, araç parkları, kapalı / açık ve soğutmalı depolar, silolar, rampalar, vinçler, forkliftler, yolcu terminalleri, gümrük idari binaları, ambalaj ve paketleme yapıları, dağıtım merkezleri, tersaneler, bakım – onarım servisleri, eğitim mekânları, büfeler, konaklama tesisleri, lokantalar ve benzerleri bulunuyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Böyle bir lojistik sistem gerçekleştirildiğinde TIR'ların ve / veya konteynırların tren ile taşınması ve Mudanya noktasında deniz araçlarına yüklenmesi mümkün olacaktır. Böyle bir yandan karayollarının aşırı yıpranması önlenirken aşırı trafik yoğunluğuna da bir çözüm bulunmuş olacaktır.

Ne yazık ki; Eskişehir-Mudanya demiryolu zaman zaman dile getirilmekle birlikte yerel yöneticiler bu konunun sıkı takipçisi olmadılar. Sanayicilerin bu konuda talepleri ya gerekli makamlara ulaşmadı ya da ulaşsa da istenen etkililikte lobi yapılamadı. Özetle; Eskişehir, bu demiryolunun il ekonomisi açısından gerçek önemini ve aciliyetini kavramakta –dolayısıyla bu projeyi savunmakta– başarılı olamadı.

Eskişehir-Mudanya demiryolu konusu Eskişehir'in ekonomik geleceğinin en önemli yol taşlarından birisidir. Eskişehir'e sahip çıkmak isteyenlerin, bu projenin savunucusu ve yapılması için takipçisi olmaları gerekiyor.

Bir Kez Daha: Eskişehir – Mudanya

Eskişehir'den Bursa (veya Marmara Denizi kıyısındaki yerleşimlere) doğru olan yük akışına bakanlar, Eskişehir – Bursa – Mudanya demiryolu konusunda gerçekten bir ihtiyaç olduğu konusunda kuşkuya düşebilirler. Ama bu hattın yapılmasının Eskişehir sanayisi ile Eskişehir üzerinden denize ulaşmak isteyen diğer yerel ekonomiler için bir fırsat yarattığını (yaratacağını) gözden kaçırmamalıdır.

Eskişehir bölgesinde yer alan ekonomiler, öncelikle dışsallıklar nedeniyle bir kalkışa hazırlanmaktadır. Bu hazırlığın gerçek ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye dönüşmesi için lojistik şartların gelişmesine ihtiyaç var. Eskişehir-Mudanya demiryolu, bu ihtiyaçları karşılamanın en önemli adımlarından birisidir.

Eskişehir, 20'nci yüzyılın sonlarına kadar yavaş büyüme eğiliminde olan bir yerleşimdi. Bu nedenle kentsel sorunların son ana kadar çözülmemesi ciddi bir felakete neden olmadı. Son kertede de olsa yapılan acil müdahaleler ile kentin ekonomik, sosyal ve altyapı problemlerine çözümler bulunabildi. Bu çözümlerin bazıları yeni sorunlara açsa da sonuçta 'ehven-i şer' çözüm olarak kabul edilebildi.

Eskişehir'in kentsel problemleri üzerine zaman içinde söylenip yazılanlara bir göz atın. Bugün çözülüyor gibi görünen problemlerin geçmişinin en az 20-30 yıl olduğunu göreceksiniz. Ulaşım ve taşıma alanında; Bozüyük-Mekece karayolu, şehir içinden geçen demiryolunun yer altına alınması, çevre yolunun çok şeritli hale getirilmesi ve havayolunun kullanılabilir hale gelmesi yaşı 40-50'nin üzerinde pek çok hemşehrinin çok eski yıllardan beri bildiği konulardır. Bunların bazıları ancak çözüme kavuşmaya başladı.

Açıkçası; Eskişehir, yeni geldiği noktada bu döneme has problemlerle henüz karşılaşmadı, hâlâ geçmiş zamanda şu veya bu nedenle halletmediği sorunları çözmeye çalışıyor. Geçmişte çözülmemiş olmasının belli başlı nedenleri arasında vizyonsuzluk, öngörü eksikliği ile kentin gerçek sorunları

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

karşısında kayıtsız kalmayı sayabiliriz. Bu arada sözünü ettiğim dönemler açısından (1950'li yıllardan bu yana) ciddi kentsel sorunların çözümüne katkı yapacak biçimde Eskişehir'in Ankara'da yeterince güçlü temsilinin olmadığını da eklemem gerekir.

Eskişehir – Bursa – Mudanya demiryolu da geçmişte halledilmiş olması gereken sorunlardan biridir. Bu konunun yıllardır kent çevrelerinde konuşulmasına rağmen bu işin bir programa dönüşemediği bir gerçektir. Söz konusu hattın yapımının hükümet programlarına alınamaması bir yana bu problemin Ankara'ya yüksek sesle duyurulabildiği de kuşkuludur.

İster merkezî hükümetin ildeki temsilcisi ister yerel yönetici olsun; bir kentte yönetici olmanın şartlarından birisi kentin geleceğini görmek ve bunun tasarlanmasına katkı koymaktır. Bu gereklilik, o kentteki meslek odaları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları için de geçerlidir. Bu nedenle kentsel projelerin bugün mevcut bir ihtiyacı karşılamasından daha önemli olan, bunların kentin sağlıklı ve sürdürülebilir geleceğini kurgulamasıdır.

Eskişehir – Bursa – Mudanya demiryolu yük taşımacılığına yönelik olarak Konya'dan Eskişehir'e kadar uzanan tüm ekonomiler için güncel bir ihtiyaçtır. Daha önemlisi, önümüzdeki dönemde Eskişehir ve çevresinin ekonomik geleceği için önemli fırsatlar yaratacak, aciliyeti olması gereken bir projedir.

İşte; bu çerçevede, Eskişehir – Bursa – Mudanya demiryolunu bu ilde yaşayan her kişi ve var olan her kuruluşun her alanda hararetle savunması ve gerçekleşmesi için çaba vermesi gereken bir proje haline getirmektedir. Eskişehir sanayisinin denize bağlanması için demiryolları konusunda ivedilikle yol alınmalı; çünkü Eskişehir'in hızla gelişmesinin arka planında bu gerçeğe verilecek değer yatmaktadır.

Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk, mutlak ve nisbi (görelî) olmak üzere iki ayrı tanımda ele alınıyor. Basit olarak mutlak yoksulluk, vatandaşların yaşamlarını fiziken sürdürebilmek amacıyla ihtiyaç duydukları en düşük tüketim düzeyidir. Bunun belirlenmesinde aile büyüklüğü, ihtiyaçlar ve piyasa fiyatları etkili oluyor. Nisbi (görelî) yoksulluk ise yoksul vatandaşlar ile o toplumda yaşayan ve varolan koşullara göre ortalama bir gelire sahip kişiler arasındaki gelir farkını ifade ediyor.

Fuchs isimli bir yazarın ilginç bir ifadesine rastladım bu konuyu okurken. Şöyle diyor nisbi yoksulluğu tanımlarken: “Toplumdaki bir ailenin gelirinin yarısından daha az bir gelire sahip olan aileler, yoksuldur.” Bu haklı yaklaşımdan değişik bir yorum çıkıyor. Demek ki, toplumun yaşam koşullarının yükselmesi, yoksulluğun azaldığı anlamına gelmiyor.

Siyasetçilerin dillerine doladıkları gibi olmuyor işler. Kredi kartı sahibi olmakla veya taksitle buzdolabı almakla ülke, (nisbi de olsa) yoksulluktan kurtulmuyor.

Yoksulluk çoğu zaman kentsel ve kırsal olmak üzere iki ayrı kalemde ele alınır. Kent özelinde gözlenen türü, kentsel yoksulluk olarak bilinir. Kır ve kent ayırımının arkasındaki temel neden, tüketim kalıpları ile mal ve hizmet fiyatları açısından iki kesimin farklılıklar göstermesidir.

Genel anlamda yoksulluğun ayrıntılarına indiğimizde; buna neden olan bir kaç önemli faktöre kolayca gözlemek mümkün. İlk faktör olarak ülkede gelir dağılımının bozukluğundan ve kronik bir sorun halini almış olmasından söz edebiliriz. Ardarda gelen ekonomik krizlerle de derinleşen gelir dağılımı sorunu, kentsel yoksulluğun da gerçek anlamdaki nedenlerinden birisidir. Ne yazık ki, her siyasal iktidar döneminde bu sorunun çözüleceğine dair seçim vaatleri verilmesine rağmen bir arpa boyu yol almadığımız ortadadır.

İkinci faktör olarak ücretlerin düşüklüğünden söz edebiliriz. Gerçekten tarihsel olarak ücret düzeyleri incelendiğinde reel ücretlerin ciddi olarak düştüğü zaman ölçeğinde kolaylıkla görülebilir. Ülkenin sorunlarının karşılığı olan diyeti ödeyen kesimlerin başında ücretlilerin geldiğinden hiç kuşku yoktur. Her kriz, çalışanların reel ücret düşmesi ile sonuçlanmıştır.

Bölgeler arası farklılık, yoksulluğun nedenleri arasında üçüncü faktör olarak yer alır. Bu bağlamda ülkenin coğrafi büyüklüğünden, yatırım önceliklerinin gelişmiş bölgelere verilmesinden, teşvik önlem ve yasaları ile yanlış uygulamalar yapılmasından, enerji ile ilgili sorunlardan, eğitimin giderek düşen kalitesinden söz edebiliriz. Geçmişin bazı “resmi strateji” belgelerinde

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

de yer aldığı gibi bazı bölgeler adeta “düşmana” ilk bırakılacak yerler olarak yatırım alanları dışında düşünülmüştür.

Kayıtdışı istihdam konusundan sıklıkla söz ediyorum. Kentsel yoksulluğu ciddi faktörleri arasında yer alan bu konu, ülkede iş güvencesinin iflas etmiş olmasından işsizliğin ciddi boyutlara varmış olmasına kadar pek çok sosyal unsuru içinde barındırmaktadır.

Ve tabii ki, yoksulluğun nedenleri arasında iç göçün kentlerde yarattığı baskıdan söz etmek zorundayız. Tarımın giderek derinleşen sorunlarının yanında kentlerde açık işsizlikle birlikte hizmetler sektörü içinde gizli işsizliğin artmasının altında daima iç göç vardır.

Kentsel yoksulluk, kendini sadece bir gelir eksikliği olarak ifade etmiyor. Başka sonuçları da var.

Birçok sosyal ve ekonomik sorun da olduğu gibi kentsel yoksulluk konusu da bir “yumurta-tavuk” görünümü verir. Nedenler ve sonuçlar, yoğun biçimde birbirine karışır; kimi zaman sosyal sonuçlar, dönerek başka olayları (hatta aynı olayı) etkilemek üzere neden(ler) olur.

Kentsel yoksulluk, yalnız bir gelir eksikliği sorunu değildir. Toplumda başka yansılar da olur. Örneğin kentsel uyumsuzluk olarak ifade edilen kente uyum sağlamadaki zorluklar, yoksulluğun birinci derecede yan etkilerinden birisidir.

Kente uyum sağlayamamanın ise yine karmaşık nedenleri vardır. Öncelikle kente göç edenlerin geldikleri yörelere ait gelenek, görenek ve adetleri uyumsuzlukta birincil önemde rol oynar. Hele göçmenlerin, bir etnik veya kültürel kimlik olarak bu özelliklerini korumak ve yaygınlaştırmak istemeleri durumunda ortaya bir sosyal çatışma durumu çıkar. Bu kimlik özelliklerinin kentsel değerlerle çatıştığı durumlarda ise çok boyutlu bir sorunla karşı karşıyayız, demektir. “Şuralılar Derneği”, “Bu Köylüler Vakfı” gibi “rantçı” sivil yapıların ortaya çıkmasının altındaki nedenlerden bir tanesi budur. Zorunlu olarak bu yapıların bir örgüt çatısı altında toplanmaları gerekmez; bazen sivil ve siyasi örgütlerin içinde birlikte davranan kanatlar olarak da görünebilirler.

Konuya dönersek; özellikle yoksul göçmenlerin, genelde kimlik, kültür ve inanç değerlerine daha sıkı bağlı olmaları nedeniyle kente uyumlarında sorun görülmesi olağandır.

Kent yoksullarının genel özelliklerinden birisi, düşük eğitim düzeyidir. Yoksulluk ve niteliksiz ve yetersiz eğitim sarmalını kırabilmek hiç kolay değildir. Dolayısıyla kente uyumu zorlaştıran faktörler arasında yeterli eğitim alınamaması önde gelen faktörlerdendir. Eğitim sistemimizin giderek kalitesizleştiği düşünülürse kent yoksullarının bundan bir kaç daha fazla etkilenmesi son derece olağandır.

Sosyal göçün etkili bir faktör olduğu toplumlarda (özellikle az gelişmiş toplumlarda) yoksulluk, bir tür “anlık yaşama” ruhunu da geliştirmektedir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Böylece eğitim gibi aile bireylerine uzun erimli yatırımlardan uzak durmak için bir neden daha ortaya çıkmaktadır.

Kentsel yoksulluğun neden olduğu diğer sosyal sorunlara dönelim. Eskişehir’de görülmemekle birlikte kentsel yoksulluk nedeniyle pek çok kentimizde 1960 sonrasında görülen gelişmelerden birisi, gecekondulaşmadır. Gecekondulaşmayı sadece derme çatma yapılar olarak anlamamak gerek. Kalitesizliğin ileri düzeylerde olduğu tüm yapıları bence “gecekondulaşma” kategorisine almak gerekir. Çünkü bu yapıları vareden mantık, bir kentli aklı değildir, olamaz. Bugün deprem olasılığının karşımıza çıkardığı olayın gerçek yüzü, bir yandan da sosyal göç ve kent yoksulluğu gerçeklerine dayanmaktadır.

Sağlıksız çevreden kaynaklanan kent sorunları, örgütsel suçlarda artış, kentte şiddetin yaygınlaşması ve önünün alınmasının zorlaşması, sokak çocuklarının artması, uyuşturucu kullanan genç insan sayısındaki yükselme, kadınlara ait sorunların artması... Bunların tümünün kent yoksulluğu ile yakından ilintisi vardır.

Kentsel yoksulluk, sadece Ramazan ayında iftar çadırları açıp yemek dağıtmakla, bu ayda insanlara bir paket yiyecek yardımı yapmakla aşılabilecek bir sorun değildir. Ramazan’da yapılan hayırlı yardımlar tabii ki, yoksul insanları sevindirecek, yardım yapanların ruhlarına huzur verecektir. Ama kentsel yoksulluk, bundan çok daha ciddi ve yaptırımları olan bir sorundur.

Yasadışı Kent

Yasadışı kent nedir? Yasadışı kent, ilkokulda yurttaşlık bilgisi dersinde okuduğumuz kurallara uygun olmayan kent unsurlarıdır. Bunların arasında kayıtdışı ekonomik ilişkilerin özel bir yeri var.

Kayıtdışı ekonomik ilişkilere örnekler ararsanız; mali kaydı olmadan ticaret yapmak veya yapılmasına aracı olmak bunların başında gelir. Bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadan çalışan insanların durumu da kayıtdışı ekonomi, bir başka deyişle yasadışı kent kavramı içine girer. Mafya tipi ilişkiler ise kayıtdışının sadece bir başka görünümüdür. Ekonominin yasadışı olan tüm bu bölümlerine marjinal sektör, kayıtdışı sektör veya informal sektör dendiğini duymuşsunuzdur.

Ekonomik ve sosyal gelişmesinde değişik türden sorunlar olan bazı ülkelerde kamu yöneticileri ile kayıtdışı ekonomi arasında tespiti pek de kolay olmayan ilişkiler gelişir. Adam kayırma, rüşvet, kendi yakınlarına kamu kaynaklarını talan ettirme gibi eylemler, kayıtdışının (yasadışı kentin) kamu ile içiçe geçmişliğini gösteren sadece birkaç örnektir. Bu konuda uluslar arası bir örgüt olan Transparency International'ın kayıtlarını İnternet'ten inceleyebilir (<http://www.transparency.org>) ve kayıtdışılık konusunda hangi ülkelerin başı çektiğini orada görebilirsiniz.

Bir seçenek söyleyiş olarak informal ekonomi de diyebileceğimiz kayıtdışılık, az gelişmiş ülkelerde ülke ekonomisinin yaklaşık yüzde 50'sine ulaşabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise ayrı bir ekonomik sektöre veya kent mekânlarında yerine getirilen ayrı bir "karanlık" sosyal ilişkiler ağına (kentsel kayıtdışılık ağına) denk düşmektedir. Türü ve niceliği ne olursa olsun, kayıtdışılığın bir diğer bağlantısının güncel siyaset olduğu kolayca bilinir.

Özetle; kentteki kayıtdışılığın boyutları, o kentin vizyonunun (veya vizyonsuzluğunun) ve dolayısıyla o kentin geleceğinin belirlenmesinde son derece etkili olur. Kayıtdışına geçit verdikçe kenti yasadışılığa biraz daha itmiş oluyoruz.

Genelde "yasadışı kent" olarak özetlediğim informel (kayıtdışı) kent ekonomisi ve mekan olarak kent ilişkilerine baktığımızda tanıdık tespitler görüyoruz. Bunların bazıları, yasadışılığın nedenlerini oluştururken, kimileri sonuç olarak ortaya çıkıyor. Pek çok sosyal ve ekonomik olayda olduğu gibi, sonuçlar daha sonraki (gelecekteki) olayların nedenleri arasında yer alıyor.

Önemli olan, herhangi bir anda kentin zaman kesitini aldığınızda, yasadışı kenti oluşturan kaynak (gerçek) nedenleri, görünür nedenlerden ayırabilmek. Tabii ki, devamında kaynak sorunların üzerine giderek yasadışılığı yok edebilmek.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Artık kayıtdışı ekonominin ana kaynağının, sosyal göç olduğu konusunda kimsenin kuşkusu kalmadı, sanırım. Kırdan kente, Doğu'dan Batı'ya, karadan denize, az gelişmişten çok gelişmişe doğru oluşan sosyal göç, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkenin birincil kaynak sorunları arasında yer aldı. Ne yazık ki, bu konuya müdahale etmesi gerekenler, oy derdi ile 'kollarını bile kıpırdatmadılar'.

Sosyal göç, ilerleyen yıllarda kendini ülkede açık ve gizli işsizlik olarak ifade etti. Göçle gelen yoksul insanlar, kendilerine kent sokaklarında yeni bir ekonomik yaşam ürettiler. Bunların bazıları, işgal ettiklere kamu ve özel arazilere yaptıkları gecekondulara tapu alarak zenginleşme yolunda hayli mesafe katettiler. Şimdi o gecekonduların pek çoğunun yerinde çok katlı apartmanlar var. Sosyal göçmenlerin bazılarını ise Kurtlar Vadisi türünde TV dizilerinde mafya tiplmeleriyle hatırlamaya devam ediyoruz. Ve tabii ki, iş bu kadarla kalmadı; yıllarca kandırılarak, yanıltılarak oyları değişik siyasi partilere aktarılan göçmenler, sonunda kendileri siyasetin içinde yer alarak siyasal erke ortak oldular. 1990'lara gelindiğinde kır, kenti teslim aldı.

Bugün sosyal ve ekonomik kurumların pek çoğunda yer alan eksiklik, zayıflık ve geriye gidişin altında göç sosyal gerçeğinin olduğundan hiç kuşumuz olmaması gerek.

Böyle olmayabilirdi. Batı'da gerçekleştiği gibi (tüm olumsuzluklara rağmen) ilerletici bir sosyal durum oluşması için ülke sanayisinin kırdan gelen göçü emmesi gerekirdi. Ama ne yazık ki, göçün başladığı ve yoğunlaştığı yıllarda ülke sanayisi gerekli olgunlukta değildi. Eğer olsaydı; Almanya'da, Hollanda'da, Belçika'da veya Fransa'da gördüğümüz "yabancı göçmen görünümünün" ülkede de oluşması gerekirdi. Avrupa ekonomisi, göç eden kırın yoksul insanlarını dönüştürdü ve kendine yeni türden bir kentli yurttaş tipi yarattı. Bizim kentlerimiz bunu yaratamadı.

Avrupa'da yaşayan Türklerin, eskiden olduğu gibi yoğun biçimde Türkiye'ye gelmedikleri, döviz transfer etmediklerinden söz ve şikayet ediliyor. Bunun nedeni, basit. Çünkü onlar artık Avrupalı oldular. Yaşam biçimlerini de Avrupalılarınkine uydurdular. Dün dündü, bugün ise bir başka gün.

Bugün kentlerimize göz attığımızda işgücünün, üç ayrı kesimde (sanayi, ticaret ve hizmetler olarak) tasnif edildiğini görüyoruz. Sanayi sonrası toplum olarak tanımlanan bilgi toplumunun özellikleri arasında hizmetler kesiminin yüzde 60'ları geçen büyüklüğü dikkati çeker. İlginç bir biçimde bizim kentlerimizde görünen durum da budur. Ama ne yazık ki, hizmetler kesiminin bu büyüklüğü, bilgi toplumu aşamasına geçtiğimizden değil, sosyal göçle gelen insanların hizmetler kesimini gizli işsiz olarak şişirmelerindedir.

Sosyal göç ve bunun kentteki etkileri (kayıtdışı ekonomiye yansısı), bugün de sürüyor. Göç sürüyor ama insanları kente iten veya kentten onları çeken faktörlerde de değişiklikler oldu.

Kentte açık ve gizli işsizliğin yüksek oranlarda olması bir yana; formel "yasa içi" iş alanlarındaki ücretlerin cazibesini yitirmesi ile kayıtdışı iş alanları yeni

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

çekim merkezleri haline geldi. Göç sonrasında hemşeri-hısım-akraba ilişkileri ağında yerlerini alabilen göçmenler, daha yüksek gelir tabakalarına geçebilmek gerekli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Bu noktada ilginç bir anımı özetlemek isterim. Geçtiğimiz seçimlerden birisinde aday olmak isteyen bir kişi ile görüşmemizde “Neden falanca bölgeden aday olmuyorsun?” diye sorduğumda, bir hemşerisinin tamamen farklı görüşteki bir başka partiden o bölgede aday olmasını bana gerekçe göstermişti. O zaman fark ettim ki, o kişi için (ve daha pek çokları için tabii) hemşeri olmak, siyasi görüşün çok önünde yer alıyor.

İşte bu ve benzer nedenlerle hemşeri-akraba ilişkilerinde yer almak, kayıtdışı sektörlerde yükselbilmek için en etkili mekanizmalardan birisini oluşturuyor.

Balkan ülkelerinden birisine yaptığım seyahat sırasında devletin mafyaya karşı zora dayanan bir savaş açtığını, çok sayıda mafya şef ve üyesinin yok edildiğini öğrenmiştim. Daha sonraki değerlendirmelerde bürokrasi ve mafyanın entegrasyonunun söz eden tartışmalar dinlemiştim. Bir anlamda bürokrasi mafyalaşarak devletin gücünün başka mafya unsurları tarafından kullanılmasına izin veriyordu.

Kentteki kayıtdışı / informel ekonomik ilişkilerde de benzer gelişmeler oluyor. Göçün ilk aşamalarında kayıtdışı sektörlerde iş yapmak kolay iken (kayıtdışı iş alanlarına giriş-çıkış kolaylığı varken) sonraki dönemlerde bu, mümkün olmuyor. Daha önce informel sektöre girenler, elde ettikleri rantı paylaşmak istemediklerinden yeni girişlere izin vermiyorlar. Bu konuda bazı işlerin sadece belli bölge, yöre veya illerden göç etmiş kişiler tarafından yapılması tespiti doğrulamaktadır.

Ülkemizdeki göçü tanımlarken bir noktaya dikkat etmek gerekir. Batı’da endüstrileşme sürecinde sanayi, tarım işçisini talep etmiştir. Bir anlamda kent, kır işçisini kendine çekmiş ve kentli olarak dönüştürmüştür. Bizim durumumuzda ise kır, insanları kente itiyor. Bu nedenle sıklıkla belirttiğim gibi; kentin sorunlarını çözmek isteyen anlayış, öncelikle ve kaçınılmaz biçimde kırım sorunlarını çözmek zorundadır.

Bitirirken

Her kentte değişik fonksiyonları yerine getiren kamu birimleri var. Ama sanırım, kente bir bütün olarak bakabilecek bir mekanizma yok. Eğer bunu merkezi idarenin yerel temsilcileri olan üst düzey devlet memurları veya yerel yönetimlerin yüksek yöneticileri yapacaklarsa, bu bakışı bugüne kadar gerçekleştiremedikleri ortada. Kamu yönetimi, kenti bir bütün olarak algılayamıyor, bu nedenle bütünsel çözümler de geliştiremiyor.

Kentteki kamusal yönetim, orman yerine tek tek ağaçları görmeye devam ettiği sürece kentin boşluklarında, karanlık köşelerinde yasadışı yaşamaya devam edecektir.

Yunus Emre

6-10 Mayıs tarihleri arasında Eskişehir’de Uluslararası Yunus Emre Kültür ve Sanat Haftası kutlanıyor. Bu vesile ile bir Dünya insanı, bir hak ve halk şairi olan, evrensel değer Yunus Emre’yi bir kez daha anma fırsatını buluyoruz.

Yunus Emre ve Sevgi

Tabii ki; bir sevgi idolü olan Yunus Emre’nin temsil ettiği sevgi fikrini içimizde daha fazla taşımak istiyoruz. Ama bunu gerçekten yapıyor muyuz? Sevgi anlayışını içimize sindirip bunu başka ortamlara taşımakta ne denli başarılıyız! Yoksa Yunus Emre’nin söylemi, üstümüzde bir yama gibi mi duruyor! Bu sorulara cevap vermenin kolay olmadığını bilmekle birlikte, yaşamın aynasında “sevginin üstümüzde nasıl durduğu” sorularını dürüstlikle cevaplamak zorundayız. Yokluk ile yerinmeden ama yoksulluğu aşmak için mücadele vererek; varlık ile sevinmeden ama sosyal dayanışmanın gereklerini özveriyle yerine getirerek; Yunus gibi bir sevgi insanı olmak hiç kolay değil. “Sevgi, bir bilgelik özelliğidir” diye düşünüyorum.

Sevgiyi, sadece doğal ve doğaçlama duygulara bağlamak yeterli midir? Sanmam. Bilmeyen, sevmeyi de bilmez. Sevgi, bilgi ile donanırsa daha yüksek nitelik ve değer kazanır. Kara cahil sevginin devamında, muhtemelen kara cahil öfke, kin, nefret ve intikam vardır. Günlük yaşamımızdaki olaylar, her gün medyada izlediğimiz güncel gelişmeler bu tezi doğrulamıyor mu? Bilen ve anlayan kişi, değeri ve anlamı görür; sevginin farkına varır. Bu nedenle sevgiyi, yaşamın kendisinden ayırıp farklı bir biçimde yaşamak mümkün değildir. Yunus’u pek çok insandan ayıran özellik, sevgiyi ve bilgiyi yaşamıyla hamur etmesidir. “Sevgi, yaşamın kendisi olmalıdır” diye düşünüyorum.

Yunus Emre’nin dillendirdiği sevgi mesajlarını doğrulayan başka sevgi ustaları da var. Bunlar arasında Yunus’un çağdaşı Mevlâna’nın özel bir yeri var. Sevgiyi anlatırken şöyle diyor Mevlâna: “Sevgiden acılar tatlılaşır; sevgi yüzünden bakırlar, altın olur; sevgi yüzünden tortular durulur, arınır; sevgiden dertler şifa bulur; sevgi yüzünden, padişah kul kesilir.”

Sevgi, Mevlâna’nın dediği gibi olsa da, yaşamın bir kestirme yolu değildir. Sevgiye ermek, birikim ve emek ister. Sevgi, gişeden mutluluğa alınabilecek bir bilet değildir. Sevgiye ulaşabilmek için önce saygı ve hoşgörü istasyonlarından geçmek gerekir. Saygı ve hoşgörü birikimine sahip olmak ise çocukluktan başlayarak öğrenilmesi gereken değerlerdir. Yunus’ta gözlediğimiz sevgi ana fikrinin, saygı ve hoşgörüden oluşan verimli bir kültür toprağı üzerine yeşerdiğini izleyebilirsiniz.

Yunus’un mistik havasını, bir yaşamsal pasifizm olarak algılayanlar olabilir. Bu yanılsama, onun işaret ettiği değerleri gözden kaçırmak anlamına gelir. Yunus, yukarıda sözünü ettiğim gibi, öncelikle bilginin ve buna bağlı

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

soyutlanmış (ama içselleştirilmiş) sevginin değerini ve önemini vurgular. Yaşadığı yıllarda Anadolu'nun ağır koşullarına rağmen var olmayı, bilgiye ulaşmayı ve sevgiyi paylaşmayı denemiş ve dile getirmiştir. Böyle baktığımda "Koşullar ağır da olsa; sevgi, mücadeledir" diye düşünüyorum.

Yunus Emre'nin anlattığı sevginin farklılığı şuradadır. Gerçek sevgi, "iyilik gördüm" diye artmaz; çıkarları ve beklentileri yoktur. Gerçek sevgi, "zarar gördüm" diye azalmaz; bunu kendine açıklar ve gerekli dersleri çıkarır. İşte bu nedenle "Sevgi, iyi zamanlarda ve zor zamanlarda yaşamdan dersler çıkarmaktır" diye düşünüyorum.

Benim Yunus'tan aldığım derslerden birisi şudur: "İnsan; kırgınlılığa, öfkeye ve intikam duygusuna sarılmamalı. Bu sarılganlık, insanın yaşam sevinci ve enerjisini tüketirken, kişiyi sevginin huzurlu dünyasından da uzaklaştırır. Sevgisiz bir dünyayı ise hayal bile etmemeli."

Bir Değer Olarak Yunus Emre

Hiç kuşkusuz Yunus Emre, Eskişehir'in sahip olduğu en önemli değerler arasındadır. Yunus Emre ile ilgili önemsemiğim gözlemlerinden birisi, ona halkın kendi değeri olarak sahip çıkmasıdır. Geleneksel kültürümüz içinde adı Yunus olan çok sayıda halk şairi bulunmasının, sayısız ozanın Yunus Emre'ye benzer biçimde şiir yazmasının nedeni budur. Bu yoğun sahiplenme nedeniyle pek çok yöre Yunus'u sahiplenir. Pek çok başka şairin şiirleri Yunus Emre'nin sanılır.

Etnik kimliğe dayalı kültürel etkinlikleri saymazsanız, bu bölgede Yunus Emre'yi anma törenleri kadar halkın sahip çıktığı bir başka sosyal faaliyet görmek mümkün değildir. Her yıl 6 Mayıs ile başlayan haftada Yunus Emre'yi sevenleri, mezarı başında coşkuyla onu anarken görmek mümkündür. Bizim Yunus'un nasıl halkla içiçe geçtiğini görmek için (önceki adı Sarıköy olan) Yunus Emre Beldesi'ni ziyaret etmenizi öneririm.

Benim gördüğüm kültürel etkinlikler arasında halkın kendiliğinden ve kitlesel olarak ziyaret ettiği yerler arasında Yunus Emre Külliyesi ile Seyitgazi'deki Seyit Battal Gazi Külliyesi'nin özel bir yeri var. Bu iki yer, kültür ve inanç anlamında halk için gerçek bir ziyaret ve ibadet yeri özelliği taşıyor.

Çoğu kutlama veya anma töreni, devletin resmi zevatı ile yapılan soğuk, cansız bir havada geçiyor. Bir anlamda bürokrasinin sevimsizliğini yansıtıyor. Yunus Emre'yi anma töreninde de bunu gözlemek mümkün. Bir yandan resmi bir tören sürdürülürken diğer yanda halk kendi coşkusu içinde Yunus'a olan sevgisini gösteriyor. Kendi etkinlikleri içinde Yunus'a olan sıcaklığını günlük yaşamının olağanlığı ile hamur ediyor.

Konya için Mevlana ne ise, Eskişehir için Yunus Emre odur. Hatta Yunus'un hak insanı olmak yanında yoksul halka mal olmuş halk şairi olarak fazlası vardır, eksigi yoktur. Yunus konusunda eksigi olan Eskişehir'dir. Ne yazık ki, Eskişehir'in yöneticileri, seçilmiş temsilcileri, güç odakları ve lobileri Yunus'un öneminin yeterince farkına varamamışlardır. Yunus'u Eskişehir'in marka

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

unsurlarından birisi yapmak, her zaman az sayıdaki özverili insanın çabası olarak kalmıştır.

Ne ilin üniversitelerinin ne yerel yönetimlerinin ne de basınının Yunus'un bir Dünya figürü olarak yeterli bir canlılık ve girişkenlik içinde olduğunu söyleyemeyiz. Yunus'la ilgili projeler, daima İl Özel İdaresi'nden ayrılacak kısıtlı miktarlardaki kaynaklarla çözülmeye çalışılmıştır. Özetle; Eskişehir, kendi değeri olan Yunus Emre'nin yeterince farkında ve bilincinde değildir.

Eğer kentin kitapçılarında Yunus Emre ile ilgili raflar dolusu farklı kitaplar bulamıyorsanız, CD / DVD satan işyerlerinde Yunus'un ilahilerinin çeşitliliğini göremiyorsanız, İnternet'te Yunus ile ilgili çok sayıda site yok ise, üniversitelerimizde Yunus üzerine çok sayıda ve değişik dillerde bilimsel çalışma yapılmamışa, yine bu üniversiteler her yıl Yunus Emre kongre ve sempozyumları gerçekleştirmek için yarışmıyorsa Yunus'a karşı kayıtsız kalıyor ve haksızlık ediyorsunuz demektir.

Yunus Emre; bayrak gibi, vatan gibi bize ait olan bir değerdir. Onu farklı veya tek yönlü olarak yorumlayan insanlar olacaktır. Onun dinsel yönünü fazlasıyla öne çıkaranlar bulanabilirken, diğer yandan bir halk şairi veya Türkçe edebiyat dilinin kurucusu ve söz ustası olarak görenler de olacaktır. Yunus Emre, bunların hepsidir. Yunus Emre, Eskişehir'in kültürel ve sosyal çimentosudur. Onu bir Dünya figürü yapan ana faktör bu, birleştirici yönüdür. Eğer Eskişehir, bir kent ve toplum olarak daha ileri sosyal pozisyonlarda bulunacaksa, Yunus Emre'yi fikren ve ruhen bu sürecin paydaşı yapmak zorundayız.

Yunus Emre Anısına

Ülkemizin pek çok yerinde Yunus Emre'ye ait olduğu savlanan çok sayıda mezar, türbe ve makam var. Pek çok il, ilçe ve köy, Yunus Emre'nin kendi yöresinde yaşadığını kanıtlamaya çalışıyor. Yunus Emre'ye karşı duyulan bu büyük sevgiyi bilince bu sahiplenmeleri olağan karşılamak gerekir.

Yunus Emre, her ne kadar bizim Sarıköylü bizim Yunus olsa da o, bu ülkeyi sevgiyle saran bir halk kimliğidir. O, bizatihi halktır; halka aittir.

Pek çok şiiri bir öğütler güldestesi olan Risalet'ün Nushiyye isimli yer alır. Ölümünden 70-100 yıl sonra başkaları tarafından derlendiği söylenen bir de Divan'ı vardır. Yaşadığı dönemden başlayarak pek çok halk şairini etkilemiştir. Onun gibi yazmaya çalışan pek çok şair var olmuştur. Bu nedenle ona ait olan şiirlerle ona benzemeye çalışan başka şairlerin şiirlerinin karıştırıldığı sıkça görülür. Bu karışıklığı, onun yarattığı büyük sevgi dünyasının bir köşesine sığınmak olarak anlamak lazım gelir.

Yunus Emre, elit bir sosyal katman için sanat yapma derdinde değildir. O, Taptuk Emre'nin dergâhına taşıdığı düzgün odun parçaları gibi doğru ve hak bildiğini halk diliyle aktarabilme çabasıdadır. Bu nedenle şiirleri geniş halk kesimleri tarafından sevilmiş, inanç ortamlarında ezberlenip okunmuş, bestelenerek dilleri ilahiler olmuştur.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Yunus Emre aruz ölçüsü ile de şiir yazmakla birlikte o bir hece ölçüsü ustasıdır. Dünya görüşünün odağında insan vardır. Şiirinde derin bir duyuşa karşılık kolay bir söyleyiş vardır. Onu okuyan herkesin kendince kavrayabileceği derin bir doğallık hemen kendini belli eder.

Onu Türk dili ile yazılmış edebiyatın ve şiirin kurucusu saymak, gerçeği ifade etmek olur. Onun yazdığı dile, halk Türkçesi demek haklı ve doğru bir ifadedir. Başka şairlerde anlatımı ve anlaşılması zor olan tasavvuf gibi konular onun söyleyişiyle bir kolaylık yaygınlık kazanır. Yunus Emre'yi var eden ruh, artık bir efsane haline gelmiş yaşamı değil; derin duyuşuyla hak olanı halka ait olan bir dille söylemesindedir.

Rivayete göre; uzun yıllar Taptuk Emre'nin dergâhında hizmet ettikten sonra Hacı Bektaş dergâhına geri döner. Şeyhin eşiyle karşılaşır. Ona şeyhin kendisini hatırlayıp hatırlamadığını sorar. Şeyhin eşi de, şeyh sabah namazından dönerken onun yoluna yatmasını söyler. Şeyhin gözleri görmediğinden soracaktır kim diye. O zaman Yunus diye bildirecektir şeyhe. Gerçekten söylenildiği gibi olur. Şeyh, kendisine Yunus cevabı verildiğinde onu hatırlar ve "Bizim Yunus mu?" der.

Yunus'un sevgisi gönülden gönüle dolaşır. Şiirleri dilden dile gezer. Onun ustalığı ülke sınırlarını çoktan aşmıştır. Yunus Emre artık bir Dünya şairidir.

Ama Dünya şairi Yunus Emre hala bizim Sarıköylü bizim Yunus'tur. Bizden biridir. Türkçe söylemenin, zoru anlaşılır kılmanın, tarihin zor yürüyüşünde her adımda büyümenin simgesi olan bizim Yunus'tur.

"Sevelim, sevilelim / Bu dünya kimseye kalmaz."

Nasreddin Hoca Kimdir?

İyi bildiğimi varsaydığım konular olabiliyor. Ama bunlar karşısında bile zaman zaman bilimsel kuşkuculuğu elden bırakmamaya çalışıyorum. Nasreddin Hoca konusunda bir makale yazmam istediğinde, bu alışkanlığımla zihnimde oluşmuş Hoca imajının gerçeği yansıtıp yansıtmadığını sorgulamak istedim. Hızlı sayılabilecek bir araştırma yaptım. Gördüm ki; Nasreddin Hoca gerçeği, günlük yaşamda bize yansıyandan –en azından bana yansımış olandan– hayli farklı.

Sadece gülmecelerle yetinirseniz, Nasreddin Hoca aklınıza bir ortaoyunu karakteri gibi kazanıyor. İnsanları güldürmeyi hedefleyen, zeki ama düşünsel anlamda fazla derinliği olmayan sıradan bir adam gibi... Özellikle 'adam' diyorum çünkü ona yüklenen anlam, bir yerde de egemen erkek dünyasının simgesi olarak kullanılıyor.

Nasreddin Hoca gerçeğinin derinliklerine inildiğinde; bir tarih karışıklığı ve yanılısaması ile karşı karşıya kalıyoruz. Örneğin Moğol İmparatoru Timur ile çağdaş olmamasına rağmen onunla görüştüğüne dair hikâyeler mevcut. Yine Hoca'nın kendi çağdaşları olan kişilerle ilgili hikâyelerinin de açısınmaya ihtiyacı var. Hoca'nın gerçek yaşam öyküsü açısından bakıldığında; farklı Nasreddin'lerin –Yunus Emre'de olduğu gibi– iç içe geçmiş ve birbirine karışmış olma ihtimali yüksek. Mevlana'nın Mesnevi'sinde Nasreddin Hoca'ya yakıştırılan bazı olaylardan söz edilmesi –konuya ilişkin bazı çalışmalar olmasına rağmen– açıklanmaya ihtiyaç duyulan bir durum.

İlginç bir gözlemimi aktarmak isterim. Nasreddin Hoca ile Mevlâna'yı aynı tarih diliminde ele alıp yorum yapan çalışmalar var. Bunlar; Nasreddin Hoca'ya mal edilen ama aynı zamanda Mevlana'nın çalışmalarında yer alan bazı nüktelerden ve hikâyelerden örnekler veriyorlar. İlginç olan şu ki; bu hikâyeleri bağlantısız okuduğumuzda bir yorum, Nasreddin Hoca ile eklemleyerek okuduğumuzda farklı bir yorum yapabiliyoruz. Bu durum, bize yazılı ve sözlü kültürü içinde yer aldığı tarihten kopuk düşünmememiz gerçeğine götürüyor.

Bu arada 13'üncü yüzyıldan bu yana pek çok fıkra veya gülünç olay, Nasreddin Hoca'ya mal edilmiş. Hatta öyle fıkralar var ki; dünyanın başka köşelerinde başka isimlerle dile getiriliyor. Yakına gelirsek; örneğin İran'ın Meşhedî'si ile çakışan nüktelerle karşılaşmak da mümkün. Anadolu'da yaşayan insanlar gülünç veya ders alınması gereken olayları, bir anlamda içselleştirerek Nasreddin Hoca'ya eklemişler. Bu durum, dünyanın herhangi bir noktasında olabilen alışılmış kültürel olgulardan birisi; ama diğer yandan Nasreddin Hoca gerçeğinin tarihsel olarak bulanıklaşmasına neden oluyor.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Her çağda ve her yönetim biçiminde egemen olan bir ideoloji veya söylem söz konusu oluyor. Egemen ideolojinin baskınlığı oranında toplumun değer ve anlamları da bundan etkileniyor. Örnekleme gerekirse; devlet, Nasreddin Hoca'nın kendi ideolojisine göre şekillenmesi için bir tanımlayıcı ve denetleyici unsur oluyor. Bir yanda halkın kendi Nasreddin Hoca'sı varken diğer yandan devlet kendi yaklaşımını yansıtan "majestelerinin Nasreddin Hoca'sını" yaratıyor.

Anadolu'nun tarihine baktığımızda; dinin devletle fazlasıyla iç içe olduğunu görüyoruz. Bu açıdan Cumhuriyet öncesi ve sonrası fazla farklılık göstermiyor. Dolayısıyla resmî ideolojinin bir parçası olmuş 'dinin sosyal yorum biçiminden' Nasreddin Hoca da kendi payına düşeni alıyor. Tarihten ve toplumdaki koparılacak öyle bir Hoca yorumu yapılıyor ki; tarih araştırmalarında böyle bir gerçek kişiye rastlamak mümkün olmuyor. Hele halkın yer yer Hoca'yı bir evliyaya dönüştürmüş olması ise konuyu daha da zorlaştırıyor.

Açıkçası; Hoca Nasreddin'i kendi istediğimiz kişi olmaya zorlayarak ona haksızlık yapıyoruz. Görünene inanma kolaylığından ve Hoca'yı kendi istediğimiz kişi yapmaya çalışma kötü huyundan vazgeçip gerçekleri araştırmaya ve bulup gün ışığına çıkarmaya ihtiyacımız var.

Nasreddin Hoca'yı İhmal Ediyoruz

Her yılın Haziran ayında –ağırlıklı olarak– Eskişehir'in Sivrihisar İlçesi Nasreddin Hoca Beldesi'nde "Nasreddin Hoca Doğum Şenlikleri" gerçekleşir.. Giderek geleneksel bir hal alan bu şenlikler, Nasreddin Hoca'yı Anma Haftası kapsamında yapılıyor.

Kitapçılarda, kütüphanelerde veya internet ortamında Nasreddin Hoca konusunda bir araştırma yaptığınızda; büyük oranda fıkra ve komik hikâyelerle karşılaşıyorsunuz. Bu açıdan bakıldığında Nasreddin Hoca'nın Karadenizli Temel fıkralarına indirgenmiş bir hali var. Sanki Hoca'nın tarihî kişilik olan yanı unutulmuş gibi.

İnternet ortamında kitap satışı yapan sitelerde bir araştırma yaptım. Amacım, Nasreddin Hoca hakkında yazılmış ne tür kitaplar bulunduğunu öğrenmeye çalışmaktı. Piyasada bulunabilen kitapların büyük bir bölümünün sadece fıkraların sıralanmasından oluştuğunu gözledim. Hoca'nın gerçek yaşamını araştıran, onun yaşadığı çağ ve sosyal düzenle ilişki kurarak varoluş şartlarını inceleyen çalışmalara rastlamadım.

Nasreddin Hoca hakkında yapılmış pek çok çalışma ise başlangıç noktası olarak onun fıkralarını alıyor. Hâlbuki Hoca fıkralarının gerçek tarihine inildiğinde; bunların bir kısmının Sivrihisar'ın Hortu Köyü'nde doğup yaşamını Akşehir'de sürdürmüş olan Nasreddin'e ait olmadığı anlaşılıyor. Bu nedenle fıkralardan yola çıkılarak yapılan araştırmalar Nasreddin'i konu almaktan daha çok, Anadolu mizah kültürüne odaklanmış oluyor. Dolayısıyla fıkralardan başlayarak yapılan çalışmaların, gerçek anlamda ne denli Hoca'yı ele aldığı sorgulanabilir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

İnternet ortamında yaptığım bilimsel makale araştırmamda da farklı bir duruma rastlamadım. Öyle anlaşılıyor ki; bilimsel tarih çalışmaları henüz Nasreddin Hoca'ya vermesi gereken değer ve önemi esirgemeye devam ediyor. Gerek sanat tarihi ve arkeoloji, gerekse sosyal ve siyasal tarih bağlamında yapılmış olan az sayıdaki çalışmalara saygımı ve takdirimi ifade ederken, Hoca'nın şu an olandan daha fazla araştırılmaya ihtiyaç olduğunu ifade etmek isterim. Nasreddin Hoca konusunda halk bilimi ve edebiyat alanlarının ötesinde de –özellikle tarih alanında– araştırılmasına gerek var. Hele ki; Nasreddin Hoca'nın doğduğu yer olan Eskişehir'deki üniversitelere bu konuda ciddi görevler düşüyor.

Hoca'nın gerçek tarihî kişiliği, açıklıkla ortaya konulmadığı sürece onun kişiliği konusunda çok farklı yorumların ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelir. Bir kısım yaklaşımlar onu sadece komik bir Anadolu insanı olarak tanımlarken başkaları onu Yunus Emre veya Hacı Bektaş Veli ile evliya imiş gibi eşleyiverir. Bu tür tarihî, kültürel veya sosyal yanlışlara sivrilmamanın yolu Hoca'nın içinde yer aldığı dönem ve toplum açısından doğru biçimde ortaya konmasıdır. Nasreddin Hoca, komik bir insan olmaktan daha değerli bir kültürel varlıktır.

Her yıl haziran ayı başında Hoca'nın anılmasını önemli buluyorum. Ama anma programına baktığımda; beklediğim zenginliği görebildiğimi de söyleyemem; çünkü Nasreddin Hoca, Eskişehir'in en önemli kültürel varlıklarından birisidir. Bu nedenle onun anılması fıkra dramatizasyonundan, halk oyunları gösterisinden ya da pilav ikramından, sayısal ve çeşitlilik olarak çok daha fazla etkinlik ve canlılık içermesi gerekir.

Bundan sonraki anma programlarında bilimsel konferanslar, konuyla ilgili belgesel gösterimleri, bu alanda çalışma yapanlara yönelik ödül törenleri, bu hafta içinde dağıtımı yapılacak kitap ve broşürler, hediyelik eşya yarışmaları ile yaygın medyada gösterime sunulacak tv programları olmasını ümit ediyorum. Eskişehir Valiliği, yerel yönetimler, üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, yerel medya ve araştırmacıların daha kapsamlı çalışmalar yapmasına ihtiyaç var.

Kaç Nasreddin Geçti Bu Dünyadan?

Nasreddin Hoca, kültürümüzün en önemli halk figürlerinden birisidir. Yeterli yazılı kaynağın olmadığı bir dönemde yaşamış olan Nasreddin Hoca'nın hayatı hakkında farklı söylentiler olmasını olağan karşılamak gerekir. Muhtemelen onun yaşam öyküsü, başkalarınınkini ile karışmış olabilir. Ama kesin olan şu ki; Nasreddin Hoca figürünü bunların tamamı oluşturmaktadır. Günümüzde yönetim kültürü kitaplarında bile Nasreddin Hoca'dan söz ediliyor olması, onun gücünü ve benimsenmişliğini ifade eder.

Yazılı hale gelmiş ilk Nasreddin Hoca hikâyesi Sarı Saltuk'un yaşamını anlatan Saltukname'de yer almaktadır. Saltukname, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan'a 1480 yılında Ebu'l Hayr Rumî'nin sunduğu bir derlemedir. Bu eserde Anadolu'dan ve Rumeli'nden derlenen menkıbe ve rivayetler yer almaktadır. O dönem toplumunun bazı sosyal, kültürel ve dinî özelliklerinin

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

yansıtıldığı Saltukname'de Sarı Saltuk'un Nasreddin Hoca'yı Sivrihisar'da ziyaret etmesinden söz edilmektedir.

Sivrihisar ve Akşehir'de yaşamış olan Nasreddin Hoca'nın yaşamının 13'üncü yüzyıla (1208-1284) tarihlendiğine bakılırsa, Saltukname'de verilen bilgiyi doğruluk açısından en muhtemel olarak kabul etmek gerekir. Daha sonraki dönemlerde Nasreddin Hoca'nın yaşam öyküsünün, hikâyelerinin ve fıkralarının değişime uğramış olması olasılığı daha yüksektir.

Bu karışıklıklar açısından bir örnek verebiliriz. Örneğin Hoca'nın Timur'un liderliğindeki Moğolların Anadolu'yu işgali ve Hoca'nın Timur'la görüştüğüne dair ünlü 'filli fıkra' bu konuda önemli bir veridir. Timur'un 14'üncü yüzyılda (1336-1406) yaşadığı düşünüldüğünde; bizim bilip tanıdığımız Nasreddin Hoca ile çağdaş olması mümkün değildir. 'Filli fıkra' türünde hikâyeler ya sonradan üretilmiş ya da başka kişiler Nasreddin Hoca ile karıştırılmıştır. Bugün Türki cumhuriyetlerin bulunduğu bölgede Nasreddin Hoca hikâye ve fıkralarının yaygınlığına bakılırsa; Timur ile çağdaş olan bir başka Nasreddin olması da muhtemeldir.

Diğer yandan Nasreddin Hoca'nın Mevlana Celaleddin Rumî (1207-1273) ile tanışıp görüştüğüne dair rivayetler de mevcuttur. Mevlana'nın Nasreddin Hoca ile çağdaş olması ve yaşamının bir bölümünü Akşehir'de geçirmiş olması nedeniyle bu eşleme, akla yakın gelebilir. Mevlana ile anılan Nasreddin Hoca'nın, ismi günümüze değişerek gelmiş bir başka kişi olduğunu iddia edenler de var.

Özetle; Nasreddin Hoca konusunda çalışma yaparken yukarıda kısaca özetlediğim karışıklıklar konusunda dikkatli olmak gerekli. Halk kültürünün doğası gereği içerdiği karmaşa ve anakronizm nedeniyle hızla tuhafliklara savrulmak mümkündür.

Nasreddin Hoca'nın Yaşam Öyküsü

Nasreddin Hoca, günümüzde kendi adıyla anılan Sivrihisar'ın Hortu Köyü'nde 1208 yılında doğdu, 1284 yılında Akşehir'de öldü. Mevcut bilgilere göre; babası Hortu Köyü imamı Abdullah Efendi, annesi ise yine aynı köyden Sıdika Hatun'dur. Kendisi ile ilgili söylenip yazılanlarda yaşamının Selçuklular dönemine denk düştüğü anlaşılmaktadır. Yaşadığı çağda Sivrihisar bölgesi Anadolu Selçukları ile Bizans arasında sınırı oluşturmaktadır. Bilindiği kadarı ile Nasreddin Hoca; Selçuklu hükümdarlarından Alâeddin Keykubat I, Gıyaseddin Keyhüsrev II, Kılıç Arslan IV ve Gıyaseddin Keyhüsrev III dönemlerine tanıklık etmiştir.

İlk eğitimini babası Abdullah Efendi'den almıştır. Babasının ölümü üzerine Nasreddin Hoca'nın onun yerine imam olduğu söylenir. Yine bir rivayete göre Sivrihisar'da medrese eğitimi gördüğü ve babasının ölümü üzerine köye dönerek imam olduğu ifade edilmektedir. Söylentilerin doğruluğu konusunda kuşku olabilir de; edinilen izlenim, Hoca'nın gençliğinde dinî eğitim aldığı yönündedir.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Nasreddin Hoca'nın Akşehir'e göçü öncesinde medresede ders okuttuğu ve Sivrihisar'da kadılık görevinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu hizmetlerinden dolayı kendisine Nasuriddin Hâce isminin verildiği, zamanla bunun Nasreddin Hoca'ya dönüştüğü söylenir.

Babasının ölümünden sonra bir süre devam ettirdiği imamlığı Cılız Mehmed olarak bilinen birisine bırakarak 1237'de Akşehir'e göçtüğü ve Seyyid Mahmud Hayranî'nin derslerini dinlediği ve onun dervişi olduğu ifade edilmektedir. Yine bu dönemde Seyyid Hacı İbrahim'in derslerini dinlediği de söylenir. Gerek Seyyid Mahmud Hayranî gerekse Seyyid Hacı İbrahim, yaşadıkları çağın önemli din bilginleridir. Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayranî'ye ait 1257 tarihli ve Seyyid Hacı İbrahim'e ait 1266 tarihli vakfiyelerde tanık olarak Nasreddin Hoca'nın imzası mevcuttur.

Nasreddin Hoca'nın Sivrihisar'dan ayrıldığı zamana ilişkin hoş bir hikâye anlatılır. O tarihte Sivrihisar kale dizdarı (kaleden sorumlu komutan) Alişar Bey'dir. Nasreddin Hoca'nın da tavsiyeleriyle Alişar Bey, Konya'dan Tuğrul Efendi'yi Sivrihisar'a getirir. Tuğrul Efendi'nin vaazları Hoca da dâhil olmak üzere Konya ve Akşehir din ve ilim çevresi konusunda bir çekicilik uyandırır. Sonunda Nasreddin Hoca Konya'ya gitmeye karar verir. Nasreddin Hoca Sivrihisar'dan ayrılırken Alişar Bey kendisine şöyle seslenir: "Sen bu işi önceden kurdun. Kendi yerini dolduracak Tuğrul Efendi'yi bana buldurdun. Şimdi de gidiyorsun." O an Nasreddin Hoca, eşeğini durdurur ve semere ters oturur, şöyle der: "Gidiyorum ama gözüm üzerinizdedir." Sonuçta Hoca'nın yolu sırayla Emirdağ - Afyon – Bolvadin üzerinden Akşehir'e ulaşır.

Nasreddin Hoca Sivrihisar ve Akşehir'de imamlık, hatiplik, vaizlik, müezzinlik, müderrislik ve kadılık gibi işlerle ilgilenmiştir. Geçimini sağlamak amacıyla çiftçilik, bahçıvanlık ve pazarcılık yaptığı söylenir. Hoca, 1284 yılında 76 yaşında Akşehir'de öldü.

Bir Hoca Hikâyesi

Nasreddin Hoca'yla ilişkilendirilen pek çok hikâye ve fıkra anlatılır. Bunların pek çoğunu daha çocukluğumuzdan beri duyar, okur ve aktarırız. Bu küçük öykülerden pek azı yer ve tarih içerir. Pek çok fıkranın hangi zamanda ve ortamda geçtiği belli değildir. Ama Hoca'nın çağdaşı olduğu bilinen bazı hikâyelerinin özel değeri vardır.

Hoca'nın en ilginç öykülerinden birisi Şeyyad Hamza isimli bir kişiyle ilgili olanıdır. Bu hikâyede söz edilen Şeyyad Hamza'nın 13'üncü yüzyılda yaşamış olan Sivrihisar – Akşehir yörelerinde yaşamış –aruzla yazmış– sufi şair Şeyyad Hamza olma olasılığı yüksektir. Fıkroda anlatılan olay doğru olmasa bile; zaman ve mekân uygunluğu açısından ilginç bir yakıştırmadır. Her sanatçının sıradan insanlara göre farklı özelliklere sahip olması konusu hatırlanırsa; Nasreddin Hoca ile Şeyyad Hamza arasında rekabeti hatırlatan böyle bir olayın geçmesi de olağan karşılanmalıdır.

Rivayet edilir ki; Şeyyad Hamza bir gün topluluk içinde Hoca'yı aşağılamak için "Behey Hoca; senin bu halin nedir? Sen bu âleme maskaralık etmeye mi geldin?" Hoca kızmamaya çalışarak şöyle cevaplar: "Er olana bir marifet

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

yeter.” Bu cevap Şeyyad Hamza’yı ateşlemek için yetmiştir. Hoca’ya cevap vermek üzere hemen atılır: “Benim hünerlerim pek çoktur; kemalimin sonu, sınırı yoktur. Örneğin her gece maddeler dünyasından geçer, göğün sınırına kadar uçarım. Oradan aşağıya el sallar, yedi kat göğün katlarında ne varsa görürüm.” Hoca sükûnetle şöyle bir soru ile karşılık verir: “Pekala; orada sallamak üzere elini uzattığında, hiç eline samur gibi nazik ve yumuşak bir şey dokunur mu?” Şeyyad Hamza gökte bulunuşunu doğrularcasına heybetle “Evet” diye cevap verir. Şeyyad Hamza’yı oyuna getiren Nasreddin Hoca taşı gedigiğine koyar: “Behey ahmak! O eline degen şey, benim eşeğimin kuyruğudur.”

Nasreddin Hoca ‘yı Nasıl Anmak İcap Eder?

Hiç kuşkusuz; Nasreddin Hoca’nın tarihî kişiliği önemlidir. Ama ondan önemlisi, onun kissadan hisse ders veren bir öğretmen oluşudur. Bu özelliği ile daha uzun zaman toplumun hiza göstericisi olarak yer alacağı kanaatindeyim. Örneğin günümüzde onun ismini ve ruhunu taşıyan yönetim kültürü kitaplarının yazılmasının altındaki ana fikir budur.

Bu nedenle Nasreddin Hoca konusunda yaşadığı dönemle veya ona ilişkilendirilerek anlatılan olaylarla yetinmemek gerekir. O ince düşünmenin, ayrıntılara dikkat etmenin, yaşamın gerçek anlamını gözden kaçırmamanın hatırlatıcısıdır. Güldürü ile yaşamı olumlu yönden eleştirmenin ve değerlendirmenin simgesidir.

Nasreddin Hoca ve Mevlânâ

Van’ın Saray Köyü’nde doğan Prof. Dr. Mikail Bayram, ilahiyat kökenli bir Ortaçağ tarihçisidir. Selçuklu tarihi konusunda uzmandır. Arapça, Farsça ve Osmanlıca’yı iyi derecede bilir. Geçtiğimiz yıllarda Konya Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü’nden –yaş haddi nedeniyle– emekli olmuştur. Bayram, özellikle Mevlânâ ve Ahi Evren konusundaki iddialı tezleri nedeniyle 2000’li yılların başından itibaren medyada gündem olmuştur. Tüm uzmanlığına ve dikkati değer tezlerine karşın iddiaları konusunda doyurucu cevaplar verilemediği ve sıradan yadsımlarla geçiştirilmeye çalışıldığı da bir başka gerçektir.

Prof. Bayram’ın tezleri arasında Ahilik’in kurucusu olan Ahi Evren ile Nasreddin Hoca’nın aynı kişi olduğu önemli bir yer tutar. Yine Mevlânâ ile Ahi Evren arasındaki husumete ilişkin ciddi ipuçları ve kanıtlar sunmaktadır. Bu yaklaşımını –pek çok ilişkili çalışması olmakla birlikte- kendisinin en önemli eserlerinden birisi olan “Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren – Mevlânâ Mücadelesi” isimli kitabında bulmak mümkündür. Bu çalışmada Mevlânâ ve arkadaşı Şems-i Tebrizî ile Mevlânâ’nın oğlu Alaaddin Çelebi ve Ahi Evren (Hace Nasirü’d din Mahmud; bir başka deyişle Mikail Bayram’a göre Nasreddin Hoca) arasındaki çatışma sürecini anlatır.

Mikail Bayram bir söyleşisinde konuyu şöyle özetler: “Alaaddin Çelebi ile Şems-i Tebrizî arasındaki bu muhalefet üzerine Alaaddin Çelebi’nin, Şems-i Tebrizî’nin muhalifleri olan Ahiler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. [Alaaddin Çelebi,] Ahi Evren Hace Nasreddin’in talebesi olmuştur. [...] Şems-i Tebrizî’nin öldürülmesinden kısa bir süre sonra Ahi Evren Hace Nasreddin ve Alaaddin Çelebi Kırşehir’e göç ettiler. 1261 yılında Anadolu’nun birçok

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

vilayetinde Moğollara karşı ayaklanmalar baş gösterdi. Kırşehir’de de Ahi Evren ve arkadaşları ayaklanma başlattılar.”

Bu noktada Bayram’ın söyleşisine ara verip size Eskişehir’le ilintili bir ismi hatırlatmak istiyorum: Cacaoğlu Nureddin. Bu şahıs, 13’üncü yüzyılda Eskişehir Emiri olan Moğol komutanıdır. Moğollara karşı isyanın başladığı anda Eskişehir’dedir. 1272 yılında kaleme alınmış Arapça – Moğolca Vakfiyesi ile ilgili çalışmalardan, Eskişehir ve civarında bir cami yaptırdığını, 17 cami ile 1 zaviyeyi tamir ettirdiğini ve bunların yaşaması için mülk vakfettiğini öğreniyoruz. 13’üncü yüzyılda ve sonrasında birkaç kez tamir gören camilerden birisi de bugün yenilenmiş olarak hizmet vermeye devam eden Eskişehir Alaaddin Camii’dir.

Söyleşide Mikail Bayram bir başka soruya cevaben şunları söylüyor: “Bu ayaklanmayı bastırmak üzere Mevlânâ’nın müridi ve Moğol asıllı Cacaoğlu Nureddin Kırşehir’e gönderildi. Nureddin Caca, Kırşehir’e gitmeden önce Mevlânâ ile bir görüşme yaptı. Tam bu sırada Mevlânâ’nın oğlu Alaaddin Çelebi’ye iki mektup yazdığını ve onu aile ocağına dönmeye ikna etmeye çalıştığını görüyoruz. Cacaoğlu Nureddin buradaki ayaklanmayı bastırarak isyancıların tamamını kılıçtan geçirdi. Burada Ahi Evren Hâce Nasreddin ve Mevlânâ’nın oğlu Alaaddin Çelebi’nin de öldürüldükleri anlaşılmaktadır. Cacaoğlu Nureddin, [...] Alaaddin Çelebi’nin cenazesini de Konya’ya getirmiş olmalı ki, Alaaddin Çelebi’nin cenaze namazının kılınması söz konusu olmuştur. [...] Mevlânâ ısrarlara rağmen oğlunun cenaze namazını kılmamıştır.”

Buraya kadar özetlemeye çalıştığım hikâye, bu konuyla ilgili olaylar manzumesinin sadece bir parçası. Geriye bir dizi soru kalıyor. 1208’de Sivrihisar’ın Hortu Köyü’nde doğup daha sonra Akşehir’e doğru yola çıkan Nasreddin Hoca ile Ahi Evren’le eşlenen kişi aynı hoca mıdır? Yoksa birden fazla gerçek kişilik birbirine mi karışmıştır? Gerçek Nasreddin Hoca nasıl olup da bir folklorik tipe dönüşmüştür? Mevlânâ’nın eserlerinde –bugün Nasreddin Hoca ile eşlenerek anlatılan– fıkraların varlığının anlamı ve açıklaması nedir? Saltukname’de anılan Hoca kimdir? Çağdaş olmadıkları halde Hoca’nın Timur’la birlikte anılmasının nedenleri nelerdir?

Kanımca; Nasreddin Hoca’yı sadece bir ‘komik halk kahramanı’ tipine dönüştürerek ona haksızlık ediyoruz. Hoca’yı daha iyi tanımak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç var.

Hoca’dan Fıkralar

Bildiğimiz Nasreddin Hoca fıkraları ve hikâyeleri pek bilindiktir. Ders verici bile olsalar fazlaca anlatıldığından olması gereken etkiyi yaratmayabilirler. Hâlbuki Anadolu gülmece edebiyatı pek çok Nasreddin Hoca fıkrasına sahiptir. Bunları yeterince dillendirmiyoruz. Önceki yüzyıllarda kaleme alınmış bazı kaynaklardan az bilinen birkaç tanesini (günümüz Türkçesine uyarlayarak) bir pazar günü yazısı kapsamında aktarmak isterim. Böylece Eskişehir’in bilge Hoca’sını bir kez daha sevgi ve saygıyla anmış oluruz.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Nasreddin Hoca, bir iş için Bursa'ya gitmiş. Çarşıda bir çuha şalvarı beğenmiş, pazarlık etmiş ve sardırmış. Parasını verip alıp gideceği sırada giymekte olduğu kendi şalvarının pek de eski olmadığı kanaatine varmış. Şalvar yerine hafif bir cübbe almasının daha uygun olacağına karar vermiş. Dükkâncıya “Şalvar alacaktım ama vazgeçtim. Onun yerine aynı değerinde bir cübbe ver” demiş. Dükkân sahibi para olarak eşdeğer bir cübbe bulup Hoca'ya vermiş.

Hoca cübbeyi alıp dükkândan çıkarken dükkâncı “Hoca efendi, para vermedin” demiş. Hoca, “Sen de bir tuhafsin adam! Onun yerine şalvarı bıraktım ya” diye cevaplamış. Dükkâncı şaşkınlıkla “Canım efendim; şalvara para vermedin ki!” deyince Hoca daha da şaşırılmış halde “Fesüphanallah! Bu Bursalılar ne tuhaf adamlar... Şalvarı almadım ki, para vereyim!” demiş.

Nasreddin Hoca fıkralarının folklorik yorumunda Sivrihisarlıların zeki, komik ama biraz tuhaf halleri olduğundan söz edilir. Bu yorum, eski zamanlarda yazılmış kitaplarda da yer alır. Hatta sonradan üretilmiş Hoca fıkralarının bir bölümünün teması budur. Yukarıda aktardığım fıkrada ise sanki Hoca, Bursalılara bir gönderme yapıyor gibi.

Hoca'nın bazı hikâyeleri ve fıkraları var ki; bunlarda komiklik unsurundan daha çok, bir eleştiri daha belirgindir. Bu tür Hoca hikâyelerini bir komik fıkra gibi değil de; ders niteliğinde bir atasözü olarak anlamak daha uygun olur.

Nasreddin Hoca bir köyün ağasına misafir olur. Yemekte ağa Hoca'ya sorar: “Hoca! Padişah mı büyük yoksa çiftçi mi?” Hoca yemekten başını kaldırır ve cevap verir: “Elbette çiftçi büyük. Çiftçi buğday vermese padişah acısından ölür.”

Mevcut bilgilere göre; Nasreddin Hoca 1208-1284 yılları arasında ünlü Moğol İmparatoru Timur ise 1336-1408 tarih diliminde yaşamıştır. Bir başka deyişle Hoca ile -Timurlenk olarak tanıdığımız- Timur çağdaş değildir. Timur ünlü bir komutan olduğundan çoktan Nasreddin Hoca hikâyeleri dilden dile dolaşmaya başlamıştı. Fakat Anadolu halkı, Timur'un Anadolu'da yarattığı baskı ve zulmün karşısına Hoca'nın zekâsını ve bilgeliğini koymayı sever.

Nasreddin Hoca bir gün Timur'un huzuruna varıp büyük bir olgunluk ve cesaretle Akşehir Beldesi adına bazıları hayli ağır olan isteklerde bulunur. Timur bu istekler karşısında ateş püskürür: “Sen benim gibi büyük, görkemli, başarılı bir Dünya hakani karşısında böyle isteklerde bulunabiliyorsun?” Hoca bilinen sakinliği ile “Sen büyüksen biz de küçüğüz” der.

3-10 Haziran arasında Nasreddin Hoca'nın Eskişehir Sivrihisar İlçesi Hortu (şimdi Nasrettin Hoca) Köyü'nde doğumu şenlikleri yapılıyor. Dolayısıyla Hoca'yı Sivrihisar'la birlikte anarak bitirelim.

Nasreddin Hoca bir gün Sivrihisar'da camide minbere çıkıp vaaz verip nasihat ederken “Ey cemaat! Şükredin ki, devenin kanatları yok. Eğer kanadı olsaydı, uçup bacalarımıza konup yıkardı” demiş.

Gürcan Banger : Eskişehir Yazıları

Söz dahi burada tamam oldu.